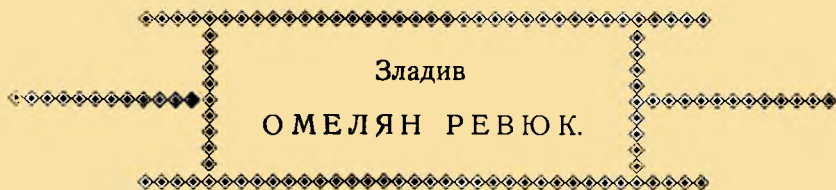

КАЛЕНДАР

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА

НА РІК ЗВИЧАЙНИЙ

1922

ЦІНА 60 ЦЕНТІВ.

КОШТОМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА.

З друкарні „Свободи”, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

ПОСТИ.

1. В Навечеріє Богоявлення (Щедрий вечер).

2. Великий піст, від понеділка, 14 (27) лютого до Пасхи.

3. Петрівка, від понеділка, 30 мая (12 червня) до св. Апп. Петра і Павла.

4. Спасівка, від 1 (14) серпня до Успенія Пр. Богородиці.

5. На Усікновеніє Глави св. Ів. Крестителя.

6. На Воздвиженіє Ч. Креста.

7. Пилипівка, від 14 (27) падолиста до Навеч. Рожд. Христового.

8. В середу і п'ятницю кожної седмиці, крім „седмиць загальних”

СЕДМИЦІ ЗАГАЛЬНІ,

в котрі нема посту.

1. Від Рождества Христ. до Навечерія Богоявлення.

2. Межи нед. Митаревою а Блуд. Сина.

3. Світла седмиця: від Пасхи до Том. нед.

4. Від Зел. Свят до нед. Всіх Святих.

JANUARY — 1922 — СІЧЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	Н	Груд. 1921. Н. п. Р. Хр., св. От.	Новий Рік 1922. Н. по Рож.
2	20	П	Ігнатія Богоносця	Макарія пап.
3	21	В	Юліяни муч.	Геновефи дів.
4	22	С	Анастасії	Тита
5	23	Ч	10 муч. Мияи і пр.	Емілії і Телесф.
6	24	П	Нав. Р. Хр. Євгенії	Трох Королів
7	25	С	Роздество Христове	Валентія
8	26	Н	Н. по Р. Хр. Собор Пр. Бог., Йос.	1. Н. по 3 Кор. Северина муч.
9	27	П	Св. первмуч. Стефана	Юліана муч.
10	28	В	Мучен. в Никомид.	Маркіяни вд.
11	29	С	Муч. діти в Вифл.	Гігінія
12	30	Ч	Анізії муч.	Гонорати д.
13	31	П	Меланії римл.	Іларія пап.
14	1	С	Новий Рік 1922. Василія	Фелікса з Нолі
15	2	Н	Н. п. Просв. Сильвестра п. рим.	2. Н. по 3 Кор. Мавритія
16	3	П	Мелакії пророка	Маркелія пап.
17	4	В	Собор 70 апостолів	Антонія пуст.
18	5	С	Навечерів Богоявл.	Приски
19	6	Ч	Богоявлення	Генрика і Фер.
20	7	П	Соб. св. Івана Крест.	Фабіяна і Себаст.
21	8	С	Георгія, Еміл. і Домін.	Агнішки діви
22	9	Н	Н. по Просв. Поліевкт і Евстр.	Н. по 3 Кор. Вінкентія муч.
23	10	П	Григорія і Дометіяна	Обр. Пр. Диви Марії
24	11	В	Теодозія преп.	Тимотея ап.
25	12	С	Татіяни	Павла
26	13	Ч	Ерміла і Стратон.	Полікарпа еп.
27	14	П	Симеона	Івана Хризос.
28	15	С	Павла Тивейськ. пр.	Кароля Вел.
29	16	Н	32. Н. по Сом. Покл.ок. св. Петра	4. по 3 Кор. Францішка Сал.
30	17	П	Антонія преп.	Мартини
31	18	В	Атаназія і Кирила	Петра з Нолі

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 1. січня. **НОВИЙ РІК.** („НЮ ІРС ДЕЙ“). Святкують в усіх стейтах.

КІЛЬКО ВСЕЇ УПРАВНОЇ ЗЕМЛІ У СВІТІ?

Після обчислення Межнародного Інститута Рільництва, в цілому світі є 15,071,209,000 акрів землі, з чого управна почва займає всего 1,131,832,000 акрів. До неуправної землі зачислено також землю, покриту пасовищами, луками, лісами, і гаями.

ЯК ВЕЛИКА УКРАЇНА?

Поверхня української національної території, себто території, на котрій український народ поселений збитою масою, виносить коло 850,000 квадратних кілометрів або коло 330,000 квадратних американських миль.

Се значить, поверхнею Україна півтора разів більша від Німеччини, півтора разів більша від Франції, коло чотири разів від Англії з Валією та коло 5 разів більша від Італії.

FEBRUARY — 1922 — ЛЮТИЙ має 28 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Січень. Макарія	Ігнатія еп.
2	20	Ч	Євтимія Вел.	Марії Громніч.
3	21	П	Максима і Неофіта	Блажея еп.
4	22	С	Тимотея апост.	Вероніки дів.
5	23	Н	Н. о митар. і Фар. Клм. свм.	5. Н. поз Кор. Агафії дів.
6	24	П	Ксенії препод.	Дороти
7	25	В	† Григорія Богосл.	Ромуальда еп.
8	26	С	Ксенофонта	Івана з М.
9	27	Ч	† Перенес. мощ. Івана Зол.	Апольонії
10	28	П	Преп. Єфрема Сирійського	Схоластики
11	29	С	Перенес. мощ. Ігнатія Бог.	Лукія еп.
12	30	Н	Н. о бл. сині. Трех Святителів	Н. старозап. Евлялії
13	31	П	Кирила і Івана	Катерини
14	1	В	Лютий. Трифона	Валентія муч.
15	2	С	Стрітеніє Госп.	Фавстина
16	3	Ч	Симеона Богопр. і Анни	Юліяни
17	4	П	Ізидора препод.	Алексея і Константії
18	5	С	Агафії муч.	Симеона
19	6	Н	Нед. мясоп. Вукола еп. см.	Нед. мясоп. Конрада
20	7	П	Паргенія і Луки	Леона пап.
21	8	В	Теодора Стратителя	Елеонори
22	9	С	Никифора	Петра Кат.
23	10	Ч	Харлампія і Порфирія	Романи
24	11	П	Власія свмч.	Гавриіла
25	12	С	Мелетія і Антонія	Матея ап.
26	13	Н	Нед. сироп. Мартиніяна преп.	Н. запус. Вальбурга
27	14	П	(Почат. посту) Авксент. і Кир.	Александра
28	15	В	Онисима і Пафнутія	Леандра

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 12. лютого. **УРОДИНИ ЛІНКОЛЬНА.** („ЛИНКЕН'С БЕРТ ДЕЙ") Сього свята не святкують в кількох полудневих стейтах.

Дня 22. лютого. **УРОДИНИ ВАШІНГТОНА.** („ВАШІНГТЕН'С БЕРТДЕЙ"). Святкують його в усіх стейтах Злучених Держав.

КІЛЬКО ЛЮДИЙ У ВСЕМУ СВІТІ?

Після обчислень, Національного Географічного Товариства у Вашингтоні, які певно не можуть уважатися за зовсім певні, на землі живе коло 1,700,000,000 людий.

КІЛЬКО Є УКРАЇНЦІВ НА СВІТІ?

Відповісти на се питання було все більше або менше трудно. Тим трудніше стало воно тепер, коли Україна за кілька літ стала полем ворожих наїздів Німців, Поляків, Москалів і других народів. Перед війною начислювано Українців на 36 міліонів душ. Значить, коли порівняти се число з числом населення всего світу, то вийде, що на кожних 1700 людий у світі є 36 Українців або на кожних 47 людий у світі один належить до української народности.

MARCH — 1922 — МАРТ має 31 днів

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА.
1	16	С	Лютій, Валент., Павла і пр.	Попелец, Альбіна
2	17	Ч	Теодора Тирона	Симпліція
3	18	П	Льва папи рим.	Кунеґунди
4	19	С	Архіппа і Максима	Казимира
5	20	Н	1. Н. пост. Льва еп. Катан.	1. Н. пост. вст. Фридриха
6	21	П	Евстахія і Тимотея	Коляти дів.
7	22	В	Петра і Атаназія	Томи з Авкіну
8	23	С	Полікарпа	Івана Бож.
9	24	Ч	† Обр. гол. Івана Крест.	Францілки
10	25	П	Тарасія арх. Конст.	40 муч.
11	26	С	Порфирія	Констант. В.
12	27	Н	2. Н. пост. Прокопія Декап.	2. Н. пост. суха. Григорія
13	28	П	Власія пост.	Розини
14	1	В	Март, Евдокії	Матильди
15	2	С	Теодота еп. свмч.	Клементія
16	3	Ч	Зенона і Евтропія	Киріяка
17	4	П	Герасима і Павла муч.	Гертруди
18	5	С	Конона муч.	Едварда
19	6	Н	3. Н. пост. (Кр.) 42 муч. в Аморії	3. Н. пост. глуха. Йосифа - обр.
20	7	П	Василія і Єфрема	Йоахіма
21	8	В	Теофілякта преп.	Венедикта
22	9	С	40 муч. в Севастії	Октавіяна
23	10	Ч	Кондрата і Кипріяна	Віктора
24	11	П	Софронія патр. Брус.	Гавриїла
25	12	С	Теофана іспов. пр.	Благовіщене
26	13	Н	4. Н. пост. Пер. мощ. Никиф.	4. Н. пост. середопост. Теодора
27	14	П	Венедикта преподоб.	Руперта
28	15	В	Агафія і 6 муч.	Сикста пап. рим.
29	16	С	Савина	Киріла
30	17	Ч	Алексея чол. Бож.	Квірина
31	18	П	Кирила арх. Брус.	Корнелія

КІЛЬКО ВИНОСИТЬ НАРОДНИЙ МАСТОК ЦІЛОЇ ДЕРЖАВИ?

В червні 1920. року один банкір читав перед так званим Банкірським Інститутом в Лондоні, Англія, відчит про національні багатства різних держав у світі. Він обчисляв національний масток держав так:

Бельгія	12 мільярдів доларів;
Япан	24 мільярди доларів;
Італія	35 мільярдів доларів;
Німеччина	83 мільярди доларів;
Франція	93 мільярди доларів;
Англія	120 мільярдів доларів;
Злучені Держави	350 до 400 мільярд. дол.

Сі обчислення були оперті на пововенну вартість грошей поодиноких держав; значить, референт брав під увагу, що вартість грошей поодиноких держав зменчи-лася від кінця війни, а саме: англійські гроші стратили на вартості 60 процент, американські 30 процент, Франція, Німеччина, Італія і Бельгія по 50 процент. (Я-пану не обчисляв).

ДОБРЕ ПОЯСНЕННЄ.

Дивувався раз білий чоловік, що Індіанин ніколи не перестудиться, хоч хо-дить усю зиму з відкритими грудьми і черевом. Індіанин став питати білого „А чому ти не перестудишся, хоч ходиш всю осінь і зиму з відкритим лицем?”

— „Бо лице привикло через те власне, що воно все відкрите”, — відповідає білий.

„Ну, а в мене ціле тіло лице”, — відповідає Індіанин.

APRIL — 1922 — ЦВІТЕНЬ має 30 днів.

п. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Март. Хризанта	Гугона еп.
2	20	Н	5. Н. пост. Отців убитих в Саві	5. Н. пост. чорна. Франца
3	21	П	Якова преп.	Рихарда
4	22	В	Василія і Ісаака	Ізидора еп.
5	23	С	Нікона і учен.	Вінкентія
6	24	Ч	Захарії	Келестина
7	25	П	† Благовіщене Пр. Бог.	Епіфанія еп.
8	26	С	Собор Арх. Гавр.(Суб. Лаз.)	Дионізія еп.
9	27	Н	Нед. цвіт. Матрони муч.	Н. цвітна. Марії Кл.
10	28	П	Іларіона преп.	Езекіїла
11	29	В	Марка еп. і Кирила діяк.	Леона пап.
12	30	С	Івана ліств.	Юлія пап.
13	31	Ч	Іпатія преп. (В. Ч.)	Юстини
14	1	П	Цвітень. Вел. Пятн. Марії Егип.	Тибурція мч.
15	2	С	Велика Субота. Тита і Амф.	Анастазії
16	3	Н	Воскресеніє Христове	Великдень
17	4	П	Світлий Понеділок	Вел. Понеділок
18	5	В	Світлий Второк	Аполлонії
19	6	С	Евтихія арх.	Юрія
20	7	Ч	Георгія еп.	Віктора
21	8	П	Ірідіона ап.	Анзельма
22	9	С	Евсихія муч.	Кая і Сотера
23	10	Н	2. Н. по Воск., Томина	Н. по Вел. біла. Войтіха
24	11	П	Антипи свмч.	Георгія муч.
25	12	В	Василія еп.	Марка еван.
26	13	С	Артемона свмч.	Клята і Марц.
27	14	Ч	Мартина пап. р.	Анастазії
28	15	П	Аристарха і пр. ап.	Віталія
29	16	С	Агафії, Ірини	Петра муч.
30	17	Н	3. Н. по Воск., мироносиць	2. Н. по Вел. Катарини

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 14. цвітня. **ВЕЛИКА ПЯТНИЦА.** („ГУД ФРАЙДЕЙ"). Уважається урядовим святом в кількох стейтах, в других звичайно губернатор стейту проголошує його святом спеціальною прокламацією.

ДО КОТРИХ РЕЛІГІЙ НАЛЕЖИТЬ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ У СВІТІ?

Всіх Христیان у світі є коло 576 міліонів душ. За християнством ідуть щодо числа віроісповідників ті, що признають релігію Конфуція, китайського філософа; їх є коло 310 міліонів душ. Далі слідує: магомедан 227 міліонів; різних гіндуських сект браманізму 215 міліонів; різних анімістів 160 міліонів; буддист 140 міліонів; шінтоїстів 25 міліонів; людей Мойсевої релігії 15 міліонів; та других релігій 22 міліони.

Коли Христیان уважати одною церквою, то се булаби найбільша церква у світі. Коли взяти під увагу поодинокі християнські церкви, то найбільшею християнською церквою буде католицька церква з 228 міліонами вірних. За нею слідує: православні церкви зі 121 міліонами вірних, та протестантські церкви зі 167 міліонами вірних. Проти 576 міліонів христیان стоїть 1,161,000,000 нехристиян.

В СОВЕТСЬКІЙ УКРАЇНІ.

— „Пані, вашого чоловіка засудили на смерть. Се сумно, але я можу вас потішити, що його повісять не царські опричники, але пролетарська культурна влада...”

МАЙ — 1922 — МАЙ має 31 днів.

№	ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	П	Цвітень. Івана, уч. св. Гр.	Филипа
2	19	В	Івана старопечерника	Атаназія і Зигм.
3	20	С	Теодора і Анастасія	Обр. св. Креста
4	21	Ч	Януарія і пр. свщмч.	Флоріяна
5	22	П	Теодора Сикеота	Пія пани рим.
6	23	С	† Георгія влмч.	Івана в Олію
7	24	Н	4. Н. по Воск., о розслаб.	3. Н. по Вел. Доміцелі
8	25	П	† Марка апост. і еванг.	Станіслава еп.
9	26	В	Василія свщмч	Григорія
10	27	С	Симеона свщмч.	Ізидора
11	28	Ч	Максима і Язона	Беатрикси
12	29	П	9 муч. в Кизвиці	Панкратія
13	30	С	† Якова ап.	Серватія
14	1	Н	Май. 5. Н. по Воскр., о Сам.	4. Н. по Вел. Боніфатія
15	2	П	Бориса і Гліба	Софії
16	3	В	Теодозія печер.	Івана Непом.
17	4	С	Пелягії препмуч.	Паскаліса
18	5	Ч	Ірини муч.	Фелікса
19	6	П	Йова і Варвара	Келестина
20	7	С	Память св. Креста	Бернарда
21	8	Н	6. Н. по Воск., о сліпор.	5. Н. по Вел. Константина
22	9	П	† Ісаїї. Пер мощ. св. Ник.	Софії
23	10	В	† Симеона Зилота	Девидерія
24	11	С	Мокія свщмч.	Йоанни
25	12	Ч	Вознесеніє Господнє	Вознесеніє
26	13	П	Глікерії і Алексан.	Филипа
27	14	С	Ізидора муч.	Івана пам. рим.
28	15	Н	7. Н. по Воск., св. Отців	6. Н. по Вел. Вільгельма
29	16	П	Теодора Освященного	Максиміліяна
30	17	В	Андроніка ап.	Фердинанда
31	18	С	Теодота Анкир. і пр.	Анелі

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 30. мая. ДЕНЬ ОКРАШУВАННЯ ГРОБІВ. („ДЕКОРЕЙШЕН ДЕЙ” або „МЕМОРІЯЛ ДЕЙ”). Святкується в усіх стейтах, з виїмком кількох південних стейтів.

КІЛЬКО Є МОВ У СВІТІ?

Учені начисляють в світі кілька тисяч мов. Один американський учених на-
 нарахував їх: в Америці 1,624, в Азії 937, в Європі 587, а в Африці 276. Зна-
 чить, в сих чотирох частях світа малоби бути 3.424 мови. Однак рахувати мови
 дуже трудно, бо дуже тяжко є означити, котру мову уважати за самостійну, а
 котру за діалект (наріччя) другої; сі поняття зрештою зовсім зглядні, та що мос-
 ковська мова, приміром, буде діалектом супроти славняської, а мовою супроти
 московського наріччя.

КОТРОЮ МОВОЮ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ ГОВОРИТЬ У СВІТІ?

Найбільше корисною мовою без сумніву треба признати англійську мову,
 котрою можна розмовитися з якими 150 міліонами людей. По ній йде з європей-
 ських мов: німецька мова, котрою можна розмовитися з 90 міліонами; моско-
 вська, котрою говорять до 80 міліонів людей; французька та еспанська, з котрих
 кождою говорять по яких 60 міліонів душ. Далі йдуть: італійська, українська та
 португальська.

JUNE — 1922 — ЧЕРВЕНЬ має 30 днів

д. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	Ч	Май. Патрикій	Граціяна
2	20	П	Талалея мч.	Еразма мч.
3	21	С	† Констц і Єлени. (Суб. за ус.)	Кльотильди
4	22	Н	П'ятдесятн. Зелені свята	Зелені свята. Квірина
5	23	П	Понед. св. Духа і Пр. Тройці	П. Зел. св. Bonifатія
6	24	В	Симеона	Норберта
7	25	С	† З. Обр. ч. гл. Ів. Кр.	Роберта
8	26	Ч	Карпа ап.	Медарда
9	27	П	Терапонта свщмч.	Феліціяна
10	28	С	Никити преп.	Маргарети
11	29	Н	1. Нед. по Сош. Всіх Святих	1. Н. по З. С. П. Тр. Варнаві
12	30	П	Ісаакія далмат.	Онуфрія
13	31	В	Єрмія і Єрмея муч.	Антонія з Падви
14	1	С	Червень. Юстина муч.	Василія
15	2	Ч	Пр. Евхар. Никифора патр.	Боже Тіло. Віта і Модеста
16	3	П	Лукіяна муч.	Франца
17	4	С	Митрофана патр.	Адольфа
18	5	Н	2. Нед. по Сош Пресв. Евхар.	2. Н. по З. С. Марка
19	6	П	Висаріона пр.	Гервазія
20	7	В	Теодота еп.	Сильверія
21	8	С	Теодора муч.	Ахьюза
22	9	Ч	Кирила архiep.	Павліна еп.
23	10	П	Тимотея свщмч.	Зенона
24	11	С	† Вартоломея і Варн. ап.	Івана Крестителя
25	12	Н	3. Нед. по Сош. Онуфрія пуст.	3. Н. по З. С. Проспера
26	13	П	Акиліни муч.	Івана і Павла
27	14	В	Єлісея і Методія	Володислава
28	15	С	Амоса прор.	Льва папи
29	16	Ч	Тихона еп. чудотв.	Петра і Павла
30	17	П	Мануїла і пр.	Емілії

КІЛЬКО СЛІВ Є В ЛЮДСЬКІЙ МОВІ?

Числити до купи слова усіх людських мов не знати, чи можливе. Зрештою, воно не має ніякої цілі. Зате числити слова поодиноких мов дуже цікаве, бо се дає порівняння багатств мов. Коли взяти найліпші словарі різних мов за основу, багатства сеї мови, то вийде, що найбагатшою мовою в світі є англійська мова. Недавно видано англійський словар, в котрім записано і пояснено 513.000 слів. Коли до цього додати ще англійські слова, які вийшли уже з ужиття, то ціла англійська мова (жива і мертва) буде виносити коло три чверти міліона слів. Не треба думати, що всі ці слова є англійського походження, бо навіть в поточній англійській мові слова англійського походження не становлять навіть одної пятої часті.

Найновіший німецький словар має в собі 300.000 слів, французький 210.000, московський 140.000, еспанських 120.000, італійський 140.000.

Праці коло зібрання скарбниці української мови лише почалися. Словар, зложений Борисом Грінченком, треба уважати хоч дуже цінним, все таки лише початком. В ньому записано коло 70.000 слів, (все чисто українські слова українського походження), а крім цього яких 12.000 староукраїнських слів.

НАЙЗИМНІШЕ МІСЦЕ НА ЗЕМЛІ.

Найзимнішим місцем на землі вважають Верхоянск, місцевість на Сибірі. Там записано найнижшу температуру (найбільше зимно), яке колинебудь люди записали. Дня 15. січня 1885 року було там понад 90 степенів понизче зера (після Фаренгайта).

Зимою там земля замерзає до глибини 100 стіп, а літом ніколи зовсім не розмерзається.

JULY — 1922 — ЛИПЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	С	Червень. Леонтія м.	Теобальда
2	19	Н	4. Нед. по Сош. Юди і Зосима	4. Н. по 3. С. Пос. Пр. Д. М.
3	20	П	Методія свщмч.	Геліодора
4	21	В	Юліяна Тарсий. мч.	Флявіяна і Удр.
5	22	С	Евсевія еписк.	Івана і Павла
6	23	Ч	Агрипіни муч.	Домініки
7	24	П	Рождест. св. Ів. Крестителя	Івана з Д.
8	25	С	Февронії препмч.	Єлисавети
9	26	Н	5. Н. по Сош. Давида сол. пр.	5. Н. по 3. С. Кирила еп.
10	27	П	Самсона странноприємця	Амалії
11	28	В	Пер. мощ. Кира і Івана	Пія і Пелягії
12	29	С	Петра і Павла	Івана і Еп.
13	30	Ч	Собор 12 Апостолів	Маргарети д.
14	1	П	Липень. Косми і Дамяна	Бонавентури
15	2	С	† Пол. Ризи Пресв. Богор.	Розіслане апост.
16	3	Н	6. Н. по Сош. Акинта і Анат.	5. Н. по 3. С. Пр. Д. Марії
17	4	П	Андрея і Марти	Алексея
18	5	В	† Кирила і Методія	Симеона і Фридерика
19	6	С	† Атаназія Атонського	Вінкентія з П.
20	7	Ч	Томи і Акакія	Ілії прор.
21	8	П	Прокопія велмч.	Пракседи
22	9	С	Панкратія свщмч.	Марії Магдал.
23	10	Н	7. Н. по Сош. Антонія печер.	7. Н. по 3. С. Аполінарія
24	11	П	Евфимії і Ольги	Христини дів.
25	12	В	Прокла і Іларія	Якова ап.
26	13	С	Собор Арх. Михаїла	Усп. св. Анни
27	14	Ч	Акили і Онисима	Пантагеймона
28	15	П	† Володимира Великого	Інокентія
29	16	С	Антиногена свщмч.	Марти д.
30	17	Н	8. Н. по Сош. Марини велмч.	8. Н. по 3. С. Альдони
31	18	П	Якinta і Еміліяна	Ігнатія з Л.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 4. липня. **ДЕНЬ НЕЗАВИСИМОСТІ.** („ИНDEPENDЕНС ДЕЙ"). Святкують по всіх стейтах.

НАЙВИСШІ ГОРИ В СВІТІ.

Найвищою горою на землі є гора Еверст в Азії; вона має 29.002 стіп висоти, числячи висоту від уровня моря. Найвищим шпилем в північній Америці є гора Меккінлея на Аласці, що має 20.300 стіп висоти, в південній Америці верх Аконкагуа, що має 23.290 стіп висоти. Найвищий шпиль в Африці, Рувензорі, має 20.150 стіп висоти, а Чарлс Луис, найвища гора в Австралії, має 18.000 стіп висоти. Монт Блянк, найвища гора в Європі, має 15.781 стіп.

НАЙВИСШІ ГОРИ НА УКРАЇНІ.

Україна майже уся без гір. Лише на південно-західнім кінчику її підносяться Карпатські Гори, в котрих найвищий шпиль на українській території се Говерля (6.752 стопи понад уровень моря). На південній межі української національної території, на Криму, розтягаються Кримські Гори, в котрих кілька верхів підносяться яких 4.000 стіп понад море. На південно-східнім кінчику української території зноситься Кавказ, але його високі шпилі лежать поза її межами.

ЗРОЗУМІВ.

Бурлака (читаючи на дверях реставрації напись: ОБІДИ ВІД 2 ДО 8 ГОДИНИ.): „Ось як. Шість годин обідають? Отсе раз люди їзять”.

AUGUST — 1922 — СЕРПЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	В	Липень. Макрини	Петра в оков.
2	20	С	† Ілїї прор.	Альфонса
3	21	Ч	Симеона і Івана	Знайд. св. Стефана
4	22	П	Марії Магдалини	Домініка
5	23	С	Трофїма і Теофія	Пр. Д. Марії Сніж.
6	24	Н	9. Н. по Сош. † Бориса і Гліба	9. Н. по З. С. Преображ. Госп.
7	25	П	† Успеніє св. Анни	Кастана
8	26	В	Єрмолая свщмч.	Кіріака і пр.
9	27	С	† Панталеїмона	Романа
10	28	Ч	Прохора і Никанора	Лаврентія муч.
11	29	П	Калпника муч.	Сузанни муч.
12	30	С	Сяли і Сидуана	Кляри дів.
13	31	Н	10. Нед. по Сош. Евдокима	10. Н. по З. С. Іполїта
14	1	П	Серпень. Проїсх. Ч. Хр.	Евсевія
15	2	В	Пер. мош. св. Стефана	Успен. Пр. Діви
16	3	С	Ісаака, Давьмата	Роха
17	4	Ч	Сїмох молод. в Еф.	Лїберата
18	5	П	Евсигнія муч.	Єлени
19	6	С	Преображеніє Господне	Бенїгні і Юлія
20	7	Н	11. Н. по Сош. Дометія примч.	11. Н. по З. С. Бернарда
21	8	П	Еміліяна еп.	Іванни
22	9	В	† Матїя ап.	Тимотея
23	10	С	Лаврентія архид.	Філіппа
24	11	Ч	Евпла і Клявдії	Варголомея
25	12	П	Фотїя і Аникити	Людвіка
26	13	С	Максима ісп.	Зефіріана і Рожи
27	14	Н	12. Н. по Сош. Михея прор.	12. Н. по З. С. Йосифа К.
28	15	П	Успеніє Прсв. Богор.	Августина
29	16	В	Пер. нерук. Обр. Госп.	Ускїн. гол. Ів. Кр.
30	17	С	Мирона	Рожи з Ліми
31	18	Ч	Фльора і Лавра	Раймунда муч.

КОЛИ БУВАЮТЬ ЖНИВА НА ПШЕНИЦЮ?

В місяця січня припадають жнива на пшеницю в Австралії, Новій Зеландії та Чіле (в південній Америці).

В лютім і марті припадають жнива на пшеницю в Східній Індії та Горішнім Єгипті.

В пвітні жнуть пшеницю в долішнім Єгипті, Сирії, на Кипрі, в Персії, в Малій Азії, Індії, Мексико і на Кубі.

В маю припадають жнива в Альжирі, в центральній Азії, Китаю, Японії, Мароко, в стейті Тексас і Флориді.

В червні жнуть пшеницю в Туреччині, Греції, Італії, Еспанії, Португалії, південній Франції, в стейтах Каліфорнії, Луїзіяні, Місісіпі, Алабами, Джорджії, в обох стейтах Каролайнах, в Тенесі, Верджинії, Кентакі, Канзас, Аркензо, Юта і Мезуре.

В липни припадають жнива на пшеницю в Румунії, Болгарії, Угорщині, Україні, Німеччині, Швайцарії, південній Англії, в стейтах Орегон, Небраска, Мінесота, Вискансин, Колорадо, Вашингтон, Айова, Ілїнойс, Індіана, Мішиген, Огайо, Нью Йорк, в стейтах Нової Англії та в горішній Канаді.

В серпні припадають жнива в Бельгії, Голяндії, Англії, Данії, Польщі, долішній Канаді та в стейтах Дакотах.

У вересні та жовтні жнуть пшеницю в Шкотії, Швеції, Норвегії та Московщині.

В падолисті припадають жнива в Перу, південній Африці і Аргентині.

В грудні в Бурма та Аргентині.

SEPTEMBER — 1922 — ВЕРЕСЕНЬ має 30 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	П	Серпень. Андрея Страт.	Іди, Егидія
2	20	С	Самуїла прор.	Стефана Кор. уч.
3	21	Н	13. Н. по Сош. Тадея і Васи	13. Н. по З. С. Броніслави
4	22	П	Агатоніка муч.	Розалії
5	23	В	Луца, Іринея	Вікторина, Юстини
6	24	С	Євтихія свщмч.	Захарії
7	25	Ч	Вартоломея і Тита а	Регіни муч.
8	26	П	Андріяна і Наталії	Рожество Пр. Д. М.
9	27	С	Пімена препод.	Северина і Горгонія
10	28	П	14. Н. по Сош. Авт. і Мойсея	14. Н. по З. С. Николая
11	29	П	† Усієн. гл. Ів. Крест.	Прота і Якова
12	30	В	Александра і Павла	Гвідона
13	31	С	† Пол. пояса Пр. Д. М.	Товії
14	1	Ч	Вересень. Симеона	Возв. Чесн. Кр.
15	2	П	Маманта і Івана	Нікодема муч.
16	3	С	Антима і Теокт.	Корнилія муч.
17	4	Н	15. Н. по Сош. Вавили і Мойс.	15. Н. по З. С. Знак. Франц.
18	5	П	Захарії і Елисаб.	Томи і Йосифа
19	6	В	Чудо Арх. Михаїла	Януарія еп.
20	7	С	Созонта і Макарія	Євстахія
21	8	Ч	Рожество Пр. Діви Марії	Матея еван.
22	9	П	Іоакима і Анни	Томи з Вілян.
23	10	С	Минодори, Митр. і Німф.	Теклі дів.
24	11	Н	16. Н. по Сош. Теодори Алекс.	16. Н. по З. С. Волод. і Руперт
25	12	П	Автонома свщмч.	Клеоф. муч.
26	13	В	Корнелія	Кипріяна
27	14	С	Воздвиженіє Чесн. Хреста	Косми і Дам.
28	15	Ч	Никити велкмуч.	Вячеслава муч.
29	16	П	Євфимії велкмч.	Михаїла арх.
30	17	С	Софії, Віри, Над. і Люб.	Єроніма діяк.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 4. вересня ДЕНЬ ПРАЦІ. („ЛЕЙБОР ДЕЙ“). Святкують в усіх стейтах з виїмком стейту Вайомінг.

ЧОМУ МОСКОВЩИНА ТАК ПОБИВАЄТЬСЯ ПРОТИ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНИ?

В часи царської Росії Україна становила всего одну шесту частину простору європейської Росії. Зате управна земля України займала одну третину управної землі європейської Росії.

Річна продукція жита, пшениці і ячменю, трох найважливіших збіж, виносила на Україні понад 33 мільярди 69 мільонів фунтів або понад одну третину продукції все європейської Росії.

Україна управляла п'ять шести частин цукрового буряка, а решта Росії одну шесту.

Після урядової переписи Україна мала одну третину всеї худоби європейської Росії, та половину всего дробу, овець та кіз.

Україна добувала перед війною три четверті части всего вугля в Росії, а під час війни навіть дев'ять десятих. Вона добувала три п'яті заліза всеї імперії. Деякі мінерали (як живе срібло) добувано лише на Україні.

Не менче важке становище України було в російським фабричним промислі та торгівлі. Три четвертини всего краму, що вивозився з Росії за границю, ішов через українські порти та митні комори.

ОCTOBER — 1922 — ЖОВТЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	Н	Вересень. 17. Н. по С. Євменія	17. Н. по З. С. Ремігія
2	19	П	Трофима і Саватія	Ангела Хоронителя
3	20	В	Евстахія	Кандида муч.
4	21	С	Кондрата ап.	Франціш. з Ас.
5	22	Ч	Фоки і Йони	Флявії
6	23	П	Зачатіє св. Івана Крест.	Брунона муч.
7	24	С	Теклі первмч.	Юстини дів.
8	25	Н	18. Н. по Сош. Евфрозини пр.	18. Н. по З. С. Бригіди
9	26	П	† Івана Богослова	Дионізія
10	27	В	Калистрата муч.	Франца Борґ.
11	28	С	Харитона	Плакіда уч.
12	29	Ч	Киріяка і Теофана	Максиміліана
13	30	П	Григорія свщмч.	Едварда кор.
14	1	С	Жовтень. † Покр. Пр. Д. М.	Калікста
15	2	Н	19. Н. по Сош. Кипр. і Юстини	19. Н. по З. С. Ядвиги і Тереси
16	3	П	Дионізія свщмч.	Галя і Фльора
17	4	В	Еротей свщм.	Марґарити
18	5	С	Харитини муч.	Луки еван.
19	6	Ч	† Томи ап.	Петра з Ол.
20	7	П	Сергія і Вакха мч.	Капра і Ірини
21	8	С	Пелягія і Тайсії	Уршулі муч.
22	9	Н	20. Н. по Сош. † Якова ап.	20. Н. по З. С. Кордулі муч.
23	10	П	Евлампія і Евлампії	Івана Каліст.
24	11	В	Филипа діяк.	Рафаїла Арх.
25	12	С	Прова і Андроніка	Хризанта
26	13	Ч	Карпа ап.	Евариста п.
27	14	П	† Назарія і Параскевії	Сабіни
28	15	С	Евтимія і Лукіяна	Симеона і Юди
29	16	Н	21. Н. по Сош. Льонґіна сот.	21. Н. по З. С. Наркиза
30	17	П	Озії і Андрея	Альфонса
31	18	В	† Луки ап. і еван.	Маркелія

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 12. жовтня. ДЕНЬ КОЛЮМБА. („КОЛОМБАС ДЕЙ"). Святкують в усіх стейтах з винятком кількох південних стейтах.

ЧИМ ЗАЙМАЄТЬСЯ НАЙБІЛЬШЕ ЛЮДИЙ В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ?

Після даних, зібраних урядом Злучених Держав, в році 1910. було на американських фармах занятих 10 мільонів 325.000 мушин від 10 літ життя в гору, та жінщин майже 2 мільони. Се було перше заняття щодо числа осіб.

В копальнях вугля було занятих 613.000 тисяч робітників, в других копальнях 225.000 робітників.

У різних фабриках було занятих 1.626.000 мушин, та 814.000 жінщин. Тут найбільшою групою були заняті у фабриках столярі, котрих було 817.000.

При перевозі (залізниці, кораблі, і т. д.) було занятих 1,028.000.

В торгівлі було понад 2,300.000 душ.

Свобідними професіями (адвокатуванням, лікарюванням, вчителюванням, і т. д.) було ранихих коло 600.000 мушин та 500.000 жінщин (переважно учительки).

Домашньою і особистою послугою (домашня служба, кухарі, обслуга хорих, реставраційна послуга, голарі, тощо) було занятих 700.000 мушин та коло 2 мільони жінщин.

Канцеляріною роботою займалося коло 900.000 мушин та 500.000 жінщин.

NOVEMBER — 1922 — ПАДОЛИСТ має 30 днів.

Н. СТ.	С. СТ.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	19	С	Жовтень. Йойла прор.	Всіх Святих
2	20	Ч	Артемія влмуч.	† День задушний
3	21	П	Іляріона прерп.	Губерта еп.
4	22	С	Аверкія еписк.	Кароля Бор.
5	23	Н	22. Н. по Сош. † Якова ап.	22. Н. по 3. С. Захарія і Блсав.
6	24	П	Арети муч.	Леонарда Вел.
7	25	В	Маркіяна і Март.	Геркуляна
8	26	С	Димитрія Великомуч.	Северина
9	27	Ч	Нестора муч.	Теодора
10	28	П	† Параскевії і Терентія	Андрея з Ав.
11	29	С	Анастасії римл.	Мартина еп.
12	30	Н	23. Н. по С. Зиновія і Зиновії	23. по 3. С. Мартина п. р.
13	31	П	Стахія і Амилія	Дидака
14	1	В	Падолист. Космі і Дам.	Йосафата еп.
15	2	С	Акиндіна муч.	Леопольда
16	3	Ч	Акепсини і Айтала	Едмунда еп.
17	4	П	Йоанікія і Ніканд.	Григорія і Сальомей
18	5	С	Галактіона і Епіст.	Романа і Одона
19	6	Н	24. Н. по С. Павла арх. Конст.	24. Н. по 3. С. Блсавети кор.
20	7	П	Брона і Лазаря	Фелікса
21	8	В	Михайла Арханг.	Вовед. Пр. Д. М.
22	9	С	Онисифора муч.	Цецилії
23	10	Ч	Ераста і Олімпа	Климента п. р.
24	11	П	Миля, Віктора і пр.	Івана від кр.
25	12	С	† Йосафата свшмч.	Катерини дів.
26	13	Н	25. Н. по Сош. † Ів. Златоуст.	25. Н. по 3. С. Петра, Конрада
27	14	П	† Филипа ап.	Валеріяна
28	15	В	Гурія і Самсона	Руфіна
29	16	С	† Матєя ап. і еван.	Сатурніна
30	17	Ч	Григорія чудотв.	Андрея ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 7. падолиста. ДЕНЬ ЗАГАЛЬНИХ ВИБОРІВ. („ДЖЕНЕРЕЛ ЕЛЕКШЕН ДЕЙ"). Святкуються майже в усіх стейтах.

Дня 30. падолиста. ДЕНЬ ПОДЯКИ. („ТЕНКСГІВІНЬ ДЕЙ"). Святкують в кожнім стейті (хоч в стейті Юті, приміром, нема про се ніякого закона).

ХТО ПОЧАВ РУХ ЗА ЗАБОРОНОЮ АЛЬКОГОЛІЧНИХ НАПИТКІВ?

Межи непросвіченими народами п'ятка звичайно звязана з релігійними святами і як така має певне признание релігії. Серед освічених народів, якраз протіно, релігія чи не перша підносить протест проти вживання алкоголічних напоїв. Хто саме був перший у виданню заборони напиктів, про се сперечається кілька народів. Китайці кажуть, що вони були перші, бо їх один цар, ще в одинадцятім столітті перед Христовим Різдом (яких три тисячі літ тому) видав наказ знищити все вино в цілому царстві. Індуські та перські історики говорять те саме про своїх понів. Картагійці, що мали могучу державу на північному березі Африки (її знищили Римляни), забороняли вживання вина в жовнірських таборах і не дозволяли пити своїм урядникам. Серед Жидів існували різні секти, які ширили строге здержування від напиктів. Буддисти робили те саме. Наконєць християнські церкви також старалися обмежити вживання алкоголю.

ЯК ОБЧИСЛИТИ ДОВЖИНУ ДНЯ І НОЧІ.

Довжину дня і довжину ночі можна найти простим способом:

Щоби найти довжину ночі, множитья через два час сходу сонця. Щоби найти довжину дня, множитья через 2 час заходу сонця.

DECEMBER — 1922 — ГРУДЕНЬ має 31 днів.

н. ст.	с. ст.	Дні	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА	ЛАТИНСЬКІ СВЯТА
1	18	П	Подолист. П'ят. і Романа	Елігія
2	19	С	Авдія і Варлаама	Баб'яни дів.
3	20	Н	26. Н. по Сош. Прокла і Гр.	1. Н. Адв. Франц. Ксав.
4	21	П	Воведеніє Пр. Діви Марії	Барвари муч.
5	22	В	Филимона, Кикилії	Сави еп.
6	23	С	Амфілохія і Григорія	Николая
7	24	Ч	Катерини влмуч.	Амбровія еп.
8	25	П	Климента і Петра	Неп. Зач. Пр. Д. М.
9	26	С	Алипія Столп.	Валерії і Леонадії
10	27	Н	27. Н. по С. Якова і Палядія	2. Н. Адв. Пр. Д. М. Л.
11	28	П	Стефана муч.	Дамазія
12	29	В	Парамона, Філум.	Александра
13	30	С	† Андрея апост.	Лукиї і Отіл.
14	1	Ч	Грудень. Наума прор.	Спірідіона
15	2	П	Авакума прор.	Евзевія еп.
16	3	С	Софронія прор.	Аделайди дів.
17	4	Н	28. Н. по С. † Варвари влмч.	3. Н. Вдв. Лазара і Олім.
18	5	П	† Сави освящ.	Іраціана
19	6	В	Николая Чудотв.	Фавста муч.
20	7	С	Амбровія єписк.	Теофілія
21	8	Ч	Патапія преп.	Томи апост.
22	9	П	Непор. Зачатіє Пр. Д. М.	Зенона
23	10	С	Мини і Ермогена	Вікторії дів.
24	11	Н	29. Н. по Сош. Даниїла Столп.	4. Н. Адв. Адама і Еви
25	12	П	Спірідіона	Рожд. Іс. Хр.
26	13	В	† Евстратія і Евгена	Стефана пер.
27	14	С	Тирса і Филимона	Івана єванг.
28	15	Ч	Елєвтерія свщмч.	Дітий уб. в Вифл.
29	16	П	Аггея прор.	Томи еп.
30	17	С	Даниїла прор.	Давида кор.
3	118	Н	Нед. Праотців. Севастіяна муч.	Н. по Рож. Сильвестра п. р.

УРЯДОВІ СВЯТА В ЗЛУЧЕНИХ ДЕРЖАВАХ.

Дня 25. грудня. ДЕНЬ РІЗДВА ХРИСТОВОГО. („КРИСМЕС ДЕЙ"). Святкують в усіх стейтах без виїмку.

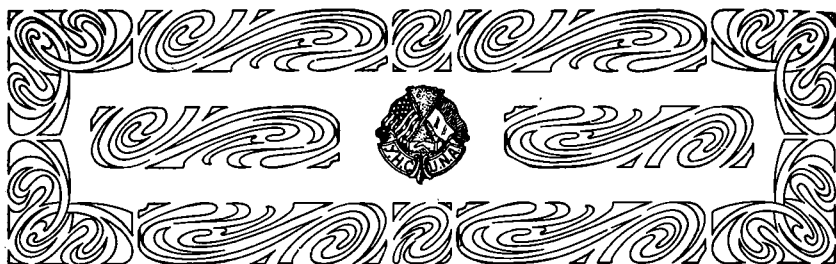
КОТРИЙ НАРОД МАЄ НАЙБІЛЬШЕ НЕГРАМОТНОСТІ?

Американський шкільний уряд (комішенер оф еджукейшен) обчислює, що в 1900 році було на кожний 1.000 осіб неграмотних: в Німеччині 1, в Швейцарії 3, в Шкотії 36, в Голандії 40, у Франції 49, в Англії 58, в Бельгії 128, в Ірландії 170, в Австрії 238, в Угорщині 281, в Греції 300, в Італії 383, в Росії (тут вже вчислена Україна, Польща, Фінляндія і т. д.) 617, в Іспанії 681, Португалії 790, в Сербії 860, в Румунії 890. Перепиш в Злучених Державах в році 1910 начислила тут 77 осіб неграмотних на кожду тисячку. На кожних 1000 неграмотних в Злучених Державах 20 походило з Індії, Китаю та других країн Далекого Сходу, 280 походило зі Злучених Держав, 300 з різних білих європейських народів, а 400 з Муринів, роджених в Америці.

НАЙГЛИБШЕ МІСЦЕ НА МОРЮ.

За найглибше місце на океані вважається одно місце коло острова Руама на Тихому Океані. Американський корабель міряв тут глибину і найшов дно на глибині 5.269 фєдомс (то є: шість миль або 2.612 стіп більше як виносить найвища гора на землі, гора Еверест в горах Гімалаях на північ від Індії, в Азії).

Вчені добували живі сотворіння з глибини 4.173 фєдомс. (Фєдом се така морська міра; вона рівнається шістьом стопам, фїтам).

ДЕЩО ПРО УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ.

Звідки беруться „Союзи” серед українських імігрантів
в Америці.

АШІ люди в старім краю мали ріжні організації, економічні, просвітні, політичні, гімнастичні, і всякі другі, а про якінебудь „союзи”, „сполки”, „братства”, такі, як ось є в Америці, не знали.

На перший погляд ока воно мусить видатись дивним, що той самісінький народ відчуває потребу творити в однім краю одні організації, а в другім другі. Коли однак близьче приглянемося справі, то побачимо, що ся ріжниця в організації має свою глибоку причину.

Наші люди в старому краю се переважно селяни-хлібороби. Хлібороб працює на землі, котра служить йому немовби варстатом. Він її дістає від свого батька, котрий віддав її йому як забезпечу його долі. Як батько забезпечував землею його, так він землею забезпечує свої діти.

Зате наші імігранти в Америці се переважно міські робітники. Їх варстатом являється фабрика та майна. Але ні майна ні фабрика не належить до робітників. Не дістали вони право робити в ній від батьків і не передадуть його своїм дітям. Покидаючи сей світ, вони не можуть дати дітям такого забезпечення, як вони давали в старім краю, лишаючи землю. Не може тут звичайний робітник лишити своїм дітям варстату, де вони малиб певно заробок і прожиток. Мусить він шукати инчого забезпечення.

А забезпечення родині імігранта треба ще пекуційше та ще наглядчійше, як родині селянина в старому краю, бо праця у фабриці та копалні хоч-куди небезпечнійша для здоров'я, цілості і життя, як праця на рілі. Просто на кождім кроці жде робітника нагла, несподівана смерть. Холодна смерть може кожної хвилі наложити на нього, свою руку-костомачу та зробити його жінку вдовою, його дрібні діти сиротами.

Покладаються люди на ощадність. Одна лише біда з тим, що на случай вчасної смерті ощадности робітника не можуть бути великі і родина все таки лишиться без забезпечення.

Ось чому стали робітники уживати забезпечення на случай смерти та каліцтва. Основують організацію, котра покладає собі за ціль давати відшкодованне родинам членів на случай смерти їх хлібодавця.

Купці та фабриканти з давна знали обезпечування на життє. Вони звичайно обезпечувалися у великих компаніях, підприємствах, які тільки й посвячуються обезпечуванню людей. Однак робітники не любили приступати до сих підприємств, де гуртувалися переважно не-робітники, а воліли основувати свої обезпечуючі товариства, якими вони самі правили після своєї вподоби. Членами в них є самі такі обезпечені, і кошти ведення товариства обезпечень розділюються рівно між членів. Організації ведуться не для зиску людей, що в них вкладають капітали, а для зиску членів.

Семен Ядловський,
председатель У. Н. Союза.

Так повстали робітничі кооперативні товариства обезпечень на життє, що звичайно називаються запомоговими організаціями або союзами. Вони для робітників кращі тому, бо ними правлять самі робітники; бо в них властителями являються самі робітники; бо в них кошта ведення організації дешевші. До того імігрантам, що уживають звичайно своєї рідної мови, якої навчилися в старому краю, вони вигідні ще і тому, що в них діловодство ведеться їх матірною мовою, а фінансова сила організації, яка в приватних компаніях обезпечення йде на користь тих, що вложили там свої капітали, повертається в „союзах” на користь власного народа.

Марія Ольшаницька,
містопредсідателька У. Н. Союзу.

Теодор Грицей,
містопредсідатель У. Н. Союзу.

Осьтак зі соціальних умов життя в Америці вийшла потреба оснований спеціальних організацій.

Котра була перша українська за допомогова організація?

Українські імігранти не були перші в основуванні асекураційних товариств на життє. Робили се імігранти других народів на довго передтим. Але українські імігранти не остали по них довго позаду і скоро стали основувати свої організації.

Першу українську за допомогову організацію основано дня 22. лютого 1894. року, себто понад 27 літ тому. Се та сама організація, що нині називається Український Народний Союз. Є се отже найстарша українська за допомогова організація.

Які ціли має Український Народний Союз?

Ціли Українського Народного Союзу такі:

1. Обєднувати братньо, без огляду на їх політичні чи релігійні переконання, всіх Українців і їх потомків, замешкалих в Америці, котрі є при добрім здоровлю, та ведуть чесне і моральне життє.

2. Нести моральну і матеріяльну поміч нещасним і покаліченим членам і їх родинам.

3. Ширити просвіту між членами і старатися о їх суспільний, моральний і духовий добробут; помагати родинам, сво-
якам по крові, правним репрезентантам члена і особам, залежним від такого члена, а також справити похорон і виплачувати посмертну за помогу після правил і статутів Союзу.

4. Заснувати фонд за допомоговий для нещасних, покалічених і невилічно хрих членів.

Іван Каштанюк,
головний рекордовий секретар.

Роман Слободян,
головний фінансовий секретар.

Андрій Савка,
завідатель друкарні У. Н. Союзу.

Василь Левчик,
головний касієр.

5. Заснувати фонд посмертний, з якого на случай смерти члена має виплачуватися членам його родини, ним вказаним, суму \$100, \$250, \$500, \$750, \$1000, \$1500, або \$2000, згідно з клясою, до якої померший член приступив і платив.

Які головні користи дає Український Народний Союз своїм членам?

На случай смерти члена його родина отримає посмертну допомогу в такій сумі, на яку померший член був забезпечений.

На случай каліцтва або невилічимої недуги член отримає допомогу з фонду запомогового, без різниці на його клясу

**КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ
У. Н. СОЮЗА.**

Степан Милякович.

Василь Гасій.

Іван Ваверчак.

обезпечення, суму, означену статуту; ся запомога не нарушує його посмертного.

Кожний член Українського Народного Союзу дістає щоденник „Свободу”, офіційний орган організації.

Кожний член У. Н. Союзу, мущина чи жінчина, має право записати свою дитину до У. Н. Союзу і дістати запомогу на случай її смерти.

Хто може бути членом У. Н. Союзу?

Кожний Українець, що не перевищає 55 літ віку і є в добрім фізичнім здоров'ю, може бути прийнятий в члени Українського Народного Союзу. Так само може приступити в члени Українського Народного Союзу кожда Українка, що не пе-

РАДНІ У. Н. СОЮЗА.

Михайло Петрівський.

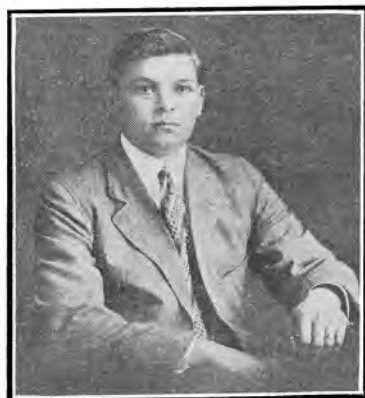
Константин Кирчів.

Марія Мельник.

Анна Стадник.

Степан Бакус.

Микола Шевчук.

РАДНІ У. Н. СОЮЗА.

Степан Кудрик.

Володимир Яськевич.

ревисшає 50 літ життя, не знаходиться у вагітнім стані і є в добрім здоров'ю.

Як приступається в члени Українського Народного Союзу?

Хто хоче приступити в члени Українського Народного Союзу, має виповнити і підписати відповідну вступну аплікацію (просьбу о приняттє в члени) на відповіднім друку і заслати її через один з відділів Українського Народного Союзу до Головної Канцелярії організації. Якщо кандидат має 40 літ або більше, то він повинен додати до своєї аплікації ще метрику уродження або інший документ, потверджуючий день, місяць та рік його уродин; те саме має зробити бажаюча приступити в члени жєнщина, як її вже минуло 35 літ життя.

При підписуваннї аплікації кандидат на члена Українського Народного Союзу платить на руки товариства, через котре він приступає, вступне в сумі двох долярів, котре являється належитостю за грамоту, відзнаку, платничу книжочку і статут. Малолітний член платить 50 центів.

Кілько виносять вкладки до Українського Народного Союзу по приступленню?

Приступивший член платить через ціле своє життє однукову місячну вкладку, якої висота залежить від класи обезпечення, до котрої член приступив, і від віку, в яким член приступив.

В Укр. Нар. Союзі є таких клас обезпечення 7. А то:

Кляса D	на.....	100	долярів
Кляса A	на.....	250	
Кляса AA	на.....	500	
Кляса B	на.....	750	
Кляса C	на.....	1000	
Кляса BB	на.....	1500	
Клпсяа CC	на.....	2000	„

Мущина може належати до кожної довільної класи забезпечення, жінщина до перших 5 клас.

Відповідно до віку приступлення члена і відповідно до класи, до якої він приступив, член Українського Народного Союзу платить місячну вкладку після отсеї табельки:

Класа	D	A	AA	B	C	BB	CC
вік	на \$100	на \$250	на \$500	на \$750	на \$1000	на \$1500	на \$2000
18	9	22	43	65	86	1.29	1.72
19	9	22	44	66	88	1.32	1.76
20	9	23	45	68	90	1.35	1.80
21	9	24	47	71	93	1.40	1.86
22	10	24	48	72	95	1.43	1.90
23	10	25	49	74	98	1.47	1.96
24	10	26	51	77	1.01	1.52	2.02
25	10	26	52	78	1.04	1.56	2.08
26	11	27	54	81	1.07	1.61	2.14
27	11	28	56	84	1.11	1.67	2.22
28	11	29	57	86	1.14	1.71	2.28
29	12	30	59	89	1.18	1.77	2.36
30	12	31	61	92	1.22	1.83	2.44
31	13	32	63	95	1.26	1.89	2.52
32	13	33	65	98	1.30	1.95	2.60
33	14	34	68	1.02	1.35	2.03	2.70
34	14	35	70	1.05	1.40	2.10	2.80
35	15	37	73	1.10	1.45	2.18	2.90
36	15	38	76	1.14	1.51	2.27	
37	16	40	79	1.19	1.57	2.36	
38	16	41	82	1.23	1.63	2.45	
39	17	43	85	1.28	1.69	2.54	
40	18	44	88	1.32	1.76	2.64	
41	18	46	92	1.38	1.83		
42	19	48	96	1.44	1.91		
43	20	50	1.00	1.50	1.99		
44	21	52	1.04	1.56	2.08		
45	22	55	1.09	1.64	2.17		
46	23	57	1.14	1.71			
47	24	60	1.19	1.79			
48	25	62	1.24	1.86			
49	26	65	1.30	1.95			
50	27	68	1.36	2.04			
51	28	72					
52	30	75					
53	31	78					
54	33	82					
55	34	86					

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОМІСІЇ.

о. Микола Струтинський.

Микола Мурашко.

Дмитро Андрейко.

Крім сеї сталої місячної вкладки кождий член, без огляду на вік та класу забезпечення, платить додатково щомісячно 57 центів, а то: 37 центів на фонд адміністраційний (тут міститься уже передплата на щоденник „Свободу”); 10 центів на фонд запомоговий; 5 центів на фонд резервовий; і 5 центів на фонд кенвенційний.

Яке забезпечення дає український Народний Союз малолітнім?

Український Народний Союз забезпечує також малолітніх, то значить організація виплачує також запомоги родичам на случай смерти їх дітей.

Щоби мати право до заповоги по смерти дитини, треба заасекурувати дитину в Молодечім Українськїм Народнім Союзі. Місячна вкладка за дитину виносить 25 центів місячно. Обезпечувати можна дітей від скінченого першого аж до скінченого 18-ого року життя дитини. На случай смерти організація виплатить заповогу відповідну до того, кільки ліг мала дитина при приступленню, та відповідно до того, кільки ліг дитина належала і платила до Організації. Заповога платиться після отсеї табельки:

Літа дитини в часі приступлення	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
За перших 6 місяців належання до орг.	\$ 11	\$ 13	\$ 16	\$ 19	\$ 47	\$ 56	\$ 67	\$ 80	\$ 100	\$ 127	\$ 153	\$ 173	\$ 173	\$ 173	\$ 200	\$ 200	\$ 200
За других 6 місяців	22	26	32	38	93	112	133	160	200	253	306	346	346	346	400	400	400
По 1 рокови	26	32	38	93	112	133	160	200	253	306	346	346	346	346	400	400	400
По 2 роках	32	38	93	112	133	160	200	253	306	346	346	346	346	346	400	400	400
3	38	93	112	133	160	200	253	306	346	346	346	346	346	346	400	400	400
4	93	112	133	160	200	253	306	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
5	112	133	160	200	253	306	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
6	133	160	200	253	306	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
7	160	200	253	306	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
8	200	253	306	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
9	253	306	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
10	306	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
11	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
12	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
13	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
14	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	346	400	400	400
15	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400
16	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400

Володимир Б. Лотоцький,
редактор „Свободи”.

Омелян Ревюк,
редактор „Свободи”.

Кілько саме долярів випадає в кождім случаю, се можна найти легко на табличці, коли знайдеться на табличці вік дитини при вступленню до організації та час, який вона належала до організації. Коли, приміром, дитина при вступленню до організації мала скінчених 8 літ, то висота асекурації, яку родичі дістануть на случай її смерті, є подана в стовпчику чисел під числом 8. Отже родичі дістануть: 67 долярів, коли дитина помре до 6 місяців по приступленню; 133 доляри, коли дитина помре по упливі 6, а перед упливом 12 місяців по приступленню; 160 долярів по 1 році; 200 долярів по 2 роках; 253 доляри по 3 роках; 346 по 5 роках, а 400 долярів по упливі 8 років по приступленню до організації.

Як що дитина не вмерла до 18-го року життя, то вона не має більше прав ані обовязків до Молодечого У. Н. Союза, а переходить до У. Н. Союза.

Що зробив Український Народний Союз для своїх членів?

За увесь час свого існування по кінець вересня 1921. року Український Народний Союз виплатив своїм членам самих посмертних запомог на загальну суму 1,798,842.33 доляри (один міліон сімсот девятьдесять вісім тисяч долярів).

За девять місяців 1921. року Український Народний Союз виплатив членам посмертних запомог на суму 54,462.07 дол.

Крім сього за сей час виплатив для бідних калік і невилічимо хорих запомог на суму 11,175.00 долярів, а за час свого існування 51,194,00 долярів.

ПОСЛІДНА КОНВЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗА.

ПОСЛІДНА конвенція Українського Народного Союзу відбулася на днях 11.—16. жовтня 1920. року в місті Філадельфії, Па. Була се Пятнайцята Конвенція нашої Організації.

Конвенція була обіслана дуже поважно, бо в ній брало участь 198 делегатів, заступаючих 314 відділів, що тоді належали до Українського Народного Союзу, та 16 головних урядників Організації. Межи делегатами було 6 жінок — делегаток. До президії конвенції вибрано: д. Олександра Мерещака як президента, дд. Василя Гасія та Дмитра Братуся як заступників та дд. Осипа Логина і Онуфрія Шараварка як секретаря.

Делегати були переважно люди молодші, як се бувало на попередних конвенціях. Вони бралися до нарад з більшою енергією та завзяттем. Народи відбувалися правильно по 10 годин денно, а по загальних нарадах різні групи, як „поступова“, „консервативна“, і т. д., відбували свої особні наради про конвенційні справи, пригтовляючися до їх вирішення на другий день.

Завдяки сьому небувалому оживленню конвенція порушила цілий ряд живучих справ так організаційних, як і загально-народних, і винесла цілий довгий ряд важних і корисних постанов.

ЗМЕНШЕННЄ КОНВЕНЦІЙНИХ КОШТІВ.

Очевидна річ, найголовнішою справою сеї конвенції, як всякої другої, була поправка статута Організації. Як попередні, так і ся Конвенція внесла в статут багато нового, яке без сумніву стане основою і новою підставою організаційної та маєткової сили Українського Народного Союзу. Заведені послідною конвенцією зміни відносяться до 14 точок статута, з котрих 2 знесено, а 12 перемінено. Головна зміна відноситься до відбування конвенції. Бачучи великі кошти, які пожирєє кожда конвенція, делегати постановили зменчити сі видатки, ухвалюючи, щоби на будуче конвенція Українського Народного Союзу відбувалася що чотири роки, а не що три роки, як було давнійше. В той спосіб, видатки конвенційні значно зменчаться.

ЗМІНА ЧАСУ ВІДБУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ.

Виходячи з того самого становища, що організація повинна сповняти свою службу для членів як найдешевше, конвенція постановила, щоби на будуче конвенції відбувалася в місяцю квітні, а не в жовтні, як було досі. Відбування конвенції в жовтні потягало за собою осібний, а непотрібний видаток для Організації, бо примушувало уряд Організації робити перед самою конвенцією ще одно рахункове замкнення діловодство головної канцелярії з великим накладом праці і часу. На будуче, звичайне річне замкнення діловодства буде рівночасно служити основою всяких звітів для конвенції, а через те всякі справоздання будуть повніші та докладніші.

ПРАВНІ ФУНДАМЕНТИ ПІД МОЛОДЕЧИЙ СОЮЗ.

Другою з ряду щодо важности ухвалою була справа організації Молодечого Українського Народного Союзу. Досі існування сього Молодечого Союзу не мало правної основи, тобто Український Народний Союз не мав властиво правної основи і повновласти забезпечувати дітий членів Організації. Сю власне підставу Пятнайцята Конвенція створила відповідною ухвалою. На основі сеї ухвали головний уряд Організації виготовив опісля точний проект організації Українського Молодечого Союзу, котрий опісля віддано під голосовання загальному членів, котрі його своїми голосами одобрили.

З сим одобренням Український Молодечий Союз став правно існувати як осібний департамент Українського Народного Союзу. Здається, що ся ухвала Пятнайцятої Конвенції являється чи не найважнішим її ділом. Вона дала законну можливість приєднати до Організації молодих дітий, з котрих колись виростуть зрілі люди, що будуть новою основою для нашої Організації. Вони будуть піонерами Організації серед підростаючого покоління, а пізніше її головною підпоурою і запорукою твердого розвою. Для членів бувшого Молодечого Союзу реформа принесла подвійні користи матеріальні та узаконення опіки зі сторони Організації.

ПІДНЕСЕННЯ ЗАПОМОГ КАЛІКАМ І ХОРИМ.

Не забули делегати Пятнайцятої Головної Конвенції також про калік та хорих членів Українського Народного Союзу. Не згадуючи про те, що Конвенція розглянула та узгодила кільканайцять просьб о заповомогу і асигнувала на се суму 2,010.00 долярів, Конвенція перемінила ряд постанов ста-

тута про запомогу так, що суму запомоги в різних случаях каліцтва та невилічимих недуг піднесено до 400 доларів. (Розуміється, виплаченне такої запомоги не нарушує права члена до повного посмертного).

ПЕРЕМІНЕННЄ ОРГАНУ НА ЩОДЕННИК.

Не менче важні постанови поробила Пятнайцята Конвенція в справі органу Українського Народного Союзу. На Конвенції виявилася загальна думка, що наш народ в Америці потребує щоденної преси, яка кожного дня інформувала б його про перебіг подій в світі. Через те, як виринула думка перемінити „Свободу”, урядовий орган Українського Народного Союзу, що досі виходив три рази в тиждень, на щоденник, ся пропозиція стрінулася зі загальним одобреннє делегатів. На кошти видавання щоденника постановлено побирати на будуче від членів по 30 центів місячно, при чім кожду членицю звільняється від плачення сеї вкладки, якщо її муж являється уже членом Українського Народного Союзу. Для ведення редакції не вибрано редактора, але Редакційну Комісію, зложену з трох членів, яка має обовязок займатися упорядкованнєм редакційної сторони щоденника, найти редакторів, дописувателів, і т. д. Ся Комісія має надавати напрям газеті і за нього відповідати. З днем 1. січня 1921. року виконано сю ухвалу, починаючи дійсно видавати її кожного дня.

Не поминула Конвенція також старого краю. Відклику-ючися на страшну нужду, в якій, по короткім свитанню волі, опинився наш народ під чужими пануваннями, Пятнайцята Конвенція Українського Народного Союзу ухвалила вислати на запомогу нашим браттям в старім краю суму 5.000 доларів, розділюючи її відповідно до свого розуміння потреби. Головний Уряд Організації виповнив сю ухвалу зараз по Конвенції.

Коли додати до сього ще другі менче важні, але не менче розумні і корисні постанови Пятнайцятої Конвенції, набере-мо переконання, що Конвенція мусіла бути підобрана з людей, що бажали добра своїй Організації і своєму народови, і що вона мала відповідний провід. Вона мусіла переконати і самих делегатів і членів, що їх висилали, (та й наших вороженьків), що наша найстарша, найсильніша і найзасібніша організація станула на твердій, непоколебимій основі, якою являється привязаннє її членів до організації і їх непохитне бажаннє працювати для її розвою і свого добра.

I. Каштанюк.

С О Н.

Я бачив сон. Дими, кістки, вугілля.
На згарищах голодний вие пес.
Гіркий полин і тоя і трій-зілля
Росте, де перше жито і овес.
А люди ходять, ніби із похмілля,
Чекають ласки Божої й чудес,
Чекають смерти і страшного суду.
За злочин проти Бога й проти люду.
Я бачив сон. Мабуть він всім нам сниться,
Із того сну, хоч рад, не міг збудиться.

Я бачив сон. Весела молодиця
З дитиною до мужа в поле йде.
Сіяє сонце, а хлопя сміється,
Питає: „мамо! де наш тато, де?”
„Он там, де наше жито колоситься,
Як той шувар, високе і густе,
Біжи хутчійш, бо тато нас чекає!”
А лан шумить, а сонце сяє, сяє.
Я бачив сон й питався: „Боже, Боже!
Не вжеж цей сон здійснитися не може?”

Не вжеж нам ввік по світі сновидати,
Як стадо окаянених рабів?
Не вжеж на те нас породила мати,
Щоб ми тяглом були у ворогів,
Щоб ми мусіли для його і орати
Наш власний лан, кервавицю батьків,
Щоб нас ділили висілки й кордини,
А єдинили стони і проклони?
Не сон, а привид це Ізекіїля,
Діавольський танець гріху і божевілья!

Богдан Лепкий.

Богдан Лепкий.

НЕ ХИЛЯЙТЕ В ДІЛ ПРАПОРА.

НЕ хиляйте в діл прапора,
Лиш держіть його високо!
І не знайте, що покора,
Страх нікчемний, думка хора;
Хоть слізки заходить око —
Не хиляйте в діл прапора,
Лиш держіть його високо!

По камінню, по болоті
Йдіть невпинно, без вагання!
Хоть лице купаєсь в поті,
Не ставайте у роботі
Від світання до світання.
По камінню, по болоті
Йдіть невпинно, без вагання!

Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.
Хто борбу веде — поборе.
Хто терпить лиш — тому горе.

Шкода сліз, терпіння шкода...
Має беріг кожде море,
А по бурі йде погода.

Хоть поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.
Поки серце не змарніло,
Йдім до бою бодро, сміло,
„Ще не вмерла” — так нам, Боже!
Хоть поборе ворог тіло,
Але духа він не зможе.

Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани.
Хоть звалить нас завірюха,
Нарід обновиться з духа
І обновлений повстане...
Підносім лиш свого духа
І розпалюймо до грани!

ДЕРЖАВНІ СТРЕМЛІННЯ КОЗАЧЧИНИ.

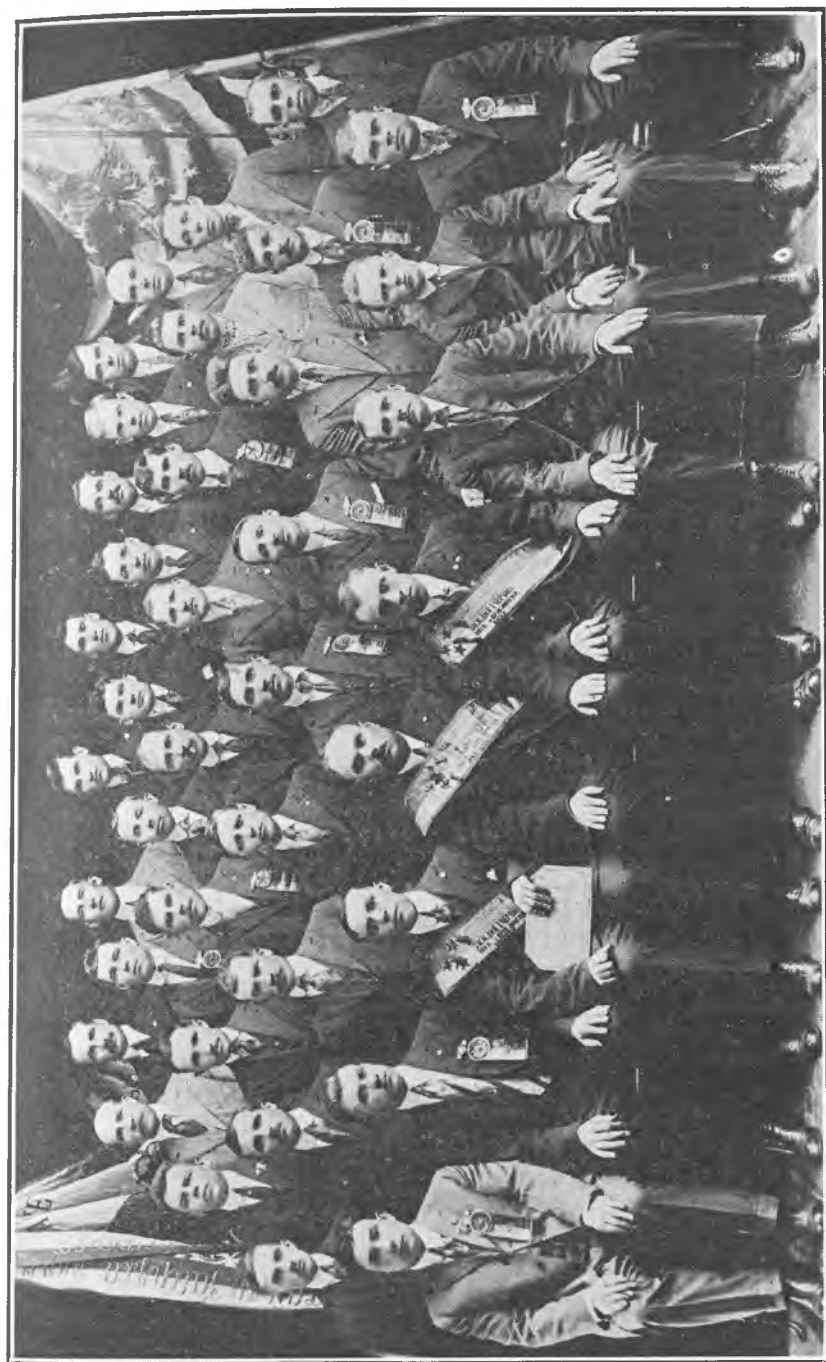
В другій половині 15-сотих і в початках 16-сотих років прапор української державности похилився, падав. Проріджена, знеможена боями і революціями українська шляхта випускала його з обезсилених рук. Саме тоді сей падаючий прапор національний вхопило в свої крепкі руки, підоймило його високо-високо та понесло у бій за українську державу, за волю великої Соборної України. На місце української шляхти від половини 16-сотих років двигарем української думки національної, двигарем думки української державности стала козащина. Козацтво середнього Подніпров'я було державно-творчою силою від самих початків своєї станової організації. Було нею саме тою своєю становою організацією і своєю боротьбою за поширення привілеїв свого стану.

Заки на Подніпров'ю зорганізувався козачий стан, вся влада була в руках польських урядів державних і в руках шляхти, що за польську державу адміністрували громадами в своїх маєтках. Тим то й вся Україна була вповні в руках польської держави, була провінцією Польщі. Козацтво стало з сеї державности польської викришувати одну цеглу польську по

другій, заступаючи їх цеглами державности української. Робило се своєю становою організацією, здобуваючи для себе щораз то нові привілеї. Здобуваючи для себе власну управу війскову, власних війскових отаманів, заступило бодай для себе, для одної частини воєнної сили України польський державний уряд війсковий урядом власним, українським. Вилонившись зпід присуду і влади старостів, та дістаючи свій власний суд, козацтво вставило на місце польського суду державного і польської державної адміністрації частину судівництва і адміністрації української. Тим знов намісце частини державности польської на Україні ввели частину державности української. З численним зростом сего, з під польських урядів державних винятого козачого стану зменшалася на Україні польська державність, росла українська. Згодом то й багато не-козачого населення ішло зпід польських урядів під уряди козачі, отже під власні уряди України. В міру зросту сил козащини, вона, хоч не законно, але на ділі (фактично) опанувала таку важну область публичного життя, як церкви. Від р. 1620 козащина кермувала судьбою української церкви. Тим знов сильно скорчилася польська державність на Україні в користь державности власної, української. Смертельним ударом для державности польської і побідою української було домаганне козащини, щоби на Подніпровю було тільки козацьке військо, а польське щоби не мало права бути на Україні.

Козачі повстання з метою поширити привілеї козачого стану, були нічим иншим, як повстаннями в ціли заступлення польської державности на Україні державністю власною, українською. До повстання Хмельницького всі козачі повстання мали пару основних хиб, через котрі кожда козацька революція, хоч неодна була зразу успішна, мусіла скінчитися невдачно. Тут не буду говорити про всі хиби. Згадаю лише головну, ідейну. Козацтво само не знало і ще не могло знати, чим воно було в загальному народнім організмі Українців і до яких змін в правнодержавній будові (структурі) України мусіли вести станові стремління. Борючися за свої станові привілеї, козацтво не було свідоме того, що при тодішній правнодержавній структурі України успішний вислід боротьби мусить польську державність на Україні автоматично заступити державністю українською. Козацтво не знало, що овочем повної побіди його станових стремлінь мусить бути самостійна українська держава в руках козачого війська. Козацтво само не знало, що воно бореся за державну самостійність цілої України, то бодай козачого Подніпров'я.

Не маючи сеї свідомости, козацтво не могло знати, що повне здійснення його станових стремлінь і трівке обезпечення дотичних здобутків можливі тільки при повній самостійности державній козачого краю. Несвідомо конечности утворення української держави як автоматичний вислід можливої побіди своїх станових стремлінь, козащина в боротьбі за свої привілеї зразу не іде свідомо до відбудови української держави. Тимсамим козацтво не має програми станів до вла-

Українське Товариство Богдана Хмельницького, від. 22 У. Н. Союзу в Бруклін, Н. Й.

сної державности відповідаючих кождочасним власним силам; не іде свідомо і доцільно до відбудови української держави. Через те й козацтво не мало зразу союзників в інших верствах народних України, котрі ревнійше помагали би козакам, скоро бачили би, що побіда козаків мусить довести до відбудови держави; немало й зовнішних союзників, в котрих інтересі було розбитте польської держави. Наслідком сего браку ясної державної програми бували в героїській боротьбі козаків похибки, що доводили до сумних вислідів козачих повстань.

Людьми, котрих метою була українська держава, були тільки шляхта, вчасти також українське міщанство. Вони, обзбилені спольщеннем шляхоцького стану і міст на Україні, бачили ясно, що вже не їх сила здержати похід польщини. Вони зачинають в козащині бачити сей стан, котрий, як виросте в більшу силу, зможе з успіхом стати в обороні прав всего українського народу. В міру, як серед шляхти і міщан поглиблюється думка, що в козащині будучність України, українські шляхтичі і міщани щораз численнійше, або самі ідуть козакувати, або пособляють розвоеви козащини, послуగుючися нею в боротьбі проти національно-релігійних перевертнів і за права українського народу. В міру, як ряди козацтва виповняються політично вишколеними шляхтичами; вміру, як в їх руки переходить провід, поширяєся національний овид козацтва, поглиблюєся і кріпшає національна думка. Козацтво стало двигарем соборноукраїнської думки національної.

Старшина, що по розгромах козащини в р. 1638 стала підготовляти нову революцію і пізнійше кермувала нею, вже знала, що боротьба за станові привілеї козацтва є лише боротьбою за перші основні етапи в поході всего українського народу до власної державности. Остаточною ціллю козащини стала відбудова української держави в межах держави Володимира Великого, під владою старшини козачого стану. Повстання в р. 1648. під проводом Хмельницького дає безліч доказів, що тоді козацтво ішло вже свідомо до відбудови самостійної держави української, та що його остаточною метою була вільна Соборна Україна. Незбитими доказами суть численні вискази провідника повстання, козачих старшин, тодішніх союзників України, союзників Польщі і самих Поляків.

Вертаючи зпід Замостя в р. 1648 Хмельницький заявив був королівському гонцеві, що від Білої Церкви ціле Поділля мусить належати до козаків. В листі до султана з 4. жовтня 1648. Хмельницький підписався: „гетьман війська запорожського і всіх Українців („всіх Руси”)”. В лютім р. 1649. було у Хмельницького в Переяславі польське посольство, зложене з польських і вірних Польщі українських шляхтичів. Між ними був також браславський воєвода, Українець Кисіль. На обіді у того Кисіля Хмельницький дратував Поляків погрозою, що відійме від Польщі всю Україну. До українських членів посольства говорив: „Відстаньте від Ляхів і лишіться з нами, козаками. Згине лядська земля, згине, а Україна буде в сім па-

Братство св. Михайла, від. 90 У. Н. Союза, в Сентралія, Па.

нувати!" Про місто Бар і про Поділля Хмельницький говорив, наче монарх, „мое власне місто", „мое Поділля" Польські комісарі жадали, щоби Хмельницький випустив увязнених ним Поляків. Гетьман відповів: „То річ завойована. Нехай король не кпить. Пушу їх, скоро не буду мати зачіпки з Литви і від Ляхів. Нехай тут Потоцький (увязнений) дожидає свого брата, камінецького старосту, котрий мені Бар, мое власне (!) місто, наїхав, а в моїм (!) Поділлі християнську кров точить." „З тої комісії нічого не буде" — Хмельницький говорив комісарям. — „Війна мусить у тих трех або чотирех неділях розпочатися. Виверну вас всіх Ляхів догори ногами. Потопчу вас так, що будете під ногами моїми. Я, хоч собі малий чоловік, але мені так Бог дав, що я тепер єдиновладний самодержець український."

Дня 23. лютого 1649 р. Кисіль ще раз пробував щастя, щоби Хмельницького приєднати для Польщі. Тоді гетьман гримнув: „Шкода говорити! Я вже доказав те, про що не думав. А що я задумав, видко буде згодом. Вибю з лядської неволі народ український весь. Воювати за границю не піду. Шаблі на Татар і Турків не підниму. Буде з нас Подніпровя, Поділля і Волині. Доволі у мене вигоди і достатку в моїй землі, в моїм князівстві по Львів, Холм і Галич. Ставши на Віслі, скажу і тим Ляхам: Сидіть, мовчіть Ляхи! Туда зажену і дуків і князів. А коли й за Вислою стануть брискати, я і там найду їх! Тут на Україні не останеться у мене і слід князів ні шляхти їх. А хто захоче з нами їсти хліб-сіль, той нехай слугує войска запорожського...! Мені вільно тут розпоряджатися. Київ мій, я!... воевода київський. Його Бог дав мені і без бою... Шкода говорити." При відїзді комісарів гетьман сказав до них: „Не знаю, як та комісія скінчиться, скоро наші молодці не згодяться на 20 або 30 тисяч реєстрових і не вдоволяться своїм відграниченим удільним князівством!"

По комісарях приїхав до гетьмана посол від короля, Смяровський. Гетьман прочитав королівський лист і київ згрідно через стіл писареві, так що лист упав на землю. Послови сказав: „Нехай стіна із стіною зударяться і одна повалиться, друга сстане!"

Коли в р. 1649 Поляки розпочали переговори з Хмельницьким під Збаражем, він зажадав, щоби польське військо віддало йому всю зброю, отаманів і додав: „Польща уступить мені всі краї по ріку Вислу!"

Під Львовом 28. жовтня 1655. Хмельницький сказав польському послови: „Є лиш один спосіб тривкого успокоєння козаків: Нехай Польща зречеться прав до України і віддасть її козакам по Володимир, Львів, Ярослав, Перемишль. Козаки, поки у них зброя, від сего не відступлять — вибачте, пане куме!"

Польському послови, котрий приїхав до Хмельницького весною 1656 просити помочи проти Шведів, гетьман сказав: „Годі, панове, обманювати нас і вважати дурнями. Полякам за їх неустанне віроломство ніхто в світі не вірить. Був час, коли ми годилися на мир по волі короля. А король таїв в душі

протилежне тому, що показував на вид. Ми не вийдемо з Польщею в ніякі договори, поки вона не зречеться цілої України. Нехай Поляки формально оголосять Українців вільними, як шпанський король признав вільними Голляндців. Тоді будемо жити з вами як други і сусіди, а не як піддані раби ваші. Тоді напишемо договір на вічних таблицях. Та сьому не бути, поки в Польщі володіють пани. Не буде-ж миру між Українцями і Поляками.”

Скоро вже в р. 1655. показалося, що наслідки звязи з Московщиною з р. 1654 не сходяться з правнодержавними стремліннями козацтва, Хмельницький накладає з князем Семигорода Ракочим і зі Шведами. В переговорах з Ракочим посла Хмельницького домагаються Галичини аж по Вислу. З Швецією гетьман хотів зробити таку умову, що скоро шведський король при помочи Українців захопить Польщу, то Галичина прийде до України. Щоби Польща раз на все втратила змогу наступати на Україну, Хмельницький зажадав тоді також Кракова. Перший міністер (писар) гетьмана Виговський сказав шведському послови, що козаки обстоюють своє „право до цілої старинної Руси, де була грецька віра і де ще тепер українська мова; щоби могли задержати в своїх руках се, що здобули своєю шаблею” Шведський король вперся прилучити Західну Україну до своєї держави. Його посол в резиденції гетьмана почув від козацьких старшин такі прикрі „речі”, що зараз таки виїхав з Чигирина.

Соборноукраїнська думка була тоді у козацьких старшин така сильна, що не Хмельницький, але шведський король подався і згодився на договір з Україною, в котрім зобов'язався „признати і проголосити межі володінь Війська Запорозького не лиш по Вислу, але аж до границі Пруссії; обіцуює спільними силами добувати держави й замки і віддавати їх в руки Війська Запорозького. Таксамо від Литви воеводство берестейське аж по ріку Березину”.

Самостійна держава українська була метою не лише Хмельницького і його старшини, але й всего рядового козацтва — бодай поси, поки сягала козацька шабля. Вже з початку повстання козаки говорили до Кисіля: „Що таке річ посполита? І ми також річ посполита!” Коли козаки опанували Україну по ріку Случ, ще перед пияльським боєм вони гукали: „От-так, Ляше... По Случ наше!” В лютім 1649. полковник Дзеджалій говорив в Переяславі до польських комісарів: „Хочуть нас уловити, щоб ми, ярмо панське з себе скинувши, опять наділи. Нехай злизнуть ваші солодкі дари. Вже нас тепер не зануздаєте. Не словами, а шаблею розправимось, коли хочете. Майте ви свою Польщу, а Україна нехай нам козакам зостанеться!” До чого козацтво і вся українська інтелігенція стрімилі в половині 16-сотих років, і чого під проводом Хмельницького майже добилися, висказав Самійло Зорка в промові на похороні великого гетьмана, називаючи українські землі „Річ посполита Українська”, „вся Малої Руси Річ посполита”.

Союзникам і помічникам Хмельницького мусіло бути ві-

дома мета козацького повстання. І від них полишили документи, котрі свідчать, що тою метою була відбудова самостійної держави української. Татарський мурза Тугай, котрий в р. 1648 помагав Хмельницькому, подав такі умови згоди козаків з Польщею: „щоби козаки мали самостійну державу” по Білу Церкву. Щоби до міст, замків, держав (королівських маєтків) ані старости, ані воеводи не мали ніякого права” На берестейським побоєвищі Поляки знайшли диплом турецького султана, котрий Хмельницькому дає „князівство українське („руське”).”

Мета козацтва в часах Хмельницького була так ясна, вони так недвозначно виявляли її словами і ділами, що й Поляки знали, яка ціль повстання. В липни 1648. Заславський доносить, що повстанці в опанованих містах „подають урядників, окрему собі річ посполиту учинивши”. В вересни 1648. львівські міщани (Поляки) пишуть до королевича Кароля: „Українська („руська”) революція і сприягла з поганями (Татарами) хлопська повинь вже опанували все Подніпрове („Україну”). На конвокаційнім соймі в р. 1648. Поляк Ляшинський говорить: „Хмельницький державу українську („руську”) хотів закладати”. По повороті з Переяслава (1649) польські комісарі говорили: „Хмельницький вже не про козацтво, але про князівство і панованне думати важився... Причиною якийсь патріярх ерусалимський, котрий дав йому титул князя руського, прирівнує до Константина Великого” (найбільшого царя могутньої держави грецької). Кисіль писав, що Хмельницький всі українські землі „наміряє зединити в одну державу українську і вже від неї назвав себе князем України („Руси”), ще лиш не знає, чи під зверхністю Криму чи Польщі”.

Потім, що козаки стали свою землю звати „Русь” і свій народ „руський”, найліпший доказ, що вони своєю, від польського пановання вільною, самостійною державою загадали обняти всі українські землі. Коли би свою державу хотіли обмежити на козачі області Подніпровя, були би говорили, що вони борються за „Україну” „Україною” звалося тоді середнє Подніпрове. „Русию” звали тоді всі українські землі в купі. Московщину звали Московщиною. Ні один Українець, ні один Поляк не звав Московщини Русию. Слово „Русь” в устах козака значило тільки українські землі і всі українські землі вкупі. Простягаючи руки по всі „руські” землі, беручи під козачий реґімент „всю Русь”, козак перестав бути вузким патріотом Подніпровя (партикуляристом) і виріс на двигаря соборноукраїнської думки національної, на борця за волю і зединенне всіх українських земель в одну соборну українську державу.

Наведені документи в купі не позволяють нам сумніватися, що козащина середини шіснацятьсотих років, в котру зіллялися старинні козаки з діда-прадіда, патріотична шляхта і міщанство вже цілком свідомо ішла під загально-національним прапором. До тої пори козащина боролася свідомо лише за привілеї власного стану. Українцями всіх земель україн-

ських вона опікувалася лише настільки, що помагала їм в боротьбі за рівноправність української церкви. Знеможена шляхта і ослаблене міщанство вже лише в сій релігійній боротьбі проявляли свій націоналізм. Скорож тоті три верстви нашого народу знайшлися під гетьманським бунчуком Хмельницького, їх кличем стає єдинена, вільна Україна. З такою програмою козацтво вступило в р. 1648. на дорогу свідомих борців за права і волю цілої нації і взяло на себе весь тягар національної боротьби за відбудову Соборної України.

Степан Руданський.

ПІСНЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Гей, браття козаки, сідлайте но коні!
Черкніть для охоти вина!

До боку шаблюки, на руки повіддя,
На ноги сталльні стремена!

Не гнути нам шиї, козацької шиї
Під тяжким залізним ярмом,
Не нюхати диму нещасного краю,
Що веться над нами кругом!

Чи не та в нас сила, що у батьків була?
Не тая шаблюка у нас?

Чи в нас нема коний на степах широких
Чи вуголь на люльці погас?

Нехай наші коні на чистому полі
Тріпнуться і враз заіржать!
Нехай наші браття, молоді козаки,
На чистее поле біжать!

Нехай знову брязне шаблюка сталняя
В козацьких залізних руках!
Нехай знову ляжуть ворогові кости
Могилами в наших степах!

А люлька голубка нехай не згасає,
Палить вражі замки кругом!
Нехай ворог знає, по вік памятає —
Згнушатися над козаком!...

Іван Франко.

ХТО ПОМИЛОК ЛЯКАЄТЬСЯ.

Дурний, хто помилок лякаючись
Не сміє братися до діла —
Так як би я не їв, лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла.

ДЕЩО ПРО ТЕ, ЯК НАРОДИ СОБІ ВОЛЮ ДОБУВАЮТЬ.

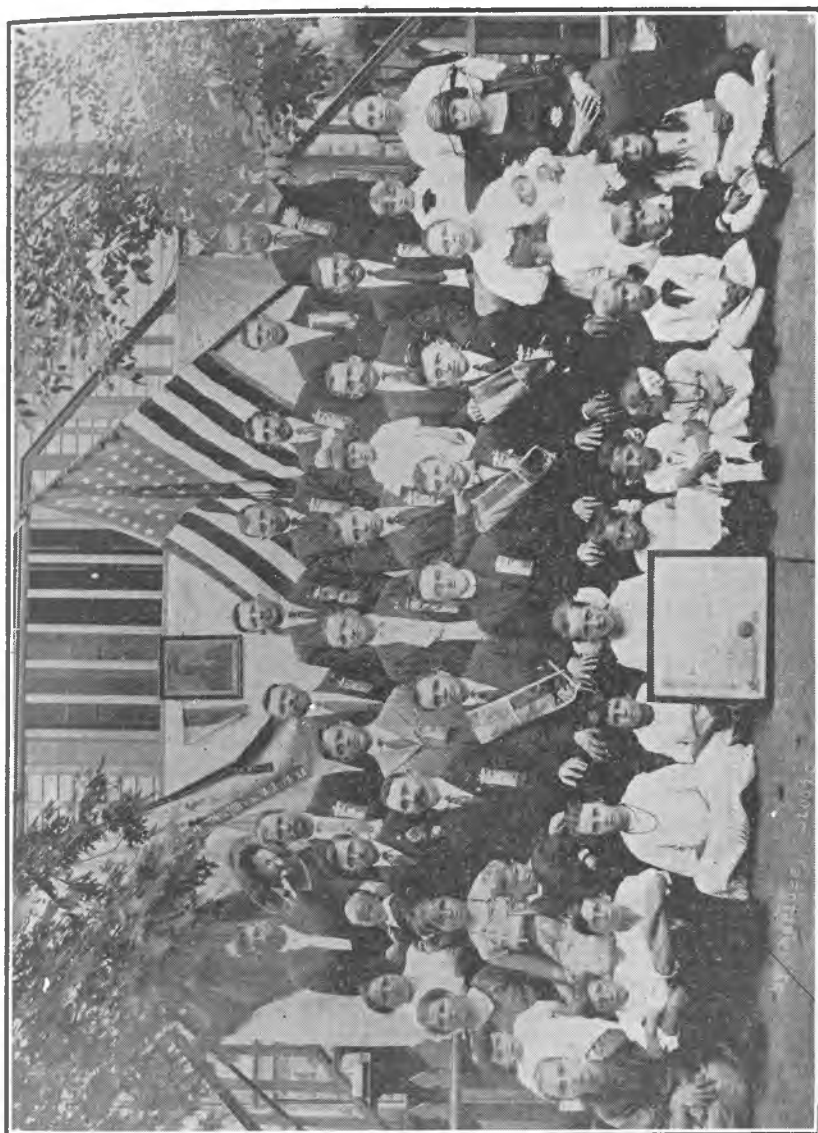
ВЖЕ сім літ минуло від часу, як одна частина українського народу почала кроваву боротьбу, зміряючи отверто до утворення самостійної української держави. В три роки опісля до акції одної частини пристав увесь український народ. Від того часу багато української крові пролилось в ім'я ідеї сотворення соборної незалежної української держави, в котрій український народ має після своєї волі рішати, як він хоче собою правити.

Як та боротьба скінчиться, сього ніхто нині предсказати не може. Тимчасова невдача сеї боротьби викликала серед нашого народу правдиву розтіч поглядів про те, якої політики треба нам далі держатися. Та ще гіршим нещастем від сеї незгоди являється чорна зневіра, котра огорнула деякі круги українського народу. Пішли в народ чутки, ба навіть в газети дісталися, з яких видно жалко слабе розумінне того, як другі народи собі волю добували і добувають. Розгорнім історію других народів, а навчимося з неї багато корисного.

Чи всі вже народи добули собі волю?

Так часто в нас чується нарікання, що наш народ під кожним зглядом упосліджений, що й се відай треба пригадати, що далеко ще не всі народи добули собі свободу правити по своїй волі на землі, ними заселеній.

Навіть в Європі ще є багато народів, які не добули повної свободи, якої вони собі бажають. Народ Каталйонців хоче добути згід політичної переваги своїх національних панів Еспанців, хоч куди від нього менше культурних. Під панованнем Англії находить ще по нинішній день Ірляндія, дарма що айриський народ в кровавій революції протестує проти англійського пановання. В Бельгії починається підносити рух за са-

Товариство ім. Івана Франка, від. 103 У. Н. С., в Мілвокі, Віс.

мостійністю Флямандців, які різняться від Бельгійців і мовою і релігією. Поневолені також Білороси, з одного боку Поляками, з другого Москалями. Угнітає Росія також різні кавказькі народи, як Грузинів, Татарів, Вірменів і других. До нерішених національних питань треба зачислити також справу Альбанії, Македонії, Хорватів. Непевна ще свобода Литви, Естонії, Лотишії, по котрих край і свободу розтягають свої лапи з одного боку Росія, з другого Польща.

Нерішених, а вже давно наспілих національних питань є також багато в Азії та Африці, де колоніальні інтереси великих європейських імперій не дають можности їх вирішити без великого кровопролиття.

Чи задавнюється кому неволя?

З другої сторони говориться часто про свободні народи так, немовби вони все були вільні. Правда, є в світі кілька народів, що мали свою державну свободу ще від часів, коли ще про них як народів говорити не можна. Такими народами треба уважати Французів та Англійців, в яких навіть двох слів нема на означенне народа і держави, але одно.

Є однак з другої сторони народи, які здобули собі волю по довгій неволі в чужім ярмі, і ці народи становлять значну більшість.

Ось теперішня Польща: як що її вдасться закріпити, як не погибне вона через нерозум своїх політиків, то вона буде могла похвалитися, що була під чужою владою всего коло 120 літ. Зате чеська самостійність скінчилася фактично ще в 1620 році, отже ще майже триста літ перед недавнім відзисканням свободи. Серби були наперед 70 літ васальною державою, а опісля 345 літ простою провінцією Туреччини. Болгари стратили свободу в 1393. році, а відзискали її аж в 1878. Славна колись зі своєї культури Греція стратила самостійність в половині другого століття перед Христом; перебула опісля кілька століть під панованням римської держави, опісля під панованням східно-римської держави, відтак знов під різними панованнями: італійськими, тевтонськими, еспанськими, попала відтак в половині 15-ого століття в турецьке ярмо, з котрого визволилася аж в 1830. році. Аж тоді зійшла Грекам зоря свободи, що була зайшла майже 2 тисячі літ передтим. Визволилася з тяжкого ярма держави, котра колись була найдужчою державою на весь тодішний світ, перед котрою дрожали колись усі держави Європи, проти котрої обєднувалися надармо всі християнські народи. Немовби на науку другим народам, поневоленим, угніченим, що ніяка неволя не може бути вічною, що добути свободу мусить кождий народ, котрий лише надії на її добутте не стратив.

Чи відразу волю здобувають?

Довго нераз треба ждати на нагоду і нераз багато разів треба пробувати щастя, заким се удасться.

Через довгі віки був італійський народ розєднаний на ма-

лі князівства та королівства, над якими панували пани та чужі і свої князі. Сто літ тому назад конгрес великих держав у Відні розділив Італію на не менше як 10 держав. Та італійські патріоти не впадали на дусі і роздували тліючому з давен давна надію на об'єднання всего італійського краю. В 1848. році почалася війна за об'єднання всієї італійської національної території в одну державу. По двох роках революція була здавлена, а давня влада привернена. В 1859. році нова війна за визволення. Сим разом по двох роках боротьби вдалося об'єднати мало не весь італійський народ.

Поневолена від двох майже тисяч літ Греція зірвалася на початку 19-ого століття до боротьби за волю. Від 1821. року через 10 літ тяжких переходів, поражок, упадків та внутрішньої боротьби боролися грецькі патріоти, поки врешті не добули самостійність частини своєї національної території в 1830. році.

Бельгія і Голяндія почали в купі свою боротьбу за визволення зпід тиранського пановання Еспанії. В 1566. році було перше повстання, котре Еспанці затопили в морю крові. В 1572. році уже було нове повстання. Але аж по 10 літах боротьби почала Голяндцям та Бельгійцям свитати зоря свободи. Однак опісля ще довго мусіли Бельгійці борикатися, заким признано їм самостійність держави. Наступило се аж в 1830. році.

Втративши свою національну свободу при кінці 18-ого століття, Поляки кілька разів зривалися до безуспішного повстання. Таке було повстання Косцюшка в 1793., таке було повстання в 1831. році, 1846. та 1863. Наконєць одні Поляки боролися за свободу Польщі по стороні Німеччини, а другі по стороні аліантів.

Ще в 1641. році зірвалася Ірляндія до боротьби проти англійського ярма, але його здушив кроваво провідник англійської революції Кромвел в 8 літ пізнійше. В 1689. було нове повстання. Потім знов в 1798, під впливом Великої Революції у Франції. В 1848. році були знов розрухи проти Англії, потім нова спроба в 1865. Наконєць післідне ірляндське повстання по укінченню великої світової війни.

Варта прочитати лише історію американської революції, в якій англійські кольонії в Америці через довгих сім літ боролися за независимість від матірнього краю, щоби побачити, кілько то літ праці, трудів треба перебути серед найкращих умов, кілько то разів треба відогнати від себе давлячу зневіру, кілько засталення, впертости, желізної волі і незломимої витревалости треба показати, заким добудеться свободу. Народ, що зривається необдумано до боротьби до свободи, а потім скоро холоне, як се часто буває серед африканських Мурилів по європейських кольоніях в Африці; народ, котрий раз величає під небеса своїх провідників, а потім при першій-ліпшій невдачі видає своїх провідників в руки ворогів; — такий народ так довго не добуде собі свободи, не стане достойним увійти в громаду свободних народів, так довго його герої бу-

дуть носити на шиї шибеничні петлі, а боягузи ярмо, поки він не насталить свого характеру і не завізьметься видержати в боротьбі аж до щасливого укінчення початого діла.

Лише той народ заслужив собі на свободу, котрий не знає невдачі; який раз впавши, другий раз встає; який впавши знов, встане до нової боротьби; лише той, який не попадає в очайдушність в розпуку по кожній невдачі; який вчиться з кожної невдачі; для якого невдача се найкраща школа життя; який невдачу перемінить собі в науку поступовання; який з невдачі черпає ще більше завзяття; який сто рази впавши і сто рази вставши, по сто перший раз встане, щоби ще раз пробувати добувати того, чого йому досі не вдалося.

Чи все добувано повну самостійність відразу?

Деколи добування свободи ішло степенями. Народ добував собі наперед волю правити собою в однім напрямі, на однім полі, потім на другім, аж поки нарешті не добув собі повної свободи, право правити собою під кожним зглядом.

Так Серби в 1817. році добули собі від Туреччини автономію; в 1830. році Сербія стала автономною державою під зверхністю султана, а в 1879. році вповні незалежною державою.

Так само Болгарія стала після балканської війни (1877-78) наперед автономним князівством під зверхністю Туреччини, а доперва пізнійше стала вповні незалежною державою.

Добувши собі ту крихітку самоуправи, розумний народ уживє її на те, щоби розвинути в собі здібність правити собою і в других справах. Одробину сили, яку він має, обкроєну свободу він поверне на поступенне добуття дальших прав, на виPLEканне більшої сили до дальшої боротьби.

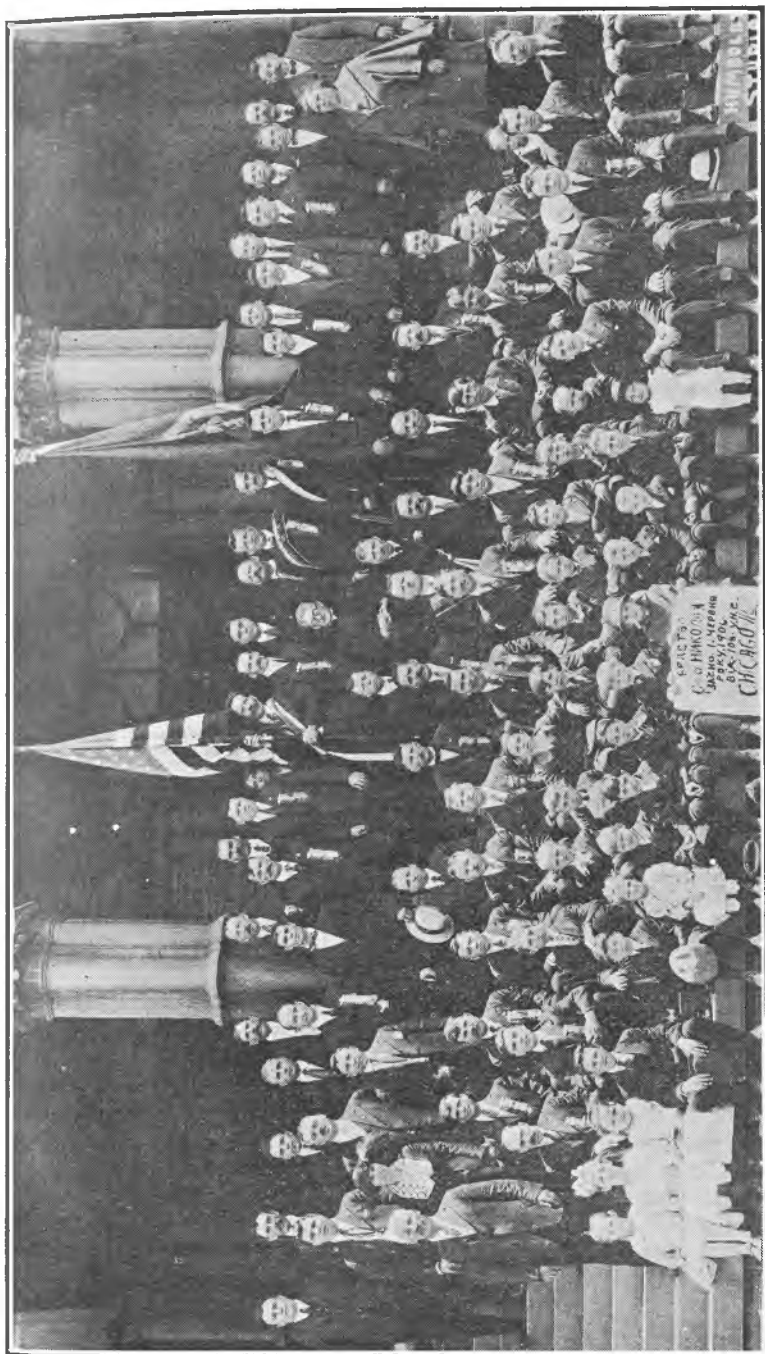
Чи все освободжалася відразу уся національна територія?

Деколи народ освободжається степенями в той спосіб, що наперед визвляє одну частину своєї національної території, потім другу, далі решту.

Коли у 1859. році Італія, прогнавши чужих панів, князів і цесарів, проголосилася незалежною державою, поза Італією осталися ще великі простори італійської національної території. В 1866. році, підчас війни Австрії з Прусією добула Італія від Австрії Венецію, а столиця краю Рим відобрано папі аж в 1870. році, по уступленню обороняючих його Французів. Мимо сього італійські краї все ще остали поза границями незалежної італійської держави, і доперва в пів століття пізнійше прилучилися італійські території, що належали до Австрії.

Коли в 1830. році західно-європейські держави признали самостійність грецької держави, ся самостійна Греція обіймала лише невелику часть Греції. Ще треба було довгих боротьб для об'єднання всієї грецької території в самостійну грецьку державу.

По нинішній час ще є багато національних держав, які не зібрали усеї національної території і всего народа під своєю

Братство св. О. Николая, від. 106 У. Н. С., в Шікаго, Ілл.

національною владою; ще й нині поза Німеччиною знаходиться багато національних німецьких територій, які хочуть належати до Німеччини, а яким се зробити не дають їх національні вороги. Поза межами Болгарії, Греції, Італії, Швеції є ще багато членів сих націй, які хочуть належати до своїх національних держав разом з територіями, на котрих вони живуть.

Коли народ бореться за свободу своєї національної території, він правильно зміряє до визволення всієї національної території. Коли однак в наслідок різних причин йому не вдається визволити усю національну територію, то він визваляє тільки, кілька може. Він приймає свободу на тій території, яку можна було освободити, знаючи добре, що визволення одної частини національної території є прекрасною основою до визволення решти.

Що се таке Піємонт?

З давних давен розбитий-на кільканайцять, а часом і кількадесять малих державок італійський народ відчував бажання визволитись зпід сего множення пануючих і завести одну національну державу. Сто літ тому назад лише одна держава, котра обіймала острів Сардинію, Сабавдію та Піємонт, уважалася за національну італійську державу. Хоч невелика се була держава, хоч була вона одною межи десятима, хоч її територія займала всего дрібну часть всієї національної території італійського народу, але свобода, якою вона тішилася, мала велике значінне для всего італійського народу. Маленьке королівство стало на чолі визвольного руху цілої нації. Воно зібрало в себе і довкола себе всі войовничі елементи Італії, готові борогися проти тиранії, без огляду чи своєї чи чужої. Проголосивши засаду, що ніякий уряд в світі не має права правити народом, котрий на нього не годиться, Піємонт став осередком боротьби проти всіх гнобителів Італії. Заслуги Піємонту для виборення свободи італійському народови були такі визначні та видні для кожного, що від того часу по віки називаєсь Піємонтом край, що переховує в себе національну організацію перед остаточною загладою, що все піддержує і підсичує бажання національної незалежності, що стає осередком організації для здійснення ідеї об'єднання всего народу.

Таким Піємонтом для збирання усіх польських земель у одну незалежну польську державу була наперед варшавське князівство, утворене французьким цісарем Наполеоном з польських країв, забраних Росії. Опісля було ним навіть маленьке князівство краківське, котре утворене ворогами Наполеона в 1815. році, перестояло майже до половини 19. століття, коли держави, зрозумівши його піємонтську службу, розв'язали (1846.). Від 1867. року Галичина, попавши під необмежену владу Поляків, стала для них немовби польським національним Піємонтом.

Таким Піємонтом була та часть болгарської національної території, що була проголошена самостійна в 1878. році. Те са-

ме можна сказати за повставші в 19-ім столітті перші незалежні держави Сербію і Грецію.

Таким Піємонт до певної міри була Галичина і Буковина для України, після задавлення українського національного руху в Росії російськими царями. В ній росли українські організації, зміцнювалася українська організованість, росла українська свідомість, яка підчас революції на Україні мала велике значіння для зросту свідомости на російській Україні.

Чи добуто коли волю народом без нічийого супротивлення?

Причиною того, що відразу не вдалося добути собі волю майже ні одному народові, являється те, що ще ніколи не було такого народу, якому хтось не перешкадавав в будованню національної держави.

Очевидно, першим ворогом являється та держава, зпід котрої народ визвляється. Тому Туреччина поборювала сепаратистичні рухи Сербії, Румунії, Греції, Болгарії і Вірменії; Росія України, Фінляндії, Польщі, Грузії; Австрія Чехів; Іспанія Голландців, Бельгійців, Португалців і Каталонців; Малярщина Словаків і Словінців.

Кожний народ, добуваючи національної свободи, мусить сподіватися опору зі сторони тої держави, котрої владі він підлягає. Навіть комуністична Росія, котра голосила, що вона стоїть за самоозначенням народів, і годиться хочби навіть на відорванне поневолених нею народів, згодилася лише на самостійність бідних і маленьких національних держав Литви, Лотвиї і Естонії, яких вона може завоювати, коли їй подобається, але не згодилася на відорванне великої і багатой України і пішла війною на неї, як вона дійсно відорватися захотіла.

Чи добувають волі без чужої помочи?

З другої однак сторони просто кожний добуваючийся на волю народ знаходить за границею поміч, заохоту і допомогу.

Бельгія добувала своєї свободи при помочі Англії та Франції. Так само Голландія. Греція добувала собі волі при помочі Росії, Англії і Франції, Болгарія і Сербія при помочі Росії. Злученим Державам помагала закріпити свою свободу Франція.

Ось в останній війні альянти помагали визвлятися і Чехам, і Полякам, і Фінляндцям, і Хорватам, і семигородським Румунам.

Як бачимо, чи схоче народ, добуваючий собі свободи, чи не хоче, все таки другі свободні народи будуть йому вмішуватися в його боротьбу за незалежність. Се вже його діло подбати, щоби вони мішалися по його стороні а не проти нього. Тут лежить велика штука.

Чому держави помагають або противляться визволенню народів?

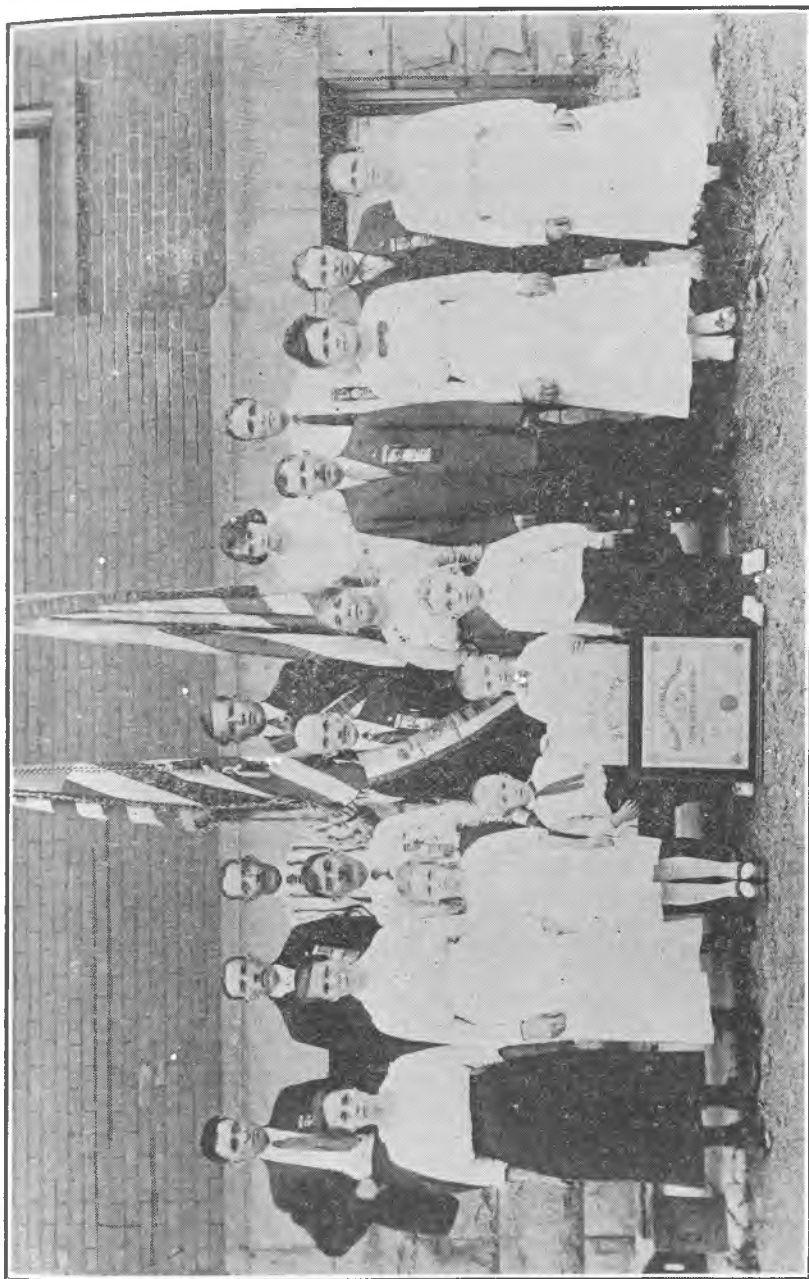
Говорять у нас частенько: Як може ся або та держава помагати визвлятися Українцям, коли вона сама не дала ще свободи підлеглим собі народам?

Виходилоби з цього, що народи чи держави допомагають другим народам вивалятися тому, що вони є ідейні, що вони є такі справедливі, що деби не побачили несправедливості, раз проти неї підуть боротися. Мало є грубших від цієї політичних похибок. Ще досі не було в світі ані одної держави, яка пішла за другий народ до бою з чистого ідеалізму, за саму святу правду і справедливість. Правильно держава допомагає народам визвільтися тому, що вона сама бачить в тім визволенню власний інтерес, власну користь. Тому й ми можемо вчитися в історії, що держави з одного боку душили народи під своєю владою, а рівночасно визвільали народи, душені другими народами. Так, приміром, царська Росія душила у себе і Українців, і Литовців, і Лотиських, і Фінляндців, і Білоросів, і Поляків, і гнів сотки других народів, але вона поклада без сумніву великі заслуги коло визволення балканських народів: Греків, Болгарів і Сербів. Франція має на своїй совісті не один гріх проти народів в Африці, але се її не перешкаджає допомагати у визволенню Польщі, Чехословаччини, семигородських Румунів. Німеччина душила своїх Французів, Поляків і Данців але голосила визволення Ірландії, бельгійським Флямандцям, російським Полякам. Польща душить і поневолює Литовців, Чехів і Білоросів, але обіймає протекторат над самостійницьким рухом серед Словаків; вона душить західну частину території, а визвільє ту частину України, котрої сама не може загорнути. Большевицька Росія душить самостійницькі стремління Українців, Білоросів, Грузинів, Татарів, Вірменів, а рівночасно визвільє придушених європейськими імперіями азійські народи.

Через той інтерес, що лежить основою всякого старання держави за визволення другого народу, держава ніколи не повстає проти поневолення народів своїми союзниками. Через те підчас останньої великої війни Франція і Англія голосили визволення всіх народів світа, але мовчали про народи, гнетені Росією. Через те Німеччина говорила про визволення російських Поляків, але не про визволення західно-галицьких; через те Німеччина говорила про визволення України від Росії, але не про визволення України від польсько-австрійського гнету. Через те большевицька Росія говорить про визволення народів зпід ворожих їй західно-європейських держав, а мовчить про визволення Вірменців зпід далеко гіршого гнету, який вони терплять від большевицьких союзників, шляхоцької Туреччини.

Всякий народ, добуваючи свободи і незалежності, шукає собі опори в чужих державах та народах, стараючись наперед переконати державу, що в її інтересі лежить допомагати сему народові до визволення.

Сей інтерес, основа такого порозуміння, буває всяка. Се залежить, від того хто править державою, хто рішає про її політику, значить чий інтерес треба вдоволити, заки ся держава постановить попірати чужий народ в його боротьбі за визволення. Давніше, коли царі і королі були найвпливовій-

Братство св. Андрія, від. 128 У. Н. С., в Лорейн, Огайо.

шим чинником в державі, коли їх воля рішала про напрям політики, тоді самотнім способом приєднати державу на свою сторону було побільшити престиж панування володаря держави через віддання під його панування якогось краю. Ось так український гетьман Мазепа, щоби приєднати собі поміч Швеції, віддавав Україну під протекторат (опіку) шведського короля. Поляки, щоби в'єднати собі поміч зі сторони Франції, піддавалися свого часу під опіку французького імператора. В 1575. році провідник голландського повстання проти Іспанії віддавав королеві Англії зверхність над Голландією за поміч проти Іспанії. В п'ять літ пізніше нідерландські повстанці віддавали панування над собою одному французькому князеві, щоби дістати від нього поміч проти французького короля, а пізніше самому таки французькому королеві за поміч проти Іспанії. В 15-ім столітті сербська королева віддала була Сербію під протекторат римського папи за поміч католицької Європи проти Турків.

Від часів, як міщанство прийшло до влади, таку поміч можна узискати без піддавання під владу або протекторат держави; вистарчає дати належне задоволення правлячій класі, тобто міщанству, що вона буде могла користати економічно з повстання самостійної держави. На таких основах попирає французьке міщанство Польщу, дарма, що ся Польща підчас війни завзято билася по стороні Німеччини і Австрії.

Так як розумінне інтересу змінюється, то з тим змінюється і напрям політики. Часто вже бувало в історії таке, що найбільші приятелі ставали опісля найзавзятішими ворогами. Те діялося не лише з державами, але й з народами. Англія тішилася з боротьби Голландії за визволення зпід Іспанії, конкурентки Англії. Але як Голландія, визволившись зпід влади Іспанії, сама стала торговельною конкуренткою Англії, Англія скоро перейшла до табору завзятих ворогів Голландії. Росія помагала коло визволення Болгарії, і завдяки російській війні проти Турків повстала незалежна Болгарія; однак як лише Болгари показали, що вони не думають сповняти в усім волю російського царя, ворожнеча Росії до Болгарії дійшла до того, що як опісля підлегла ще Туреччині болгарська провінція Східна Румелія збунтувалася проти Турків, домагаючись визволення і прилучення до Болгарії, Росія була самотньою державою, що станула по стороні Туреччини.

Сподівання на чужу революцію, чи як се тепер уже називається „орієнтація на революцію”, має таку саму вартість, що сподівання на заграничну поміч. Революція се нічого иншого, як добутте влади новою класою, яка своєї влади досі не мала. Нова класа при кермі подібна до старої тим, що вона лише тоді попре якесь стремління до визволення, як воно лежить в інтересі сеї класи, як з цього визволення вона скористає. Як з визволення опинившася при кермі класа може сподіватися лише шкоди, то вона буде проти всякого хочби не знати як слушного визволення. Політика не знає сентиментів, а лише чистий рахунок, без огляду на те, котра класа її веде.

Історія potwierджує ці слова. Коли англійська буржуазія добула від англійської шляхти владу в половині 17-ого століття, то провідники революції були багато лютішими ворогами айриської самостійности як англійська шляхта, котра Ірландію воювала. Французькі революціонери в час так званої Великої Французької Революції при кінці 18-ого століття були найзавзятішими французькими імперіялістами, і з більшим завзяттям вели далі шовіністичну політику проти Провансалців, Бельгійців і Голяндців, як французькі королі. Польські селяни і робітники, що недавно добули незалежну польську державу, показуються гідними наслідниками польської шляхти у ворожнечі і ненависті до Українців, Литовців, Білоросів. Большевицька Росія, мимо своїх гарних деклямацій про братерство робітників усіх народів та про рівноправність усіх націй, веде імперіялістичну політику російських царів супроти народів Росії і трактує український національний рух зовсім так, як се робили московські шовіністи і хулігани.

Ось ці факти показують, якого то великого просвітнього підготовання треба для кожного народу, що хоче добувати собі свободу, якої зручності вона вимагає зі сторони його провідників добачувати інтереси держав, знати, як до них підходити, вміти предбачати їх зміну і вміти до сього пристосоватися.

Чи зі здобуттям свободи кінчиться увесь клопіт з нею?

Лишень побіжно перейшли ми ті вимоги, які мусить сповнити кожний народ, що хоче добути собі свободу правити самим собою. Лишень коротко, а прецінь кількох тих умов було! І постійности, і витривалости, і безвпинної боротьби, і розумної політики на зовні, і т. д.

І як він здобуде вже свободу при сих усіх умовах, то ще й тоді його робота не скінчена. Вже не один народ мав свободу, і втратив її опісля. Мало не кожний народ, згаданий в горі, мав колись самостійну державу, а потім втратив її. В житті кожного народу приходять не раз такі хвили, коли він мусить боронити перед заграничним ворогом не свого престижу, своєї поваги, свого добра, інтересу, але самого життя, самого існування.

Маленька Португалія, котра добула собі свободу від завоюників цілого піренейського півострова, Маврів, мусіла боротися пізнійше за свою свободу проти Іспанії, Франції. Добувши собі свободу проти Іспанії, а при помочи Англії та Франції, Голяндія мусіла обороняти опісля свою незалежність і проти Англії і проти Франції (наперед проти французьких імперіялістичних королів, опісля проти імперіялістичних французьких революціонерів а накінець проти імперіялістичного французького цесаря), а крім сего проти пруських королів. Добувши собі свободу від Туреччини, Сербія мусіла боронити її проти злучених зусиль Австрії та Туреччини; під час останньої світової війни був час, коли справа сербської незалежності

сти виглядала зовсім пропавша, коли ворог заняв був усю сербську національну територію, а сербський уряд скитався на вигнання. В подібний спосіб підчас сеї самої війни постановлена була на карту національна независимість Бельгії.

Таке саме мало не з кождим народом. Передовсім кожда молода держава стає предметом заборчих рабівничих нападів своїх дужчих сусідів, немовби на те, щоби народ її добре вбив собі в пам'ять слова великого поета:

**На волю лише той собі заслужив, хто її кровю добувати
і кровю завсїгда обороняти готов.**

Осип Юрій Федькович.

ПЕРЕПЕЛИЧКА.

(Байка).

Одна перепеличка, що вивела в пшениці діти, вернула раз відкись до свого гнізда, а діти в плач та й до неї:

„Мамо,” — кажуть, „нам тут не бути”

— „Або що такого?” — питає перепелиця.

„Господар, що його лан, приходив сюда з сином та й казав йому на завтра сусід запросити, а щоби пшеницю толокою кссити” — голосять перепелятка.

— „Коли так,” — каже стара, — „то й до голови пусте собі не берить, бо хто на сусіди надіється, того лани можуть ні жаті та ні кошені зимувати”

За кілька днів вернула знов перепелиця звідкись до гнізда, а діти знов її оповідають:

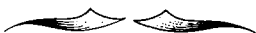
„Мамо!” — кажуть, — „знов тут приходив господар зі сином, як онєгди”

— „Та що казав?”

„Казав так: не треба нам, сину, на сусіди надіятись, але завтра самим до пшениці братись! Так він казав”

— „Коли так,” — каже стара, — „то треба нам скорше відси виноситись, бо

Хто сам на себе уповає,
У того лан не перестигає.”

Товариство Запоріжська Січ, від. 206 У. Н. Союза, в Вунсокет, Р. Ай.

БОГДАНКО.

В ШПИТАЛІ.

(Нарис з української війни 1918/19 року).

ТОЯЛИ рівними рядами ліжка у військовому шпиталі. Кождий поїзд з фронту привозив нових тяжко раних. А було тих фронтів чимало: польський, мадярський, большевицький і румунський. Там на стації санітети не могли вже ради дати. Стрільці стогнали, коли їх переносили з поїзду в барак. Всі жовняри молоді, а люто поранені. Завита в одного голова, в другого рука, груди, ноги. А всі бандажі у крові. Заїздив критий віз і туди вносили на ношах раних. Приїхав віз на шпитальне подвір'я, де повівала біла горугов з великим червоним хрестом. Дижурний приходить з паперами у канцелярію.

„Не привозить мені раних, бо й сих немаю де подіти!“ — каже лікар.

Нічого не помагає... Оставляють хорих на коридорі. Лікар здвигає плечима і каже містити по двох на одному ліжку...

У великій кімнаті лікар, сестри і санітети оточили сильний дубовий стіл. Чути звідтіля зойки та стони. Се операційна сая. Одному там виймають з тіла кулю, другому відтинають розгаратану руку, третьому зшивають на голові велику рану від шаблі, четвертому виймають поломані ребра. А всі молоді хлопці! Всі вони ранені за свою землю, за свій народ, за Україну. Війна — страшне зло. Але там, де вона ведеться за свободу поневоленого народа, — вона стає святою. Се поневолений народ відродився і по 600-літній неволі прогання з рідної землі напасника-ворога.

Дмитро Кушнірук лежав вже третій день тут. Мав груди прострілені. ІЩо тільки закашлявся, кололо його дуже і крівава піна виступала на уста. Вянув з дня на день. Лікар сумно дивився на Дмитра та на карточку над його головою, де було написано: „У. С. С. — доброволець, 17 років“. Сестри-доглядачки приносили йому їсти, що мали найлучшого.

Та життя вже в ньому не було... Лице Дмитра було супокій, бо **свій обовязок** для України виповнив він до останку. Пригадував собі:

...На полі там се було, за селом — в наглій битві рішлася доля війни за свободу. Ворог прорвав фронт в одному місці і готов був обійти наших та захопити спорий кусень української землі. Ох! — Надармо! Сотня У. С. С., де був Дмитро, перша прийшла на поміч своїм, але і найбільше потерпіла: 13 вбитих, 7 тяжко раних, 19 легко раних. Але наступ здержали...

В тій самій кімнаті був один жовнір-музика. Отак часом під вечір брав скрипку і грав мелодії стрілецьких пісень: „Іхав стрілець на війноньку“, „Летіла куля через гору“ і „Червону калину“. В цій кімнаті тоді — хоч мак сій! Бо думки раних

літали туди, на поле слави, то в рідну хатку, то між своїх товаришів в стрілецькі ряди.

Дмитрови погіршало. Сестра зміряла горячку: температура впала. Се вже означало близький кінець...

Той великий тягар, що лежав на грудях Дмитрови, наче десь подівся. В очах і в душі проясніло. Закашлявся глухо. На подушки бухнула кров.

Тихим хрипливим голосом прикликав сусіда недолі — товариша музику.

— „Заграй мені, друже... ще раз... цю пісню, що з нею... ми йшли... у бій з ворогами. Вона додає сили... Це моя... послідна... просьба... до тебе...”

Той взяв скрипку. Поплили тії чарівні звуки нашого національного гимну, при яких ішла в бій з Ляхами 200-тисячна галицька українська армія.

„Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй стороні!”

З отсими словами якась дивна надія прилетіла у сю кімнату смерті. Забулися всі болі, муки, рани... А з усіх ліжок, з тих кровавих ран знялася в ту хвилию самовпевнена думка вдоволення з їх великого пожертвування для спільного добра. Всі пережили ту райську хвилию, яку переживали лиш ті найбільші в нашій історії Українці: Мазепа, Шевченко, Орлик, а з других людей — ті геніяльні творці у величну хвилию творення.

Дмитро хотів підвестися з постелі. Сестра прибігла й піддержала його, так що слухав майже сидячи. Протягнув руки до граючого і потону в увесь у звуках. Котрийсь з Стрільців не втерпів і затагнув за скрипкою: „Душу-тіло ми положим за нашу свободу, і покажем, що й ми, браття, козацького роду”...

Скінчилася пісня. Дмитро тільки схилив голову — і наче заснув. Сестра поклала його в постіль. За хвилию, як прийшла з ліками, — Дмитро вже не жив...

УКРАЇНСЬКИМ ГЕРОЯМ.

В долоні меч, в душі любов,
За вітчину добро і кров,
У боротьбі за рідний край
О Боже! Ти їм помагай!

Б. Л.

ЗВІДКИ ВЗЯЛИСЯ НАЗВИ КРАЇВ І НАРОДІВ.

НАЗВИ країв та народів роблять вражіння, що вони походять з такої давньої старини, що й початку їх не прослідити. Так воно й є з декотрими народами, але далеко не з усіма. Історію імен багато країв та народів можемо прослідити і показати, як, звідки і коли вони повстали. І багато цікавого можна навчитися з цього.

Народи, що самі себе називали.

Передовсім, мало народів самі собі вибрали свою національну назву.

До них можнаб зачислити Мадярів; хиба вони самі назвали собі се ім'я, яке по їхньому значить тільки, що „благородний”. Про Поляків кажуть їх власні історики, що вони давніше називалися „лехіцьким племенем” та що се в їх мові значить тільки, що „лицарське плем'я”. Зачислити тут треба також Жидів, котрі називали себе Ізраїльтянами, тобто такими, що беруться за Господа, або, що з Богом побіджують.

Декотрі народи самі назвали свій край, а доперва з цього пішла назва народа. Очевидно, що природні багатства краю робили на своїх людях найбільше вражіння. Ось, Аргентина се тільки, що „край срібла”; Каліфорнія се скорочені еспанські слова, що значуть „горюча піч”; Арізона се „золотоносний край”; а Буковина очевидно „край буків”. Деколи назва се просте звеличання краю; приміром, Аляска, се індієське слово, що значить „величава земля”.

Цікава дуже сварка межи вченими за походження національної назви Голяндії. Кажуть одні, що се слово повстало зі злучення в одно двох слів, а то слова „голь”, котре значить „низовинний”, та слова „лянд”, себто „край”; разом се малоби значити „низовий край”, — назва дуже підходяча до Голяндії, котрої більша частина лежить низче урівняння моря, бо колись се було морське дно, котре забрали морю невсипущою працею роботящі Голяндці і забезпечили перед філями великими гатами. На правдивість сеї назви малаби вказувати друга назва краю, яка вживається попри ім'я Голяндія, а то назва Нідерлянди, що також значить тільки, що „низоділ”. Другі учені не годяться зі сим поясненням та виводять слово Голяндія від слів „оллянт” та „лянд” та кажуть, що се значить, чи значило, „край трясавиць”—від тих великих мочарів, що колись вкривали Голяндію, заки Голяндці їх висушили каналами та вітраками. Наконєць треті стараються доказати, що назва Голяндія походить від слова „гольтлянд”, котре малоби значити „край лісів”. Кажуть вони, що Голяндія в давнину вкрита була лісами, котрим вона завдячувала

(Гл. короткий опис сего Товариства на особнім місци у сім календарі).

свій промисел деревний, а передовсім високо розвинену будівлю кораблів. Звичайно, великі ліси витереблено до останку уже давно, так що по них і сліду не остало; як пам'ятка давних часів та давних лісових багатств мала лишитися кольоніяльна сила, яку Голандія здобула собі кораблями, на котрі дали своє життє голядські пуші, та остала національна назва Глояндії, колись лісистого, нині безлісного краю.

Як одні народи називають других.

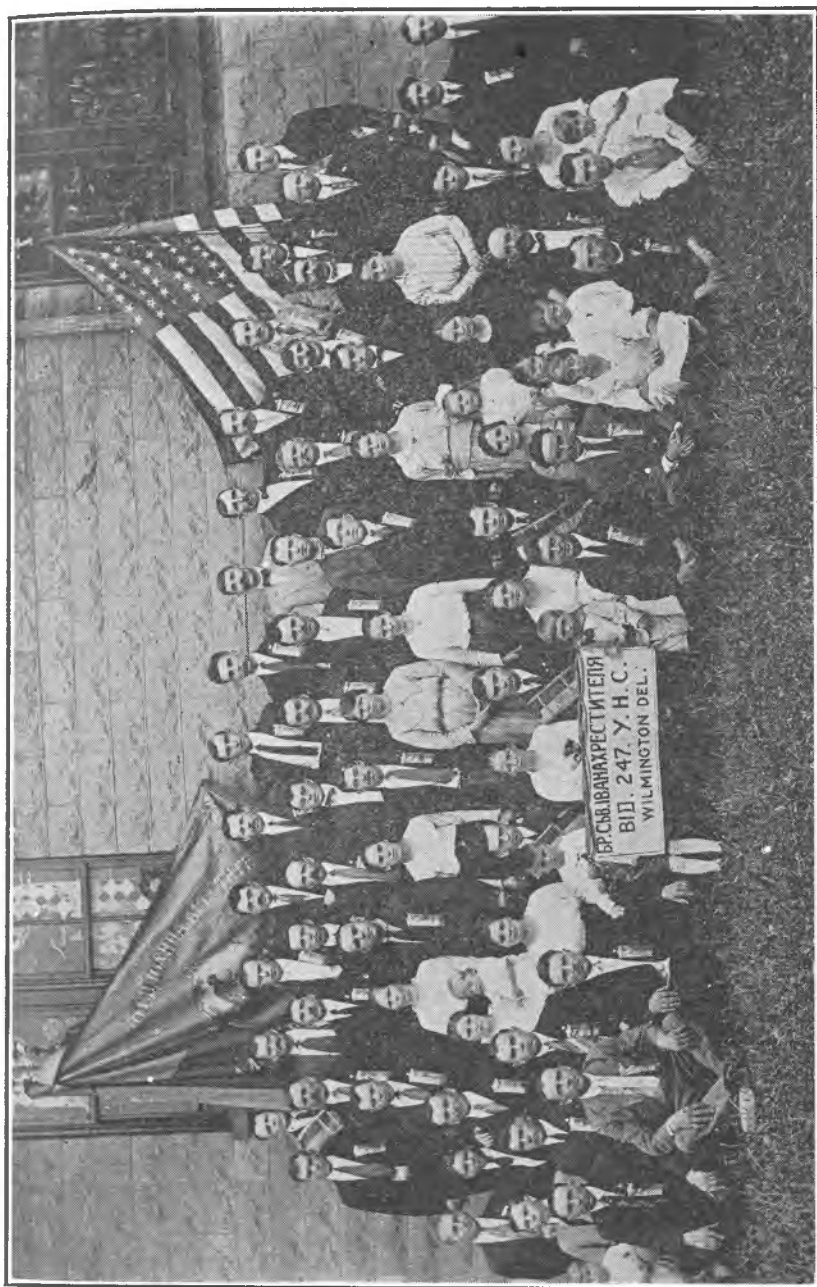
Однак на загальне сказати можна про народи те саме, що й про людей, що не народ себе звичайно називає, а називають його другі. Очевидно, не далекі народи, а найблизчі, ті, що він з ним входить в часті зносини, приятні чи ворожі, воєнні чи торговельні. Маємо навіть народ, який покинув свою національну мову, а задержав національну назву, а та національна назва не значить нічого иншого, як „сусіди”. Се нині уже поімчені Прусаци, побратими нинішніх Литовців та Лотишів, в котрих собі Прусак значить тільки, що „сусід”

Чужому впадає в очи прикмета краю або прикмета народа. Фенікійці, старинний торговельний народ, що жив в глибоку давнину в сусідстві Жидів, зайшли до краю, населеного чорними людьми, і як назвали його „краєм чорних”, так і по нині він називаєсь Африкою чи не в усіх новочасних мовах, дарма що не всякий, вживаючи сего слова, знає, що воно походить від фенікійського слова „афер”, себто „чорний”

Ті таки Фенікійці заїхали були підчас своїх торговельних подорожий на піринецький півостров, а завваживши там величезне число кріликів, що цілими громадами вешталися полями, назвали півостров „краєм кріликів”, і він по нині називається Еспанією від фенікійського слова „спан”, крілик.

Національне ім'я Італії мало також піти від назви звірини. Се ім'я має походити від латинського слова „віталюс”, котре значить „рогата худоба”. Отже Італія малоб тільки значити, що „край рогатої худоби”.

Деколи не люди і не звірята краю, але мертва природа краю кидалася в очи сусідам, і давала основу для національної назви. Ось Скандинавія має значити „край темноти”, бо він має менше світла, як краї, положені від нього на полудне. Одна скандинавська країна Швеція виводить свою національну назву від старо-скандинавського слова, означаючого воду або море; через те Швеція малоб значити тільки, що „край з водою”, „морська земля”. Слово „Норвегія” уже кожний на перший погляд пізнає як скорочене слово „Нордвер”, себто „північна дорога”. Так її видно назвали сусіди (а хто-ж би инчий, як не скандинавські авантюристи, вікінги?), які вибиралися через Норвегію кудись ще далі на північ.

Назва краю від одного племені.

Неодин народ дістав своє національне ім'я від одного племені, яке увійшло попри другі в його склад. Відомий примір Англії. Колись там жили різні народці, що належали до племені Келтів; завоювавши усю Англію, Римляни назвали її Британією, від одного кельтського племені, що звалось Бри-тами, а звали їх певно так сусіди тому, що вони любили розмальовувати своє тіло різними красками (по кельтськи „брит” значить „малювати”). Пізніше заняли острів три племена тевтонського (німецького) походження. Межи ними найбільше значінне мало племя Англів. Край, ними заселений, називали спершу Енглеленд; ся назва з часом розширилася на цілий майже острів, так що нині „Ингленд” (Англія) називають увесь острів крім Шотляндії та Валії. Знов ім'я Англів має походити від старотевтенського слова, означаючого „ангел” Пізніше добули Англію Нормани, але се вже не мало впливу на національну назву; осталася назва Англії на означення англійської нації, та стара назва Британії, Великої Британії, на означення цілого острова, то є вкупі і тої часті, населеної Англійцями, як і тої, населеної Валійцями (Велшами) та Шкотами.

Не менче цікава історія національної назви Франції. Сей народ, котрого найвідзначнішою прикметою можна назвати страх та ненависть до Німців, дістав свою назву від одного німецького племені, яке в середні віки завоювало теперішню Францію, що тоді звалось ще Галлією. Племя завойовників називалося Франками, і від сего імена пішла назва Франції, котра з часом витиснула безслідно стару назву Галії. Само-ж ім'я „франк” значило по старо-німецьки тільки, що „свобідний чоловік”

Непохлібні національні назви.

Деякі національні імена ще менче підхлібні на погляд тих, що їх носять. Так, приміром, слово Турок се перекручене татарське слово „туркур”, котре значить „злодій”, „розбишак”. Через те й не диво, що Турки не уживають сеї назви, а називають себе Османами, що має значити тільки, що „камандант кінниці”, „атаман”

Те саме зі славянським іменем Німців. Се ім'я походить певно від слова „німий”; так давні Славяни називали Німців тому, що Німця гейби німої людини не розуміли. („Говори з ним, коли він Німець”). Очевидно, Німці себе не називали ані тим словом, ані подібним; називають вони себе „Дайтше”, а се слово, як кажуть деякі вчені, походить від слова „дайтліх”, тобто люди, що говорять виразно.

Є також учені, що виводять слово „Славянин” від латинського слова „склявус”, тобто „раб” (В англійській мові також слово „Слев” дуже близьке до слова „слейв”, раб.)

Малі початки деяких національних імен.

Досі мали ми преміри походження національних імен від великих та важних річий, від важної прикмети народу або від кидаючоїся в очи прикмети краю. Але є такої краї, що дістали свою назву від одного міста або річки. Назва Сибір походить від місточка Сибір, що процвітало за Уралем перед заняттям країни московськими козаками. Римляни прізвалися від міста Риму. Галичина від Галича. Край Моравія називається так від ріки Морави. Португалія ще на початку нових часів називалась Лузитанією, а нова назва пішла від найбільшого порту в краю, Порто Кале, від котрого з часом цілий край стали звати Португалією.

Назви країв від імен осіб.

Деякі краї називаються навіть від імени одного чоловіка. Ось хочби назва Америки та Американців. Коли Еспанці приплили до американських островів, вони звичайно не мали ще для них назви. Думали, що се західні острови Індії, і так прозвали їх Західною Індією, і так вони до нині називаються, — немовби на памятку скупого знання географії, яке мали великі відкривці Америки. В кілька літ по відкриттю Колумба, другий відкривець — Америкго Веспучі на ім'я — заплив до південної частини великої суші на західній півкулі, а один Німець, описуючи в 10 літ пізніше його виправу, назвав ново-відкритий край його іменем, Америкю. З часом назва поширилася на весь континент на західній півкулі. Іменем знов Колумба називається одна провінція в Канаді, невеличкий округ в Злучених Державах та одна республіка в південній Америці.

Нічого й казати, що серед американських стейтів та країв є багато, позазваних іменами осіб: Меріленд, Каролайна і другі. Се все гейби „штучні” назви, утворені свідомо під впливом потреби на означення певної території. В нових часах таких штучних назв щораз більше: Ось хочби назва Чехословаччина, утворена підчас великої війни на означення об'єднаної держави Чехів та Словаків, або назва Югославія на означення об'єднаної держави трох південно-славянських народів: Сербів, Словінців та Хорватів. Кілька літ тому ніхто сеї назви не знав; потреба придумати її виринула з повстанням державної організації.

Звідки взялася назва „Русь”.

Ми вже бачили нераз, що учені сперечаються над тим, звідки взялась ся або инча національна назва. До таких імен, котрих походження неясне чи непевне, належить також ім'я „Русь”. Казали німецькі учені, що були на службі російського царського уряду, що слово „Русь” витворилося з імени Рурік. Кажуть другі, що другі Славяне так назвали наш народ по красці волосся та що слово „Русь” походить від слова „ру-

сий". Кажуть ще инчі, що Нормани, що зайшли на Україну і стали в ній княжити, належали до племені „Русь". Інчі знов виводять, що слово „Русь" походить від Ругена, острова в полудневій часті Балтійського моря; з того острова мало взяти свій початок славянське плем'я, і слово „ругенський" мало з часом скоротитися на „руський". Ще инчі лучать до купи два послідні пояснення і кажуть, що Рурик і його брати були Слав'янами з Ругена, а слово „варяг", котре нібито має означати плем'я, до котрого вони належали, зовсім не ім'я племені, а старославянське слово, рівнозначне з нинішнім українським словом „ворог" або московським словом „вор" (злодій). Як видно з сього, походження слова „Русь" ще далеко не вияснене і ледво чи коли виясниться. Недаром каже відомий московський історик Ключевський, що сего слова досі ще ніхто як слід не пояснив.

З трудности його пояснення виходить, що воно після всякої правдоподібності слово не наше, ім'я чуже, та що ним почали нас називати чужі люди. Та який не бувби початок сего імені, його уживання прийнялося. В найдавніших літописях нашого народу вживається воно на означення варязького племені пануючих. З часом воно розширюєсь на означення цілої дружини князя, цілої пануючої кляси. Ще пізнійше зачинають називати ним цілу Київщину, з котрої правили початкові князі. Наконєць, десь аж від 12-го віку стали Русю називати всі ті землі, що підлягали київським князям; тоді назва Русь набрала значіння політичного, бо вона означала політичне независиме тіло, і національного, бо вона означала народ український.

З того однак, що київські „руські" (українські) князі стояли на чолі великої східно-славянської федерації, котрій підлягали крім українських земель ще землі московські та білоруські, вийшло таке, що назва „Русь" почала подекуди вживатися також на означення всієї східно-славянської федерації, то є усіх країв, підлеглих князям Києва як великим князям. Проти такого вживання слова „Русь" бунтувалися однак дві другі галузі східного Слав'янства, себто та, з котрої повстала національність білоруська, і та, з котрої тоді почалась уже творитися національність московська. Московщина прийняла назву „Русь" як свою доперва тоді, як її уже стало відомо, що її політика має зміряти до зібрання під свою владу усіх земель, які колись підлягали київським великим князям, і коли вона з усею своєю хитрою побачила, що в сій акції коло підбивання сих земель не допоможе їй нічого так багато, як проголошення себе „збирательницею руських земель", наслідницею Києва, наслідницею Руси.

Звідки пішла назва „Україна". ✓

Рівночасно серед південного пня східних Слав'ян повстала нова національна назва, нове національне ім'я „Україна". Ся назва певно повстала серед самого народа, а не накинена

сусідами чи завойовниками. Вона певно повстала серед людей, які його вживали. Її походження очевидячки народне, славянське. Її вживали не на означення пануючої верстви або на означення території підлеглої влади князів, але на означення самого таки народа.

Уряд Братства св. Івана Хрестителя, від. 247 У. Н. С., в Вільмінгтон, Дел.

Вживали її літописці починаючи ще 12-им століттям, коли літописець, згадуючи про смерть Володимира Глібовича, князя переяславського, говорить, що по ньому „вся Україна плакала”. Незадовго опісля галицька літопись говорить про галицько-

го князя Данила, що він заняв Берест і Угорську Русь і „всю Україну”. З тих двох примірів видно, що ім'я Україна уживалося вже в князівський період української історії і на означення української території і на означення українського народу.

В часи нападу Татарів на Україну літописі не говорять про Україну, але маємо народну пісню, в котрій описується, як гине Україна, знищена Татарвою, що топче кінськими копитами її малі діти. Що назва не загинула, се видно з того, що як лише повстала організація, яка дала вислів українському національному стремлінню до державного існування, зараз наново появляється назва України. Таким висловом була українська козаччина. Ще гетьман Петро Конашевич Сагайдачний писав до польського короля Жигмонта III. в листі з 15. лютого 1622. року, протестуючи проти кількох великих польських магнатів, що вони „поширають безправно своє пановання на нашу Україну, нашу давню вітчину.” До наших часів заховалося багато козацьких дум, в котрих слідно, що козаки називали свій край не інакше, лише Україною. Так називається в пісні про похід на Молдавію в 1650. році, і в думі про похід на Турків в 1571. і в думі про Наливайка (1596), і в пісні про Байду, і в других піснях. Заховалися до наших часів давні пословиці, в котрих край називається також не інакше, як Україною.

Коли-ж під проводом найбільшого українського організаційного талану, гетьмана Богдана Хмельницького, повстала зорганізована козацтвом самостійна держава, то офіційною назвою її стала та назва, якої уживав народ, то є назва Україна. В своїм універсалі, виданім до народу з Білої Церкви дня 15. січня 1655. року, Богдан Хмельницький говорить „до України, української армії і українського народу” В листах до польського короля в 1648. році він говорить про Україну як про рівну Польщі. Навіть в піснях заховалася пам'ять про те, як Хмельницький означає ріку Вислу як західну границю України і грозить, що аж туди прожене польську шляхту та князів. Зараз при повстанню козацької держави з'явилася як урядова назва козацької держави назва „Річ Посполита Українська”, в латинській мові, межинародній мові тих часів, „Республіка Українєнзіс”. Се була держава, що мала свій уряд, свою територію, свій народ, свою армію, адміністрацію, трибунали, своє законодавство, свій скарб, свої заграничні представництва в Турції, Польщі, Семигороді, Швеції, Московщині.

Як довго існувала ся українська республіка, так довго інувало її народне ім'я. Проти андрусівського мира з 1667. року, котрим Московщина поділилася з Польщею українськими землями, козаки заложили протест, в котрім говориться: „Наша вітчина, бідна Україна, се брацтво народне по тім і по сім боці Дніпра”. Гетьман Петро Дорошенко в розказі до своїх амбасадорів до польського сойму дня 20. жовтня 1670. року говорить, що всі цивільні і духовні люди „українського народу православного” ідуть свобідно з козацьким війском. Пилип

Орлик в своїй кореспонденції зі шведським королем Карлом 12-им усе говорить про український народ і Україну.

Слава нашого народа в його боротьбі за волю проти Ляхів, Турків, Татарів і Москалів розходилася по всьому світу і всюди його величали як український народ, а його край як Україну. Так її описував французський інженер Боплян, котрий відвідував Україну в середині 17-ого століття. Сей Боплян додав до свого „Опису України” ще „докладну карту України з її землями”, називаючи най край: „Україна або край козацький” Виходило в той час багато карт Чорного Моря і околиць, бо весь світ християнський зацікавився народом, що саморуч визвав на боротьбу велику Туреччину, перед котрою тряслася вся християнська Європа. На них звичайно подані такі краї довкола Чорного Моря: Україна, Мала Тартарія, Черкесія і Грузія. Вже Україна упала як самостійна держава, знеможена від довгої боротьби проти дужих, а віроломних царів московських, а в західній Європі слава України не загинула. В сто літ по смерті Хмельницького та в 50 літ по упадку повстання Мазепи виходили ще атласи, видавані славними французькими, англійськими, голландськими та німецькими географами, і в них все була подана карта нашого рідного краю, і все вона була названа не інакше, як Україна. Часто були подані особні землі України, отже: Галичина або Червона Русь, Полісся, Волинь, Поділля, Брацлавщина, Київщина. Виходячі в ті часи книжки з описом країв на сході Європи говорять про Україну, як про край, що лежить межі Московщиною та Сибіром.

Що більше, про Україну говорять тим іменем також урядові акти. Так її називає провідник англійської революції Кромвелль, найславніший чоловік західної Європи в часи Хмельницького. Так її називають навіть польські документи; приміром, польські королі Жигмонт І. та Стефан Баторий.

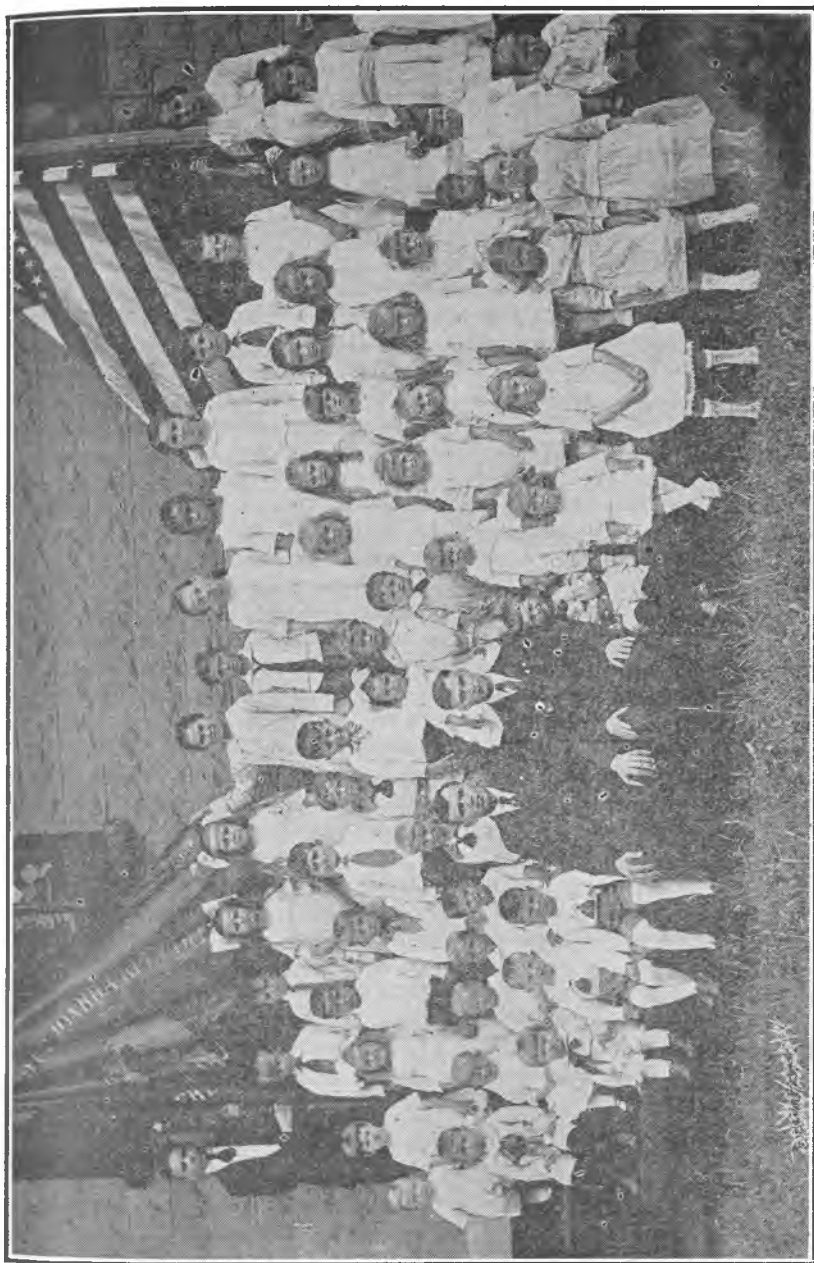
Що більше, навіть московський цар Петро І. уживав імени „український народ” на означення людий української нації; в однім своїм розказі (з січня 1712. року) він приказує зміцнити московські військові залоги по всій Україні, бо „народ український є дуже розумний” Коли-ж Росія, проборкавши українські самостійницькі стремління взялася нищити українську національність та переводити силою усіх Українців на Москалів, від тоді вона перестала живити слова „Україна”, бо само вживання його стало для неї висловом відрубності української народності. В той спосіб се слово зникає з усіх шкільних підручників та наукових праць, писаних навіть „поступовими” Москалями, і слово Україна подибується через те в заграничних географічних виданнях рідше, як воно появлялось в 17. столітті. Все таки московський уряд, коли треба було йому, то нагадував собі назву „український” і відрубність української мови від московської і відрубність українського народа від московського. Так, приміром, царський прем’єр міністрів Столипін, видаючи в 1911. році нову заборону українського слова, згадав по імені український язик, а російський

державний сенат говорив про ідею „відбудовання давньої України”

Одним словом назви: Україна, український, вийшли зі самого народу на означення себе самого, поширилися поза границями краю, стали відомі в культурнім світі і були вживані навіть нашими ворогами, з одного боку Поляками, з другого боку Москалями, мимо того що й одні і другі перечили існування особного від них українського народу. Сі власне вороги заводили на означення загорнутих ними українських земель нові, штучні назви: Поляки зачисляли українські території до Малої Польщі, а Москалі називали її Малою Росією. Оба завоювання перечили, що ім'я Україна се національна назва і що народ називає себе українським. І Поляки і Москалі стали виводити, що Україна се їх польське чи московське слово і значить тільки, що „пограничний край”, хоч, як се видно з пісень, слово Україна значить тільки, що „країна”, „край” Польща стала уживати слова Україна як рівнозначного з польськими словами: „порубеже”, „пограніче”, „креси” і придумала навіть таку мову дивовижу, як „українне креси” Московщина знов виводила українське слово „Україна” від свого московського слова „окраїна”, тобто „пограниче”, дарма що в українській мові є багато слів, подібних звуком до московського, а означаючих щось зовсім иншого (приміром; слово „лихий” значить по українськи лише „злий”, але московське „лихой” значить також тільки, що „жвавий”, „моторний”; „плохий” по українськи тільки, що „смирний”, „боязливий”, а московське „плохой” тільки, що українське „поганий”, „кепський”; українське „уродливий” значить „гарний”, а московське „уродливий” значить якраз навідворот: „бридкий”; „паскудний”).

Через довгі часи рівнозначно з назвами „український”, „Україна” вживано ще давніх назв „Русь” і „руський”. Так сих назв уживали галицькі князі та літописці; так його уживали також козацькі гетьмани і історики і другі письменні люди козацьких часів, в котрих „руський” значить тільки, що український, не московський і не польський.

Навіть як Московщина стала уживати на означення України слова „Мала Русь”, а пізніше „Мала Росія”, український народ уживав і сеї назви на означення своєї національної єдності, дарма, що оба слова є штучним витворенням московських нібито-учених політиків. (Московський учений Анучін в московським „Енциклопедичнім Словари” признає, що назва „Великая Русь” була штучно утворена.) В таким значінню уживає слова „малоруський” ще цар Петро I, котрого Москалі Великим називають. Сей цар видав аж три маніфести до Українців, а в кождім з них говорить про „націю малоруську” себто особну від московської. Доперва з часом, як Московщина стала уживати слова „малоруський” на підчеркнення національної єдності Українців та Москалів, стала назва „малоруський” забуватися і серед Українців і серед поступових Москалів.

Молодецький Відділ У. Н. С., ч. 247, в Вільмінгтон, Дел. По середині Г. Косовський, предс. і Мих. Біян, секретар.

І ім'я сповняє службу.

Ось так ми побачили, які різні початки мали різні назви національні. Були межі ними такі, що вийшли від самого народу, що їх носив, а були й такі, що вийшли від других народів, деколи навіть від їх ворогів. Були й такі народи, що мали по дві назви, з першу одну, а опісля другу, а є навіть кілька, що й до нині носять по дві назви. Були народи, котрих національне ім'я сягає глибокої давнини, а були такі, що дістали ім'я за людської пам'яті. Одні діставали ім'я від природних прикмет краю, другі вирабляли ім'я свідомо, немовби штучно, як витворили собі державу і прийшла практична потреба назватися. Деякі імена починалися від великих племен, інші від незначних міст та невеличких річок.

Та яка не булаби національна назва, — свого походження, чи чужого; похлібна, чи навіть образлива; давня, чи нова; зрозуміла, чи незрозуміла; — вона все сповняє велику задачу в життю нації. З національним іменем зв'язана національна історія. З ним злучені спомини про давнину, про тяжкі переходи та щасливі хвили. Кожний сумий упадок, кожний геройський вчинок, кожний триумф народний, немов перли на шнурочку, посиляні на народнім імені. Історичні спомини, пам'ять народна про те, що пережилося і перечулося, злучена з національним іменем. Воно немовби добре ім'я родинне; як батько дітям не може лишити кращої спадщини як добру славу про себе серед людей, так добре ім'я народне споминами геройських вчинків предків, їх пожертвования в боротьбі за правду, волю, щасте людей буде все закріплювати потімків іти слідами славних предків.

Сиділа я в ясну днину
весняну
Синка мого головоньку
кохану,
Синка мого очка сині
мов кукіль,
Садила я на чужині
в спільний діл.

А вже мені не заоре
житний лан.
А вже попав в слізне море
мій талан..
А вже його до України
не введу..
Садила-ж я цвіт єдиний —
жнив не жду...

М. Підгірячка.

КАТРЯ ГРИНЕВИЧЕВА.

ПАРАСКА. ГОГОЛЬ. *)

В АГЛУБИНА чужинецького підгір'я жевріла від пожовклих лип, мінилася солодким фіолетом тої, смарагдами дерлибану, зовсім наче золота церковна чата, у яку ізза византійських шиб глянуло сонце.

Віяло вже осеню. З промінними хвилями чергувалися неврамовані дощі. У пролісках гриби не давали себе настолочити: хрустали леду вілися їм в серце.

Як зупинитися на цвинтарнім узбіччю присілка „Unser Frau am Sand“, видно полоси всіх стежок, що падуть там з лісів у низ. Що дня і що години являлися на них галицькі скиталці, — у руках кийок від собак, почерез плече верета мандрівника. Карі й голубі очі томилися розкішю чужої, немилосерної обильности, безліччю копиць на стерниках, повстяною блакиттю спілх слив в тьмавій зелени віття. Кашель старух похожий був на злякані оклики дітей, кинених в лісову гущу, слова ридали без сліз, пів-божевільні у дальних отсих просторах, під грізно насупленим чужим небом.

Непсборима туга бичами гнала мене з хати, я блукала, здригаючись перед отсим вкритим лютою проказою тілом Йова. Мрїїлися мені цілющі роси по яругах, слова над людську міру, що одолівають насильство, якась, на громовім возі поміч з висот...

Ні, ніде не могла я заховатися перед неминучим. На всіх переходах переймали вони мене, сі привиди глибокозорі, ізнурені довгими постами, як пустинники, жителі могил, що прогродовувалися песопом.

Тямлю, все-ж таки одній стрічі була я рада. Серед якоїсь мандрівки з химерною грою настроїв наскочила на мене Параска Гоголь, найлучша шевкиня Покуття. Ми звиталися тихими, радісними окликами. Мені приємно було видіти знову, як її плоске, негарне обличчя дише погодою і різвить все докола себе, наче та приязна кирничка у полі, сиві очі з горіховими пружечками всміхаються з лагідною силою і як все в молодиці радіє: упруге тіло і куценський киптар та богата в блиск і краски покутська фота.

З обновленою цікавістю моєї приязни я замітила, що Параска порушується дещо незручно а через те зовсім по новому мило, як сей котрого імя носить: Гоголь, утка степів.

— Ходім-же Парасочко д'хаті, треба огрітися, пообідаємо.

---

*) Се оповідання з життя галицьких висиленців відноситься до р.р. 1914—1918, коли осередні держави помістили насильно в своїх таборах на далекій чужині майже ціле населення прифронтової полоси Східної Галичини.

— Отсе-ж вам жменя горішків, щоб не попадали голіруч на новосілля.

Біжимо понезолі лісовими осипистими збічами, фота Параски обхвачує зелень як полум'я. Беру відрухово за руку шевкині з незасованим зітхненням пільги.

Добігаємо хати; тут натоплено, страва готова, але з чужої обстановки повіяло нехиттю і нагло торкнений жаль обвиняється гадюкою круг серця.

Сідаємо проти себе, мовчанка.

— Щось мені видиться, Парасочко, що ми отсеї скитанини не пережиємо.

— Бог з вами, панечко! — розсміялася дзвінко, як з доброго жарту. — Чим лучше тисне, тим пружнійші чинимось.

Крізь вікно видно скошені поля і хмари навислі над ними. Голос Гараски засновується легкою імлою.

— Я лишилась в тяготі, чоловіка взяли до війська, у вісімнадцять неділь по ньому найшлася дитинка. Коли-б він жив, навколо світа шукав би за мною. Нема його й не буде і дитинка наче мені тільки звиділася. А я, бачите, ще живу, і хочу колись знов бути в Петрові, на своїм обійстю.

— Чи думали ми коли немого, що нас доля пожене в таку далеч?

— Чому не думали? — Як он-та війна мала учинитися, то худоба віщувала перед чоловіка. Рикала, аж сум побирав, що пастухів муть брати від неї, що смерть недалеко, побійця... Котюжка клала голову до землі, слухала і все розуміла...

— А люди й собі задуріли чисто — прийде сусід д'усідови і не знаєш, що казати. Кожде гостем в хаті крутилося, блудом блудило гей перед тічнею утікало...

Начеряла ложкою з легенька, з честю, хвалила се і друге та помітивши мою цікавість до картин, що велично вставали у кількох штрихах її простих слів, збирала в призадумі краски до нових.

Коли після обіду ми роздякувалися, вона усіла в осіннім промінню, на пів з дощем розсипаним на ситі шиб і оповідала далі:

— Прийшло т о т о і ніхто ся в селі не втримав, кождий йшов, де очі несуть, аби далі. Завернула і я дитину в оцес сардак, йду з людьми в ліс. Кулі так вівають, як кані перед дождем, щось трахнуло в мене, чую, по плечу капотить... Мій кум ташив міх муки, то я ододвинула сардак, кажу:

— Куме Йване! — гляньте-ко на моє плече!

Він як узрити, як метне собов в ліс! Муку лишив, так керви злякався.

На силу тягнуся вперед, не озираюся на дитину ані раз... Думаю, вмерло, бо ані не щеберне... А воно тільки злякалося сильно, біле як мгла, очі в одну міру...

Стрінувся побережник:

— Тобі що, Параско? Ти чого так пожовкла?

— Ой, мене дедику, куля вдарила, не донесу я себе д'мамі!

— Давай тут сирото, дитину, бо меш вмирати.

Взяв Василька на одну руку, мене обхопив другою, притягнув нас, Бог відає як, до своєї хати. Я лежала цілі сутки в горячці такий, що світа не спізнавала. Другого дня зранку прочумала май крихітку — чую, наскочили купою жовняри і наші люди, — ті копають шанці, а тамті стріляють поза людей. Гляджу по хаті: побережника нема. Полізла я через поріг на четвереньках, один раз руками, другий раз зубами дитину держу. Аж на третім селі своїх найшла, була ніч, уже всі спали на лані. А лан був мочар, пропасниця вхопила, з дрожі кинуло в піт, аж фустка мокра.

На другий день займили нас жовняри і погнали. Хто мав води, хто коні, а хто самотяж, везли хліби, лудиння, бараболо.

Мене, як не просилася, ніхто на фіру не взяв. Одною водою жила я від Петрова аж до горів, — а так до нас сі гори, як он-де... хмарка мроїть... Вісімнайцять миль мус було йти з грудною дитиною до Ворохти. Ой, панечко, як тіло від поту сіклося! Бо то ми самі сорочки прядем, наші ткачі тчуть, ряднина груба, кожний рубець як зубами муляє. Йду, ніхто не знає, як я терплю...

Набрали собі люди на фіри хто фасолі, хто хліба, солонини, а я нічого: вийшла з ліса як свята. Той каже: — я собі се взяв! — а ся говорить: — Я собі те взяла! А ти-ж Параско, що?

— А я, кажу, — дитину собі взяла.

Йшли ми без спочивку, варті обмінювалися і гнали, а прийде ніч, випросимось, то люди постають дорогою, хто кийком підопреться, а хто й так передрімается, стоячи. Всю дорогу порохами обкурило, худібка рикає, діти кричать, як ніч так день.

Пригнали нас до Ворохти, стали те пекло на залізницю заладовувати. Богато нас тоді вже не стало, падали люди ходячи, як мухи, де там вже смерть попала, в лісі, в полі, чи при дорозі... Такого гайвороння летіло за нами, як на весіллі..

А в Ворохті мама стягнули з себе крайочку, та корову нашу увязали на ній, повели. Продали жидам, що вже ждали нас там як галич, за двіста корон. Корова була з телятком, саме на порі, то мама шкодували по вагонах її збавляти. Як лялька була, що на молоко добра, що на телята!

Приїхали ми через тиждень на Морави до цегольні, бодай не згадувати... Потім цілою купою кинули нас на Гмінди. Я нездужала від тої давньої рани, ховалася по людських возах, щоби дохтори не завдали за доски. Як медвідь на маржину так на христіянина шпиталь!

Я так тоді слабіла! Що увиджу, як обід несуть, то завюся коцом, аби мене тота пара не обійшла...

— Жива ще ваша Параска? — що раз питають люди мого деда.

Вони відповідають щось тихцем, бо голосу не чути. Бог поміг, прочумала я.

А тато були босі, на Моравах хтось чоботи їм вкрав, ще й фіру одної вдовиці пантрували декілька ночий на дожджеви. Стали вони від за холоди нездужати. В бараці студінь, іней по стінах, то прийде вечір, онучі на грудях грію, померзлі ноги татови обкручую.

В четвер на силу зігнали їх жовняри до купелі а в неділю їх похоронили.

Ще тогидь, як збирали до війська старих, я так побиваюся, аж на очі не виджу. А вони кажуть:

— Та йди, дурне, мене шандарі не озмуть, за мнов червяки глядять!

Правду говорили...

У суботу біжить дівка із шпиталю від тата:

— Вже йдіть, одягайте!

Найшли ми шмаття нелатане, купили шапку, мама мали ще слюбну перемітку, свою і мою. Підстелили ми під тіло ска-тертину, вкрили татови руки маминою переміткою а моєю ноги йому обвили. А забора, того червоного, не віддиралисьмо. В нас кажуть, що не мож давати з забором в яму, бо увесь рід за мерлим туди-ж забереться.

Наші мама не дерли перемітки.

— Нехай кличуть нас з собою до одного! — казали.

Ходжу, руки ломлю, не знаю, де ся подіти:

— Через чужу фіру пішли тато в гріб!

На другу ніч сняться вони мені:

— Ти собі, Параско, — кажуть — не жалуй, що мама дали забір. Я лиш Василька собі озму, більше нікого не трону...

(Дуже до дитини змилювані були).

А дитина мов ніколи нічого, грається, кокогить...

— Де дідо, Василечку?

— Нема діда — каже, — дід пай-пай!

У Доці Нижник захоріла дівчинка і вона ховала її у ко-жусі на хорах церкви цілі дві неділі. Аж раз не встереглася — дохтор переїмив, записав. Доця розізлилася, (дуже приче-писта жінка була) та й каже:

— Або-ж то одно тільки хоре? Як беруть моє, най бе-руть всі!

Казав дохтор шпитальним дівкам класти градуси всім ді-тям на нашому бараці. Мойому Василькови сам поклав. Йно приступив, як не напудиться маленьке, як не затріпоче собою! Сю мить градуси стрибнули в гору.

Озвірився дохтор до мене.

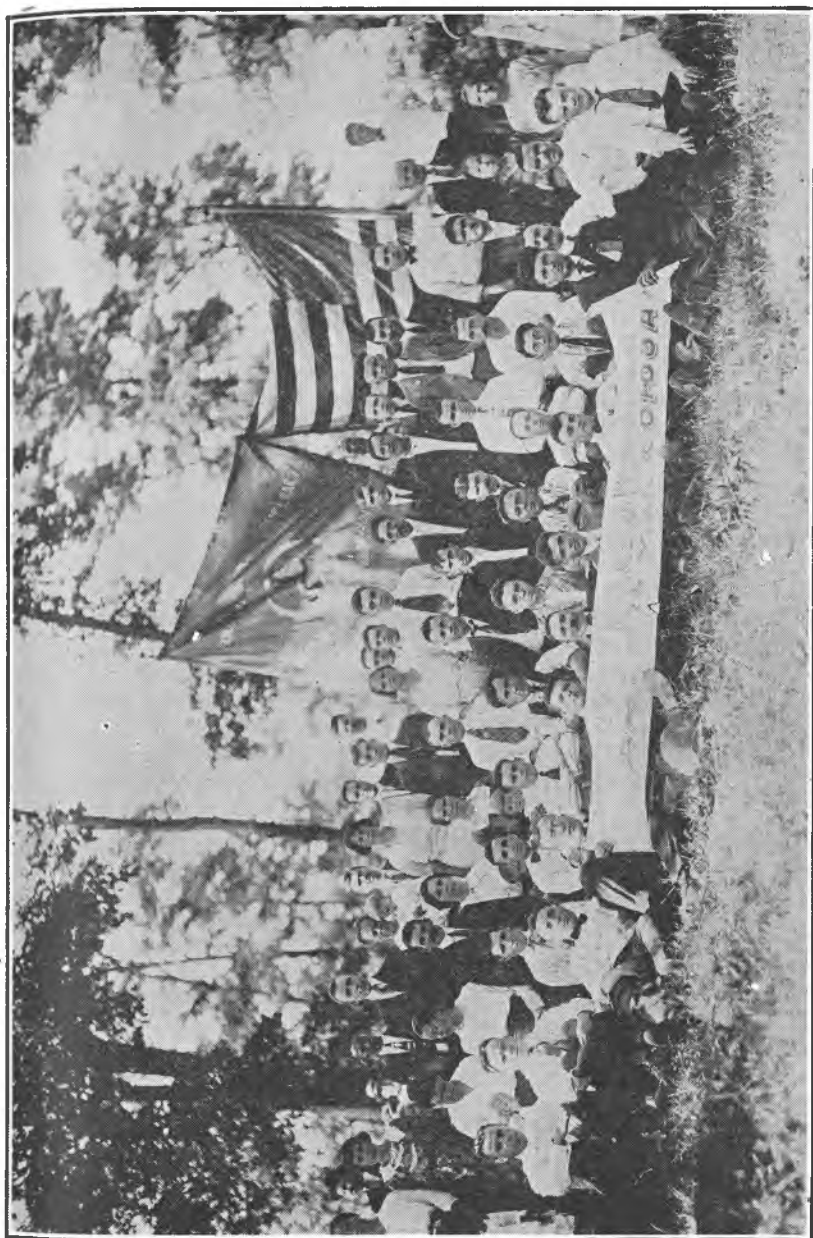
— Дай дитину, бо тебе озмуть до арешту і всім Гоголям не дадуть їсти.

А я кажу:

— Або то я маю сина, що не ставився до бранки на той час?

Він ще пристає:

— Відай, по доброму говорю, бо будеш заперта. То ди-тина дорога, цісарський жовнір росте, розумієш?

Братство св. О. Николая, від. 276 У. Н. С., в Ембрідж, Па.

Обернувся і'д дверям, зверещав:

— Санітети, сюди!

Я йому тоді:

— Тобі зась до мене! Як я вісімнайцять миль несла сю дитину у плече ранена, то не було форшпана під мене, а тепер є санітети під мою дитину?

Буркнув мене нехрист у груди, як той лютий звір, погнав.

— Буркай, — кричу — не буркай, не дам!

Налякалася дитина сварки, як тільки її сорочечку розстібаю, за руки ловить, не дає...

У неділю обідали ми в купі. Мій Василько все ложку мені з рук озме, сам їсть, лиш аби-м 'му зачернула з мисчини. Він так весело дивиться, аж я допімнулася в сестер:

— Мой дівки, чого не обзиваєтеся до дитини?

Тільки я отсі слова, а воно зразу ушухло... подивилось горою в одну міру, як на тих полях у Петрові, зітхнуло гей старець а сльози з очий аж до вушка капотять.

— Нене, кажу — дивіть, як Василько зів'яв... Щось мене страх бере... чи не вмирати хоче?

— Та йди, дурна, дитина щось зазріла на стелі тай по дитинячи міркує а ти гинеш!

Поклала я його на соломі, він легенько потягнувсь — і холоне...

Як не заголосять мама тоді, як не зломлять руки! А Настя, найменша сестра плаче-вмліває:

— Василечку, не кидай нас, ой не кидай, зазулько! Та вона тебе ранена принесла в такий дальний світ, а ти умираєш?

Відплакала його Настя, ще з годину дивився.

Прийшла дядина, подала свічечку сукану, тоді воно тихенько зажмурилося і вснуло на віки. Якби хто руками задушив!

Пошила я сорочинку з крижма, крайчиною оперізала, з ялинки гильок сестри принесли, позліткою вбрали. Лежить мій Василько такий делікатний!

Я тоді для цісареві уставки вишивала, дуже поспішали мене пани, то я всю ніч при мерцєви дзьобала тоті ниточки як волосочки. Наболівся мій Василько за свій вік не по дитинячи, то я як парубкови молитву наняла. Нехай його мучену смерть обійду гідно з моїм родом!

Дяк чита псалтиру при Василькови а я дзьобаю... І лавочки вивела рівненькі, збрала білими нитками а зашила чорними.

Наче тільки звиділася мені та дитина...

Прийшла я з похоронів така безсила, вже не годна скинути з себе кобіт. Чую, горячка мене ломить, плече розболілося...

Побіля мене сів наш дозорець, смикає уси:

— Ось, щось ти немого дуже смака, треба мендувати санітетам... Може-б ти прийшла до мене побалакати, то я горівки тобі дам? Ти розумна молодиця.

— Та я горяча, бо ще живу. Ідіть геть, що вам до мене за право ?

Блимнув тими очима, як сотона.

— Я нинька маю право до тебе, бо ти пашиш як грань!

Зачув мій стрик тоту пересправку, прийшов, на силу шибеник відстав.

Я дуже плакала за тою дитиною, ніяк не могла вгамуватися. Йду я раз дорогою а той сам дохтор мені на зустріч:

— Щось у тебе очі червоні, молодице! Будеш мала певно віспу! Ти в сотнім бараці, а?

Виймив з кишені книжечку, записав.

Загомоніло між нашим родом як в улію:

— Ідь тай ідь! Приписуйся на роботи, куди хоч, до Данії, на Чехію, на Мораву! Тут тебе борзо зо світа зженуть за татом тай дитинкою!

Їхали люди, поїхала і я.

Є на тій Чехії фільварок, Колозорки, з Бріксу невилазна дорога болотами. Йно ми зітхнули до Бога, що дах над головою, ті, що там вже були на роботі, скричали з порога в один голос:

— Людоньки, волілиби-сте посідати під колію, зачім мали вас до того пана везти! Бо коби то пан, а то жидівський посіпак! У нього ніхто не удержиться, і він собі добре на тім профітує. Прийдуть одні з Гміндів, оброблять весну, не зможуть вибути, втечуть, заліг пропаде, то зараз пришлють других із Хоцня, обробляють сапання, Вольфсберг обійде жнива а Гая осінь. Ніхто зразу не дістає собі плати, цілий місяць роботи на заліг для себе „справець” відтягає. А потому голодом морить, нагаями пражить, поки нещасне не втече нічу, лісами, у які там дебри, щоб шандарі не переймили, бо контракт переломлений і пан на утікача право має!

Знаєм вже який наш пан, але пробуєм.

Як йдемо на сійбу з міхами насіння, такими, що з плечий висять до самої землі, то як хто припочине, справець залізною „бігою” підганяє. Бе, бе, до вечера — аж сам умліває. О Боже, він нашим людям виклинає, як тільки сам хоче і на нього права нема!

Як трафиться день дождевий, то він нас посилав каміння розбивати. Бо то там у них є декотрі такі поля, як цвинтарі, — камінюки здоровенні гей копиці, а гладкі, достоту ті, що в Прутови на самому дні. Казали Чехи, що колись туди йшло море і понаносило тоті велетні.

Той пан, що його фільварок був, будував собі палату на одній горі, на високому виступні, поміж хвої та струмочки. Ми се каміння товкли на лані зубчатими залізними палками і виносили на глецах туди, на підвалини.

Прийшов Великдень а справець з бігою у дверях:

— Ану, виходь сяка-така! (Самі жінки були...)

— Не підєм ниньки пане справець, бо в нас свято що в році найбільше. А як будете гнати на роботу то всі ідем від вас!

Став червоний як жар, трохи ся під ним трава не йме:

— Пождіть! Я через годину шандарів на бас пуцу!

Ми у Великдень під байнетами тото каміння у кошілях на гору носили... Такий плач був, Боже наш!

Перебула я в Колозорках два місяці а тоді одної ночі без плати, без паперів, простоволоса втекла. І от, знов я рік на Гмінді, шиткою проживаю.

— Ви тих узорів сотками мабуть знаєте, Параско?

Усміхнулася крихітку гордо:

— Я їм сама ліку не тямлю! Як би хотів числити, го-го! Самих переміточних є двісті. А ще яка сила силенна всяких, всячних! Драбинкові, колені, грушкові, дзьобані мачком, прунечкові, чорнобрівки, крилаки, гуцулочки, полушевкові, мачкові серединки, чотири рожі, лапками, гребінчасті... За день би не переговорив! А єсть також, пані знають? узір В е л и к д е н ь... Бо тоді одній дівці в Колозорках звиділась серед плачу така шитка як малюнок... Дуже ми собі її уподобали. Ой, я таку маю охоту до шитки, що раз! Як дома на вечірках прядуть дівчата, то я всіх тороплю:

— Живенько прядіть, гей, бо я хочу шити та й дуже!

Смеркало. Параска розпросталася мрійно, стиснула кріпкі руки жменями, заговорила в пів голоса:

— Ех, так мене движе, Господи! Всю роботу на світі поїла-б! Десь там нивка банує за мнов, бжілки ждуть по лісови, кужіль павутинням знялася... Коби до хати! Земля у нас як медом змазана, всього досить...

— Погоріло, кажете! У лісі смерек скільки, сувої в ямах погнили, отару гей фуфелиця звіяла? Нехай, що так! А я лихий годині на вірки ще тонших ниток напряду, овечок ще веселійших викохаю!

Сміялася захоплююче, з блиском творчої розкоші в очах, із за свіжих уст світили перлами міцні, білі зуби. Стояла так кріпка, тривка, з надміром сил, що бралися в тисячний раз строїти нове життя на згарищах минулого, зеленими гильками закосичувати муршаве вчера і з його почви добувати красу, золоторясну, на вдивовижу небу і землі.

Я дивилася на мою гостю мов торкнена божественним видом. Душа стрепенулася в мені до дна і видала з себе тонкий та високий, як „Аллилуя” на досвіті тої святої ночі, коли нарід кличе Розпязтого з небесного безкраю.

Се-ж бо стояла передімною не городенська виселена шевкиня, а невміруща Україна моя, тисяч літ бита за коси до землі, волочена по тюрмах і гаремах, по чужих нивах, неплачена робітниця-босоніжка... Мені сплили до серця що найкрасші слова за простибіг розсипані по світі і ними витала я, знемогаючи від щастя, мою на смерть обречену любов.

Не краще галки під чужим небом, соловій дзвінкої співає!

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЄ СЕРЕД МОСКАЛІВ А УКРАЇНЦІВ.

ПРО різницю межи Українцями та Москалями в справі відношення до релігії, обрядів, молитви і т. д. заговорили вже давно. Ще відомий український історик та етнограф Микола Костомарів доглянув та розібрав її в своїй статті про дві руські народности.

Костомарів про релігійність Москалів.

Після нього, уже в глибоку давнину проявилася в московській нації певна прикмета, складаюча відріжняючу черту, протиставляючу її до української народної маси. Сею прикметою, що станула виразно в суперечности з національними прикметами Українців, Костомарів уважає відношення до обряду, до формул, сконцентрованне в зовнішности. На думку Костомарова, Москалі ріжняться від Українців в релігійнім згляді тим, що вони звертають увагу не на те, які переміни має робити релігія в душі чоловіка, не на внутрішнє удосконалення людини і на великі думки про відношення чоловіка до Бога та другої людини, але на зовнішні прояви релігії, на те, як він має сповняти релігійні обряди, як він має заховуватися при молитві або при релігійній церемонії.

На доказ своїх поглядів про ці недостачі релігійного життя серед Москалів Костомарів покликувався на історію релігійних рухів серед московського народу. Він показував, що московські ереси не зачіпали сушних справ церкви, але боролися за побічні справи. Основою ересей були не передумані питання про релігійні справи, але схоплені поверховно суперечки. Московський народ усе віддавав спорам за зовнішність. Ними богата ціла історія Москви.

Кількох московських письменників, виходячи з цілком зрозумілого московського націоналізму, намагалися збити виводи Костомарова. Однак докладні досліди над релігійним життям Москалів та Українців, переведені вже після Костомарова, здається оправдали в значній мірі погляди Костомарова. Ще більше світла на релігійну сторону життя сих двох славянських народів кинули розсліди заграничних вчених та подорожних, котрі, приїзджаючи з других країв, мали ширший горизонт, ширші основи до судження таких справ, як релігійне життя народа. Серед нашого народа висліди сих розслідів невідомі, і лише сему можна приписати те, що так багато наших людей думає про релігійну, а в слід за тим національну єдність з Москалями.

Англієць про московську релігійність.

Доналд Мекензі Волес, славний англійський журналіст та письменник, в своїй широко в цілім світі відомій праці про Росію, написаній по довгих подорожах в сім царстві, так писав про російську церкву:

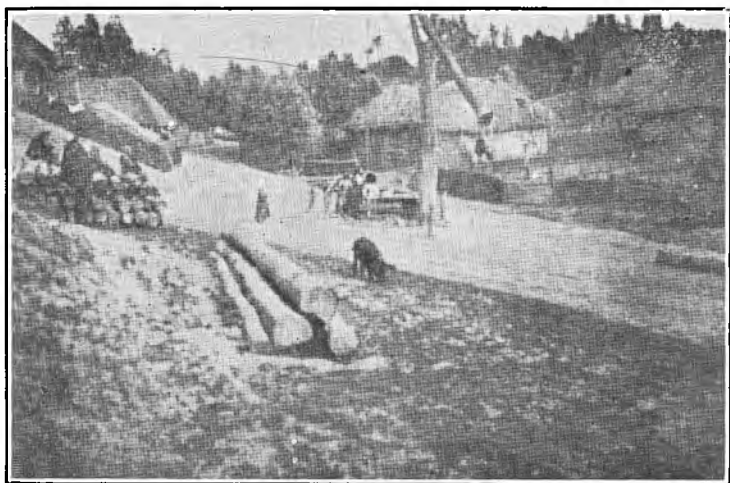
„Російська церков усе звертала незвичайно пильну увагу на виповнюванне церемоній, а зате багато занедбувала самонавчання моральности та віри, котру вона признає. Ся прикмета в значнім степені облекшувала поширюванне впливу церкви серед народа, що привик до поганських обрядів і чарівницьких співів, але се мало той шкідливий наслідок, що утвердило в новонавернених їх забобонну віру в вагу самих церемоній. В той спосіб Москалі стали ревними Христіянами у всіх справах зовнішних форм, не знаючи багато про духове значіння обрядів, ними виконуваних. Вони дивилися на обряди і тайни, як на містичні чари, які їх охороняли від злих чарів на сім і запевнювали вічне щастя на тім світі, і вони твердо вірили, що сі чари втратять неминуче всю свою силу, як їх змінити хочби в найменнім степені. Тому обрядовим дрібницям приписувано величезне значіння, а найменча зміна набирала ваги історичної події. В році 1476, приміром, писав з жалем новгородський літописець: „Сеї зими деякі філософи почали співати: О Господи, помилуй” а другі лише: „Господи, помилуй.” І се приписуванне дрібницям великого значіння не було обмежене до неграмотної маси. Один архієпископ Новгороду заявив урочисто, що всі ті, що повторяють слово „Алилуя” лиш два рази в певнім місці богослуження, „співають на своє осудженне”, а ославлений церковний собор, що відбувся в 1551. (в Москві), проголосив такі справи, як складання палців до хрещення, як ересь, урочисто виклинаючи усіх, що важились поступати інакше, як постановив собор”

Боротьба за букви причиною розкола в московській церкві.

Кілька разів в історії Московщини цілий московський народ був доведений до дійсної релігійної паніки (поляки). Якенебудь більше економічне або політичне нещасте викликувало серед населення страх, що наближається кінець світа, а той кінець світа викликали ті, що хотіли позаводити якісь новини в релігії або обряді. Навіть могутий московський уряд падав нераз жертвою того забобонного московського страху. Доведений релігійним страхом до очайдушности, Москаль зривався нераз до бунтарського опору проти того самого уряду, котрому дарував найлютіші знущання, найнелюдяніший визиск, найдикші зловжитки влади.

Ось, як заведено в Московщині друкарську штуку, треба було вибрати для передруку вірцеві книги, релігійні і богослужебні. Показалося тоді при їх перегляді, що через невіжество та недогляд переписувачів закралося в деякі книги багато похибок; показалося, що навіть в церковній відправі є помилки. Виявилося, що навіть слово Ісус не писано як слід і що

пальці до хрещення не складано після традиції. Щоби поправити похибки, патріярх Нікон, голова московської православної церкви за царя Олексія, батька славетного Петра I-ого, приказав зложити всі старі літургічні книги і видати на їх місце нові. Але попи і народ збунтувалися; вони держалися старих книг, старих ікон і старих обрядів. Заклинання патріярха, що би нарід вернув до давних обрядів Греції і Царгороду нічого не помагали: Народ уважав сі обряди за новину, за ересь, за відорванне від церкви. У відповідь патріярхови оплювали грецьку церкву, заявляючи, що вона поєречилась під впливом турецького магомеданьства. Скликано церковний собор, і сей кинув анатему на непослушних, але й се не помогло. Вперті Москалі хрестилися по давньому, приговорюючи: „То не наші

СЕЛО НА УКРАЇНІ.

святі є єретики, се патріярх і його дорадники мусять бути єретиками.”

Така дрібниця розбила народ одної віри, розколала церков. Так почався той пресловутий московський „роскол”.

Пролив крови через релігійну війну за букви.

Та на тім не скінчилася релігійна авантура. Законники соловецького монастиря плакали: „Горе нам. Горе нам. Що ви зробили зі Сином Божим? Віддайте Його нам. Ви змінили Ісуса на Ісуса. Страшно не лише поповнити такий гріх, але навіть подумати про щось подібного.” І черці замкнули брами монастиря і через сім літ не повинувалися зласти патріярха, царя, собору, поки на царський приказ не добуто замку збройною силою.

Царський уряд став переслідувати проклятих церквою

„роскольників”, котрі втікали перед гоненням в далекі ліси, на північ і за границю, звідки слали завзятих місіонарів, перебра-них за перекупнів, робітників, ремісників, щоби сіяти зерно правдивої в їх розумінню віри і полоти „чортівське зілля”, у-рядову православну московську церкву. Коли „жадні вовки”, тобто царські урядники, уже допали котрого з них, то він вже волів смерть в огни-воді, як потрапити в руки урядників. Так, приміром, в 1687. році в палеостровському монастири згоріло в той спосіб 2,700 фанатиків, а число усіх мучеників розкольні-чої секти начисляють на багато тисяч. Переслідування не уста-ли до самого кінця царського уряду. Очевидно, як в сих спра-вах буває, переслідування не спинили розвою секти, але навпа-ки йому пособляли.

Борода як релігійне питання.

Сей нестерпимий настрій в релігійних справах мусів відби-тися тяжко на всяку суспільну справу. Так як межі релігійни-ми обрядами та просто традиційними обичаями та звичаями не все можна потягнути виразну границю, то всякий найзвичайніший вчинок міг набрати релігійного значіння, і наймен-че навіть відступлення від традиційного обичаю могло уважа-тися за смертельний гріх.

Такою дрібницею була приміром борода. Від давних ча-сів завівся звичай в Московщині запускати бороду. Та ношен-ня бороди ніхто не назве релігійною справою. Та так є в куль-турних краях, а в Московщині воно інакше. Занесли десь в 14. століттю зпоза границі, може з України, моду обтинати боро-ду. Зараз цілу справу піднесено до ваги релігійного питання. Справу розбирали не зі становища вигоди, краси, чи просто моди, а зі становища... впливу обтинання бороди на спасення людської душі. Прихильники стриження бороди переміни-лися в релігійну секту, а православна церков почала завзяту релігійну боротьбу проти стриження бороди. Питав один мо-сковський патріарх: „Де будете стояти на страшному суді ви, що голите свої бороди? Чи межі праведними з бородами, чи межі безбородими єретиками?”

Секта хлестів.

Правдиво релігійних сект, які розбирають дійсно релігійні питання, в Московщині було дуже мало, і московська церков без труда давала собі з ними раду. Тому західно-європейські реформовані церкви не мали звичайно в Московщині наймен-чого поводження. Москалі проявляли загальну відразу розби-рати дійсно-суттні питання моральности, а воліли іти сліпо за ріжними неуками, поясняючими по своему св. Письмо, а ще час-тійше брати певні уступи з релігійних книг в дослівнім розу-мінню і уважати їх за провідну основу поступовання. Ще час-тійше релігійне почування заступалося нервовим подражен-ням, повстаючим на любовнім підкладі.

Сю сторону релігійного життя Московщини пояснити можуть деякі факти про московську секту „хлистів”. Появилася вперше десь в сімнадцятому столітті. Москалі звали їх богомолами, сладкоєдцями, духовними христіянами, а Українці шалапутами. Слідно в сій секті крайно поверховне відношення до християнства, слідно впливи поганьства, слідно крайну обрядовість, слідно дике нервово напруження. Англійський письменник Волес так описує сю секту:

„Серед них і муштини і женщины беруть на себе ролі „учителів і пророків”, і як такі ведуть суворе, пустельниче життя, здержуються від найзвичайніших та невинних приємностей, вичерпують свої сили довгим пощенням та дикими, небувалими релігійними вправами, та чують відразу до подружжя. Під впливом подражнення, викликаного їх нібито святостю і натхніннем, вони називають себе не лише „учителями” і „пророками”, але також „спасителями”, „відкупителями”, „христами” і „божими матірями” Загально вони називають себе просто „богами”, і моляться до себе самих як правдивого Бога та живучого Христа або Матери Божої. Як кількоро таких учителів зійдеться разом на зібрання, то вони починають диспуту зі

В УКРАЇНСЬКИМ СЕЛІ.

собою вихвалюючи себе перед другим, котрий з них має більше ласки і сили. Серед тих перехвалок один часто дає другому доброго ляпаса, а той, що найспокійніше зносить удари і наставляє друге лице буючому, зискує славу, що він має найбільше святости в собі."

Московський „Енциклопедичний Словар", в котрім були співробітниками найвизначніші московські учені, описує організацію хлистівської громади так: Громада називається „корабель". На її чолі стоїть „кормщик" (себто „стерник"), званий також „апостолом", „пророком", „христом", „богом". Він користується необмеженою властю в громаді. Попри „стерників" бувають також „кормиці", звані „пророчицями", „матушками", „богородицями" Кождий „корабель" має своїх „ангелів", „архангелів", „апостолів", „евангелистів", „пророків" і „пророчиць". Релігійні збори „корабля" називаються „раденіями", а відбуваються десь на відлюднім місці, що зветься „сіон", „єрусалимська горніца", „єрусалим" і т. п. Головною частию богослуження являється взаємне бигте, при котрім буючий приговорює:

„Хлищу, хлищу, Хрісту іщу.
„Сніде к намі, Хрісте, со сєдьмаво небесе,
„Походи с намі, Хрісте во святом кругу,
Сокаті с небесе, судар, Дух святий".

Як каже автор статі про хлистів в „Енциклопедичнім Словари", в Росії існує переконання, що серед хлистів поширене так званий „свальний гріх", то є загальна розпуста серед „корабля".

Роди хлистівства.

Той самий автор подає, що хлистівства є різні роди, так звані „толки": одні їдять масо, другі ні; одні курять, другі ні; одні мають „девкі-учительніци", другі їх не мають. Є такий хлистівський „толк", званий „дурмановщина", в котрім кождий мущина мусить мати духовну жену. „Новохлистовщина" вірить в нове виплоченне Христа; члени сего „толку" женяться, але жінок уважають і трактують як прислугу; „мормони", або „христо-бесідники", живуть немовби монастирями з тим, що над мужеським монастирем стоїть жєнщина, а над жіночим мущина. „Паніятковці" уважають, що найкращим способом відганяти від плоти чорта є спускати голосно гази. „Телеші" наслідують Адама і Еву в раю і підчас „радений" ходять наго.

Секта білоризців.

Як маловажна справа може в Москалів стати основою релігійної секти, показує також секта „білоризців".

„Все чорне", — говорили донські білоризці одному московському письменникови, — „походить від чорного духа, від чорта. Зате в білих одєжах ангєли літають попід небеса, в білих ризах прецінь і Господа нашого Ісуса Христа положєно до гробу."

На тій основі білоризці, котрих секта почалася серед Москалів села Садки, в донським окрузі, коло 1836. року, зібрали всю чорну одежу і спалили або втопили її в ріці; потім постарали позбутися своїх вороних коний, чорної рогатої худоби і овець; продавали їх за безцін, а більше ревні сектанти просто повбивали. Усі повбиралися в довгі білі одежі, щось на форму сорочок. З ікон здерли рами і прикраси, з евангелія окладинки. Такими і тим подібними „реформами” вдовольняють своє невибагливе релігійне чувство.

Секта скопців.

Немовби як реакція (відраза) проти моральної розпусти і рівності полів щодо „священства” секти хлистів повстала нова секта, котра голосила, що причиною усіх перепон до спа-

ХУТІР НА УКРАЇНІ.

сення чоловіка є жінчина. „Жіночий поваб весь світ поїдає, до Бога дійти не дає”. Проти жіночої краси не помагає ніяка боротьба. Остаєсь хиба позбавити людей самої можности грішити з нею.

З такою проповіддю виступив в 60-их роках 18-ого століття основатель нової московської секти, яку загально прозивають сектою скопців. Хлисти стрінули сю секту ворожо, але „знаменита пророчиця” Анна Романова признала провідника за „бога” і з таким признаннем Сенінов, — так звався основатель сеї секти, — навернув багато прихильників серед хлистів середних московських губерній. Хоч він представляв себе за хлиста і навчав, що він лише доповняє хлистівську науку новим „хрещенням”, та його секта стала зовсім самостійна.

Організація церковної громади у скопців зовсім така як у хлистів, отже вони знають і „корабель” і „кормщіка”, а де-

коли й „кормшціу”, і „раденія”. Операції, які вони переводять на мущинах серед страшних мук, називають „хрещенням” Се-го „хрещення” вони признають аж кілька родів; вже самий перший степень „хрещення” позбавляє мушину плідности. Переводять також операції на женщинах, калічучи їх страшно, але позбавляти їх здібности родити дітей вони не вміють; за-те обтинанням грудий, котре уважається за перший степень „хрещення”, позбавляють їх можности плекати діти.

Переслідування сеї секти російським урядом нічого не по-могли. Переслідування лише надали авреолі святости відкри-тим членам секти. Вона приєднала собі серед Москалів багато прихильників, розпоряджала великими капіталами. Самі вірні уважали переслідування за діло антихриста.

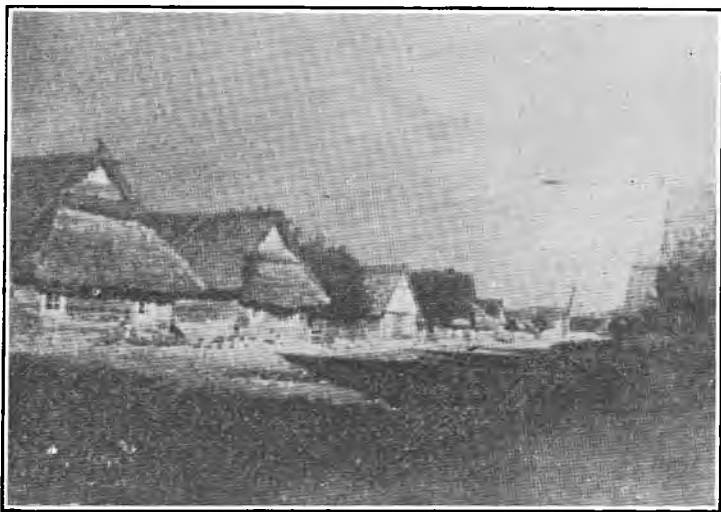
Найбільше розумова московська секта.

Так представляється під певним зглядом чи не найди́кша московська секта. Не виходить з попереднього, що серед Москалів не повставали раціоналістичні, себто оперті на здоро-вім розумованню релігійні секти. Заносили їх і з західної Ев-ропи і заносили їх з полудня, з України. Такою сектою треба уважати, приміром, секту молоканів, звану так тому, що пер-ші члени секти не признавали посту і їли скоромно в піст. Сек-та повстала при кінці 18. століття. Як каже англійський пись-менник Волес, котрий завдав собі немало труда, щоби пізнати сю секту, вона дуже зближена до західно-європейських рефор-мованих церков; члени відкидають церковні обряди православ-ної церкви, почитання мощів та ікон, приймають за основу свого вірування лише св. Письмо, котре самі поясняють. Во-лес зійшовся з ними і був глибоко і приємно вражений їх про-стою, щирою релігійністю, поважним розбиранням релігій-них питань, господарністю.

Не додав він однак, що молесканство, подібно як другі московські секти, має різні напрями, „толки” Автор статі про молоканів в „Енциклопедическім Словари” подає аж 7 родів: І так „пресніки” не вживають прісного хліба, ні чіснику, ци-булі, цукру ні хмелю. Інчий „толк” наслідую при іді последню вечеру Христа. „Донський толк” дуже близький до православ-ної церкви, але признає своїм головою одного священика, ко-трого називає Ісусом Христом. „Суботнікі” святкують суботу, не їдять свинини ані риби без луски ані другої страви, заборо-неної законом Мойсея; з ними стрінувся Волес і дискутував на основі Євангелія про те, що годиться їсти свинину. „Воскрес-нікі”, закидаючи приписи Мойсея святкують неділю. „Общия комуністи” признають усе за спільне, бо вони уважають за перший обовязок наслідувати перші християнські громади. „Пригуні”, себто „скакуни”, опираючись на 50-ий псалом Да-вида, навчають, що для спасення душі один повинен очищати другого з гріхів через сопінне на нього. В дечім вони держать-ся мойсеевого закона, приміром, святкують суботу і свято кучки. Щоби викликати більшу діяльність духа, завели вони

скакання серед співу і криків. Волесови предложив один був-
ший член сеї секти такий опис релігійного зібрання секти
скаунів:

„По відповіднім приготуванню головний учитель, убраний
в довгу рясу, стоячи в середині збору, читає молитви. Читає
спочатку звичайним тоном, але поступенно переходить до ве-
селого співу. Як вже бачить, що спів зробив відповідне вра-
жіння на учасників, він починає скакати. Слухачі, також спі-
ваючи, ідуть собі за його приміром. І чим далі, тим більше
вони розгорячуються і тим вище вони скачуть. Так вони ска-
чуть, муштини і жінщини, поки можуть, ревучи при тім разом
як дикі звірі. Як уже всі досить вичерпані на силах, тоді про-

СЕЛО НА ЛИТВІ.

відник заявляє, що він чує „спів ангельський” і тоді наступає
сцена, якої тут описати не можна”.

Значить, навіть ся найбільше раціоналістична секта звела
свою науку до маловажних справ та до церемоніялу, та пото-
нула в „свальнім гріху”, в громадній розпусті.

Українці та справа віри.

На загал можна признати Миколі Костомарову, що його
погляди на відношення московського народу до релігійних
справ видержали критику. Факти, зібрані уже по появі його
праці про дві руські народности, показали велику різницю в
трактуванню релігійних справ українським народом, з одної,
а московським, з другої сторони. Українці не відзначаються
поверховним трактуванням сеї справи. Вони не дивляться так
на зовнішню сторону релігії, на обряди, церемонії, способи
сповнювання різних релігійних звичаїв, як на внутрішню, мо-

ральну сторону релігії. Через те й вони менче похопні творити росколи і секти і толки. В них число сект дуже мале. Проти кількадесять московських сект Українці можуть начислити серед себе всего кілька. Та й то все секти не обрядові, церемоніальні, але секти в західно-європейським розумінню, себто такі, що розумово розбирають важні для життя питання людського поступовання. Такі критичні думки до своєї віри звичайно повставали під впливом других релігій і через те відступство від віри відбувалося зовсім інакше на Україні, як в

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКОВ В МОСКОВСЬКІМ СЕЛІ.

Московщині. Через те слушно каже К. Стиранкевич в своїй статі в московськiм журналі „Слово” (виходив в Петрограді), що „про Українцiв уже давно зложилася в московськiй літературі загальна думка, що сей народ відзначався і відзначаєсь особливою постійністю в православній вірі, побожностю, „благочестієм”, як називається православне на Україні в 16. і 17. століттях, в часи його тяжкої боротьби проти католицизму”.

Історія України розповідає, як тяжко відчував українськiй народ зусилля польськiх властей заводити на Україні нову віру. В тій боротьбі українськi селяни становили одну цілість

МОСКОВСЬКІ ДІТИ НА СЕЛІ.

з козаками і духовенством, ба навіть зі шляхтою і магнатами. Церковні брацтва були тою сполукою, що лучила українську православну релігію з українською національністю в одну єдність. Всякий народний та релігійний рух проявлявся наперед в брацтвах, а уже потім приймав загально народний характер.

Те саме треба сказати й про уніятську церков. Богато українськiх істориків приймає, що уніятська церква зродилась з політичного і економічного положення висшого духовенства України, в яке воно попало під панованням нетолерантної католицької Польщі. Все таки навіть ті історики признають, що уніятська церков осягнула тісне зіллятте духовенства і наро-

ду. „Свого часу”, — пише найбільший український історик в своїй Історії України, — „заведенне унії приглушило дуже сильно останки українського життя. Приймали унію з мало-душности, хилилися перед панами, а сміливіших приборкувано силоміць. Але росли нові покоління, що були уніятами не через свою зраду чи малодушність, а через те, що уродилися в унії, і для них унія стала вже вірою народньою, українською. Ті, що заводили унію на те, аби вона послужила дорогою до ополлячення і скатоличення, помилилися в своїх надіях. Через те що уніятське духовенство і взагалі унію не зрівнано в правах з католицизмом і вона зісталася церквою низшою, мужицькою, вона стала прикметою тутешнього українського життя і незадовго стала для західної України такою-ж національною церквою, якою перед тим була церква православна”

З другої сторони той самий Грушевський признає, що підданне східної України під зверхність московського патріярха, облекшило лише заведенне унії в західній Україні, а Старинкевич підчеркує, що поступенне заведенне московської управи та московських порядків на Україні мусіло відбитися тяжко на релігійнім життю православних Українців. Українські православні люди розділилися на дві класи; духовенство стало більше по стороні висшої класи, селяни були закріпощені і втратили всяку звязь з духовними провідниками, від яких їх ріжнито не лише суспільне становище, але й національність (бо духовенство помосковщилось). Під впливом таких умов селяни, серед котрих жили спомини про страшні бої, які вони зводили за свою віру проти Турків, Татарів та Ляхів, почали тратити інтерес до своєї церкви. Як каже Старинкевич, під впливом таких умов стала ширитися серед набожного українського православного народу байдужність до церкви. Тоді то на його думку мали повстати ті ріжні поговірки та пословиці проти церкви. (На перший голос дзвона промовляють православні Українці: „Уже дзвонять на хрін, на редьку,” або: „На псалтирь уже дзвонять, та нас не загонять,” або: „Нехай дзвонять, їх на панщину не гонять”, або: „Куди ходім, то ходім, аби не до церкви.”) До того часу та тих умов, серед яких жили українські православні люди під Росією, треба на думку того автора віднести також повстанне ріжних оповідачів, від котрих героями в незavidних ролях виступають архиєреї, попи, діякони, дяки, дячки і паламарі, а котрими народ бичував без милосердя безрелігійність, неморальність, жадобу гроша та світської наживи зі сторони своїх духовних провідників з урядової російської церкви.

Визволенне кріпаків багато в тім згляді не змінило. Хоч селянин дістав крихіточку релігійної свободи через те, що він уже не був зависимим в своїй релігії від дідича, та відношенне межи духовенством та народом осталося таке саме. Власне ся свобода почала ще більше відділювати селянство від духовенства. Поширенне грамотности поширило національний рух та відкрило українському селянинові, що його православна церква служить чужим національним інтересам, а рівночас-

но розбудило бажання читати св. Письмо і пояснити його після свого сумління. На таких основах почала ширитися серед Українців деякі західно-європейські секти, як, приміром, баптиська секта, що довго була в Росії відома під впливом „української штунди”. Однак і ці секти через переслідування українського слова стали послуговуватися московською мовою і через те відчужили Українців від себе.

Доперва в тій хвилі, як в Росії ставав можливий свободний розвій української мови в слові і письмі, навязувалася тісна звязь українського народу з духовенством. Кождий подув свободи в Росії підносив зараз кличі українщення православної та реформованих церков на Україні. Зараз повстало нестримне перте до відорвання їх від московських центрів, до сотворення своїх церковних центрів, до зукраїнщення всего богослуження, до пірвання всяких релігійних зносин з московським народом та його релігійними організаціями. Сотки літ приналежности до спільної церкви не зробили Українців подібними в релігійнім згляді до Москалів. Якраз ся переконала їх, що релігійне чувство проявляється в Українця інакше, як у Москаля. Через те Українці домагаються навіть в тій самій церкві двох осібних національних організацій. Стремління до осібних релігійних організацій в рамках тої самої віри показує на ту велику різницю в релігійнім чувстві Українців та Москалів, яку відкрив в перше Микола Костомарів.

ТИПІЧНЕ МОСКОВСЬКЕ СЕЛО.

Каже Микола Костомарів: „Москаль мало любить природу; у селянина дуже рідко можна подибати на городі квітки, котрі знайдуться майже при кождім домі українського хлібороба. Я знаю приклади, що господарі вирубували дерева біля своїх домів, погано збудованих, думаючи, що дерева псують красу виду. В скарбових селах, коли уряд зачав накланяти людей садити верби біля хат, надзвичайно трудно було спонукати, щоби підливали дерева, доглядали їх і не давали нищити. Коли в двадцятих роках 19. століття уряд приказав обсаджувати дороги деревами, то се видалося московському народови таким тягарем, що жалі і нарікання відбилися в народних піснях.”

НАШІ ПОЛОНЕНІ В НІМЕЧЧИНІ.

ДНЯ 28. червня 1914 року, саме тоді як у Львові відбувся здвиг наших „Соколів” і „Січей”, в Сараєві заговорники вбили австрійського престолонаслідника Франца Фердинанда і його подругу. Європа була від 25 літ подібна до бочки пороху, смерть Франца Фердинанда явилася іскрою, котра цю бочку запалила. Дня 28. липня 1914 року спалахнула велика війна, найбільша яку знає дотепер історія.

В цій війні розлетілася колишня Австрія і царська Росія. Австрія тому, бо несправедливо поводитися з деякими народами і завчасу не перетворилася в федерацію народів, лиш задержувала поділ на краї, у котрих оден нарід панував над другим. Росія розсипалася, як великий, але неспоєний цементом мур, бо там знов Москалі угнітали й визискували кількадесять мільонів інородців, між ними 30 і кілька мільонів Українців. На руїнах Австрії і Росії вирости нові, ніби національні держави, але зі старими гріхами, з охстою насилувати, підбивати, виснажувати, жити на чужий кошт.

Ця нова карта Європи ще не закріплена. Її ще й нині рисують мечем і кровю.

Український народ належить до тих, що війни не викликали, за весь час, як вона тривала, віддавали цісареві, що цісарське, терпів страшну руїну, насилу, грабіж, післяв на смерть і рани мільйони хоробрих борців.

Окремою главою в книзі нашого горя від 1914 року до нині є життя тих соток тисяч українських жовнів, що за час війни попали в полон.

Наддніпрянські Українці попадали в полон до Німців, Австрійців, Румунів та Італійців, а Галицькі до Сербів, Італійців та до Москалів.

Куди не було українських полонених! І на морозах Сибірі і в гарячій Італії і в лісах і на болотах, і по містах і по полях, скрізь скрізь лунали їх невольницькі плачі, скрізь легіли їх зітхання за родиною, скрізь мерли вони від голоду, нужди і хороб.

Кілько цих мучеників було, кілько їх погинуло в усяких неволях, кілько ще й нині нидіє та гине — цього ніхто не зрачував, бо тепер нікому цим ділом піклуватися. Не маємо держави, не маємо свого уряду, не маємо потрібних грошей і потрібного значіння, щоби ці порахунки звести.

Це дуже, дуже страшна глава нашої воєнної мартірології!

Попрібуємо придивитися, як жили українські полонені у неволі в Німців.

З кінцем 1915. було в німецьких руках 350.000 квадратних кілометрів російської території і коло два мільйони полонених, в тім коло 400.000 Українців, які служили в російській армії.

Справа полонених стала одним з найважливіших питань. Де їх примістити, як прохарчувати, як оберігати, взагалі, що з ними робити? Привняв се на себе генерал Фрідріх, чоловік великого ума і енергії. Дякуючи йому для полонених будовано окремі табори, з водопроводами, каналізацією, електричним освітленням та купальнями. Скрізь були лазарети, бо московські воєнки приносили з собою всілякі недуги. Здорових брали до пільних і фабричних робіт, офіцери й слабосили сал-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

**Хор і оркестра полонених Українців в Вецлярському таборі
(Проф. Турула по середині.)**

дати сидіти в таборах. Поки Німці мали самі що їсти, поти й полонених достатньо кормили. В 1917. році їжа значно погіршилася. Недоїдали Німці, недоїдали й полонені.

В німецьких таборах для полонених були церкви, бібліотеки, концертні салі, щоб вдовольняти хоч найпримітивнішим вимогам духа і потребам культури. „Червоні хрести” нейтральних держав грали ролю опікунів і посередників. Вони переводили інспекції таборів, довозили харчі і книжки, призбирані всілякими комітетами, перевозили листи.

Українці не мали свого „Червоного Хреста”, тому то гурток Українців, захоплений війною у Відні, перебрав на себе моральну, а в части й матеріальну опіку над українськими полоненими зразу в Австрії, а пізніше і в Німеччині. Вони при-

тягнули до праці деяких Українців з Австрії, видавали часопись, друкували книжочки всякого змісту, закладали школи, театри й хори в таборах, посередничили між полоненими і військовими властями.

А що наші полонені сиділи в суміш з Москалями і другими народами, то наші добилися того, що їм дозволено стягати Українців до окремих українських таборів. В Австрії був оден такий табір у Фрайштаті, а в Німеччині три для вояків Раштат, Вецляр і Зальцведель, і оден для офіцерів у Ганноверт-Мінден. Фрайштатський табір провадив проф. Ст. Смаль-Стоцький і він був ніби матір других таборів, а в німецьких таборах провідники змінювалися (Др. Роман Стоцький, Безпалко, Др. Перфецький, Др. Сімович і други).

Отсі українські табори були поставлені можна сказати зразково. В кожному була церква, театр, бібліотека, хор, оркестра, всілякі школи, „Січі“, всілякі товариства і т. д. Згодом добилися Українці до того, що полонені перебірали управу таборами в свої руки. У їх заряді була кухня, крамниця, чайня, клуб, вони управляли поодинокими бараками, висилали своїх людей на роботи, давали їм дозвіл на свободний вихід, тощо. Кожний табір, то була в мініатурі Україна, лиш без жінок. З того боку він нагадував колишню „Січ“, а то тим більше, що в кожному була січова організація, котрої члени ходили в синіх жупанах і в сивих смушевих шапках.

Ранком сурма скликала полонених на науку і до праці в кустарні, вечером виклади, концерти, прѣби хору, або театр. Раз на тиждень віче, на котре сходилися полонені, щоб почути реферати про війну і про те, що чувати в світі а з окрема, щоб радити над своїм таборовим життям. Віче було ніби найвищим авторітетом у таборі. Що ухвалено на йому, те повинно було й бути сповненим. В кожному таборі був так званий просвітний віділ, себто ті інтелігенти, які ставилися до таборової праці. Вони викладали, промовляли на вічах і всіляких зібраннях і були посередниками між полоненими, а між німецькими офіцерами, що стерегли табору.

Зразу робота отсих просвітних віділів була дуже важка. Табори були далеко від міста 2 до 3 кільметри (вечлярський, високо на горі), треба було два, або й три рази в день бігати туди, не зважаючи на дощ, ані на мороз.

Полонені були застукані московськими фельдфебелями, вони не розуміли, як може хтось ними з власної волі турбуватися. Підозрівали в кожному шпіга, котрий їх провокує, щоб пізнійше видати їх на кару російського уряду. Всі вони вірили в остаточну перемогу царату, а про Україну мало хто з них чув. Національне чуття було присипане царським режимом і воєнною дисципліною, котра не дозволяла говорити по українськи і „політикувати“ „Слухати й нерозговорювати“ — це був давний приказ.

Але невпинна праця просвітних віділів довела до того, що скоро присли перші леди. Полонені бачили, що просвітні віділи це їх провідники, що вони дбають о їх добро, пома-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

II. ешалъон Синьожупанців збирається на раду перед відїздом на війну з большевиками (Табор Вецляр).

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Посвячення прапора козацького полка імени гетьмана Дорошенка в Вецлярському таборі.

гають як і де тільки можуть, що у них одна ідея, як найбільше земляків провести крізь це пекло, що зветься полон, і впровадити їх до сподіваного раю, до вольної України. І то впровадити не такими темними товпищами, якими вони увійшли до таборів, а гуртами людей просвічених, зорганізованих, свідомих своєї людської і національної гідності, людьми, котрі щось уміють.

Це завдання довелось просвітним виділам у значній мірі сповнити. Смертність в українських таборах була значно менша ніж у других. З людей, які брали живий уділ в просвітній роботі мало хто вмер, хоч у таборах бували всякі хвороби, від червінки до сипного тифу. Видно, що духовий підйом впливав корисно на стан фізичний. Ті, що терли сінники по бараках і носа не показали ні до „Народнього Дому“, ні до школи, мерли й божевільні, а ці, що працювали в різних товариствах і організаціях перетривали лихо. А що діяльних полонених були великі тисячі, так і багато їх вратувалося таким чином. Робота просвітних відділів не обмежувалася на самі табори. Члени їх обїздили так звані робітничі команди, себто двори, лісничівки, села і фабрики, у яких працювали наші полонені, вислухували їх жалоб, приглядалися до їхнього життя, до їх біди й нужди і старалися нести їм поміч і пораду. Мені самому довелось побувати на 54 командах, від Рейну аж до Ваймару. Я переконавсь, що найкраще жилося нашим людям у селян, а найгірше по фабриках. Тому ми пильно дбали, щоб найбільше полонених примістити по селах, у селянських господарствах.

Селянин дивився на нашого полоненого як на хлібороба, свого товариша, як на людину, котра любить землю, худобу, діти, вміє і кобіт залатати і плуг направити, а великої плати не вимагає; німецька селянка часто-густо мала свого сина в полоні у Москалів і наш полонений нагадував її її власного сина, вона казала: „буду я для його добра, то може хтось там буде добрий для моєї дитини“. Не так міщанин. Він не мав що їсти і гадав собі, що полонені обїдають його. Він на табори глядів як на конечне зло. Фабрикант цінив наших людей як фізичну силу і хотів з тої сили мати для себе як найбільший хосен.

Може ще більше зроблено для нашої народньої справи. Легко числячи 100.000 Українців просвітилося. Багато навчилося читати й писати, почуло про Україну, її минуле й теперішнє, познайомилося з нашою літературою, мистецтвом, з питанням політичним і економічним.

На курсах педагогічних підховалося кілька тисяч учителів. (В цім напрямі найбільше заслужився Др. Сімович). Проф. Турула виховав кількасот співаків і дірігентів. Чотири таборіві театри вишколили чимало артистів драматичних, а чотири друкарні чимало друкарів. В п'ятих часописах, які виходили в таборах, полонені пізнали, що таке редакторське діло, а в кустарнях (провадили їх: Парашук, Лепкий, Ємець) багато на-

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Лазарет для полонеників в таборі Вецляр.

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ ПОЛОНЕНИКИ В НІМЕЧЧИНІ.

Похорони Українця, що умер в полоні.

ших земляків навчилося малювати, різьбити, поливати глечики, точити, столярювати, вишивати і т. д. Крім того були курси торговельні, господарські, пожарничі, поштово-телеграфічні, були лябораторії хемічні, були досвідні поля, зразкові садки і т. д. Табор то була ніби якась „Січ”, а ніби людський університет, щось таке окреме, чого перед тим не було і чого, дай Боже, щоб ніколи більше не було.

В міру того, як котрий табір просвічався, як він робився евідомим, поширювалася його автономія.

Врешті дійшло до того, що уряд дав їм дозвіл перебрати цілу управу в свої руки. Табор мав свій парламент. Вибірав послів, ухвалював для себе закони, вибірав усякі уряди, вибрані урядники були відповідальними перед парламентом і т. д. Табор це була держава в мініятурі і полонені вчилися, що таке демократичний державний устрій. Це мало своє велике значіння, коли зважити, що в Росії не було нагоди навчитися цього. Особливо оживилися наші табори, як упала Росія, а на її розвалинах воскресла Україна. Радости і сподіванням не було кінця.

А коли на нашу молоду державу наперли большевики, табори післали так звану синю дівізію. Крім того за Центральної Ради та за Гетьманщини поїхало на Україну багато учителів, урядовців і т. д. котрі здебільшого показалися дуже добрими силами в будованню самостійної України.

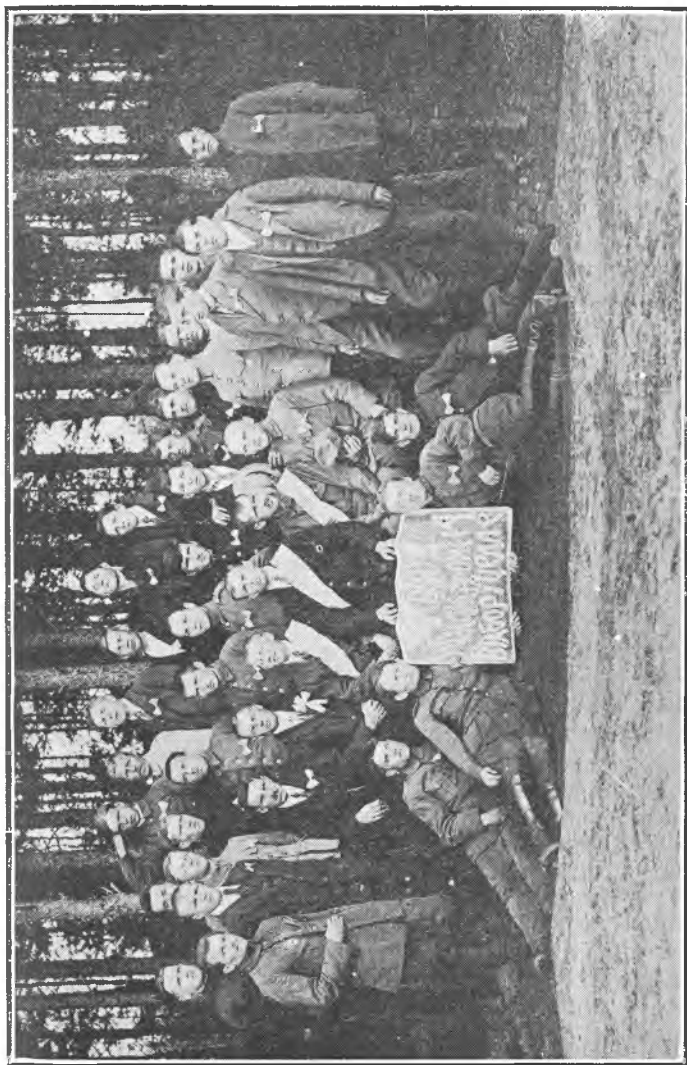
Хоч в децім може пороблено похибки, та всі ми люде і за кожним з нас єсть свої гріхи і похибки. Але, що зроблено силу доброго й хосенного, — це певно і що просвітна праця в українських таборах для полонених, це одна з кращих сторінок у книзі нашого відродження — в цьому теж сумніватися годі.

Нині усі ці табори замкнені перед нами. Там здебільшого приміщено німецьких утікачів з над Рейну і з горішнього Шлезька. Останки наших полонених перебувають в концтраційних таборах, в суміш з Москалями. Але національно вони вже здебільшого певні.

Біля таборів осталися цвинтарі, для тих земляків, що не перетривали неволі. Туди звертаюся отсе з тихим поклоном, а до живих бувших полонених кличу: „не поминайте злом, не забувайте доброго, не тратьте надії! Працюймо, щоб здійснилися усі наші мрії, ціла програма визволення соборної України.

Просвітянин.

Українська Громада в таборі Целле.

О. Олесь.

НА ЧУЖИНІ.

Ой, чого ти, топсленько,
Не цвітеш?
Чом поживклу гсловоньку
Хилиш-гнети?
Чом з вітрами-парубками
Не шумиш?
А змучена— засмучена,
Мов з нелюбом заручена,
Все мовчиш?

Тільки часом до хмароньки
Скажеш ти:
„Ой хмаронько, ой чаронько,
Не лети.
Зірви з мене це листячко;
Це листячко-намистечко
Без краси,
У рідную родиноньку,
На милую Україноньку
Віднеси.”

Б У З Ь К И.

УЗЬКИ вертали з вирію, з далекого полуддя... І чим більше зближались вони до любої рідної країни, тим веселіші ставали, тим більше спішилися, тим бадьорнійше краяли воздух своїми крилами.

— Ось-ось, ще трохи, і розстелиться перед нами наша рідна, північна країна! — здавалось, немов говорили до себе в тім великім поспіху.

І та рідна країна вкінці розстелилась перед ними, наче красний, у веселі цвіти тканий килим... Сонце любо всміхалося з синього неба, поситаючи на землю тепле, благодатне проміння. Під тим промінням леди розстаяли, а річки весело грали, мов малі діти жибоніли, тулились до більших рік і плили все дальше до моря. Біла скатерть снігу уступила з піль і лугів, а очам бузків показалися широкополі лани, що зеленіли густим руном озимини жита-пшениці, ополоскані теплим весняним дощиком. А по полях, мов ті мурашки, заходяться коло весняної роботи хлібороби. Одні орють вигейкуючи на сиві волики, другі сіють, з розмахом викидають зерно в сиру землю, й усі раді й усі веселі, оповиті надією на добрий урожай... Здовж річок і рік тягнуться просторі луки-долини й ніби всміхаються до бузків, ніби запрошують до себе, щоб на них відпочили, погуляли. І лісів видно багато: одні зелені соснові бори, другі чорні — стоять, про щось шепочуть стиха між собою, вигріваються на сонці. А серед тої ріжнородности видніються порозкидані села, хати, на весну свіжо повибілювані, окружені садочками... Ось ще не довго і темний ліс розіветься, зазеленіє, загуде могутню пісню і луки зазеленіють, зацвітуть лотачем; зацвітуть садочки по селах, широкі поля заколишуться зеленим збіжжем, наче тее море — й тоді буде раз гарно! Тоді буде ще любійше, ще веселіше, мов у раю!

О, ти рідна країно! Як у тебе красно, як у тебе солодко, кільки в тебе простору! Є де, дякувати Богу, жити, є де подітись!

І бузьки раді вітають рідний край зпід небесної синяви, крутяться колесом, немов танцюють з великої радості, весело клекочуть..

— Та, летім, летім чим скорійш до батьківського гнізда, до рідної стріхи!

І бузьки прилетіли до рідної стріхи, заклекотали весело, закрутилися колесом, з розмаху сіли на рідне гніздо й стали цікаво розглядатись по ріднім обійстям, стали його вітати після дозгої розлуки...

— І ось нас маєте! — здавалось, немов говорили вони, — і ось ми знову до вас прилетіли, місця родимі, бо злітай світ здовж і поперек, то ніде таки нема так добре, як у себе дома на ріднім гнізді... А ти, господарю, вииди-но з хати, най ми тебе повітаємо та подивимось, чи ти здоров, чи твоя жінка й діти здорові, чи гасливі, чи веселі?...

Та з хати якось ніхто не виходить, на подвіррю не видно ні людини, ні худібки, ні навіть домашньої птиці; глухо і пусто довкола, начеб хто віником замів ціле обійстя... Плоти пооблітали, а господар чомусь то їх не породить, не ладнає; у хаті стіни також пообпадали, а господиня їх не лілить, не білить, на подвіррю малі діти не граються на сонці, не вітають веселим криком бузьків, давно сподіваних вісунів вески. Пусто, тихо, мов ангел смерті перелетів недавно через те обійстя.

Бузьки розглядається здивовані й чим раз більший страх і якийсь смуток їх огортає...

— Гей, господарю! та де ти подівся враз зі своєю родиною? Чи ви часом, Боже борони, не вимерли через зиму?!...

Прилетів маленький воробчик і розяснив бузькам цілу річ.

— Не вмер наш господар, та не бачити вам його більше. Гей, було йому, братчики рідненькі, тут дуже тяжко жити: хліба не було ні шматочка, а в коморі ні жмінки муки, ні одної крупочки, ні одної пшонини, та не було чим жити, не було йому чим діточок годувати, а ще до того не було в що вдягнутися, ні чим хати ogrіти. Бідував наш господар зі своєю родиною, голодував, а вкінці побачив сердешний, що йому тісно в ріднім краю, що йому прийдецься тут з голоду вмерти, тай покинув рідне гніздище, всього зідрікся... Забрав жінку, забрав дітий тай потягнув з другими сіромахами, такими, як він, у далеку, непевну чужину, за висскі гори, за широкі моря й уже він більше не вернеться до дому, а в тій пустці мешкають тепер сови й лилики. Ось яка новина, братчики рідненькі!

Бузьки похилили голови, опустили крила й тужно й жалібно стали клекотати...

Тимотей Бордуляк.

УКРАЇНЦІ НА ДАЛЕКОМУ СХОДІ.

АРАЗ після революції в Росії 1917. року Українці почули про українські національні організації аж далеко в Азії, на краю широкого Сибіру, аж там, де на початку сього століття велася завзята війна межи Японцями та Росіянами. Називають сю часть світа звичайно Далеким Сходом. Назва се не політична. Політично се часть Сибіру, що належав до імперії російських царів, а від упадку царя переходив всяку політичну долю, яка ще й досі не усталилася. Адміністративно сей край був поділений: на Забайкалле (край, найблизче положений до Європи, а званий так тому, бо лежить за озером Байкал); на Амурсину, тобто край положений здовж великої ріки Амура; на Манчурію, котра належить до Китаю, але в котрій Росія мала певні права; та на Приморщину або Приморський Край, найдалі на схід висунені части Сибіру, вздовж ріжних морей і заливів Тихого Океану, обіймаючи увесь край від порту Владивостоку на полудни до півострова Камчатки на півночі і частину острова Сахаліна на сході.

Українська іміграція.

Українська іміграція на Далекий Схід дуже давня. Одним з перших імігрантів в сі далекі краї Сибіру був ще український гетьман Демко Многогрішний, котрого московський уряд на доноси землячків заслав туди ще в 1672. році. Засиляли по ньому певно й других, хоч по них не лишилася жива пам'ять.

Аж з оживленнем іміграції з Європи в половині 19-го століття появляються знов великі групи Українців. Були се наперед переслідувані урядом сектанти з таврійської губернії. Коли на Далекий Схід отворено морську плавбу, число імігрантів з Росії стало скоро рости, а межи ними щораз більше попадало Українців. Були се переважно селяни, які прогнані царськими безпорядками зі своєї багатой землі, прийшли сюди шукати кращого щастя; лише незначна частина поселенців були люди з міст, уряднича інтелігенція та купці. О скільки селяни були природно Українцями, по стільки інтелігенція була помошківцями.

Український рух до революції.

Одиноким проявом українського народнього життя були українські театральні вистави, по части аматорські, уряджувані самими таки кольоністами, по части заводові, уряджувані захожими аж з України професійними акторськими трупами. Українських газет, відомо, видавати не було вільно; зате були спроби засновання української книгарні.

Після революції.

Революція з 1905. року внесла деяке оживлення. На Далекій Схід зайшла українська книжка, українська часопись, український календар. Почали організуватися аматорські кружки, літературні вечери, клуби, студентські кружки. Однак російський уряд, що далі, то більше перешкод ставив українським зусиллям.

Нова революція з 1917. року наново відживила українське життя. Українці заворушилися і стали організуватися в громадські організації, так звані громади. Виразно означеної політичної мети вони не мали. Однак їх свідоме українство мало велике значіння для поширення української національної думки серед Українців на Далекому Сході. Та працю розривала в значній мірі московська націоналістична агітація, ведена в провокаторський спосіб під покришкою інтернаціоналізму і соціалізму.

Перший Всеукраїнський Зїзд на Далекому Сході.

Хто знає, чи не побідилаб була ся московська провокація, якби не спроби згуртування усіх українських організацій на Далекому Сході. Такою першою спробою був Перший Український Далекосхідний Зїзд, що відбувся заходом українського громадянства в місті Микольську дня 11. червня 1917. Хоч існувало тоді на Далекому Сході уже коло 20 українських Громад, та лише частина відкликнулася на поклик організаторів. На зїзді розбирано різні політичні і національні справи. Зїзд показав велике захоплення національною працею. Рішив домогатися від російського уряду національно-територіяльної автономії для Українців і утворення спеціального міністерства для українських справ. Піднесено також другі важні питання: культурно-просвітні, організаційні і військові, ухвалюючи в них досить ґрунтовні і відповідаючі вимогам часу резолюції. Богато часу посвячено справі українізації російських військ на Далекому Сході, котрій завзято противилася російська влада у Владивостоці. Мимо загрози ostrimi карами, зїзд рішився на українізацію, та вислав телеграми з протестами до Української Центральної Ради в Києві, до московської влади і до уряду у Владивостоці. Зїзд вибрав Далекосхідний Тимчасовий Виконавчий Комітет, який мав вести біжучу роботу і скликати як найскорше другий зїзд.

Після зїзду робота пішла багато жвавійше, хоч головною перешкодою в праці виконавчого комітету був брак постанов зі сторони зїзду про переведення начеркненої програми і брак визначених фондів на роботу. Зате великою допомогою в праці стали газети, книжки, що постійно і правильно надходили з розбудженого до велитенської праці старого краю.

Другий Зїзд Громад.

Другий Далекосхідний Зїзд скликано до міста Хабаровська на день 8. січня 1918. року. На зїзд приїхало дуже багато

селян, але се по найбільшій часті були селяни, що осіли на неврожайній землі і тільки й тим цікавилися, якби то вернути назад на Україну. Через те Зїзд мусів займатися передовсім справою переселення назад (реєміграцією) і постановив вислати в тій справі спеціальну делегацію на Україну. Вибрано новий Тимчасовий Комітет, якому припоручено скликати Третій Зїзд.

Учасність великого числа свідомих громадян на Другому Зїзді мала велике значіння для поширення ідей Зїзду по всіх українських громадах. Ще більше може впливу вали вісти зі старого краю, радісні вістки про організацію своєї влади, свого війська, української держави. Неменче значіння мала свідомо ясна агітація членів Виконавчого Комітету, розїзджаючих по селах. Перешкодою були знов заходи російських патріотів, закриваючихся машкарами інтернаціоналізму, і знов брак гроший, яких непривичні до громадської праці громади не надсилали.

Третій Зїзд.

Третій зїзд скликано на 7. квітня 1918. року до міста Харбаровська. Проти сього зїзду виступили місцеві большевицькі газети з безстыдними наклепами проти Українців, яких не постидалабся ніяка чорносотення газета. Та сей хуліганський виступ большевицьких газетярів мав такий наслідок, що багато українських селян, що проїхало на рівночасно відбуваючийся зїзд советських депутатів, перейшло на український зїзд, домагаючись допущення. Селяни тоді становили більшість на зїзді і виявили глибоке розуміння поважних справ, які на ньому розбиралися. На зїзді запали відповідні ухвали про організацію Українців на Далекому Сході. Ухвалені закласти по округах так звані Окружні Ради, а по селах Ради Сільських Громад; представники Окружних Рад мають становити постійне тіло, так звану Крайову Раду, котра має зїздитися періодично на наради в українських справах Далекого Сходу; Крайова Рада має мати своє виконуюче тіло, так званий Секретаріят. Перший такий Секретаріят з трох людей вибрано на Зїзді. Зїзд тривав до 12. квітня, а весь час зїзду відбувалися вечерами відчити про українську історію, дискусії на українські національні питання, українські театральні вистави, тощо.

Головною перешкодою в роботі Секретаріату був знов брак гроший, а крім сього різні особисті інтриги межі декотрими визначними діячами. До того події на Далекому Сході ішли дуже скоро, вимагаючи скорої орієнтації: отже боротьба Чехів, похід Японців, зміни влади на Сибірі. Прийшли переслідування зі сторони советських властей, котрі не допускали навіть отворення українських шкіл, бо мовляв української мови нема, а є „лише 300 зіпсутих московських слів”. Через переслідування московських большевиків перервав свою діяльність Секретаріят, так що навіть слідуєчий зїзд не було кому скликати:

Четвертий Зїзд.

Прийшлося його скликати голові Третього Зїзду. Сей зїзд відбувся дня 24. жовтня 1918. року в місті Владивостоці. Секретаріят згодився признати зїзд правно скликаним. На зїзді заявилося багато делегатів з Манджурії, але Приморщина і Забайкалле обіслало зїзд слабо. Зате зїзд показався дуже здібним до праці. Він почав застановлятися над кооперавами; виробив проект Конституції Українства Далекého Сходу; видав декларацію до народів всього світу, домагаючися признання України самостійною державою (відозву видано англійською, французькою, українською та московською мовами і розіслано до всіх чужих представників та українських організацій.) На зїзді по раз перший зазначилися різниці межі лівими і правими групами. Зїзд вибрав новий Секретаріят з 5 осіб.

Національна боротьба з Москалями.

Робота його пішла жвавійше, як попереднього, раз тому, що вже й гроші стали напливати з громад, друге, бо серед діячів був великий запал до діла. Позакладано нові організації по краях Далекého Сходу, кооперативи, школи. Перешкаджали одини московські урядники сибірського уряду, переважно члени московської соціал-революційної партії, котрі арештували членів українських організацій, а далі зовсім заборонили українську громадянську роботу. Сей уряд однак (так звана Директорія) незадовго впав, а новий уряд диктатора Колчака, не почуваячися видно сильним, дозволяв Українцям більше свободи, як „свободолюбні” московські соціалісти і революціонери. Як лише сибірські уряди почали брати силоміць до війська людей на Далекému Сході, Українці зараз почали добиватися утворення українських військових частин. Та хоч і представник аліантів на се згодився, і хоч пізнійше колчаківський генерал уже на се дав свою згоду, мимо сього уряд Колчака вкінці таки сьому спротивився.

Крайова Рада, що зіхалася при кінці 1918. року, постановила закласти кооперативний банк, котрий дійсно почав діяльність на другий рік, але місто опиратися на свої гроші, він звернувся за допомогою до сибірського уряду, а сей, відомо, гроший „московських” на „хохлацьку” справу відмовив. Знов почалися заходи коло організування українського війська, сим разом прозваного „Вільним Козацтвом” Завдяки інтригам обрусителів московським націоналістам таки вдалося розбити сю організацію.

На своїй другій сесії Крайова Рада занялася виробленням проекту конституції для Українців. Вона станула на становищі, що далекосхідним властям підлягають як горожани лише ті Українці, що є горожанами Росії, тоді як Українці, що належать до України, є чужинцями. Проти сього становища виступили одною лавою всі Москалі, починаючи від найправіших,

а кінчаючи на найлівіших більшовиках. Москалі боролися проти Українців всіми способами: арештами, доносами, судами, провокацією. Розбито решту українського війська, замикано газети. Тому не диво, що Українці взяли дуже визначну участь в революційній роботі проти уряду. Але революціонери, добувши влади, показалися зараз такими самими нетерпимими московськими націоналістами, як повалений уряд. Дійшло навіть до того, що революційний уряд розграбив маєток українських кооператив.

Як Японці доконали свого перевороту в квітні 1920. року, Українці могли були добиватися дозволу на утворення своїх військ, але не маючи на се фондів, не добивалися. Зате звернено живу увагу на просвітну, громадську і економічну діяльність. Поза межами японської влади відношення московських кол до українства не змінилося ні трохи; щоб там при владі не був, чи націоналісти, чи соціал-революціонери, чи більшовики, всі однаково ворожо відносяться до українства.

Здобутки української громадянської праці на Далекому Сході.

З сього короткого начерку української діяльності на Далекому Сході можемо набрати поняття про великі труднощі, серед яких приходиться працювати нашим братам в тій частині світа. Здалося перерахувати тверді здобутки цієї організаційної роботи, які поробили наші земляки серед тих умов. Як знаємо зі сказаного вже, далеко-східні Українці уважають головним національним тілом Крайову Раду, ухвалену Третім і Четвертим Зїздом. Її виконавчим тілом являється Секретаріят. Головним кооперативним товариством є Крайовий Кооператив „Чумак”, з осідком у Владивостоці. При Секретаріяті існує також центральне Видавництво Товариство імені Тараса Г. Шевченка. З других центральних українських інституцій треба згадати: Далекосхідну Видавничу Спілку, Далекосхідну Театральну-Артистичну Спілку, Далекосхідну Учительську Спілку, Далекосхідну Почтово-Телеграфну Спілку і Далекосхідну Залізничну Спілку.

Окружних рад на початку 1921. року було 10, а саме: благовіщенська, владивостоцька, забайкальська, іманська, камчатська, манчурська, микольсько-усурійська, сахалінська, свobodненська і хабаровська.

„Календар”, виданий Секретаріатом Української Далекосхідної Крайової Ради, вчисляє крім „Чумака” ще 9 других великих кооператив, межі котрими є найбільше споживчих кооператив, але є також рибацька кооператива, перевозова і др. Просвітних товариств вчисляє 11, артистичних товариств 3, фахових організацій 3 (тут є організації учителів, телеграфістів і залізничників) та клубів 4.

Громадських Рад вчислено в благовіщенському окрузі 11, у владивостоцькій 13, в забайкальській 6, в іманській 20, в камчатській 1, в манчурській 20, в микольсько-усурійській 15, в сахалінській 3, в свobodненській 15, та в хабаровській 8.

Часописий в 1921. році виходило 3. Українських партій зорганізованих було 2, а саме: соціал-демократична і соціал-революційна.

Правда, українство, придушене і на Далекому Сході через довгі роки, і не могути розвиватися й тепер свobodно, виказує кілька поважних хиб, зовсім зрештою зрозумілих в так молодім русі. Бачимо в ньому і брак інтелігентних сил, і недостачу зрозуміння певних основних громадських справ серед громадянства, як приміром вічна недостача гроша в центральних організацій в наслідок не висилання їх місцевими організаціями. Через се робота, ухвалена так гарно на Зіздах, розбиваєсь, припинюєсь і часто кінчиться самими ухвалами. Як в кожній молодій організації, так само й серед далекосхідних українських організацій особисті порахунки дуже часто відграють велику роль. На визначні становища попадають деколи люди, які на них зовсім не надаються і які опісля перші покидають роботу.

Се все є хобори молодих, починаючихся рухів. Інакше воно й не може бути. Лише час потрафить змінити все. Лише час покаже, котрі люди надаються найкраще до кожної праці, котрі люди ставлять висше публичну справу, а котрі висше приватну, котрі добрі організатори і т. д. Однак факт, що розбивані все новими незгодами долі українські організації не загибали, але все зривалися до нової боротьби і до нової праці, дає нам надію на їх красний розвій в будуччині. Видно з сього, що робота не устане. Українство не піддасться супротивній хвилі, але буде далі працювати для всестороннього піднесення нашого народу і в тій далекій країні. Здобутками короткої бо лише 4-літньої праці далекосхідним Українцям нічого стидатися. Вони повинні їм лише дати заохоту до праці для рідного народу. (ор)

А. МЕТЛИНСЬКИЙ.

Б У Р Я.

Буря віє, завиває,
І сосновий бір тріщить,
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грюкотить;
То як вугіль ніч зчорніє,
То як кров зачервоніє.

Дніпро клекоче, стогне, плаче,
Гриву сивую трясє;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе...
Грім що гримке, в беріг гране—
З пуші полумя прогляне.

Запалало і стемніло,
Застогнало в небесах;
Дош линує... Загомоніло
На горах, полях, в лісах,
І з дощами та з грозами
Дніпр реве між берегами.

Др. Лука Мишуга.

ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ.

ЕН-ЖЕРМЕНСЬКИМ договором з дня 10. вересня 1919 р. вилучено з території давньої Угорщини прикарпатську українську полосу та прилучено її як автономну країну під офіційною назвою „Гідкарпатська Русь” до чехословацької республіки. Першим адміністрагором Підк. Руси був чеський москвофіл Др. Брейха, якому на домагання Центральної Руської Народної Ради в Ужгороді додано як дорадчий орган Директорію. Президентом її був Др. Григорій Жаткович. За старанням Ради і Директорії заступлено місце адміністратора губернатором, на якого покликано Григорія Жатковича, що уступив в половині 1921 року.

Політичний поділ.

Підкарпатська Русь обнімає тепер 12.097 квадратівих кілометрів простору і має 572.028 населення, майже виключно українського. Бо територія з мішаним населенням або остала при Угорщині або прилучена до Румунії. До Румунії прилучено навіть великий шмат чисто української мармарошської жупи. Підк. Русь поділена адміністративно на 4 жупи (Ужгородська, Берегсаська, Мукачівська і Мараморошська), жупа на жупанатські уряди (5 до 6 на одну жупу, відповідають галицьким повітовим комісаріатам), а ті знова на нотаріяти, які обнімають одно до трох сіл.

Галичани своїм братям на Підкарпаттю.

Підкарпатська Русь, — це від віків Богом і людьми забута земля, країна нечуваного в Європі національного, культурного і соціального поневолення півміліонного руського народу*), одинокого правного господаря цієї землі. Вона почала тепер жити новим життям, яке нагадує мені життя Волині з часів австрійської окупації. Культурна праця, а зосібна пробудження національної свідомости серед темної, зубожілої, мадярськими й москвофільськими агітаторами національно спараліжованої народної маси йде на Підк. Руси майже тими самими шляхами, як йшла того самого рода праця Галичан в часі світової війни серед їх братів на Волині. Тут і там завважую в тій чи иншій формі ті самі перешкоди з боку чужих нам по національності людей, ту саму недостачу прямолінійности й рішучости в політиці урядових сфер, ту саму демора-

*) Уживаю терміну „руський”, бо такий прийнятий тепер в письмі й слові на цілій Підк. Руси. Він тут рівнозначний з „українським”.

лізуючу москвофільську течію, ту саму велику різницю між селом і чужим йому містом і той сам поважний вклад галицько-українського інтелекту, сприту та патріотизму. Тут і там бачу, як починається велике діло, бачу, як відроджується нація. Я вірю, що це велике діло увінчається тут повним успіхом і що в довершенню цього діла припаде Галичанам почесне завдання, себто — львина часть праці. І тільки праці, а нічого більше!

Гурток Галичан на Підк. Руси невеликий, але добірний: на кожнім полі має своїх людей. І тому багато хосенного можна з ним зробити. Гурток цей мусить мати одначе се на увазі, що він може в короткім часі розійтись. Берім під увагу от хочби корисне вирішення української державності в Галичині. Більша частина Галичан схоче зараз вертати до краю. Тому то Галичане мусять вже тепер доложити всіх сил, щоби підшукати й підготувати відповідні сили з тамошних людей, які продовжувалиб їх працю не тільки з фахового, але й національно-ідейного боку.

Шкільництво.

Хто й яку культурну роботу робить тепер на Підк. Руси під сю пору?

Зачну від шкільництва. Спинює його розвій недостача фахових, національно свідомих учительських сил, бо Галичан не дуже радо до служби приймають і брак шкільних підручників (бо ті, які є, не відповідають духови змінених політичних відносин). В боротьбі за літературну (руську чи російську) мову вже побідила народня мова. Завдячувати це треба статутуви для Підк. Руси, шкільному референтуви Пешекови та галицьким учителям. В народніх школах вчать по руськи. Учителів Галичан буде коло сотки. Тому, що вони живуть в тіснім контакті з народом, говорять в школі та в дома народною мовою й закладають читальні й кооперативи, — мають особлившу симпатію у населення. Про учителя Турянського з Кайданова розповідають, що приходили до нього депутатії зі всіх сусідніх місцевостей з просьбою, перебрати їх дітей на науку або дати їм на учителя „такого Українця, як він”

У всіх більших містах є горожанські (виділові) школи. В звязку з ними подам ось такий цікавий факт, знаменний для праці Галичан. До народної школи в Ясіню приділено учителя Миколу Водоноса, гал. Українця. В короткім часі зорганізував він і перемінив на власну руку народню школу на руську горожанську, повідомив про цей доконаний факт шкільний реферат при губернії, а той прийняв це до відома.

Гімназій маємо на Підк. Руси три: в Берегсасі, Ужгороді й Мукачеві. По закону це гімназії руські з мадярськими паралельками.

Директор реальної гімназії в Берегсасі — п. Алиськевич, бувший директор української гімназії в Перемишлі. Руських клас було в 1920/1921 I.—IV., зорганізовано їх на території

більш мадярській в сей спосіб, що директор з професорами Галичанами вандрували по селах і стягали молодь до школи. Учителів Галичан є сімох. Гімназія мішана, мужеська й жіноча разом. Кляси виглядають по словам проф. Бирчака так, що в перших лавках сидять дівчата, а в дальших паничі в черевиках та чорнім одязі разом з гуцуликами в киптарях, ходаках і вишиваних сорочках. Підручників нема. Читанок Крушельницького не вільно там уживати, бо писані фонетикою. Тому учитель або відчитує з книжки поодинокі уступи, або переписує їх етимольогією на таблиці. Учеників підкарпатських Русинів і Галичан-емігрантів є коло 130.

В гімназії в Мукачеві нема ні одного Галичанина учителя. Вчать Карпатороси або корінні Росіяне, які туди прибули з розбиттям армії Денікіна. В одних клясах вчать народною мовою, в других по російськи.

В ужгородській гімназії немає рівнож одноцільності щодо мови. Одні вживають української термінології, другі російської, інші карпаторуської. Про-директора гімназії ходять слухи, що студую церковно-словянську мову, бажаючи ввести її як мову літературну!

В 1920 р. мала повстати в Ужгороді за спонукою Галичан філософічна академія для висшої фахової освіти тих учителів, які покінчили учительський семінар або гімназію. Задля недостаті відповідного числа кваліфікованих слухачів її отворення відложено.

Учительських семінарій, званих „препарандами”, є дві: в Ужгороді й Мукачеві. З Галичан вчить там один. З тих семінарій виходять т. зв. дякоучителі; для піднесення урівня їх освіти улаштовано підчас ферій 1920 року в Ужгороді й Мукачеві доповняючі курси, в яких вчили Карпатороси, Галичани й Чехи.

В 1920 р. переведено з рамени губерніяльного земельного реферату за спонукою й під проводом Галичанина інж. Творидла учительсько-господарські курси. Трудом п. Творидла зорганізовано й затверджено господарську школу в Домбоку. Після ферій будуть відчинені в Севлюши й Мукачеві дві торговельні школи з руською викладовою мовою.

Культурна позашкільна акція.

В культурнім і національнім піднесенню нашого народу на Підк. Руси бере значну участь товариство „Просвіта”, основане 9. мая 1920 р. Місто осідку Т-ва Ужгород (Капітульна 10), а голова його Др. Юлій Брашайко. „Просвіта” має філії в Берегасі, Ясіно та Густі. Організація читалень по селах не дала задля недостаті фондів таких вислідів, яких належало б очекати. Діяльних читалень є всего 25, а 17 таких, які вже зорганізовані, але досі не відбули ще загальних зборів. Вже на самім початку своєї діяльності взялася „Просвіта” до великої праці: будови „Народного Дому” в Ужгороді, в яким мали б бути приміщені всі культурні й економічні руські інсти-

туції. Референтом цієї справи вибрано Галичанина Д-ра М. Новаковського, дуже запопадливого адміністратора. При Т-ві зорганізовано кілька комісій, з яких на особлившу увагу заслугоє музейна й бібліотечна. Комісія музейна виготовила між иншим до правительства меморіал відносно заборони вивозу з Підк. Руси пам'яток руської культури та звернула увагу на музей ім. Теодора Легоцького*), який закупили в неправний спосіб Жиди та хотіли вивести за границю. Се одинокий музей на цілу Підк. Русь! Теодор Легоцький прибирав у своїх частих подорожах по Європі й Азії, а передовсім Мадярщині та Підк. Руси багато археологічного, передісторичного і етнографічного добра. Його бажанням було зробити з цієї збірки публичний музей. В тій цілі заснував він 1907 р. музейне товариство в Мукачеві. Воно оцінюючи заслуги основателя назвало себе „Музейним Товариством імені Теодора Легоцького”. По смерті Легоцького кинулися на музей користуючись політичним переворотом, різні Жиди-спекулянти. Т-во „Просвіта” має за собою неоцінену заслугу, що взялося до охорони цієї так високо культурної інституції.

Музейна секція, опираючись на сен-жерменським та тріанонським договорі, поробила рівнож відповідні кроки в справі ревіндикації культурних пам'яток Підк. Руси з музеїв у Будапешті та Відні, й предложила урядови готовий проект розпорядку в цілі охорони пам'яток старовини.

Видавнича комісія „Просвіти” мусить боротися з великими труднощами задля малої кількості наших друкарень.***) Мимо сего видала кілька хосенних книжок, як „Історія Підкарпатської Руси” В. Пачовського, друкує цікаву річ Д-ра В. Бирчака: „Літературні стремління Підкарпатських Русинів від найдавніших часів до тепер” і и. „Бібліотека Т-ва „Просвіта” складається з 930 чисел, понад 120 томів, присланих по більшій часті львівською „Просвітою”.

На Підк. Руси маємо ще такі бібліотеки:

а) Консисторіяльна при капітулі в Ужгороді. Є там цінні річі, писані майже тільки в мадярській та латинській мові.

б) Дуже інтересну бібліотеку оо. Василіян в Ужгороді та на Чернечій горі коло Мукачева.

в) Велику етнографічну збірку графів Шенборнів в Чанадієві (Сен Мікльош), яка має коло 15.000 томів і містить матеріал, який для історії Підк. Руси має неоцінену вартість; та

г) бібліотеку при гімназії в Мукачеві. В найближшій часі має бути основана ще Державна Бібліотека.

*) Теодор Легоцький (родж. 5. X. 1830, † 25. XI. 1915) походив зі старого роду в Фужині коло Фіюме. Від 1866 р. перебував як адвокат в Мукачеві. Найбільша його праця це „Монографія бережанской жупы въ 3-хъ томахъ.” Був це учений археолог, етнограф та історик, який ціле життя своє присвятив дослідям культури Підк. Руси.

**) Друкарень з нашими черенками є на Підк. Руси всего чотири, а саме: „Уніо” та „Фелдеші” в Ужгороді, одна державна й одна неповна в Мукачеві. Супроти зростаючого видавничого та часописного руху вони не в силі виконувати замовлень на час, а до того ще й мова виходить дивна, бо не мають деяких букв, як „е”, „і”, „ї” і и.

Театр.

Подібно як на Великій Україні й у Галичині, відграє народний театр і на Підк. Руси велику роль у пробудженню національної свідомости. „Руський Театр в Ужгороді”, існує від 15. січня 1921 р. як автономна секція тов. „Просвіта”. Має він на цілі плекання театрального мистецтва серед українського народу на Підк. Руси. В склад його входять Придніпрянці та Галичане, по більшій частині учасники Капелі Кошиця. Вистави дають в міських театрах. Режисером є Борис Кривецький, бувший директор державно-драматичного театру в Києві. Дотепер виставлено „Учителя”, „Наталку Полтавку”, „Суєту”, „Наймичку”, „Ой не ходи Грицю” та багато інших штук.

Господарські товариства.

З економічних інституцій треба згадати в першу чергу „Підкарпатський Банк” в Ужгороді. Основано його в маю 1920 р. за допомогою американських Русинів. Зорганізував його Др. Мих. Новаковський. Ініціатором були. о. Волошин, Др. Ю. Брацайко та К. Грабар. Банк переводить головно грошеві трансакції наших емігрантів в Америці, фінансує прокормлення краю та дає дрібний кредит селянам. Має філію в Америці в Мекіспорт, „Американ Екскендж Бенк”, а в краю філії в Мукачеві та Густі. За перших шість місяців було чистого доходу 250.000 ч. к. В банку є зайнятих п'ятеро Галичан, троє Придніпрянців та дев'ятеро Підк. Русинів. Конкуренційна московфільська інституція „Русский Народный Банк” основана на малім акційнім капіталі, — не має виглядів на розвиток.

„Краєвий Кооперативний Союз” оснований 1920 р. за ініціативою і при допомозі капіталу „Устшведні Єдноти Ческослов. Сполку”, зумів мимо невдячного ґрунту заложити в короткім часі 5 філій та 50 кооперативних спілок. Московфільський конкуренційний „Русский Кооперативный Союз” не проявив досі ніякої діяльності.

На Підк. Руси маємо ще дві важні інституції, а то: „Сільський Господар”, зорганізований головно М. Творидлом і „Товариство для збугу худоби”, яке заложив і веде В. Струк (Галичанин). З нашого досвіду в Галичині знаємо добре, яку важну роль відіграли ті дві інституції в економічній піднесенню українського народу. Того самого надіємося від них і на Підк. Руси, а то тимбільше, що працюють тут ті самі фаховці, які вели ту саму роботу в Галичині.

Філантропійні установи.

За почином Галичанина Євгена Булки основано на Підк. Руси тов. інвалідів „Надія”. Головою Т-ва є Др. Брацайко, директором Галичанин Ю. Танчаковський. Т-во має на цілі нести матеріальну й моральну допомогу военним інвалідам та военним вдовам і сиротам з Підк. Руси. Це товариство не політичне, гуманітарне та безпартійне. Членом його може бу-

ти кожний інвалід з Підк. Руси без огляду на національність, віру та політичне переконання. Т-во має шість філій, понад 100 кружків і 12.000 членів. Тому, що більшість членів це карпатські Русини (90%), урядовою мовою товариства є мова руська (українська).

„Комітет допомоги українським збігцям в Ужгороді”, оснований в червні 1920 р., має великі заслуги в допомозі галицьким біженцям. Головою комітету є інж. Творидло, касієром Др. Бирчак (оба Галичане). Харчівня комітету видала до кінця квітня 1920 р. 9569 платних обідів, 3969 безплатних і 9103 платних, 3783 безплатних вечер. Обід з вечерею коштує 10 ч. к. Кожний біженець з Галичини одержує даром харч так довго, аж доки не дістане платного заняття.

Політичні угруповання.

На підк. Руси є такі політичні партії:

1. Руська хліборобська (земледільська) партія, основана в серпні 1920 р. Головою є Андрій Товт, селянин-староста з Дравець коло Ужгорода. Властивий провідник партії — о. Др. Августин Волошин. Найбільш діяльним членом партії є адвокат з Густу, Др. Мих. Бращайко, відвічальний редактор „Руської Ниви”, органу партії. Осідок управи партії: Ужгород, ул. Ракочого 32. Партія має по більших містах Підк. Руси свої секретаріати, а по селах комітети. Партія має 180.000 членів, по більшій частині самих селян. Ціль партії: дорогою як найширшої автономії забезпечити й оборонити народні господарські, культурні та політичні інтереси підкарпатського руського народу.

2. „Незалежна соціал-демократична партія Підкарпатської Руси” повстала через злуку руської соціал-демократичної партії з соціал-дем. партіями жидівською та мадярською. На чолі партії стоїть Яцко Остапчук. Діяльнішими членами партії є нотар з Ясіня, Євген Пуза, бувший майор галицької армії, та Стефан Кочурак, студент прав з Гуцульщини родом. Органом партії був давніше „Народ”, тепер „Вперед” на руській, „Ельоре” на мадярській мові.

3. „Сільська республікансько-підкарпатська партія”, основана в серпні 1920 р. Се чеська партія, якої ціль укріпити чеський вплив, а до автономії Підк. Руси ставиться неприхильно. Підпирають її чеські аграрії-централісти. Головою партії є малограмотний селянин Юрко Чвіль з Лучок Великих, який змінив своє ім'я на „Бальог”. Він одначе дає тільки фірму. Провід партії спочиває в руках Чеха, земледільного інспектора Хлопека, що живе в Мукачеві. Органом партії є „Село”, часопис для народу.

4. „Карпаторусска трудова партія”, основана в 1920 р. Головою є адвокат Бескид, бувший посол до мадярського парламенту. Властивий провід ведуть: Андрій Гагатко, Лемко з Галичини, та Цурканович з Буковини. Се партія москвофіль-

ська. Її орган „Русская Земля” поширює агітацію за православем і баламутить бідний народ. Редактором органу є Гататко, гімназійний учитель в Ужгороді.

5. „Підкарпатський земледільський Союз” основано в грудні 1920 р. Головою є Карпаторос-мадярон, Др. Йосиф Камінський. Програма партії подібна до програми руської хліборобської партії з тою одначе ріжницею, що відноситься ворожо до Галичан та ширить мадярську орієнтацію. Орган партії „Карпаторуский Вістник”, редагований страшним язичієм. Редактором є Йосиф Камінський.

6. „Комуністична партія”, якої органом є „Правда”; редагує її Карпаторос Іван Мондок.

Крім сих партій є ще християнсько-суспільна, угорська „правна” та угорська партія малих газдів.

Часописи і видавництва.

Наконець згадаю ще про часописи та видавництва. Крім згаданих партійних органів, як „Вперед”, „Руська Нива”, „Карпаторуский Вістник”, „Русская Земля”, „Село” та „Правда”, є ще орган мукачівської капітули „Наука” (редактор о. Авг. Волошин). Шкільний реферат видає для учителів „Учителя”, а для дітей „Віночок” Редактор обох Др. І. Панькевич (Галичанин). Тов. інвалідів видає „Нашу Оборону”, яку редагує Ю. Танчаковський. Кооперативний Союз видає фаховий орган „Кооператива” Від марта 1921 р. виходить ще „Зоря”, яку редагує І. Коханий. По програмі має вона служити піднесенню та поширенню руської культури на Підк. Руси. Крім того виходить: „Народна Школа”, — учит. орган. Українське видання редагує М. Полянський, мадарське М. Григаший. В Мукачеві вийшов учительський орган „Культура”.

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО.

НЕВДЯЧНИЙ КІНЬ.

Хто в воза коней запряга,
То гречко їх не просить.
Та добрий пан сказав, що вже
Того порядку досить.

І загнуждавши раз коня,
Він став питати в його:
„Чи вас у корінь запрягти,
Чи з боку — і з якого?”

„Коштовні віжки почепить,
Чи з простої сириці?
У голу руку взяти батіг,
Чи брати й рукавиці?”

Та мабуть кінь невячний був,
А то й дурненький може,

Бо на ласкаві ці слова
Він відповів неможе:

„Язык ваш любо так бренишь,
Як добрії димбали,
Але булоб мене спитать,
Як ще не загнуждали.

„Я зная — віжки всі цупкі
Чи з шовку чи з ременю;
Батіг усякий дошкуля,
Як вам попався в жменю.

„Тай ще скажу: Як чорт-вість-що
Я тут возити маю,
То крашеб я не запрягавсь
Ні в корінь ані з краю.

Братство св. Василя Вел., від. 339 У. Н. С., в Філадельфії, Па.

ФЕДЕРАЦІЯ ЧИ САМОСТІЙНІСТЬ.

ІДЧАС послідної війни розпадалися наймогутніші держави, а на їх руїнах повставали нові. З відломків розбитих держав повставали обєднані державні новотвори. Процес розпаданнє декотрих держав ще не покінчений і не знати, як він покінчиться. Чи розєднаннє лишиться на будучність? Чи обєднуються назад зломки в одноцілу державу? Чи заховують розбиті частиці добути в час війни самостійність або сі независимі держави обєднуються в якийсь межидержавний союз? Всякому насуваються нині такі питання. Доля українського народу ще більше не рішена, як доля других народів, і тому кожного Українця тим більше цікавить дізнатися дещо про союзи межи державами і народами.

Особиста юнія.

Самостійні держави лучаться на ріжні способи.

Найпростіше полученнє можна бачити в случаю, як дві держави заховують свою повну самостійність, але випадково мають одного монарха. Свого часу Англія і німецьке князівство Гановер були так обєднані, як гановерський князь добився англійського престола. Таке саме було й з Польщею і німецьким королівством Саксонією, як саського короля обібрано на польського короля.

В дійсности межи двома державами в такім случаю союзи ані злуки нема, бо і одна і друга держава заховує повну независимість в кожній справі, дарма що пануючий в однім случаю виступає як монарх одноі, в другім случаю як монарх другої держави. Хоч така сполука може мати значіннє в політиці, як довго вона існує, все таки її значіннє не може бути на будуче постійним.

Реальна юнія.

В инчих случаях дві держави мали повну самостійність в усіх справах, але були звязані о стільки, що пануючий одноі держави тим самим був пануючим другої держави. Колись Швеція і Норвегія були так звязані зі собою; король Швеції був тим самим правом королем Норвегії, але і один і другий край був вповні самостійним під кожним зглядом. Самостійність була переведена консеквентно навіть в заграничних справах, так що король мусів іменувати для кожного заграничного краю осібного представника для Швеції, а осібного для Норвегії. Така звязь межи державами не представляє також ніякого поважного значіння для країв.

Конфедерація.

Тіснішою междержавною звязю являється так звана конфедерація. При ній дві або більше держав лучиться разом так, що поодинокі держави не тратять своєї індивідуальности, що вони й надалі виступають як одиниці, мають свої особні уряди, які виступають в усіх справах держави. Однак рівночасно на основі виразної умови межи державами попри ці особні державні влади, існує особний конфедераційний уряд. Його права та обсяг діяльності залежить вповні від згоди межи державами; звичайно він має право удержувати армію і представляти союз на зовні, а деколи видавати також закони в декотрих спільних справах, як приміром: телеграфи, пошти і т. п. Однак конфедераційна влада не може сама виконувати виданих собою законів, але мусить відноситися до урядів поодиноких сконфедерованих держав. Коли котра держава конфедерації не хоче виконати постанови конфедеративної влади, то сій послідній не лишаєсь хиба нічого иншого, як іти з конфедеративною армією війною на непослушника і в той спосіб примушувати його урядників виконувати її прикази. Крім сього, кожда сконфедерована держава признає за собою право сецесії, то є право виступити зі союзу після своєї сподоби. Ясно, що така неціпка злука розпадаєсь легко. Союзна власть, не маючи своїх урядів до переведення своєї волі, є мало що більше як тінею без тіла. Без примусової сили власть не є властю. Така власть мусить впасти, або змінитися.

Такою конфедерацією був звязок межи американськими кольтоністами в час їх боротьби за незалежність від Англії і через кілька літ по виборенню самостійности. Хиби конфедерації направлено на конвенції у Філадельфії (в році 1787.), на котрій конфедерацію перемінено на тіснішу звязь, на федерацію.

В подібний спосіб попеременялися другі конфедерації, так що нині лише виїмково повстають політичні утвори, які можнаби назвати конфедерацією або союзом держав. Одні з них розпалися і перемінилися на кілька зовсім самостійних держав, а другі затіснили звязь межи державами і перемінилися на так звані державні союзи або федерації.

Федерація держав.

Під федерацією держав розуміється таку звязь межи державами, при якій всі приналежні до союзу держави об'єднуються в одну цілість, а мимо сього не зливаються в цілість, але заховують на далі свою верховну власть. Як при конфедерації так і при федерації поодинокі держави союзу не тратять свого існування, але далі існують, далі мають свою територію, з виразно означеними границями, в межах котрих господарить державна власть вповні суверенно, то значить без нічийої зовнішньої котролі, без нагляду другої влади. В межах границь кожної держави всі мешканці підлягають законам сеї

держави, які вона видає після своїх правних постанов, повинуються своїм державним урядникам і судам. Відомо, закони одної держави у федерації можуть бути відмінні від законів другої держави у федерації, ба навіть бувало таке, що в одній федерації найшлися попри себе монархії з республіками.

Однак в повній суверенності кожної держави у федерації є поважний пролом. Деяких саме прав державна влада ні одної держави федерації не сміє полагоджувати сама після своєї волі, хоч кожда з них є вповні суверенною. Се ті справи, які держави у федерації добровільно, власне на основі своєї суверенності, згодилися віддати до спільного і невідкличного полагодження спільною для всіх держав федерації владою. Значить, кожда держава у федерації зреклася певних, виразно вичислених прав і силою своєї зверхности передала на другу владу, яка не належить до жадної держави з осібна, а до всіх держав федерації вкупі. Се так немовби ся спільна влада виступала повновласником усіх держав федерації для виконування певних справ, немовби спільна влада була делегатом, висланником, кожної держави. Вибираєсь сю владу чи установляєсь відповідно до волі членів, себто як собі держави федерації самі постановляють; дуже правдоподібно її установляється в спосіб, відмінний від того, після якого установляється уряди в поодиноких державах федерації. В тих справах, відданих волею держав до спільного порішення спільною владою, спільна влада має повну постановляючу і виконуючу силу; федерація держав має в сих справах спеціальні органи (тіла, збори) які видають закони; крім сього вона має свої уряди, які ці закони виконують, видаючи прикази згідно з ними законами, і суди, які стережуть виконування законів і їх пояснюють.

Подвійні влади у федераціях

Тепер ми бачимо практичний наслідок таких уряджень. Кожда держава являється зверхною, але лише в тих справах, яких вона не зреклася на річ спільної власти. В тих послідних справах рішає спільна усім державам власть. Значить, федерація має не одну власть, яка рішає в усіх справах, але подвійні власти: державні власти і спільну власть, — так звану федеральну або федеративну, себто звязкову, союзну. В справах, спільних для цілої федерації, є одна влада; вона спільна усім державам; її мусять повинуватися усі горожани усіх держав федерації. Зате державних (стейтових, кантонових) влад є стільки, скільки є держав у федерації. Вони рішають як зверхні влади в справах, які держави не віддали спільній владі. Тут кожда держава порядкується добровільно після своєї волі і після своїх правил, незалежно від других держав і федеральної влади. Федеральний уряд вповні незалежний від урядів поодиноких держав федерації, бо він має свої урядові органи, які можуть примусити кожного горожанина чи мешканця федерації повинуватися своїй волі. Однак ся воля є правною ли-

ше в тих справах, які вона дістала до полагодження від усіх держав федерації. Кождий горожанин і мешканець федерації обов'язаний до послуху і лояльності супроти двох влад: федеральної і державної. Однак сей подвійний обов'язок не більший від поодинокого обов'язку мешканця держави суцільної, бо права державної влади і федеральної влади не покриваються: що вільно федеральній владі, не вільно державній, а обсяг ділання держави виключає обсяг ділання союзу. Верхня влада у федерації не ширша від верхньої влади в одноцілій державі, лише вона розділена так, що її частину виконує федеральна влада для цілого союзу, а всю решту державна влада кожної держави для своєї держави особно.

Федерація держав а „неділима” держава.

На перший погляд ока моглоб видатися, що відношення федеральної влади до державних влад у федерації подібне зовсім до відношення початкової влади суцільної („неділимої”) держави до влади провінцій, країв, повітів і тим подібних адміністраційних округів. Подібність, що правда, існує, але рівночасно існує також суттєва різниця; в суцільній державі провінціональні влади, адміністраційні чи законодавчі, дістають своє право рядити від початкової влади, тоді як у федерації якраз навідворот: тут найвисша влада для цілого союзу бере свою власть зі спільної згоди поодиноких держав віддати часть своєї влади спільній владі. Як щоб ужити буденного порівняння, то провінції в неділимій державі се немовби діти, з котрих кожде дістало від батька право на якусь землю чи діло, а держави у федерації се немовби самостійні господарі, що віддали якусь спільну справу до переведення спільному повновласникови; в першім случаю право дітий впливає з права батька, в другім ціле право заступника впливає з прав поодиноких хазяїнів.

Які се саме справи віддано спільному повновласникови, се залежить від волі держав у федерації, а се знов від змагання тих сил, що ділали при творенню умови меж державами на сотворення спільної влади. Очевидно, що природні умови і потреби людий мають великий вплив на те, кілько власти віддати спільній владі. Є декотрі справи, які найкраще полагоджувати на великім просторі і для великої маси людий, а другі справи тим краще полагоджуються, чим менше простору і людий полагодженнем обнимається. Через те різниці меж правами федеральних влад в поодиноких федераціях, хоч існують, не такі вже дуже великі. Правильно, для заграничї державний союз виступає як одна цілість; поодинокі держави не можуть робити умови з позасоюзними державами ані навіть виступати зі союзу після своєї волі. Оборона союзу перед ворогами, отже удержання спільної армії і фльоти належить, послідовно також до федеральної влади. Межинародна торгівля та всі справи з нею зв'язані, як битте монети, установлення мир і ваг, удержання союзних доріг, поштових

урядів, телеграфів, тощо, — все те також належить звичайно до прав федеральної влади. Коли при творенню союзної держави суспільні чинники, що за сим виступають, мають велику силу, тоді вони добудуть федеральній владі ще більше прав; так, приміром, німецькі федеральні влади мали право постановляти навіть приватні і карні закони.

Федерація повинна бути союзом рівних.

З сього бачимо, кілька то справ політичних союзної держави залежить від тої умови межи державами, якою федерацію устанавляється. Умова ся називається федеральною, федеративною або найвисшою конституцією. Вона одна для всіх держав федерації. Вона видана іменем всіх держав союзу або всего народа цілої федерації. Через те спільна влада являється спільною владою для кожної держави федерації в такій самій мірі і в такім самім розмірі, що й для кожної другої держави федерації. Кожда держава федерації рівна кожній другій державі у федерації. Кожда зреклася таких самих прав, що кожда друга. Кожда задержала для себе такі самі права, що задержала кожда друга. Що вільно робити і постановляти одній державі федерації, те саме вільно робити і постановляти другій. Чого не вільно одній, того не вільно жадній инчій. Таким чином федеративна держава побудована на рівності усіх держав, що до неї належать. Де нема сеї рівності, там нема дійсної федерації. Перевага одної хочби держави над другими нищить спражню федерацію. Союз державний, в якому одному членови вільно більше як другому, хочби називався федерацією, нею не є. Се лише надуживання назви федерації для державного союзу без рівності.

Свобідна воля держав як завязок федерації.

Через те завести дійсну федерацію не так легко. Треба наперед умови, на яку годяться по своїй волі усі учасники. Бо де нема такої свободної волі і свободної згоди на спілку, там в дійсности нема спілки ані союзу, але якийсь хитрий обман та замасковане насильство. Федеративна умова, як контракт, бере свій початок зі свободної волі тих, що до неї приступають. Через те так трудно за дійсну федерацію. Через те федерації в історії людства появилися найпізнійше з усіх форм політичної організації, — бож відомо, що багато легше будувати державу силою, як свобідною спілкою.

Навіть як вже існують стремління серед двох або більше народів до оснвання федерації, все ще вони мусять бути дуже обережними при начеркуванню своєї федеральної конституції, яка має бути основною умовою їх злуки.

Як всяка умова на довшу мету або постановляюча важні справи, така конституція пишеться все на папері. В ній докладно вичисляється справи, які держави віддають федеральній, спільній владі до рішення, і показується спосіб, як мається уста-

новляти поодинокі органи сеї влади і яке має бути їх взаємне відношення.

Та ще важнійша частина найвищої конституції лежить в тім, якби то забезпечити кріпко рівність меж державами федерації. Се серед деяких умов може бути досить рівнодушна і легка справа. Однак, в других случаях се один з найтрудніших оріхів до перегризення. Згода на федеральну конституцію се нічо инчого як зречення певних суверенних прав зі сторони кожної держави у федерації, а зречення всяке кожному немиле. З одної сторони, хочби найменче підозріння зі сторони одної держави, що друга надужие федерації для своїх вузких інтересів, являється уже перешкодою для такої згоди; з другої сторони, всяке високе розуміння про свою висшість, релігійну, культурну, економічну, політичну, чи якунебудь инчу, стоїть колодою для заключення федеративної умови на основах дійсної рівності усіх сторін. Де одна держава держиться вперто одної релігії, і уважає всяку инчу за так нескінчено гіршу, що навіть насильне навертання є маловажною кривою в порівнянні з благодатю навернення, там певно про федерацію говорити тяжко. Не можна також говорити про можливість федерації, де одна держава здавна уважала і уважає свій інтерес за важніший від інтересу других держав і привикла жити їх коштом.

Федеративні гарантії.

Взагалі всякій державі небезпечно лучитися з другою, під якимнебудь зглядом сильнішою від неї. На такий крок повинна вона рішитися лише тоді, як її рівність буде загварантована в умові, конституції, і то загварантована не лише голословними фразами, як горожанська свобода або рівність мов була гварантована в конституції бувшої австрійської монархії, але гварантована так, що в конституції будуть подані способи, установи, при помочи котрих покривджена держава буде могла доходити свого права. Щоби запевнити рівність меж державами, звичайно законодавчі тіла для видавання законів в спільних справах устанавляється так, щоби сильніша населенням держава не могла майоризувати слабшої, забезпечується на різні лади безсторонність виконавчої влади, а крім сього устанавляється влада, до якої кожда держава може удатися, коли думає, що її права нарушено.

Федерація свободних народів.

Послідними часами почали люди говорити про новий рід федерації. Замотані національні питання кількох європейських держав задержували внутрішній розвій сих держав і примушували державних мужів шукати якоїсь ради на сю державну болячку. Отже декотрі виступили з пляном переміняти держави з мішаним національно населенням на федерацію національностей; одноціла держава мала перемінитися на фе-

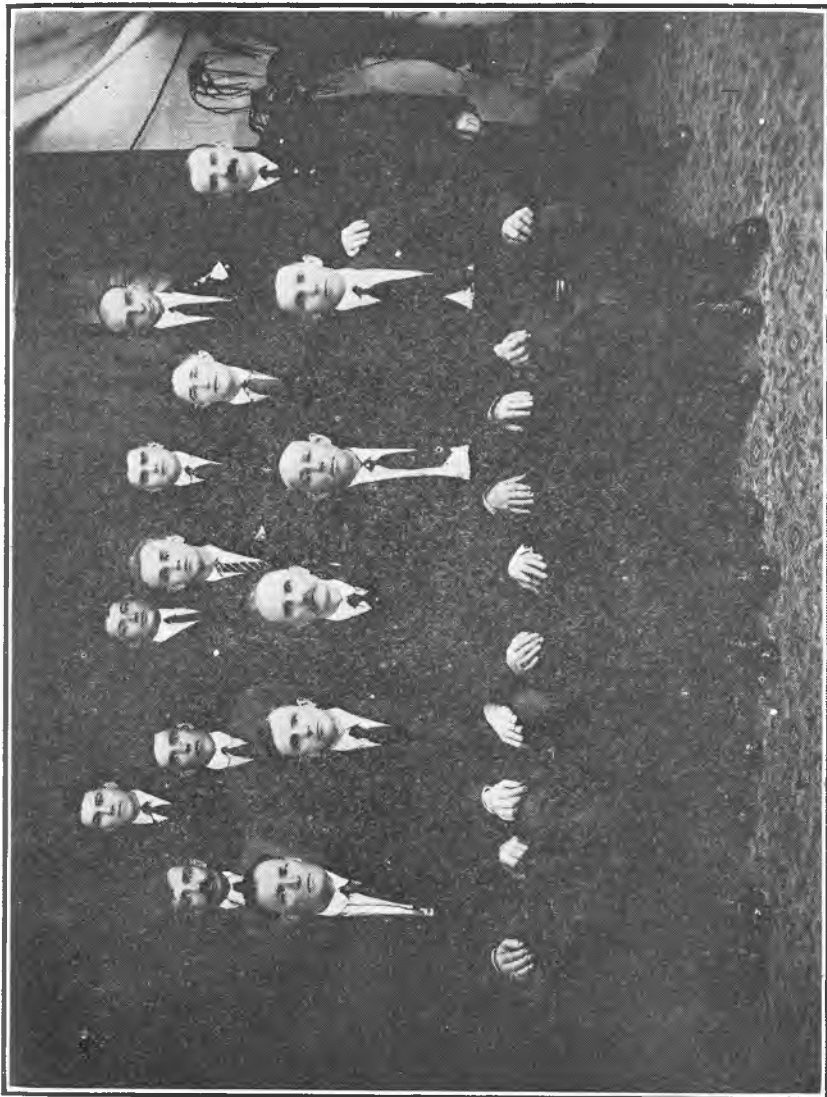
дерацію, а кожда держава у федерації мала бути національною державою того народу, що на данім просторі має більшість. Таку федерацію доражувано народам Австрії, Туреччини, Росії, і її величано як справедливу і легку розв'язку національного питання. На жаль, за неї сказати треба передусім, що се розв'язка дуже трудна. А трудна вона власне через те, що тяжко забезпечити рівність національних держав у такій федерації. Трудність походить звідси, що й федеральна влада мусить послуговуватися якоюсь мовою, покрисуватися хочби мимоходом якоюсь національною культурою, давати заняття людям, давати першенство перед другими якійсь національній інтелігенції, — одним словом уживати якоїсь національної культури і її розвивати. Чия ж культура не булаб, все другі національні держави будуть собі кривдувати, щс федеральна влада їх культуру поневіряє. Як національних держав не багато у федерації, ось дві-три, тоді сьому лихови можна до певного степеня запобігти, примушуючи федеральну владу вживати кождої національної мови за рівні, о скільки се можливе; де однак сих держав у федерації є більше, там таке неможливе; там перевагу певно возьме одна культура. На домір нещастя се буде правдоподібно культура того народу, що панував над другими перед заведенням федерації. Таким робом, ся перевага буде далі ображати другі народи, і федерація, місто лагодити національну ворожнечу, буде її лише розятрювати як стару незагоєну рану.

Щож до економічної і політичної рівности меж державами у федерації, то тут справа маєсь немов зовсім інакше, як в справі культури. Чим більше держав у федерації, тим лекше, здавалось, малим і слабим об'єднатися проти великого побратима і в самім своїм великім числі найти протипагу проти великої держави. Кожда мала держава з осібна скоро попалаби під перевагу великого спільника, але всі слабші держави можуть спільною акцією примусити найбільшого спільника не вживати своєї сили виключно і безпосередно на свою безпосередну користь. Однак се неможливе в тих случаях, де одна держава у федерації має перевагу не лише над кождою другою державою у федерації з осібна, але над ними усіма разом. Така національна держава користувалаби федерацію для підпирання свого національного інтересу, для збогачування не федерації, але свого народу, для збогачування його коштом других народів федерації. Така федерація не федерація. Се не рівність, а маскована маюкарою волі неволя.

Такою федерацією булаби Угорщина, якби мадярським імперіялістам вдалося загорнути назад Підкарпатську Русь, Словаччину та Хорватію. Такою федерацією булаби балтійська федерація, якби до неї приступила Польща. Такою федерацією булаби Росія; в ній московський народ самий, перевишаючи своїм числом усі народи бувшої російської імперії, зробивби дійсну федерацію сих народів неможливою.

Федерація на словах, а на ділі.

Російська держава під більшовиками, що офіційно називається федеративною державою, показує ті непоборимі труднощі, які мусить стрінути перебудова російської імперії на справжню федеративну державу. Проте, межі московськими партіями ніхто не розуміє на словах свободи російських народів так широко, як власне більшовики: вони приймають у своїй програмі право кожного народу до самоозначення аж до відторгання. Сього не приймає в програмі ні одна москов-

Братство св. О. Николая, від. 4 У. Н. С., в Джерзи Сіті, Н. Дж.

ська партія. А яка практична діяльність сеї найбільше поступової в національній справі московської партії? Чи дала вона права самоозначення народам Росії? Чи признала вона право відорвання тим, що хотіли відорватися? Чи завели справжню федерацію для тих, що хотіли лишитися при Росії?

Нічого подібного! Мимо гарних слів і деклямацій, мимо прекрасних програм і обіцянок свободи, московські більшовики дивляться зазідозріло на всяке стремління відорватися від Росії. Право відорватися від Росії признали лише кільком маленьким народам над Балтійським морем, бо знали, що сі народи такі слабі, що Росія їх може назад відвоювати, коли лише забagne. Зате права для відорвання великій та багатій Україні не признавали. Подібно не признали сього права багатій Кубанщині ані багатій татарській республіці Азербайжанови, що має великі нафтові терени, ані ріжним бідним кавказьким народам, яких нещасте положило їх рідну землю на дорозі з Московщини до татарських нафтових покладів.

Супроти України московські більшовики придержуються політики російських царів. Український народ далі трактується як незначну відміну „руського”, тобто московського. Український язык далі вважається відміною „руської” мови, або, як люблять висказуватися більшовицькі комісарі, зіпсутою московською мовою (на комуністичнім конгресі один комісар говорив, що українська мова се не мова, але зіпсутих 300 московських слів). Українському народови не признається права рядити самим собою. „Комуністичний уряд України” не походить з вибору українського населення навіть на стільки, на скільки московські комуністи походять з вибору московських комуністів. Всіх урядників установається в Москві, не питаючися Українців, і не питаючися висилається їх на Україну правити. Головою сего уряду установлено людину, яка має лице чванитися публично, що вона не знає по українськи. В своїй нахабности Москалі пішли так далеко, що навіть не дозволяють заснувати українську комуністичну партію; признаючи Україну московською провінцією, вони допускають лише філію московської комуністичної партії на Україні, щось як колись робили польські шовіністи в польській соціялістичній партії в Австрії, не дозволяючи на утворення української та жидівської соціялістичних партій. Газету, що поважиться написати, що Україною повинні правити українська, а не московські комуністи, замикається, а всякого комуніста, хочби се був Москаль, що поважиться таке написати, судиться революційним судом, карається арештами і засланням. За границями московський уряд платить підпомоги Українцям, що в своїм упідленню за дрібні грошенята готові писати в обороні царського трактовання України.

Прислані по царські урядники правлять Україною по царськи. Головною своєю ціллю вважає сей уряд рабунок України з її багатства, або, як се самі більшовики називають, „випомповування” (викачиваніє) добра. На Україну посилають виголоднілі московські полки, щоби вони відживилися, рабу-

ючи всяке добро в українських селян. На Україні забирають у селян збіже, домашню обстанову, господарське знарядде і все те вивозять на Московщину. Навіть декотрі залізничні шляхи порозбирали і повивозили в Московщину. Заграничні представники большевицького уряду в Москві вічно обіцяють заграничним капіталістам українське збіже та концесії на українське вугле, залізо, манганц, тощо. Відомо, що якби заграничні капіталісти дійсно закупили від московського уряду сі богацтва, то всі користи з сеї продажі дісталибся московським комісарам та комуністам; Українці, з котрих землі сі добра пішлиб, не дісталиб нічого.

За українське жито Українців ще й бито.

За гроші, одержані за продане добро, зрабоване від українського селянина і робітника (других українських верств уже нема), московські большевики удержують поза границями дуже коштовну пропаганду, яка передовсім звернена проти права українського народу правити своєю землею. Кілько разів московські большевики висилали свої полки на Україну, тільки разів пишуть поза границями, що вони ідуть помагати українському селянинові і робітникові заводити радянську республіку і комуністичний рай. Український демократичний уряд представляєсь як рабівників українського народу, які тільки й дивляться, якби то продати українську землю за добрі гроші чужим капіталістам. Про Україну під комуністами пишеться, що вона вповні самостійна держава.

Як скінчиться підбій України, зараз починає йти цілком инча пропаганда. Український народ представляєсь увесь як буржуазію, як громилів, хуліганів, які ніяк не заслугоють на право правити собою. Потім появляється переписана від царських агітаторів пропаганда проти осібного існування українського народу; навіть урядовий орган советського представника в Америці не стидався містити таку чорносотенну пропаганду. Потім появляються вістки про буцімто згоду межі Україною та Московщиною, в котрій Україна зрікаєсь своєї самостійности і буцімто добровільно пристає на прилученне до Москви. Опісля вже появляються запрошення до чужих капіталістів купувати українську пшеницю і український вуголь.

Збираючи коротко положення України в большевицькій „федеративній” республіці, се положення мало різниться від безправного положення провінції в царській імперії. Україна не має навіть тільки прав, кілько за славетної на весь світ австрійської конституції мали угнетені народи Австрії. Права України з „федерації” далеко менчі, як права добре забезпеченої національної автономії, дарма що федерація національних держав повиннаби давати хоч куди більше прав для поодиноких держав, як дає національна автономія, бо при національній автономії всі права нації надані центральною найвисшою владою, а у федерації найвисша федеральна влада

виводить свої права з прав поодиноких національних держав, зрікаючихся добровільно частини сих прав.

Становище України в російській федеративній республіці лишиться на будуче виразною осторогою для других народів про небезпеки федеральної злуки з могучим сусідом. Історія України під большевиками буде во віки учити поневолені народи, що з усуненням суспільних кляс не конче мусить настати національне визволення та що селяни, робітники і уряднича інтелігенція потраплять угнати національно так само добре, як царі, шляхта і буржуазія.

Федерація як етап до незалежності.

Буває таке, що угнетений народ годиться на федерацію не тому, що вона являється запорукою його існування, але тому, що його до цього примушують зовнішні обставини, передовсім просте насильство з боку його переможного сусіда. Згоджуєсь на неї тому, що уважає федерацію з одного боку за щось кращого від того, що було, за поступ супроти минувшини, а з другого боку за основу до боротьби за здобуття дальших прав. Хоч федеративна зв'язь з могучішим сусідом не може вдоволити народа, що хоче правити своєю землею після свого бажання і свого розуміння своїх інтересів, все таки слабший народ уважає себе за оправданого прийняти федерацію в такий цілі.

Примусова федерація — великан на глиняних ногах.

До того, богато уважає федерацію за непостійну державу. Вони вказують, що кождий горожанин федерації винен подвійну вірність, одну супроти своєї держави, другу супроти федеральної влади. Кілько разів інтерес держави суперечить з інтересом цілоти, тільки разів в душі кожного горожанина відбувається боротьба меж двох лояльностями; він вагаєсь, чи бути вірним частині, своїй близкій вітчизні, чи бути вірним цілоти, своїй великій вітчизні. Особливо в час війни цілоти проти частини така боротьба неминуха. Так було в Злучених Державах Америки, як федеральні власти видали війну південним стейтам; тоді кождий південний горожанин мусів відповісти собі на питанне, з ким йому йти, чи з північними державами за федерацію і свободу рабів, чи з південними державами! за конфедерацією держав і проти свободи рабів. Мільйони людей на полудни пішли тоді за південними стейтами, дарма що північні держави були з південними тої самої крові і тої самої культури. О скільки легше буде рішитися проти цілоти, а за частиною, проти федерації, коли держава буде також народом, коли федеративна власть буде спочивати в руках чужих національно людей, або буде вживатися на користь чужої нації! Навіть мови нема, що в такім случаю побідить чувство вірності своїй нації, близкій вітчизні, своєму

народови. Наслідок того буде такий, що федерація не буде могла ужити сили горожан держави проти сеї держави, що инчими словами вона не буде мати практичного значіння. В найтяжчій скруті вона не витримає спроби. Розіб'ється на частини, і одні держави підуть за федеральною владою, другі проти неї. Правда, дехто каже, що американська горожанська війна доказала стійність федеративного державного союзу, але навіть вони не забувають, що ця війна доказала лише стійність федерації держав з одностанною культурою. Федерація держав, в якій кожна держава має свою питому національну культуру, після всякої правдоподібності такої проби не витримає. Вона скорше доводить до таких воєнних вибухів, і перемога котроїнебудь сторони покладає кінець федерації: перемогла сепаратистична течія, то перемогли проголосили своє відірвання від федерації; перемогла федеративна влада, то вона окроїла федеративні права перемогених так, що лише тінь лишиласьби з основної федеративної рівності. Видно, федерація не покінчила з національними сварками, а лише ще більше їх загострила, бо зближала в одну політичну цілість політичні одиниці, які до об'єднання не надаються.

Тому федерацію національних держав можна уважати розв'язкою національної боротьби лише в дуже виняткових случаях. Вона лише тоді зможе досягнути своєї мети, коли всі народи, що входять у федерацію, дійсно почують себе рівними з другими народами, своєю рівністю хочуть перевести у життя і дійсно дають всякі потрібні гарантії. Ставлячи свій політичний найвищий ідеал, кожен народ мусить спокійно розважити, чи в його сусідів є такі щирі, несамолюбні стремління до свободної злуки рівного з рівним. Коли по холодній розвазі він прийде до переконання, що вони існують, тоді він оправданий до згоди на федерацію з такими сусідами. Коли ж історія його вчить, що головною ціллю сусідської політики були рабунки, визиски, панування, тоді лише нерозвинений політично народ зречеться ідеалу повної самостійності.

(ор)

С. Олесь.

ТИ НА НІЧ НЕ ДИВИСЬ.

Ти на ніч не дивись...
Якаб ніч взагалі
Не була на землі —
Прийде ранок колись!

— 0 —

УКРАЇНО, РІДНИЙ КРАЮ!

Україно, рідний краю,
Вітчино моя свята!
Чи є в світі, я не знаю,
Друга землянка така?

Чи є в світі де Карпати,
Верховини вічний шум,
Щоб міг душу колисати
До таких чудових дум?

Чи є в світі де Поділля,
Цей родючий чорнозем,
Хліборобське задовілля
Плугом оране й мечем?

Чи є в світі де пороги
Як на нашому Дніпрі
І такі шляхи-дороги,
Широчезні і старі?

Гей, куди то не ходили
Наші прадіди й діди!
Де мечів не пощербили,
Де не клали голови?

Византия і Синопа,
Відень, Трапезунт, Москва,—
Як широка Європа
Наша слава скрізь гула.

Ой гула вона, гуділа,
Ніби шум весняних вод,
Аж оглухла й оніміла,
Аж забув її народ.

Та тепер вона скупалась
В власній крові і в сльозах,
Наша слава пригадалась
Нашим ворогам на страх!

Пригадалось, як вмірали
Наші предки — козаки,
Як на муках затискали
Здоровенні кулаки.

Як сміялись смерті в очі,
Берегли лицарську честь,
Бо народ наш волі хоче,
Ворогам готовить месть.

І страшна ця месть народу
За змарноване добро,
З роду йде вона до роду
Гень від Сяну по Дніпро.

І йти-ме, поки в краю
Правди й волі не буде,
Чуєш, Ляше, як у гаю
Вітер вие і гуде?

Чув, Москалю, в небі синім
Рокотить зловіщий грім!
Буде буря в Україні,
Надтягає хмаролім.

Буде буря. Аж на-віки
Воцариться тишина...
Наші гори, наші ріки,
Наша рідна сторона.

І нема нікому діла,
Як нам жить і як вмірать.
Правда щира, думка сміла,
Воля — наша благодать!

Україно, рідний краю,
Вітчино моя свята,
Чи є в світі, я не знаю,
Друга землянка така!

Сірко.

БУДУЧНІСТЬ ПОЛЬЩІ.

А основі риського мира межі Польщею та московськими більшовиками Польща дістала під свою владу великі просторі непольських земель. Згодилися нібито українські делегати сим договором на відданне Польщі українських земель, що находилися під польською окупаційною властю на основі дозволу аліантських держав, то є Східну Галичину. Віддали крім сього Полякам українські землі на Холмщині, Волині, Поліссю і Поділля. Віддали разом понад 12 мільонів непольського населення та простір землі, виносячий тільки, що половина Польщі.

Однак показує з відкликів польських політиків, що навіть сі хижацькі загарбання не вдовольнили вовчого апетиту польських імперіялістів. Вони вже отверто дебатують над тим, якби то їм дістатися до Чорного Моря, якби то зайняти Україну по Дніпро, якби то відбудувати давню історичну Гюльшу. Польські політики кажуть, що без тих земель Польща лішилась малою, незначною, бідною державою, що вона потребує їх нате, щоби удержати в світі свою незалежність.

Се стремління Поляків до відбудовання історичної Польщі вказує на ті чинники, що в першій мірі вирабляли у Поляків політичні світогляди, національні почуття та національні бажання. З них видно, що Поляки думають про увесь простір давньої Польщі як про польську власність, яка після всякої слушности має бути звернена Полякам як її правним власникам. Такого переконання набрали вони від своїх політичних діячів, а ті від польських письменників і поетів. Якби Поляки розбирали свою історію розумом, а не серцем, то вони булиби додумалися чогось зовсім инчого, як стремління до загарбання українських, білоруських, литовських земель під свою владу. Якби кожний Поляк був лише прочитав собі уважно історію Польщі, — а під словом уважно треба розуміти не навчання на пам'ять імен польських королів та їх коханок, але зрозуміння великих народних стремлень та рухів, — тоді польська політика певно інакше заховувалась супроти сусідів Польщі.

Було кількох польських письменників і вчених, які завдали собі труду навчитися так польської історії. Вони розповідають нам дуже цікаві речі про упадок Польщі, колись наймогутішої держави у світі. Ось що говорить один з найбільших істориків польських, Міхал Бобжиньскі, професор краківського університету, член польської академії наук, загально в Польщі признана польська наукова повага, а притім людина, якої ніхто не може підозрівати за прихильність до Українців, сам член шляхоцької польської партії, відомий україножер на становищі віцепрезеса галицької шкільної ради краю, а опісля на становищі галицького намісника:

„Шуйські є моєї думки, і я думаю, що всі політично думаючі люди згодяться зі мною, що причиною упадку Польщі було передовсім те, що Польща не мала сильного уряду. Мені здається також, що зі мною згодяться усі також і щодо сего, яка була причина сего явища. Я думаю, що одною з головних причин сего упадку був наш застій, а далі брак пропорції межі великими просторами нашої держави і її населенням, а передовсім перенесення наших найкращих сил на Україну і Литву, наслідком чого було те некорисне для нас явище, що оставші в краю сили не були здібні сконцентруватися, щоби завести у себе сильний уряд”

Що думка Бобжинського не є виключно його власна, видно з отсего винятку, де він покликається на Шуйського, одного з найбільших польських істориків, та на других польських учених, хоч сі в тій справі так виразно не висказувалися. В инчим місці сеї самої історії Польщі, з котрої винятий сей уступ, Бобжинські виразнійше говорять, що він думає під зміцненням уряду. Він каже, що якби Польща не була пішла воювати чужі краї і народи на східних границях, вона булаби в себе дома виховала сильне і багате міщанство, яке в нові часи є основою державної потуги. Така Польща малаби менче території, але вона булаби сильнійше внутрішню, вона булаби устоялася проти своїх ворогів і булаби ніколи не стратила державної самостійности.

Такі річі писали польські історики про Польщу, що упала при кінці 18-го століття. Тепер нові польські політики стараються іти слідами своїх предків, що побудували були ту велику, але дряхлу польську державу. Всіми силами пруться поставити державу, яка виглядалаби на моцарство, на міжнародну потугу. Місто дбати о внутрішнє скріплення нової держави, через зроблення її як можна найбільше одностайною, вони стараються робити її великою, хоч з величиною вона стає ріжноманітною, набирає різних елементів, які чим скорше хочуть вийти з неї, як не можна інакше, то навіть через розбиття польської держави.

Здавалобися може декому, що порівняння давних умов до нових не зовсім пасує; що нова Польща знаходиться в кращих умовах, як знаходилася стара. Мігби дехто сказати, що нинішня Польща уже має більше одноцілого польського елемента в краю, як мала стара. Але по довшій застанові кожний мусить прийти до переконання, що правда знаходиться якраз в противнім боці. Наперед в польських провінціях, що належали до Пруссії, є тепер розмірно багато більше Німців, як було в давній Польщі. Зате в тих частях Польщі, що належали до Австрії та Росії, є дуже багато Жидів, яких Поляки ніяк не засимілюють, не спольщать. Польщину покинуло також дуже багато шляхти, з котрої одні помосковщилися, другі понімчилися. До того новочасна держава вимагає багато більше інтелігенції як в часи давньої Польщі. Сеї інтелігенції Польща не має, як се видно з того, що на виднійші становища в польській

державі попадають майже виключно галицькі Поляки. Се все показує, що нинішня Польща знаходиться під тим зглядом в положенню багато гіршим, як находилася історична Польща в часи свого упадку.

З межинародного положення новочасна польська імперія, яку намагаються сотворити польські імперіялісти, найшлася також в дуже незavidнім положенню. Історія показує, що Польща, мимо усіх своїх внутрішніх недуг, що точили її паршивий організм, простояла довго тільки тому, що другі держави довкола неї не були зорганізовані в могутні політичні одиниці. Наймогутнішою сусідкою в перші часи польського існування була київська Русь. Хоч розбита на удільні князівства і загрожена могутими ворогами зі сходу і полудня, вона не раз давалася Полякам в знаки. З її упадком Польща мала щастя бути через довгий час найсильнішою державою в середній і східній Європі. Доперва як Туреччина добула собі багато європейських країв, дістала Польща суперницю щодо сили. Однак Польща була занадто далекою від Туреччини, щоб нова сила могла її шкодити. Все таки Туреччина своїми нападами на Україну, а Польща своїми переслідуваннями українського народу довели до сотворення козацтва, котре дало перший товчок до повалення польського великана на глиняних ногах. В міру того, як на сході росла Московщина, а на заході почала збирати німецькі краї Прусія, почала повільно вибивати останню година історичної польської імперії. Межі могутю Росією та Німеччиною не може удержатися Польща. Вони її роздушили, як млинське камінне роздушує зерно, що сплеться з коша.

Якби Німеччина і Росія були задержали свою давню силу, то Польща не булаби воскресла при останній війні: Лише через те, що Німеччина була побита у війні, а Росія була розбита через війну і революцію, могла Польща назад воскреснути з мертвих. Що варта Польща не проти обох сих ворогів, але супроти одного з них, показує похід Польщі над Дніпро та слідуюча за тим поразка польських армій, з одного боку, а поразка польська на Шлеску з другого. Отворена на два боки Польща устояти може лише так довго, як довго зі сходу і заходу буде мати слабих сусідів. Колиж ті сусіди, — Німеччина з одного боку, а свободна Україна або Росія з другого боку, упорядкуються в правові держави, з тою хвилиною вибе в друге остання година польської держави. В життю чоловіка десяти-двайцять літ се великий шмат часу, але в життю цілого народу, се одна хвилина. Чи тепер, чи четвер воно станеться. Вратувати від сього страшного порохунку може лише покінчення всяких імперіялістичних плянів та розбишацьких авантур на добро мирних сусідів.

ПРИРОДНІ БОГАЦТВА ГАЛИЧИНИ.

ОСНОВОЮ добробуту кожного народу являються природні багатства краю. Природні багатства се ті матеріали, які достарчає сама природа, а які чоловік уживає для заспокоєння своїх потреб. Без них ні один народ, хочби як проворний, кебетний, талановитий, не потрафить завести добробуту. Вони рішають, в який спосіб народ має господарити, чим він має займатися, як він на хліб зарабляє.

Розумна народна господарка неможлива без належного знання природних багатств краю. Народ, що хоче газдувати на своїй землі, не знаючи природних багатств краю, подібний до того господаря, що міркує, кілька він збіжа збере, а кілька сіна нагромадить, а кілька дерева нарубає, а не знає, кілька в нього землі під збіжем, а кілька під лісом, а кілька під сінокосами.

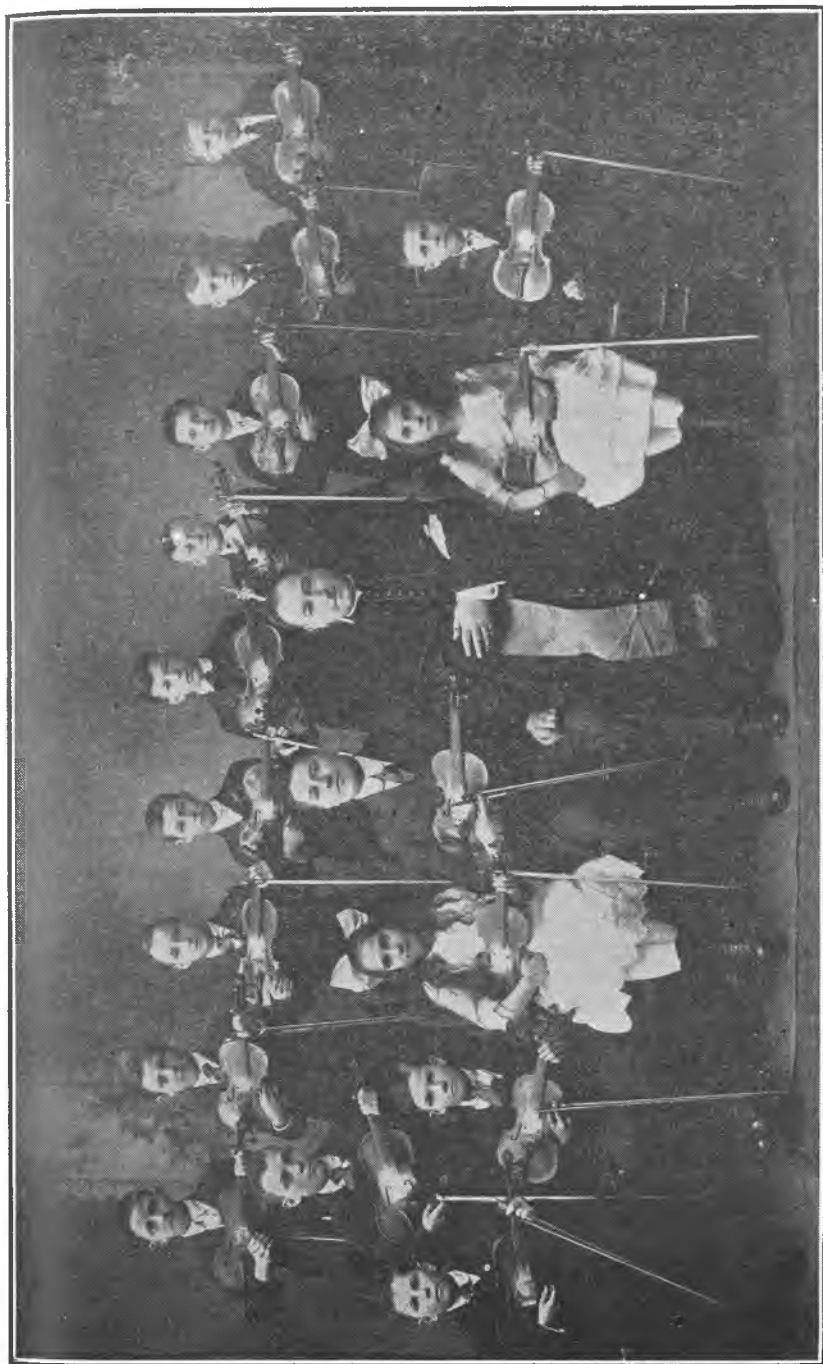
У нас наука про народні багатства нашої землі були в самих початках. Поневолений лютими ворогами український народ стратив провід в народній господарці. Занятий безупинною політичною боротьбою проти своїх гнобителів, вічно занятий виборами, невисипующо оберігаючи прав своєї мови, він природно не мав часу як слід учитися про свої господарські багатства та придумувати, якби то найкраще їх використовувати на свій пожиток.

Навіть в тій частині України, де український народ потрапив здобути собі ще найбільші політичні права, в Галичині, пересічний Українець знав багато про політичні справи, але не знав того, що називають економічною географією краю, тобто про господарські багатства землі. Не багато найдеться свідомих людей, які потрапили відловісти на питання: які природні багатства має Галичина? чи надаєсь вона на рільничий край? чи надаєсь вона на промисловий край? чи має вона які дані для розвою торгівлі? до чого властиво вона надаєсь найкраще?

Все те питання, на які відповідь повинен знати кождий, що бажає своєму народові і краю повного розвою, що хоче бачити його багатим і щасливим.

Рільничі багатства Галичини.

Коли розглядаєгься зусилля чоловіка добути собі прожиток на землі, то першим промислом являється рільництво. Як лише чоловік вийшов з стадії випасу худоби та мисливства, перше його заняття було управа ріллі. Се основа усіх других промислів. Ні один народ не піднявся до значіння у фабричнім промислі ані торгівлі, як він передтим не займався рільництвом. Рільництво являється основою всякого промислу та-

Українська Смичкова Орхестра в Перт Амбой, Н. Дж., з душпастирем о. Йосифом Чаплинським і учителем Ст. Грабаром.

тож тому, що воно є постійним. Мало не всі другі природні багатства можуть вичерпатися, і в остаточнім одинокою підпоурою народа в його існуванню і господарської сили являється таки рільництво.

Для Галичини рільництво має ще й тому велике значінне, що воно становить занятте великої частини населення. На кожних 100 людей що найменше 85 живе з рілі. В 1902. році на кожних 100 акрів землі припадало під ліси всего малошо більше як четвертина всего простору, на стави і мочари навіть не цілих пів акра, а під рільничий ужиток понад 70 акрів, з чого знов на рілю припадало 47 акрів, на луки 12 і пів акра, на ого-роди півтора, на пасовиска 9 акрів.

Вже се показує, який великий натиск на рільництво кладе населенне сеї західної частини України. У великій мірі причиною сього являється велике поширення знаменитої рільничої землі в Східній Галичині. Найкраща рільнича земля знаходиться без сумніву на Поділлі, котре належить до славного на весь світ пшеничного шпихліра, відомого зі свого урожаю чорнозему. Сей чорнозем займає досить значну частину Східної Галичини, заходячи клином глибоко в нутро краю; одним боком того клина можна уважати приблизно лінію Броди-Львів, другим лінію Коломия-Львів. Чорнозем займає коло 34 процент усеї поверхні Східної Галичини. Земля, що лежить поза чорноземним клином, хоч не дорівнює чорноземови, все таки нігде вона не є найгірша. Другої якості урожайна земля займає коло 42 процент східно-галицької рілі. Лише одна четвертина східно-галицької землі припадає на землі, на яких рільництво не може найкраще поплачуватися, але й тут дуже багато мож-наби зробити через штучну поправу земель, регуляцію рік тим подібне.

Під зглядом багатства рільничого простору Східна Галичина була в багато кращім положенню як решта країв бувшої австрійської держави. Рівняється вона під тим зглядом Німеччині, хоч завдяки славній польській адміністраційній і економічній господарці вона далеко лишалася позаду Німеччини щодо вмілости визискування сих рільничих багачств. Де німецький селянин жив багато і заможно, там український селянин, якому польські пани заперли дорогу до освіти, якого польські урядники здирали до живого, ледво міг прожити.

Потреба промислу.

Однак Східна Галичина має уже тільки населення рільничого, що ледво чи вона може більше людей вижити тими способами, яких вона уживала досі. В Східній Галичині жиє з рілі коло три і пів чверти міліона душ. На один квадратний кілометр випадає 67 душ. Як се багато, побачимо тоді, як поглянемо, кілько душ проживає з кілометра в других європейських краях, де культура рільнича поставлена дуже високо. Побачимо тоді, що в краях бувшої австрійської держави поза Галичиною припадало на один квадратний кілометр

всього 36 людей, а в Німеччині навіть лише 34. Навіть Данія, сей край з найвисше поставленим рільництвом, живить на кождім квадратівім кілометрі всего 34 людей.

З сього видно, що галицька ріля не може видержати уже дальшого приросту рільничого населення. Люди мусять почати оглядатися за другими способами прожитку, за промислом і торгівлею. Тому треба розглянутися, які дані має Східна Галичина для розвою сих областей економічної діяльності.

Мінеральні багатства.

Основою розвою фабричного промислу в нинішні часи являються передовсім промислові опалові средства. Камінного вугля, яке становить підставу промислового розвою Англії, Злучених Держав і Німеччини, в Галичині нема. Так званий брунатний вуголь, котрий для фабричного промислу багато уступає камінному, найдено коло Мишина, Джурова, Новоселиці і Рожнева, в карпавських повітах, та в Глинську, Скваряві, Полянах під Жовквою та в Патиличу і Магерській Руді коло Руської Рави. Поклади сі не багаті і не розлогі. За австрійських часів все вугле, добуто в них, забирали залізниці. Хоч серед инчих політичних обставин галицьке вугле мусілоб мати більше значінне, як воно мало за австрійських часів, все таки сим скупим верствам не можна приписувати могучого впливу для розвою промислу. Сього вони мати не можуть. На те вони за малі. Галицький фабричний промисел, коли схоче розвинутися, буде мусів опертис на спроваджуване вугле або на яке инче топливо крайове.

Поскупивши Східній Галичині вуглем, природа обділила її другим природним, мінеральним топливом, і то обділила її дуже щедро. Здовж цілого північного склону Карпатських гір тягнуться поклади земного олію, нафти, одні з найбогатших в світі. Починаються вони далеко на заході, ще на польській етнографічній території, перетинають впоперек українську територію і кінчаються аж на румунській території. Найбогатшою околицею уважалася досі околиця Дрогобича, Борислава, Східниці і Тустанович, де досі дійсно був сконцентрований галицький нафтовий промисл. Однак послідними часами відкрито багаті поклади нафти дальше на схід, недалеко від міста Коломиї, і сему округови пророкують в будуччині більше значіння, як мав колинебудь бориславський округ. Значінне галицької нафти для будучого розвою промислу в Галичині просто необчислиме. Вона заступить з вершком недостачу земного вугля. Її значінне зростає в міру зросту значіння сього мінералу у світі. Галичина має певно тільки, кілько потреба на найкращий розцвіт промислу.

Инчим жерелом сили для промислу можуть бути галицькі ріки і гірські потоки. Їх велика сила досі лежала майже зовсім безвжиточно, бо лише зникаючо мала частина її вживалася до порушування млинів та тартаків. Через нерозумну господарку польської шляхти та бюрократії під австрійським покровом

вом галицькі ріки місто благословенством були страшною язвою, місто нести користь та прислугу несли шкоду і ширили знищення. Хоч досі навіть ще не обчислено, кілька сили можна добути з галицьких рік і потоків, то все таки найбільше уважливі обчислення подають число, десять разів висше від тої сили, яку тепер вживається.

Не без значіння для промислу краю треба уважати також багаті поклади торфу, котрий після обчислення знатока торфовищ, українського інжинера Корнеллі, покриває в Галичині коло 300,000 гектарів (з чого в однім самбірським повіті є 11,500 гектарів).

Взявши разом невеликі поклади вугля, кольосальні багатства нафти й торфу, та додавши до сього ще надаючуса до зужитковання водну силу, дістанеться разом сила, яка може гонити фабричні кола найвище розвиненого фабричного промислу.

Основи копальняного промислу.

Який буде сей промисл, се дуже тяжко наперед предсказати. Безперечно велика частина його, принайменче в початках, буде звязана з рільництвом, отже: перерібка всяких рільничих продуктів, як молока, повісма, тютюну, збіжжя, і т. и. Велика частина його, знов більше в початках, як опісля, піде на перерібку продукції лісового промислу. Велику будучність будуть певно мати такі промисли, звязані зі селом, як виріб дахівок і всякого инчого будівляного матеріалу, виріб рур до дреювання піль, і т. п.

Рівночасно буде рости, о скілько се можливе в Галичині, промисел копальняний, себто добування багатств, укритих в землі. Правда Східна Галичина полжжена серед таких земних покладів, які не мають великих та різноманітних земних скарбів, однак все таки певні основи для копальняного промислу існують. Є великі і багаті поклади соли, які належуть до найбагатших у світі; є далі найбагатші у світі поклади земного воску (в Бориславі, в Трускавці коло Дрогобича, а також в Дзвінячи коло Солотвини і в Старуні коло Надвірної).

Та хоч мінеральні багатства Галичини є великі і можуть стати основою добре розвиненого промислу, вони замало різноманітні, щоби перемінили Галичину на фабричний край, Передовсім недостача більших покладів добірної залізної руди, сеї попри топливо другої природної основи промислового розвою країв в нові часи, не дасть Галичині розвинути краєвий промисл до такого степення, як се вдалося декотрим другим краям. Після всякої правдоподібности рільництво буде й на далі кормити величезну більшість населення краю, хоч промислове населення буде мусіло зрости.

Можливість розвою торгівлі.

Щодо можливости розвою торгівлі в Східній Галичині, то се в ще більшій може мірі як рільництво і копальняний і

фабричний промисли, буде залежати передовсім від того, як зложаться політичні відносини на сході Європи. Якби так вони зложилися корисно для українського народу, то се булоби найкорисніше для розвитку торгівлі в Галичині. Галичина взагалі положена в такій стороні світа, що вона буде мусіти взяти на себе велику частину торгівлі світа. Торговля-ж се ніщо инчого, як переносення всякого добра з тої околиці, де його за багато, в ті сторони світа, де того добра за мало. Положена, з одного боку на західнім крайчику великого східно-європейського чорнозему, котрого велику частину добув своєю працею і своєю кровю український народ, а з другого боку на вступі до промислових західно-європейських країв, котрих більшість населення займаєсь промислом і споживає рільні продукти, привезені зі заграниці, Східна Галичина при сприяючих умовах може стати тим посередником, що буде перевозити фабричні товари зі заходу на схід, а рільні продукти зі сходу на захід. При розумній господарській (а й державній) політиці велика частина населення краю моглаб займатися торгівлею, очевидно з хісном для себе і цілого краю.

Для сего всего однак потреба політичного супокою не лише в краю, але й по сусідних краях. Як довго сього не буде, так довго не можна думати ані про піднесення рільництва, ані про розвій копальняного та фабричного промислу, ані про навіязання ширших торговельних зносин. Ось чому добробут галицького населення звязаний тісно не лише зі здобуттем свободи для всего українського народу, але й з визволенням других народів Європи.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

В ПОБІДУ ВІР!

Непройдений наш шлях,

Мета — гень, гень!

Хоч пільма на полях,

Настане день.

Хоч краще гайворон

І кличе Див,

Не висох Сян,—і Дон

Пливе, як плив.

Ще наш Дніпро шумить,

Лама граніт, —

Народ спічне намить, —

Здивує світ.

Нема таких кайдан,

Щоб люд скувать.

Наш дім, наш храм, наш лан—

Не дасть, не дасть!

Хоч нині чорна ніч,

Так завтра день!

Гони розпукв пріч,

Співай пісень!

Широких, як простір

З землі до зір.

В побіду правди вір,

В побіду вір!

19. VIII. 1921.

ЗАЩО НАРОДИ ОДНІ З ДРУГИМИ ВОЮЮТЬ.

ПЕРШИМ кроком до розуміння новочасної історії є навчитися відрізняти видимі а поверховні причини від невидимих а дійсних.

Представмо собі для порівняння простіше явище. Представмо собі магазин стрільного пороху, нагромаджений під великим замком. Від невеличкої іскри, що впала з люльки неуважного сторожа, вибухає порох і цілий замок вилітає у воздух. Шукаємо причини нещастя. Замок вилетів від вибуху пороху, а порох вибух від випадково впущеної іскри. Отже треба зробити заключення, що головною причиною являється іскра. Однак по глибшій застанові ми будемо мати сумніви. Прецінь, сей самий випадок мігби статися через щось зовсім инчого: міг хтось свідомо підложити огонь під бочку пороху, щоби висадити замок у воздух. Міг порох займитися без людської вини, приміром, від грому: Видно, що причиною знищення замку не є лише іскра, але само нагромадження пороху в пивниці. Не лише той поносить вину, що кинув іскру на порох, але й той, що порох нагромадив. Прецінь без його вчинку вибух в замку бувби неможливий. Іскра з люльки необережного сторожа се дуже звичайна річ, вона паде й де инде. Що вона впала на порох, се припадок. Причиною випадку було більше те, що порох поставлено так необережно, що леда іскра могла запалити цілий магазин.

Дуже частенько таке буває з політичними подіями і великими суспільними рухами. На перший погляд ока здається, що якась видима подія викликала цілий ряд великих рухів, далекосяглих в своїх наслідках. Та коли ближче приглянутися подіям, зараз видається неймовірним, щоби малий случай викликав такі великі наслідки. Дивно се видається, приміром, щоб убитте австрійського архикнязя в Сараєві в 1914. році мало післати міліони людей проти себе до найстрашнішої різни в історії людства. При уважнім передуманню причин війни, ми скоро побачимо, що убитте Фердинанда було лише іскоркою, що впала на нагромаджений магазин вибухових средств, які, якби не вибухли від сего, то булиби вибухли від чого инчого.

Случаїв таких в історії маємо дуже багато. Одного разу грозила війна межі Злученими Державами та Англією через сварку за свиню. Така сама причина раз мало не викликала війни межі Францією та республікою Тексас, що тоді ще не належала до Злучених Держав. Одного разу Англія виповіла Іспанії війну за те, що Іспанці обрізали вуха одному англійському капітанови, що звався Дженкінс. (Ся війна навіть називалася „війною за Дженкинсове вухо” — „Дженкинсиз ір

вор.”) Раз мало вся Европа не побилася через те, що один африканський воевода поломив паличку німецькому конзулеви, а Франція дійсно виповіла війну одному африканському князеві, котрий вдарив французького конзуля віялом по лиці. Се все історичні факти, але ніхто не буде їм приписувати більшого значіння, як іскрі, що випадково підпалила назбираний порох.

Відрізнити поверховні причини від глибоких, основних а невидимих причин має велике практичне значіння. Лише в той спосіб може народ ухоронитися перед грозячими йому небезпеками, що він буде знати ті утаєні товчки, що товкають людей і народи на великі діла.

Возьмім справу війни. Защо люди ідуть війною на других? Чи за те, що вони кажуть? Чи задля тих марниць, що війни викликають? Чи за ті високі ідеали, що голосять провідники народів в заді поза армією?

Не дасться заперечити, що бували колись війни у світі за те, що один народ хотів другого примусити молитися до такого Бога і в такий спосіб, як нападаючимся подобало. Але нині правильно таких воєн уже нема. Ба навіть і тоді, як вони були, за релігійними причинами були звичайно укриті другі причини. Були колись війни династичні, тобто пануючі роди посиляли народи на війну, щоби поширити своє пановання. В нинішні часи всяка війна має за основу, за головну причину економічний чинник. Значить, народи воюють проти людей тому, що вони хочуть поширити свою народну господарку, скріпити свою господарську силу, збільшити свій маєток, поправити свій добробут, добути ще більшої нагоди для економічної експансії, набрати більшої сили для господарського визиску.

Боротьба за землю для кольонізації.

Новочасні народи розмножуються так скоро, що їм не стає місця у власнім краю. Найпростішим способом поладження земельної тісноти буде піти на сусіда війною, забрати йому його землю і осадити там своїх людей. Давно се бував звичайний спосіб. Нині його примінюють лише назадницькі народи. Так, приміром, Польща уважає своїм першим обовязком по добуттю волі на своїй землі піти забрати землю сусідам: Українцям, Литовцям, Білорусинам. З другого боку Московщина собі воює за український чорнозем, бо на її думку легше рабувати Українця з його землі і добра, як поправляти господарку на Московщині. Для Поляків і Москалів Україна се шпихлір збіжа, з котрого вони мають право брати собі припасів до сходу. Політика Варшави та Москви супроти України однакова, якаб партія не сиділа на польським і московським стілцях.

Деколи земля має важні хемічні складники, конче потрібні для новочасної поступової господарки. Тоді кождий сусід стараєсь захопити сей смачний кусок. Є, приміром, в півден-

ній Америці серед великої горячої пустині: багаті, дійсно необчислимої вартости поклади салітри, мінералу, дуже потрібного для виробу штучного навозу. За сю пустиню від давен уже б'ються три держави: Чіле, Перу і Болівія і ще справи не полагодили вдовольваючо для усіх.

Боротьба за промислові багатства.

Мінеральні багатства мають, однак, лише винятково велике значіння для рільничих народів. Та виключно рільничим народом ніякий народ довго видержати не може. Як людей намножуєш багатого, починають розвиватися промисли; шораз більше число людей посвячуєть тільки промисловій праці, якої виробні вимінюєть в краю і поза границями за все потрібне. Для промислового народа зовсім инчі природні багатства набирають першорядної ваги в народній господарці. Основою фабричного промислу, відомо, являється машина, а новочасна машина майже уся зроблена з заліза або стали. До рухання машини треба сили, якої достарчає звичайно вуголь або нафта (хоч часами беруть її з торфу, природного газу, а подекуди уживають силу води, сонця, вітру). Значить, залізна руда (з котрої робиться залізо і сталь), вуголь і нафта се головні сирівці, потрібні кождому народови для розвою фабричного промислу.

Новочасна історія, котра власне й являється історією часів від початку нучасного промислу, дає нам аж надто багато примірів, якто народи і держави воювали за ті основні природні багатства. Ось хочби послідна світова війна. Там Німеччина всіх сил добувала, щоби загорнути Бельгію і Францію, де лежать багаті поклади вугля і заліза. Після війни знов Французи відвдячувалися Німцям і жадали від Німеччини відступлення головних вуглевих і залізних округів. Через вуголь сварилася Польща з Чехословаччиною і Німеччиною, а через нафту воювала Східну Галичину. Для нафти різні європейські імперії пішли добувати краї в Азії, через нафту сваряться Злучені Держави з Мексиком. Через вуголь добували московські большевики від України Донський Басен, і через нафту вони валили самостійні кавказькі держави.

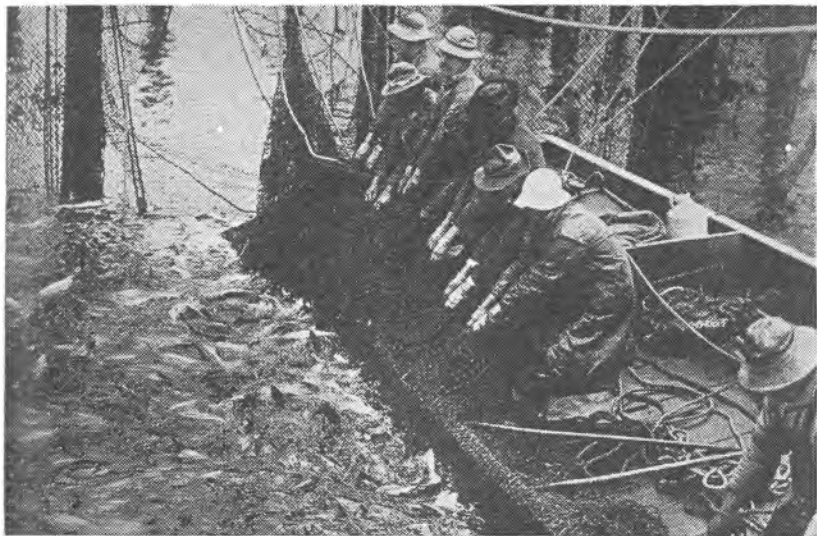
В новійших часах залізо набирає великого значіння ще й тому, що новочасна господарка опирається на перевози товарів залізницями і морем. І льокомотиви і кораблі будується з заліза і стали, тому залізо і сталь ростуть в значінню. Попри залізну руду набирають ваги також такі сирівці, що потрібні до виробу стали з залізної руди, приміром, метал, що звесь марганцом. Великі поклади марганцевої руди на Україні і на Кавказі були ще одною додатковою причиною, чому на Україну пхалися з підбоями чужі імперіялісти, не маючі сього багатства у себе, а передовсім німецькі капіталісти та московські большевики.

Щодо нафти, то вона показалася багатого кращим топливом на кораблях, як вуголь. Се поясняє, чому всі промислові

країни счинили дійсну погонню по всьому світу за сим природним багатством.

Боротьба за чоловіка.

Говорячи за порушуючу силу для машинерії можнаби сказати кілька слів також про чоловіка. Прецінь людська праця також являється порушаючою силою, і давнійше вона працювала всюди там, де нині працює пара, електрика, себто вугіль, нафта, вода, чи що там. Прецінь, де є подостатком дешевої людської сили, там фабриканти не купують дорогих машин. Значить, добути собі подостатком дешевого робітника для фабриканта може значити тільки, що дістати дешево, а роботящу машину. З тоїж причини американські фабриканти переносять свої фабрики до Китаю, де є дешеві робітники. Деколи імперіялістичні держави просто загортають великі простори землі з тою ціллю на оці, щоби їх промисли мали опісля дешевого робітника. Такий початок мала неодна європейська колонія в Африці і Азії.

Рибальство на Атлантийському Океані.

Однак не вистарчить поставити фабрики, завести коштовні та досконалі машини, дістати кебетних робітників і зарядчиків. Вони лише зроблять товар. Фабрикантови ще треба його продати, щоби дістати за нього гроші. Тут знов нова трудність. Частина товарів можна продати у себе дома. Частина товарів треба продати поза границю. Але за границею продають свої вироби також і другі народи. Виходить конкуренція, в котрій перемога дуже непевна. Щоби забезпечити собі продаж свого товару, купці кожного краю стараються дістати виїмкові права в чужих краях. Найкраще булоби, якби

держава загорнула сей край і не впустила купців других держав. Ось чому держави з розвиненим фабричним промислом усіма силами стремлять до загортання під свою владу країв і народів, що в промисловім розвою остали позаду других. Та нині вже всі „свобідні” краї по цілому світові розібрані і тому всякий новий прищелець мусить зводити бої зі старими панами.

Боротьба межі людьми за море.

Невжеж за море? Хиба за море може хто битися, боротися, воювати, свою і чужу кров проливати? За сі тисячі миль води, за непроглядні океани, де ніхто не може межі покласти, що немовби сотворені на спільне вживання всіми людьми?

На перший погляд ока так воно моглоби здаватися, що дійсно ніхто не стане битися за море. Але при глибшій задумі над сею справою, ми скоро побачимо, що так воно не є. Правда, на мори ніхто межі не може покласти, але все таки одні люди можуть прогнати других силою з моря, так само, як зі суші. Сього підчас війни доконали проти Німців аліян-ти. Ще давніше Англія змріяла до прогнання з моря Голляндців, Французів і Еспанців. Могуче італійське місто Венеція старалося прогнати з Середземного моря Турків, а Турки собі старалися прогнати усіх Християн. На півночі того самого пробував всіми силами союз торговельних міст, що звався Ганзою. Значить, що безкрає море і безмежні океани можна посідати, можна межувати, других з них викидати і на них панувати.

На щож се панування людям здалося?

Треба знати наперед, що се непривітне море, котре людям і народам, живучим на суходолі, здається лише непотрібною природною розтратою простору, має в собі дійсно великі скарби. Обчислено, що 3 і пів процент тягару морської води се розпущені в морській воді сталі тіла, мінерали. Се значить, що в кожних 100 фунтах морської води є пересічно три і пів фунта розпущених в ній мінералів. Звідки вони там взялися? Звідкиж взялась морська вода? Вона приплила ріками і потоками. А річна вода має в собі багато всяких розпущених в ній мінералів, бо відомо вона через всяку землю перепливає, всюди розпускаючи її, тобто забираючи дрібні частинки зі собою. Вона несе їх зі собою, оставляє багато по дорозі, але й багато таки донесе до моря. Тут сама парує, перемінюється в пару, підноситься в гору, лишаючи розпущені частини в морю. Пара перетворюється в хмари і потім знов опадає на землю, як дощ, іней, сніг, град. Знов вона мандрує землею в жерела, і спливає в потоки і ріки і з ними вливається до моря, але передтим вона назбирає по дорозі багато частиць розпущених мінералів. Осьтак вода без упину несе в море мінерали, лишає їх там, і знов вертаєсь по новий ладунок. Маса сталих тіл, розпущених в морській воді, безвпинно збільшується. Так вона назбирала в морю правдивий шпихлір

всякого багатства. Відомо, найбільше в морю тих мінералів, що легко розпускаються, отже передовсім соли. Є відтак багато вапна, поташу, фосфору і багато других мінералів. Є навіть золото і срібло, але в такій невеличкій кількості, що воно не оплатилося його звідси добувати.

Тому золота і срібла не добувають з моря. Однак других мінералів добувають. Передовсім сіль, якої в морю є дуже багато. З давних давен славилася добуванням соли з моря грецьке місто Смирна, що лежить над Середземним Морем в Малій Азії. Добувають її здовж побереж центральної Америки, добувають в Росії над Каспієм. Якби так сі країни прогнати з моря, то вони мусілиб сіль купувати від других народів, що нераз булоби для них дуже невигідно.

Добувають також з моря фосфор і поташ, оба мінерали дуже потрібні в рільництві як штучні навози. Правда не добувають їх просто, як сіль, але добувають їх у формі різних рослин, різних солянок і жабурів, що живуть в морю і мають дуже багато фосфору і поташу. Збирання з моря солянки, званої „келп“, є в Америці високо розвиненим промислом, який на думку федерального департаменту торгівлі при належитім старанню мігби дати Злученим Державам 100 мільонів доларів річного приходу. Сеї трави вживають на виріб різних штучних навозів, а то й до пригтовлювання других хемічних виробів. Зрештою, багато фосфору і поташу є в костях і лусці морської риби і тому новоанглійські фермери часто вживають риби на погній своїх пісних піль.

Крім сих мінеральних багачтв море криє в собі багате життя звіринне. Аж до глибини 600 стіп сягають риби, подібні до солодководних, але й в дальшій глибині кипить життя, хоч далеко відмінне від того, що на поверхні або під верхом. Там що глибина, там інакше життя, інакші риби, мякуни, і друга морська тварина. Багато людей в світі займається добуванням морських звірят, передовсім риби. Декотрі народи удержують сею працею багато людей. Такі краї, як Норвегія, Англія, Данія, Япон се морські краї, які без риби не моглиби жити. Не даром люди сих країв дивують другі народи вмінням та кебетою в пригтовлюванню риби на всякі лади і способи. Обчислюють, що в Індії добувають річно риби стільки, що на кожду душу припадає за 5 центів; за те в Еспанії припадає на рік на кожду душу риби за 60 центів, в Голляндії, Франції, Англії, Японі на 1 доляра, в Португалії і Данії по 1.50, в Новій Англії по півтретя доляра, в Шкотії по півчвертя доляра, в Норвегії по 6 доларів, в морських провінціях Канади по 17 доларів, в Бритійській Колумбії по 30 доларів, в Новій Фундляндії по 40 доларів, а в Аласці по 800 доларів. З сього видно, що в кількох краях населення добуває собі прожиток з моря. Якби так відтяти від моря такі риболовські країни, як Англію, декотрі стейти Злучених Держав, декотрі провінції Англії, Канади, Япон, Норвегію, то велика частина населення мусілаби вигинути!.

Але й се ще не головна причина, чому народи борються

за море, за свободу плавання по ньому. Хоч нам море видається частенько величезною перешкодою в зношенню межі краями, та в дійсности море велика благодать для комунікації. Як се воно так? Наперед, перевіз морем є найдешевший з усіх. Обчислив один інженір, що перевести тону (себто 2.000 фунтів) ручними санками по сніжних горах на одну милю коштує коло 20 доларів; перевезти той самий тягар ту саму віддаль воздухом (аеропляном або бальоном) коштує коло 7 доларів, хоч се постійно зменчується; перевезти той самий тягар залізницею коштує в густо населених околицях Злучених Держав всего 2 центи за милю; а перевезти се на мори коштує всього на всього одну п'яту centa. Се значить, що перевіз водою десять разів дешевший від перевозу залізницею, 100 до 1000 разів від перевозу воздухом, а понад 10.000 разів від перевозу ручними санками.

Сій дешевині морського перевозу нема дивниці: Тут і дорога вільна кождому, бо ніхто податку і драч не тягне за дорогу морем, хіба в дуже виїмкових случаях. Тут нема видатків на будованне дороги, як се є при залізниці. Тут нема також видатків на удержання дороги. Тут мало сили потреба на попихання судна. Тут треба розмірно мало людей на обходження того самого тягару. Тут і будова судна коштує в порівнянню щодо тягару багато менче, як при льокомотиві або аеропляні або бальоні. Тут навіть безпеченство водного перевозу нині вже дуже велике.

До того море вкриває величезні простори на землі; воно займає майже три рази більше поверхні від суші. Значить, вода се така дорога, що нею можна дістатися до різних країв, до різних народів. Се не лише дешева дорога, але й вигідна. Народ, що має доступ до моря, доїде нею дешево до кожного народу, що живе над морем. Розказується в старинній історії про горстку відважних Греків, що далися наняти персидському царевичови добувати престіл для нього. Як вже вся виправа не вдалася і Греки мусіли вертати домів, вони старались добитися до моря. По тяжких трудах і небезпечних пригодах прийшли над Чорне Море, і тоді з їх грудий добувся радісний оклик: „Море! Море!” Будучи мореплавським народом, Греки знали, що тут покінчилися їх труди, їх довга мандрівка, бо морем вони вже якось домів дібуться.

Народ, що не має доступу до моря, се немовби господар, котрий не має дороги до свого кавалка поля, бо воно з усіх сторін оточене чужим. Тому народи всіми силами стараються добити до моря. Постаратися за пристань на морськім берегу значить для них тільки, що добитися до брами, з якої виходить свободна дорога на весь світ. Ось чому народи, воюючи з другими, стараються відбити їх від моря, знищити їх кораблі, заблюкувати їх в якімсь порті або ріці, як звіра у западни.

Лише тепер можемо як слід розуміти морську тактику аліантів супроти Німеччини підчас світової війни. Ось чому Польща так преться до Балтійського Моря на один бік, і до

Чорного моря на другий. Ось чому воювали так довго за Фіюме Італійці і Словінці. Ось чому Константинополь став кісткою незгоди, над котрою жеруться не то усі балканські, але просто мало не всі європейські держави.

Та на ні одній державі сього стремління до моря не видно так наглядно як на Росії. Через довгі віки Росія, котрої порти над Білим Морем на півночі забиті льодом більшу часть року, стреміла до здобуття собі вільного від льоду порту на чужій національній території. На полудни її манило Чорне Море, на заході Балтійське. Щоби дістатися до Балтійського моря, треба було покорити народи, що залягли дорогу Москві до нього, а потім треба було поставити порт. Коли Росія дотерла до моря, а цар Петро працею соток україн-

Добування соли з моря на берегах Тихого океану в Каліфорнії.

ських козаків вибудував порт, він міг слушно похвалитися, що „прорубав вікно в Європу”. Щоби добитися до Чорного моря, треба було покорити Україну, що відділює Московщину від нього. Добувши однак сих двох морських доступів, Росія скоро побачила, що і доступ до Чорного і доступ до Балтійського моря не на багато здався; бо і Чорне Море і Балтійське Море получені з океаном вузькими морськими проливами, які сухопутна армія без великого труду може замкнути для найбільшої фльоти. Тому Росія на півночі почала стреміти до здобуття безпосередного получения з океаном, загрожуючи в той спосіб незалежності Фінляндії, Швеції і Норвегії, а на полудни почала стреміти до опановання сього проливу, що лучить море Чорне зі Середземним, а передовсім порту Константинополя, що лежить над проливом. Рівночасно Росія не покидала добиватися доступу до других мор. Далеко на Сході вона добилася аж до Тихого океану, ба на-

віть добула собі посілості за сим океаном, в Америці. Коли не найшла вигідних портів на Сибірі, бо всі порти на східнім побережжю замерзають через довгі місяці, вона наперла на Китай і добула собі від нього право побудувати порт на китайській території. Коли дальшим зусиллям Росії в тій частині світа поклати кінець Японія, Росія звернулася знов в инчу сторону, а саме стала напирати на середню Азію, добуваючися до морського порту в Персії, над морями і заливами Індійського Океану. Коли большевицький уряд протестує проти віддання Константинополя якійнебудь державі, та коли большевицькі війська ідуть в Персію, то се лише доказ, як дуже одно націоналістичне правительство подібне до другого, як просто стихійно кожде іде за тою самою політикою.

Боротьба за ріки.

Боротьба за море прибирає деколи инчу форму. Як відомо, середина краю може бути получена з портом і морем сухопутними дорогами, залізницями або сплавними ріками. Ся послідна злука, хоч не дуже то ошадна щодо часу, зате дуже ошадна щодо грошей. Тому всі народи стараються добитися до сплавної ріки. Боротьба за велику сплавну ріку Рен має свою історію, подібно як має її ріка Лаба, Одра, Висла, Німен, Дніпро, Дунай і другі. При мирових переговорах після послідної війни Чехія побивалася за права сплавлити товари Лабою і Одрою, Поляки на право пливати по Вислі.

Боротьба за стратегічну границю і точки.

Зрештою до моря і до рік добиваються народи ще й тому, що море і ріка, особливо широка і глибока, становлять дуже добру оборону для краю. Невеличка армія може не допустити навіть найбільшого ворога до висадження на морський беріг своєї сили. Переправа через кожду ріку, як сьому противиться невелика сила жовнірів, коштує багато крові переправляючихся. Неширокий Канал боронив Англію перед наїздами ворогів з європейської суші і йому не раз і не два завдячує Англія незалежність. За такі власне границі, які не лише відмежовують, але й боронять перед ворогами, побиваються держави. Тому Польща претється до Дніпра, одинокої природної границі на сході від польської етнографічної межі; тому Чехія примушує пару мільонів Німців оставати під своєю владою; тому Мадярщина намагається назад підбити під свою владу Українців і Словаків.

Згадати треба тут про боротьбу за важні точки на торговельних дорогах, які віддають цілу дорогу в руки посідаючого сю точку. Такою стратегічною точкою на торговельній дорозі з України на Атлантійський Океан являється морський пролив коло міста Константинополя. Тому за нього боролися протягом віків не один і не два народи, і ще нині що найменше 10 народів підносить претенсії до сего проливу, доказуючи своє право до нього найрізнішими способами.

Лишень ніхто не каже, що сей залив йому потрібний для збогачення себе, на те, щоби на ньому засісти і другого не пустити користати з ської важної торговельної дороги. Говориться про історію, про права меншестий, про культуру, про порушені релігійні чувства, а про головну основу боротьби, про кишеню, про карман, про дохід не говориться. Ось чому треба вміти зідрізнити правдиву причину від удаваної покришки, дійсну шкуру від натягненсі машкари. Чим краща ідея, тим скорше її уживуть на закриттє дійсних товчків поступовання. І оборона слабшого, і загодженне висшої культури, і оборона прав неберучих участи у вийні народів, і виконуванне державних умов, і поміч повстанцям і бунтарям, і заведенне справедливого суспільного ладу, і християнство, і соціялізм, — все вже служило на закриттє пожадливих посягань на чуже добро, на чужу працю, на чуже життє і існуванне. Український народ, котрий розсівся на найрожайнішій землі у світі, в котрій вкриті величезні промислові скарби, котрий розложився над великими ріками і морем, тими гостинцями новочасної торгівлі, мусів очевидно мати багато таких опікунів, що буцімто хотіли неба прихилити Українцям, а притім дивилися завидючими очима і розтягали загребуші руки по українське добро. Український народ, сей власник так багатой і красно положеної землі, мусить мати багато ворогів. І тому український народ мусить чим скорше освідомити собі добре своє положенне, щоби викресати в собі ту велику енергію і силу, потрібну до оборони своєї землі і свого багачтва. Як він докаже світови, що має вже і енергію, завзятте і організовану силу, відповідні до тих багачств, доперва тоді всі вороги України перестануть загібати Українців під свою владу і стануть жити з Українцями як добрі сусіди. Тоді Українець заживе на своїй землі так шасливо і достатно, як на се його богата земля дозволяє.

Олександр Колесса.

ДЛЯ МАМИ.

Закувала зазуленька

У городі,

Ой прощала мати сина

На відході.

— Не журися, не вбивайся

Рідна мати,

Не дам тобі старесенькій

Загибати.

Ой буду я заробляти

Гроші білі

Буду тобі посилати

Що неділі.

Та хоть руки попідходять

Мозілями,

Буду знати, — що зароблю

Все для мами!—

У К Р А Ї Н І.

Ти сходиш вже огниста наша зоре!
Ти недосяжна і велика мріє,
Ти здійснена всіх поколінь надіє,
Ти в бурі світовій єдиний наш якорє!

І путь Тобі стелили від віків
Володимира хрест, ум бистрий Ярослава,
І вся бувальщина важка, кривава
І геніїв піднебний, віщий спів.

Горді сусіди вже присипали могилу,
В яку Тебе вели Твоїх синів крамоли...
Та душу невмирущу й Твого люду силу
Пекольних врат зусилля всі не поборолі!

Із аду лютих мук, із моря поту й крові
Із жару полум'я, з потоків сліз сиріт
Встаєш безсмертна Ти і з сяєвом любови
Нове життє — новий творити світ!

Гей! в Києві ревуть і дзвони і гармати!...
Мов полки прадідів воскресли зпід могил
І молодих, нових набрали сил
Щоби ще раз за Тебе умирати!

На щоглах кораблів стяги жовто-блакитні
Із моря Чорного шумлять Тобі поклін...
Заграли радісно Кубань і синій Дін
Пороги гомонять Тобі пісні привітні.

Тобі й Бескидові вклоняються вершини,
Хвалу Тобі гудуть і Прута водопади
І тужно шепотять над Тисою левади
І Волині хрустальних вод долини...

Чи чуєш клич тримбіти з Чорногори?
Чи чуєш зойк конання зза Карпат?
Чи знаєш Галича журбу велику й горе?
Чи знаєш, як за братом тужить рідний брат?

Почуй сей поклик із землі Данила!
Ввести і нас до Твого хорому,
Простори над людом волі тихі крила
І йди на зустріч сонцю золотому!...

Олександр Колесса.

Осип Назарук.

ДЕЩО ПРО ТЕ, ЧОМУ МИ НЕ ЗАКРІПИЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

Проти власного свого добра
Ви бунтуєтесь завше.
Як кропива ви руку жмете,
Що мов цвіт вас плекає;
Як бугай бодете пастуха,
Що вам паші шукає!
Кождуж капельку крови тих слуг
І чад своїх найкращих
Буде мстити Єгова на вас,
І на правнуках ваших!
Буде бити і мучити вас,
Аж заплачете з болю!...

Іван Франко.

ИНУЛА перша доба боротьби українського народу за свою державу; вона скінчилась для нас нещасливо; вже ніде нема ні шматка української землі, на яким стоялоб українське військо й булаб українська влада, незалежна від чужинців. Час нам тепер застановитися над тим, чому ми не закріпили своєї держави.

Чомуж українська нація не закріпила своєї держави?

Щоб відповісти на се питання, треба пригадати собі, що ми були під двома державами: під Австро-Угорщиною й під Росією, значить в двоякій неволі. Австрійська неволя була лекша й тому в Австрії витворили ми більше свідомої інтелігенції тай та інтелігенція мала час і змогу, більше освідомити простий народ. Але зате Галичина була далеко більше знищена війною ніж Велика Україна. Галицькі села й місточки були попалені, галицькі полки стояли на італійським фронті, де були сильно перетереблені, з галицької інтелігенції багато було убитих або полонених.

Мимо всего Східна Галичина, хоч від самого початку мала криваву війну з Польщею, досить скоро зорганізувала свою державу, яка виставила понад стотисячну фронтову армію; вдруге таку армію в запіллю, упорядкувала адміністрацію й судівництво, апровізацію й шкільництво, торговлю й дипломатію, в якій будь-що-будь не було скандалів, що компромітувалиб нас перед світом.

Але Галицька Держава упала передусім з двох причин.

Перша з тих причин то був напір зовнішних ворогів-Ляхів. Молода Галицька Держава відразу мала війну з Ляхами, які хотіли загарбати нашу землю. Війна була завзята й безпощадна, з великою перевагою по польським боці. Бо фактично проти малої Галичини рушила згодом ціла Польща. Галицьких Українців єсть около 3½ мільона, а всіх Ляхів около 20 мільонів. Ляхи мали тільки оден фронт — а галицькі Українці мусіли держати ще й фронт від сходу, бо надтягали московські большевики і вдиралися на галицьку землю. Треба при-

знати, що се була не аби яка штука, вдержатися дев'ять місяців супроти польської переваги, при таких знищенню, якого вже передтим зазнала Галичина. І ще не треба забувати, що Польща мала велику допомогу від Антанти, головню від Франції — в амуніції, артилерії, зброї, військових одягах й обуві. У Франції зложено й виеквіпувано цілу армію Галера, яку перевезено до Галичини Ляхам на поміч! А крім того всего напала Галичину ще з заду й Румунія в змові з Польщею. Кожда инша армія булаб таким напором зі всіх боків розбита на прах — а тверда галицька армія вспіла ще в силі коло 100.000 перейти с у ц і л ь н о з і Збруч, на Велику Україну й там боролася ще пів року...

Попри сю головну, зовнішню причину в упадку галицької держави завинили також инші причини.

В неспокійних часах, коли валяться престולי, повагу мають тільки **ідеї** й ті, що їх **організовано** представляють, себто **партії**. В Сх. Галичині в хвилі розвалу Австрії були три партії, що мали якесь значіння: а) українська націонал-демократична партія, б) українська радикальна пртія, в) українська соціал-демократична партія. Вони згідно утворили „Українську. Національну Раду”, як найвище представництво українського народу в Галичині. Але на тім і скінчилася згода між ними. Вона й мусіла на тім скінчитися. А чому, зараз побачимо, коли придивимосся тим партіям.

Перша з них, найбільша, се партія, яка складалася переважно з української інтелігенції — світської й духовної, але старалася також опертися й на народі, а саме на багатшій селянстві і міщанстві. В її руках були всі українські господарські товариства й інституції в цілім краю. Головним **гріхом** тої партії уважаю те, що вона не витворила заздалегідь в і д п о в і д н о ї ідеальогії й літератури в націоналістичнім і партійнім дусі. Духове недбалство провідників тої партії на тім полі було таке велике, що від початку свого існування (а його треба рахувати ще від початку партії „народовецької”) не видала ся партія ні одної книжечки з переглядом і оцінкою своєї політичної діяльності в одинокім парламенті Європи, де був заступлений український нарід. Ба, що більше: перед війною дійшло до того, що головний орган нац.-дем. партії, щоденник „Діло” редагований був тільки непартійними людьми! Така партія не могла для себе виробити відповідної ідеології. І се мусіло страшенно відбитися на цілій партії.

Друга з черги партія — радикальна, опиралася гловню на селянстві. В її рядах було дуже мало інтелігенції тому, що вона не витворила жадних економічних інституцій і не могла дати хліба своїм інтелігентам. Се й було її гріхом — економічна неміч. Се потягнуло за собою наслідки, подібні як у першої партії.

Третя з черги партія, соціал-демократична, опиралася на робітництві. Але тільки з теорії, в думці. Бо українського робітника в Галичині як класи майже не було. Навіть у такім світовім центрі промислу як Борислав не мала укр. соц.-дем.

партія нічого такого, що заслуговувало б на назву робітничої організації! А інтелігенції в тій партії було досить багато, особливо молоді. Притягала її до тої партії переважно мода й те, що тут не треба було собі ломити голови над різними питаннями: мовляв, все вирішене й оброблене німецькими соціал-демократами, на все маєм „готову” відповідь. Чи та „готова” відповідь була добра для нашої відносин? тим не журилися. Розуміється, наслідок був такий, що коли обі перші партії мали бодай сякі-такі спроби в шуканню поодиноких людей, у студіях їх (пр. писання Будзиновського, Даниловича і и.), то укр. соц.-дем. партія про відносини нашої народу не мала й не має навіть спроб студій. **Виключно чужа думка володіла нею весь час.**

І тут треба шукати причини того, що коли ми стали перед практичним завданням будови своєї державности й коли обі перші партії витворили уряд, соц.-демократична партія до того уряду не вступила, хоч запрошувано її. Розуміється, сама вона в цілості уряду поставити не могла, бо не мала основи в народі, в робітничій класі, з тої причини, що тої класи майже не було. А що невступлення в уряд мимо запросин — треба було чимсь оправдати, отож оправдувалося се „критикою” Яка се була критика, видно з органів сеї партії й промов таких діячів, як Безпалко і т. и.

Словом — до трівкої й послідовної консолідації українських партій не прийшло й се сильно заважило на самім істнуванню галицької держави. Бо різні несовісні демагоги, опираючись на недостачі тої консолідації, дозволяли собі на таку „критику” прилюдно: Чому галицький уряд платить офіцірам більше ніж простим жовнірам і т. и. А се діялося в часі, коли наш фронт ледво держався!

Третя причина дуже глибока і дуже складна. Вона лежить в українській інтелігенції, не в простім народі, а саме в недостачі виховання тої інтелігенції.

Наперед одно застереження. Несправедливо роблять ті, що взагалі не лишають сухої нитки на українській інтелігенції в Галичині. Бо правдою єсть, що коли Галицька Держава, серед найтяжших відносин могла взагалі вдержатися девять місяців, могла виставити таку тверду й свідому селянську армію, — то се заслуга тільки тої, вічно опльовуваної галицької інтелігенції. Та галицька інтелігенція мимо своєї бідноти головню своїми складками, від уст собі віднімаючи, побудовала в мирних часах цілий ряд Народних Домів, оснувала тисячі інституцій, працювала тяжко за песій гріш або зовсім даром, а часто й докладаючи зі своїх нужденних доходів, — працювала на вічах і в товариствах, в пресі і в науці, працювала переслідувана й гонена й у тюрми замикавана... І гріх, великий гріх кидати без розбору камінням на ту галицьку інтелігенцію!

Але освідомити тій інтелігенції її блуди треба доконче.

Перший блуд тої інтелігенції був той, що вона прийшовши до влади, дивилася кризь пальці на протекційну систему. Психольогічно — вонс дається зрозуміти. Невихована

до державного життя інтелігенція, привикла до того, що все її хтось чужий гнобив, не мала в душі відваги, взятися остро до „своїх” політикуючих офіцириків і до тих урядовців, які не сповняли своїх обов'язків. Правда, загал тої інтелігенції був безумовно чесний таксамо, як загал військових, але й він зачинив тим, що терпів-самолюбним одиницям.

Тимчасом усяке покривання й навіть мовчання при злочині — се співвина зі злочинцем. Злочинцем являється не тільки той урядовець, який допускається якогонебудь злочину, але також той, хто бачить се й не донесе про се владі, хто покриває злодія, хто товаришує з ним і робить йому таким чином добру опінію в суспільстві. В високо вироблених суспільностях навіть найблища рідня відвертається від такого публичного шкідника.

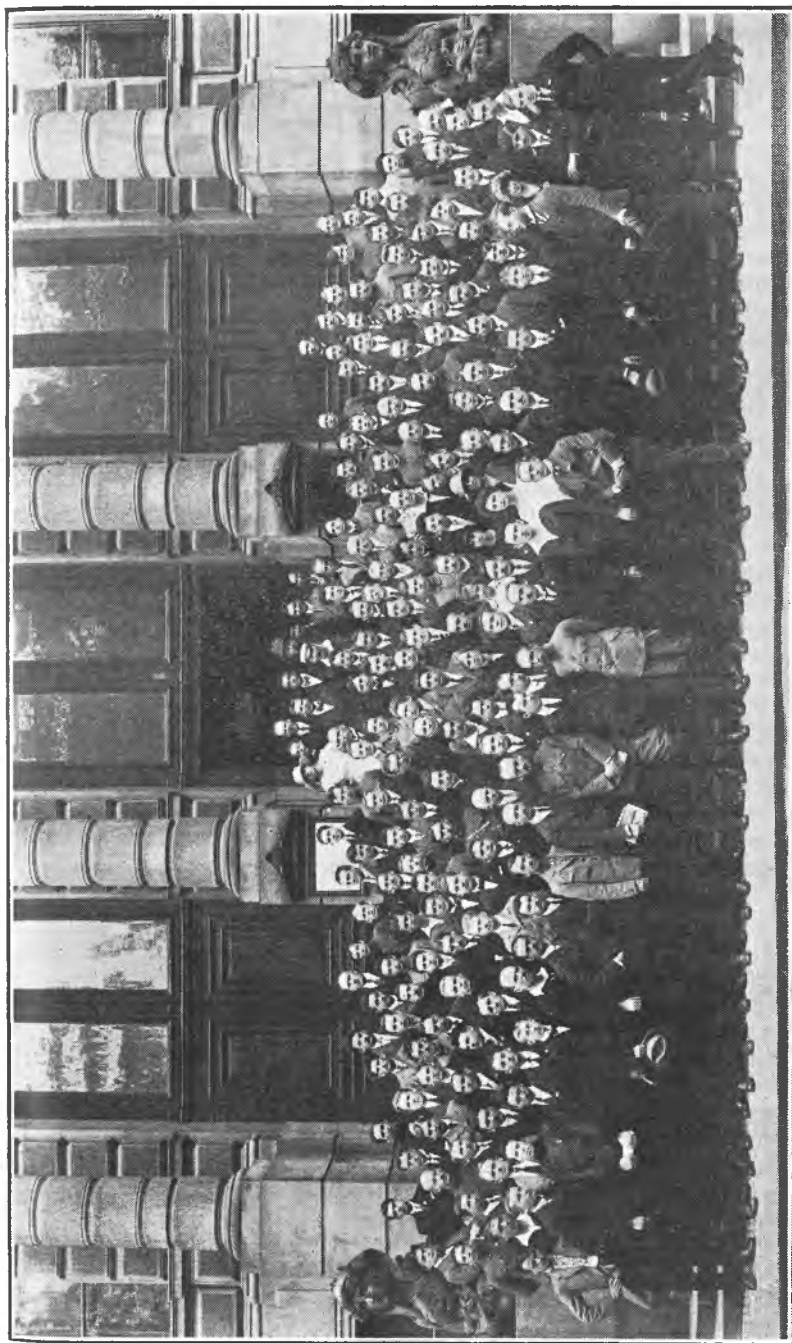
Другим блудом нашої інтелігенції було те, що наша інтелігенція не мала також відповідного політичного виховання. Вона тільки нарікала на партії й партійну боротьбу — дуже часто нарікала слушно. Але масово не вступала до тих партій, щоб уздоровити і скріпити їх. Таким чином оставляла в партіях в значній мірі вплив у руках демагогів, яким не в голові була держава. Про це пише Курт Гіллер:

„Тільки політична людина має право бути незадоволена з партій! А хто незадоволений з партії, має більший обов'язок займатися політикою, ніж хто інший... Можна розуміти тих, що незадоволені партіями. Але противність політиці — се значить байдужність супроти терпіння людей! Бо політика се наука про найрозсудніше упорядкування людського співжиття — наука й штука примінення її.”

Тільки каліки духові не займаються політикою. Се ще не значить, що весь свій час треба присвятити політиці. Але кожний чесний чоловік має обов'язок, уважати на се, щоби публичні справи його народа не попали в руки несовісних демагогів. Наші політичні партії були і є недокровні, бо мало в них солідних працівників, а маса інтелігенції — безпартійна. З уваги на те, що наш нарід переважно хліборобський, повинна інтелігенція передовсім іти в селянські партії, а не дивитися на моду. І тут основний блуд нашої молоді, який треба підчеркнути. Бо наслідки сего блуду дуже важкі.

Ті основні блуди інтелігенції, які тут підчеркнено, після всякої правдоподібности — викорінили з неї страшні польські знущання й табори полонених. Те саме, що про блуди галицької інтелігенції, дасться сказати й про блуди інтелігенції з Великої України. Тільки там, над Дніпром — все має більший розмір — і добре і лихе. А що воно більше, отож потребує й довшого назрівання.

Коли наша інтелігенція не позбудеться своїх блудів, то держави не вдержить навіть тоді, коли сприяючі обставини знов дадуть нам самостійну державу, найбільше добро кожного народу. Бо для здобуття й удержання держави треба, щоби з а г а л народа постійно поносив тягарі — чесного труду і майна. Без того годі мати державу!

Частина членів Української Академічної Громади в Празі 1921 р.

С. Васильченко.

МУЖИЦЬКА АРИХМЕТИКА.

— Чи немає у вас, Василю Івановичу, якої газети або книжки? — питав хурщик Антін монопольщика, завязуючи в хустинку гроші за хуру.

Василь Іванович, панок середнього віку, червонопикий, з круглим животом, потягнув цигарку й пустив хмару диму.

— А на віщо тобі книжка? — трохи помовчавши, спитав він, насупивши ріденькі брови.

— Побависьяб трохи святом, а то забув, коли й книжка була в хаті, — одмовляє Антін, — мабуть і азбуки не запам'ятав уже.

— То тобі велика шкода од того?... Як сказати правду, то пусте оте діло — книжки читати! — став казати Василь Іванович, — та зівсім воно й не личить мужикові.

— Звісне діло, хіба треба, щоб нам були книжки в голові, — згоджується Антін, — часом за роботою нема коли вгору глянути, не то в книжку!...

— Та чи не знайшлосяб кажу, чого-небудь для мене, — знов казав Антін, трохи переждавши, — почитавби трохи по обіді, щоб не скучати.

— Хіба от що, — подумавши сказав монопольщик, — я винесу тобі псалтирь. Для свята більше підходящої книжки й не знайти.

— Псалтир є у мене, Василю Івановичу, — мовив Антін. — Чи немає якої-небудь іншої?... Може є така, що пише про Думу або про землю?

Василь Іванович скосив на бік заскалене око й закусив губу.

— Таких книжок, як ти кажеш, у мене, братіку, не водиться. За такі книжки — знаєш куди тепер ховають? — Василь Іванович сурово глянув на Антона. — Стережись, Антоне, тих книжок, як вогню — по-приятельському раджу тебе. А коли вже тобі припала така охота читати, то гідожди — я тобі дам іншу книжку.

Василь Іванович пішов у другу кімнату, відчинив шафу й став ритися в купі різних паперів та книжок. Витягнувши зі споду старенький, в обшарпаних палятурках задачник Євтушевського, він обмахнув на ньому порох і виніс Антонові.

— Оце тобі, Антоне, книжка, — казав Василь Іванович, віддаючи йому задачника. — Не пуста яканебудь — пользовита книжка! Тут усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш.

— Спасибі, Василю Івановичу, — сказав Антін. Потім узяв, не роздивляючись, під руку книжку, попрощався й пішов із хати. Василь Іванович стояв біля дверей і довго дивився йому в слід. Потім тихенько захихикав і, тикаючи пальцем у

двері, шипів крізь зуби: „ото тобі книжка, хаме! Читай, гадюко, читай! Там тобі буде і про землю, і про Думу”

Веселий і радий, осміхаючись у руденьку борідку, пішов він до другої кімнати обідати.

Одпочивши по обіді, монопольщик узяв палицю й пішов на проходку. Йде Василь Іванович селом, палицею підпирається. Біля дворів і хатів сидять гуртками чоловіки та жінки, гомонять собі. На моріжку пустують дітлахи; співають десь дівчата. В селі немає більше „панів”, крім Василя Івановича, і він почуває себе тут маленьким князьком. Люди низенько вклоняються йому і він привітно киває їм головою. Йому так приємно бачити поштивість до своєї особи.

Ось іде селянин Литовка, — який здоровенний мужичура, а як покійно вклоняється, мов той дуб у час негоди.

Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко...

— Нічого, підождемо, — думає він, — аби проценти в свій час виплачував.

Йде далі Василь Іванович, мугиче собі під ніс щось божественне, хозяйським оком по селу роздивляється — чи немає де непорядку.

Нагримав на дітей, щоб не пустували; зачепив молодицю, що вийшла до колодязя по воду.

Дійшов до Антонового двору. Бачить — у вишнику, біля хати, сидять люде, гомонять, сміються. Між ними — Антін з книжкою.

„Ага, книжечку мою читають! — подумав Василь Іванович. — Ну, нехай собі читають” Спинившись проти вишнику, він спитав:

— Ну, що? як книжечка — понаравилась?

— А нічого собі! — одмовляє Антін, — веселенька книжка.

— Ну, читайте, читайте собі! — промовляє Василь Іванович і йде далі.

„Веселенька книжечка!... гевали-гевали! — сміється він сам собі, — їм що не ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?”

Потім його стало тягти послухать. Звернувши з дорogi, непомітно підійшов він до тину й став крадькома прислухатися.

Слухає — Антін читає по складах:

„Крестьянинъ обязался перевезти изъ города 50 лампъ съ тѣмъ условіемъ, чтобы на каждую доставленную въ цѣлости лампу платили ему по 5 коп., а за каждую разбитую высчитывали съ него по 1 рублю 20 коп. При перевозкѣ 3 лампы разбились. Сколько заработалъ крестьянинъ за доставку лампъ?”

Антін, дочитавши задачу до краю, підняв червоне від науги лице й веселими очима оглянув слухачів.

— Питає: скільки то він заробив! — сміючись, своїми словами переказує Антін.

— Мабуть, багато заробив! — сказав бородатий дід у білих штанах; далі вийняв з рота люльку й зареготав.

— Не скажу вже, скільки він там заробив, тільки знаю, що як стане так заробляти, то скоро й останньої коняки збудеться, — додав руденький і жвавий Охрім. — Хай йому біс з такими заробітками!

— Це чи не буде так саме, — став розказувати дід у білих штанах, — як назаробляв Захарків парубок у економії. Пробув тиждень біля молотилки у пана, приходять у суботу ввечері до дому. — „Ну, каже батько — давай же оце, сину гроші: завтра поїду в місто — там де-що купити треба” А він став та й каже: оце хоч бийте, хоч лайте, а грошей не приніс ні шага! — А батько: „де-ж ти, сучий сину, дів? Загубив, чи може вкрали?” — „Не так булоб мені, каже, шкода, колиб я загубив, або вкрали, а то зівсім і в руках не держав!... Потім і розказує, що там уломилось було щось біля віялки, а вину на нього склали. Приказчик вилаяв його на всі боки і при рошоті не дав ні копійки та ще й наказав, щоб приходив одробляти той збиток ще на тиждень. А батько слухав-слухав, далі й каже: „отак, сину, завжди заробляй, то скоро хазяїном станеш”... То чи не стільки, кажу, заробив і той на лямпах, як цей за віялку, — закінчив дід. Усі засміялись.

— Лямпа — річ тендітна, — казали другі, — торхнеш возом — наробиш скла. І понесла його лиха година під таку хуру!

— Підеш і під таку хуру, — сказав похмурий чоловік, — коли в хаті, може, й шматка хліба немає.

Обмірковували справу з лямпами з усіх боків, люде промовкли, і Антін, узявши книжку, став читати далі.

„Он яке діло!” — подумав Василь Іванович і став прислухатися ще пильніше.

„У помѣщика было, — читав далі Антін, — въ одномъ кускѣ 857 десятинъ земли, въ другомъ на 130 десятинъ больше, чѣмъ въ первомъ, а въ третьемъ на 150 десятинъ больше, чѣмъ во второмъ. Сколько десятинъ земли было у помѣщика?”

Прочитавши задачу, Антін став пояснити її по своєму:

— В одному куску, каже, було аж 857 десятин, а в другому ще більше на 130, а в третьому й того більше!... А потім ще й питає, — тут Антін підняв палець до гори й прищулив око, — скільки-ж то тієї землі було в пана!

— А мабуть, чи не більше було, ніж у всієї нашої громади! — каже, усміхаючись, оден з гурту. — Колиб оце на всіх нас хоч оден отой кусочок, то булоб і нам і дітям нашим.

— Ото кусочки! — моргнувши оком, сказав Охрім, — це не те — що в тебе, або в мене: з такими кусочками можна хазяїнувати! А колиб йому в одну руку — опруг та в другу — пів-опруга, а в третю — й зовсім дасть Біг, — отодіб нехай він показяйнував! Поневолі пішовби лямпи возити.

— А добре булоби знати, скільки то прийшлосяб на двір,

коли усю оту землю та поділити-б між нашими громадянами? — проказав похмурий чоловік.

Далі Василь Іванович уже не міг терпіти. Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людям.

— І на віщо-б ото я базікав отаке язиком?... То-ж книжка написана зівсім не для того; по їй треба вчитися арихметики, а ви ка-зна що витіваєте. Коли так читати, то краще зівсім не читати.

— Та ми, Василю Івановичу, читаємо так собі, з нудьги, — виправдувались люди, — аби чим час загаять.

— То не краще булоб з нудьги взяти та й полічити, скільки вийде в кожній задачі, — наставляв Василь Іванович, — то-ж на те вона і є — арихметика.

Передні чоловіки сиділи і вдавали, що ніби увічливо слухають Василя Івановича. А позаду Охрім накинував бровою своїм сусідам і стиха гомонів.

— Це, виходить, така арихметика — панові звозять хліб з поля, а мужикові нема з чого возити, то мороч голову — скільки то всієї землі у пана!

Скільки душ пискнуло зо сміху, але здержались, щоб не зареготати голосно.

— Бачте — казав далі Василь Іванович, почувши сміх, — смієтесь, а й самі не знаєте, з чого. А я знаю, що ні оден з вас не доведе до ладу задачу!

— Де вже нам! — казали передні, — ми люди малограмотні, бо й зовсім неграмотні: куди нам полічити оттаку силу!

А Охрім казав далі своїм сусідам: — Це скажемо так: У тебе, Микито, скільки землі? — два опруги? Ну і в мене щось біля того. От зійшлися ми та балакаємо, а давай будемо лічити панову землю, коли своєї кат-ма. Ти скажеш: стільки у пана землі! А я скажу: ні, стільки! Ти скажеш: брешеш, бо стільки, а я скажу: ні, ти брешеш. Потім ти мене цап за чуба, а я тебе по вуху — і пішла арихметика!... А ось Грицько йде тай питається: За віщо то люди б'ються — не за батьківщину часом?

Усі реготалися, вже не здержуючись. Василь Іванович став сердитись.

— Варнякаєте ви таке, що воно зівсім не до діла. Я-ж вам кажу, — намагався він пояснити, — що в задачниківі тільки так пишеться про когонебудь, аби було над чим рахувати.

— То оте-ж саме й ми кажемо, — перебив його Охрім. — Коли в дома чорт-має чого рахувати, то давай...

— Тьфу! — плюнув з серця Василь Іванович, — ти йому — тату, а він тобі — кату! Давай сюди книжку! — крикнув він до Антона й трохи не силою вирвав її у нього з рук.

— Вам книжки читать?... вам хвости волам крутити! Оте ваша книжка! — Василь Іванович повернувся й пішов од гурту. Всі реготалися.

— Знаєте, Василь Іванович! — крикнув Охрім вслід монопольщиківі, — колиб довелось нам ділити ваші 90 десятинок, то можеб таки поділили по своїй, по мужицькій арихметиці.

— Може чи й поділилиб! — підхопив сумний чоловік.

Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, обернувся, хотів щось казати. Потім плюнув і мерщій подався до своєї монополії.

— Бач, як закрутив носом! Видно не дуже до смаку прийшлась йому мужицька арихметика! — казали, сміючись люди.

— І звідкіль принесла його нечиста сила! — казали другі.
— Тільки де два-три чоловіки зйдуться, то вже і його чортяка, хоч-не-хоч, внесе туди! Не дав і начитатись у волю. А шкода: втішна була книжка!

Олександр Колесса.

РІДНА ХАТА.

Ой від вітру дубровонька
Застогнала;

Родинонька на відході
Заридала.

— Ой нема вже у коморі
Ані шматки!
Все забрали комісарі
За податки!

Обшукали бідні люде
Всі куточки
Та забрали із собою
Дві сорочки...

Зайшла мати до пустої
До комори,
Та винайшла шкірку хліба
Для дітвори.

Обходили рідну хату
На всі боки,
Обіймив їх сиру душу
Жаль глибокий.

— Хатко-ж моя рідненька
Не моя ти!
Буде в тобі жид-невіра
Панувати.

Вийшли вони за ворота
З діточками,
Оглянулись, залилися
Сльозоньками.

Вийшли вони за високі
Перелази,
Верталися із дороги
Ще два рази.

Вернулися, заглянули
До хатини:
Стоїть пуста, обідрана —
Голі стіни.

Вийшли вони поза село
Аж на ниву,
Та згадали свою долю
Нещасливу.

Припав батько до облогу
І ридає,
І себе й людей і світ весь
Проклинає.

— Або верніть молодую
Мою силу,
Або верніть батьківську
Рілю милу!

Возьміть решту мого поту
Із сльозами,
Верніть поле загарбане
Лихварями!

Ріле-ж моя, кровавице,
Не моя ти!
Тяжко-ж тебе, рідна ниво
Покидати! —

Взяли свої землі грудку
У шматину,
Аби було що покласти
В домовину.

По тім боці оглянулись
Із під гаю:
— Будь здоровий, нещасливий
Рідний краю! —

БЮРА ПОСЕРЕДНИЦТВА ПРАЦІ.

Найти відповідну роботу се найважніша справа для кожного імігранта. В часи великого оживлення в промислі зробити се не трудно, бо тоді робота часто робітника шукає. Зате в часи промислового застою шукання праці стає трудною справою.

Для зв'язування до купи роботодавця та робітника існують різні средства, а головним з них є бюро посередництва праці, які кладуть собі за спеціальну ціль наперед вивідати, хто потребує робітників, а потім повідомити робітників про роботу і найти на кожде заняття відповідного чоловіка.

Приватні бюро.

Такі бюро посередництва праці бувають всілякі. Найдавніші з них се приватні бюро. Ведуться вони для зиску підприємців, і ведуться, як всякі інші приватні підприємства, або одним підприємцем, або спілкою, або компанією. Зиски тягнуть сі підприємці з тих, що шукають роботи, хоч часом побирають певну заплату також від тих, що шукають робітників.

В Америці відомі вони під ріжними іменами. Ті, що посередничать у вишукуванні фізичної праці, називаються звичайно „емплоймент бюро” або „емплоймент ейдженсі” (Employment Bureau, Employment Agency). Бюро, що посередничать в шуканню бюрової праці або занять по skleпах, називаються звичайно „комершел ейдженсі” або „комершел бюро” (Commercial Agency, Commercial Bureau). Бюро, що посередничать спеціально в шуканню домашньої обслуги, називаються часто „інтелідженс офіс” або „інтелідженс бюро” (Intelligence Office, Intelligence Bureau). Деколи такі бюро називаються також „Лейбор ексчендж”, „емплойерс референс сервіс”, „емплоймент гїлд” (Labor Exchange, Employers' Reference Service, Employment Guild). Спеціальні бюро посередництва праці, себто такі, що займаються лише шуканням праці для певних, спеціальних занять, фахів, робіт, мають відповідні назви: приміром, „готел ейдженсі” шукає готелевої послуги, „стенограферс ейдженсі” шукає стенографів та стенографісток, „кукс ейдженсі” кухарів та кухарок. В імені фірми на вивісках такого підприємства крім цих слів знаходяться ще другі слова, щоби її відзначити від других подібних фірм.

Спеціальне місце межі сими бюроми займають так звані „референс бюро”, котрі не вимагають від робітника, щоби він мав „референції” (посвідки, службові свідоцтва) від своїх попередних роботодавців; таке бюро дає робітникови не лише роботу, але й свідоцтво. За се воно рахує звичайно багато більше, як звичайне бюро, бо від 5 до 20 доларів, тоді як звичайні бюро числять в двоє менше.

Визиск приватних бюр праці.

Приватні бюро праці бувають всякі: одні з них чесно обслуговують своїх клієнтів, другі ні. Намножилося їх послідними часами в Америці дуже багато, але не можна сказати, щоби конкуренція значно примусила їх поступати чесно. Не казати вже про те, що декотрі з них фаворитують одних робітників або одні нації проти других, що декотрі обманюють робітників щодо умов праці, приміром подають фалшиво робітничу заплату, або дівчатам, ідучим до домів на службу, число осіб, дітей і т. и.

Се ще менчі надужиття, в порівнянні з тими, що виходять на яву час від часу через часописи, судові розправи та слідства філантропічних організацій та законодатних тіл. Не раз уже показалося, що такі приватні бюро правильно кажуть собі платити таксу за шукання роботи не тоді, як робітник її дістане, але вже тоді, як бюро його посилає на роботу, хоч він може сеї роботи не дістане. Бували случаї, що таксу стягали зараз при зголошенню до бюро, просто при переступленню порога бюро. Нечесні бюро дбають лише за те, аби з безробітного стягнути таксу, а потім за роботу для нього не дбають; притиснені його домаганням висилають його на адресу, на якій ніякої роботи нема. Бувають случаї, що навіть висилають робітника поза місто, а то й до другого степу буцімто на роботу, а в дійсности лише нате, щоби його позбутися. Бувають случаї, що в часописах оголошується якесь бюро посередництва праці, подаючи, що має роботу для 100 або 500 або й 1.000 робітників при залізниці, або при будові вистави, тощо; бюро ручить кожному, що зголоситься, роботу, і за роботу каже собі прислати доляра. На ділі ніякого бюро посередництва праці нема, а на поданій адресі обманці лише умовилися з почтарем або сторожем дому, що будуть відбирати пошту. Почта певно за один день принесе їм кількості зголошень по працю, вони „зчищать” сотки доларів і пропадуть, як вітер в полі. Ще инчі бюро посередництва праці удержують салони, готелі, реставрації, склепи, а бюро посередництва праці служать лише нате, щоби визискувати безробітних в тих головних бизнесах, щоби заробити на нічлігу, виміні чужих грошей, продажі їди і т. п. бизнесах. Бюра-обманці стоять не раз в зносилах з визискуючими підприємцями, котрі полюють передусім на нових імїгрантів і доставши їх в свої руки, трактують їх як рабів (Італійці називають таких рабовласників падронами). Щоби дістати імїгрантів в свої руки, вони удержують своїх агентів на кораблях, де вони можуть говорити з робітниками, ще заким вони можуть порозумітися зі своїми приятелями і товаришами. Деколи бюро посередництва праці являються організаторами страйколомства та шпіонажі серед робітників. Не треба додавати, що найбільше надужить допускалися бюро супроти необачних жінок і дівчат, котрих місто на роботу посилали не раз до салунових готелів для муштин а то й просто продавали до публичних домів.

Державна контроля над бюроами.

Сі страшні зловжитки довели до острого протесту зі сторони різних публичних чинників. Під їх впливом законодатні власти взялися зараджувати лихови. В багато стейтах нині вже є поухвалювані закони, які поставили всі бюро посередництва під строгу контролю урядових властей. Наперед забороняється отвирати і провадити таке бюро всякому, хто не має на се відповідного дозволу від властей, так званого „лайсенсу” Бюрам уже не вільно брати гроший від зголошуючогося по роботу, доки сей дійсно роботи не дістане. Не вільно намавляти робітника до виїзду поза місцевість, а тим менче до виїзду поза границі стейту, хиба що бюро має всяку певність, що робота запевнена. Бюра мають провадити книги, в котрих мають записувати докладно імена, адреси, дати зголошення, одержання роботи, заплачені такси і т. и., а котрі бюро обовязане показати властям до перегляду за кожним разом, як вони сього жадають.

Нема сумніву, що сі закони зробили багато для прочищення посередництва праці з нечесних підприємств, однак правдою є, що ще багато обманців ходить безпечно, і робітники добре мусять дивитися, ідучи до приватного бюро, щоби не попасти в кіхті такому вовкови в шкірі приятеля.

Значну частину роботи приватних бюр перебрали нині на себе другі бюро. Все таки можна сказати, що посередництво при шуканню роботи для домашньої обслуги находитсь в їх руках. Найбільше значіння мають ті приватні бюро, що шукають робітників для різних робіт при залізницях; вони звичайно мають контракти з залізницями на доставку великого числа робітників і, як вони кажуть, що мають роботу, то вони не дурять. Однак ся обставина, що вони мають звичайно виключне посередництво праці для великих залізниць, дає їм часто велику силу в руки проти робітників, деколи навіть силу настановляти робітничу заплату.

Бюра робітничих юній.

Першими інституціями, які уже з давна взялися запобігати надужиттям, що товаришать акції приватних бюр, були робітничі юнії. Хоч вони організуютьс для зовсім других цілий, та все таки в своїй діяльності вони стрічають багато нагоди для посередництва в шуканню праці. Прецінь кожда юнія стремить до того, щоби підприємці брали на роботу лише юнійних робітників. Щож лекшого, як примусити підприємця вдатися до юнії за кожним разом, як йому треба робітників?

Ось так робітничі юнії почали удержувати бюро посередництва праці. Очевдино, лише член юнії може користати з такого бюро. Юнія робить се звичайно в той спосіб, що приказує своему бизнесовому агентови або секретареви удержу-

вати спис членів без роботи; підприємці, потребуючі робітників, телефонують або пишуть до юнії, кілька разів потребують робітників. Тоді юнійний урядник посилає по робітників і висилає їх на подану адресу.

По декотрих європейських краях сей спосіб посередництва при шуканню праці дуже поширений, але в Америці лише дуже сильно зорганізовані фахові робітники можуть покладатися на свою юнію, що вона їм найде роботу. Правильно, сей дуже дешевий і під инчим зглядом досконалий спосіб храмає через ворожнечу підприємців до юнійних бюр. Американські підприємці вважають, що вживати юнії до шукання робітників значить давати юнії оруже в боротьбі проти підприємців.

Подібними до юнійних бюр є бюра, закладані також робітниками, коли такі бюра не звязані з юніями. Такі бюра не розбуджують до себе такої ненависти ані упередження, як юнійні, і часто роблять велику роботу. Сюди треба зачислити нечисленні в Америці кооперативне бюро праці, як, приміром „Домашнє Кооперативне Бюро”, кооперативне бюро для імігрантських дівчат, зорганізоване кілька літ тому назад в Нью Йорку. Слабою стороною таких бюр являється організаційна справа; бюрови дуже тяжко дістати доброго організатора підприємства, який не бувби заінтересований в збільшенню своїх особистих доходів.

До таких робітничих бюр треба зачислити також бюра посередництва праці, удержувані ріжними школами, від найнижчих до найвисших. Так як сі бюра організують і удержують звичайно самі такі студенти, які потім являються шукаючими праці, робітниками, то треба їх уважати робітничими організаціями. Таке бюро існує нині мало не при кожній школі, до якої ходять працюючі студенти, отже передовсім всякі фахові школи, але також при кожній „гай скул”, „каледж” і університеті.

Бюра підприємців.

Дуже часто підприємці самі закладають бюра посередництва праці. Певне число підприємців вьжється разом в організацію, яка має на цілі доставляти їм робітників, яких їм треба. Та тут такі організації храмають через недовіре до них зі сторони робітників, котрі бояться, що організація підприємців, капіталістів, фабрикантів, властителів копалень, як вже іде шукати робітників, то певно шукає їх на страйколомство, для шпіонажі, або для збивання заплати другим, уже працюючим робітникам. Через те такі бюра, закладані самими підприємцями, мають значінне лише для тих, що шукають роботи бюрової.

Філантропійні бюра.

Вийшло таке, що ані самі робітничі юнії ані товариства підприємців не можуть попровадити успішно бюра посередництва праці, бо до того, щоби бути посередником при шу-

канню робітників . роботи, треба двостороннього довіря: з одної сторони, довіря тих, що потребують робітників, а з другого боку тих, що потребують роботи. Ось так в міру того, як приватні бюро компромітувалися своїми надужиттями, а юнійні та капіталістичні бюро показувалися безрадними, в міру того набирали значіння бюро, організовані ріжними публичними інституціями, які з одної сторони не попадали в покусу для гроша, бо вони загалом для гроший сего не робили, а з другої сторони мали довіре так робітників, як і підприємців.

Безперечно, першою інституцією того рода треба уважати церкву. Американські церкви дійсно дуже часто бралися за таку роботу. Неодна церков, остаюча під енергічним проводом, зробила багато для своїх членів в тім згляді, для робітників находила дешево добру роботу, для підприємців порядних робітників. Церковне бюро, звичайно, посередничить межи своїми членами, в деяких случаях межи членами даного віроісповідання. Се, що такі бюро можуть розширити правильно свою діяльність лише на місцевість, є головною їх слабою стороною.

Подібними до церковних бюр є бюро, ведені такими напів релігійними товариствами, як Армія Спасення („Салвейшен Армі”), Янг Менс Кристшен Асосіейшен (коротко званим Уай. Ем. Сі. Ей.) та Янг Віменс Кристшен Асосіейшен (коротко званим Уай, Дабел’ю, Сі. Ей), котрі мають свої філії (бренчі) мало не в кождім місті Злучених Держав, а котрі мають свої бюро праці, де член за номінальною доплатою може дістати інформацію про роботи.

Сюди зачислити треба бюро праці, ведені милосердними інституціями. Так, приміром, в Нью Йорку є бюро, ведене організацією „Стейтс Черіті Ейд”, в Бостоні організацією „Асосіейшен фор Ейдинг Деститут Мадерс енд Чилдрен”, в Шікаго бюро товариства „Иллинос Чилдренс Ейд Сосайеті” і т. д.

Тут треба згадати також бюро, ведені так званими „сет-лемент”-ами, то є добродійними організаціями звичайно багатих людей, обєднаних для праці і життя серед густо населених діленьниць великих промислових осередків. Маючи широко розгалужені зносини серед багатой кляси міста, вони можуть часто прислужитися робітникам, хоч робітники не все люблять спосіб, в який бюро роблять прислугу.

Деколи запомогові організації, які обєднують і роботодавців і робітників, робили в тім напрямі багато роботи, як, приміром, масонська льожа в Брукліні, котра в однім році 1903. найшла роботу для 2.500 своїх членів.

Урядові бюро праці.

Після всякої правдоподібности, однак, будучність не рішить ані в користь приватних бюр, ані в користь філянтропійних бюр, але в користь урядових бюр. Що приватні бюро не дають бажаного висліду, бо безробітний чоловік представляє для несовісного підприємця занадто велику покусу для визиску, щоби він міг її опертися зі страху перед тяжкими

навіть наслідками, означеними в законах, се показала уже навіть практика в Злучених Державах. Ми бачили також, чому не мають поводження бюро робітників та бюро підприємців. Що бюро, ведені церквами та філантропійними інституціями, також не зовсім найкраще можуть сповняти свою задачу, се доказала уже практика в Європі. Через те там почали вже з давна опирати організацію бюр праці на цілком нові основи.

Є се урядові бюро праці. Не приватне підприємство, і не церков, ані філантропійна організація береться за організацію бюро посередництва праці, але самий уряд, державний або міський. Міські бюро праці почалися з того, що приватні та публичні місцеві бюро злучилися в одно, і перейшли опісля під заряд і на удержання міста. Міські уряди в Німеччині роблять з давна велику роботу в посередництві праці (само берлінське бюро найшло в 1904. році працю для 67.000 робітників). Робітник, що шукає роботи, платить лише номінальну таксу (в Німеччині 20 фенігів). В уряді бюро сидять в рівнім числі робітники і підприємці. Бюро уже мають добре вироблений досвід в своїй діяльності, і при помочи докладно ведених спостережень і статистики поправляють далі свої методи.

В Злучених Державах в тім напрямі зроблено лише початок. В кільканайцять стейтах ухвалено закони, постановляючі організацію стейтових бюр. Звичайно стоять вони під зарядом стейтового департаменту праці, але не маючи звичайно відповідних фондів, ані відповідної урядової машинерії, не можуть зробити багато. А скільки можна зробити, показує одно взірцеве бюро праці у Мілуокі, Вискансін, котре за перший рік свого існування найшло роботу для 11.400 робітників, а в другім році зробило майже півтора рази більше. Нині наводиться урядове бюро праці майже в кождім сотисячнім місті Америки, а деколи й по менших містах. Міститься воно звичайно в ратуші („ситі гол”) або в судовім будинку (довідатися про се можна на почті або від поліції). Такий уряд побирає невеличку оплату за свою службу, бо американські законодателі держаться і в тім згляді засади, що всяка служба повинна платити свої власні кошти.

Уряди декотрих стейтів пробували також посередничити в шуканню праці при помочи почті, але з сього нічого не вийшло. Урядові бюро, однак, показали свою пожиточність, і при належитім зрозумінню зі сторони суспільности поширяться на всі стейти Злучених Держав і тоді певно дадуть багато більше користи, як дають нині, при своїм слабім поширенню та доривочности своєї роботи. Хоч американські політики аж надто часто основують їх, щоби зеднати голоси робітників, то все таки вони сповняють дійсну посередничу службу і сповняють її дешево і без визиску.

Українські студенти в Берні, в Чехословаччині.

ПРОМИСЛОВІ НЕДУГИ.

Ще в старинні часи, в стариннім Римі, завважали письменники, які займалися господарськими справами, що серед великих мас рабів, нагромаджених при одній промисловій роботі, ширяться певні хвороби; ті хвороби один старинний письменник так і назвав рабськими хворобами.

На хвороби від праці звертали увагу також в середні віки, коли старинне рабство промислових робітників впало, а на його місце завелося вільне міське ремісництво. Міські цехи, себто організації, в які були організовані всі ремісники кожного ремесла, видавали приписи про ті хвороби, а звіти з їх нарад, які заховалися до наших часів, показують, що вже в середні віки ремісники уважали пильно на умови праці ремісників, щоби охоронити їх перед можливими шкідливими для здоровля наслідками праці.

Із заведенням фабрик у всіх галузях промислу справа хворобливих впливів фабричної праці набрала значіння першорядної суспільної справи. Вже в самі початки фабричного віку показалася пекуча потреба суспільного вмішування в справу умов фабричної праці. Як лише почали примінювати парову силу і машинерію на місце тілесної сили людини, зараз почалося безпощадне визискування дітей і жінок. Страшні наслідки фабричної праці для слабих діточих і невідпорних жіночих організмів відкрили людям очі також на наслідки фабричної праці на мушину. Почалися довші розсліди, ведені законодатними тілами, науковими інституціями, та приватними людьми. Кілька разів цілий світ був потрясений розкриттями, поробленими сими розслідами, як приміром англійською урядовою комісією в 1841. році. Сі розсліди дали товчок до дальших розслідів по всьому світу над впливом звання і заняття людини на творення хворобливих проявів в людській тілі. По різних краях Європи позакладано спеціальні інститути для розслідження сих хоріб; позаводжено спеціальні музеї для роблення суспільности, а передовсім робітників осторожними в справі умов їх праці; і основано спеціальні шпиталі та клініки для лічення виключно хоріб, викликаних постійною працею.

Та хоч наслідком сих розслідів наука про ті так звані промислові або заводові хвороби розвинула велику і розгалужену науку, в нас ще нічого майже про них не писалося. Правда, живучий рільничою працею український селянин може легко обійтися без сих відомостей, але зате українському імігрантові, що перше всего по своїм приїзді до Америки попадає у фабрики, треба конче знати хоч дещо про сю жизненну для нього справу.

Не треба думати, що в Злучених Державах нема сих заводових чи промислових недуг. Злучені Держави мають високо розвинений фабричний та копальняний промисл, і як такі

вони мають також багато заводових слабостей і багато людей, хорих тими слабостями. Вже минуло пів століття від часу, як в Америці перший раз розсліджувано наслідки фабричної хвороби для робітників. Зробила се спеціальна комісія легіслятури стейту Месечузетс. Тому десять літ з верхом губернатора стейту Илинойс дав почин до розслідження сих хоріб, установляючи до їх розслідження спеціальну комісію з економістів і лікарів. За сим стейтом пішли другі стейти, і незадовго відбулася федеральна конференція в справі промислових хоріб; славний є її меморіал до тодішнього президента Злучених Держав, в котрому обчисляється, що в Злучених Державах річно понад 13 мільонів людей слабеє на різні промислові хвороби. Американський уряд став звертати увагу на промислові хвороби, а американська перепись населення знає аж 101 рід хвороби від промислового заняття. Кілька стейтів оснувало постійні комісії для розсліджування сих хоріб, а 15 стейтів вимагає нині від лікаря, виставляючого свідоцтво смерті, ствердження, чи смерть людини не була викликана промисловою недугою. Се все показує, що промислові хвороби панують в Злучених Державах так само, як по других фабричних та промислових країнах.

Затроєння отрійними металами.

Найбільше недуг повстає від затроєння трійними металами та їх мішанинами. Тут треба зачислити затроєння антимоном, якого вживається до виробу друкарських черенок, до затверджування олова для амуніції, до виробу штучних огнів, до фабрикування бавовни і друкування узорів на тканину. Широке приміненне має арсенік, котрого уживають в що найменше 30 різних промислах, в стані порошкованім, плиннім або змішаним з другими складниками; на діланне сеї сильної отруї виставлені робітники, працюючи при добуванню або витоплюванню арсенікових руд, при виробі фарб і красок, при гарбарстві, фаброванню і виробі скла. Робітники, заняті відливанням бронзи, хорують на так зване острі бронзове затроєння; на нього слабеє коло три четверті всіх робітників, занятих в сім промислі. Затроєння оловом треба уважати найстаршою промисловою хворобою; її знали ще в давнину, а нині начисляють коло півтора сотки звань, в котрих стичність з оловом викликає острі затроєння у робітників. Межи найважніші з тих промислів треба зачислити: добування та витоплювання олова, виріб білого та червоного олова, фарб та красок, відливання черенок, роблення шроту до рушниць та відливання скла. В сих промислах працює в Злучених Державах понад 25.000 осіб. Мало є так отрійних тіл, як живе срібло. Його шкідливість велика тому, що воно легко переміняється на пару і парою втискається в шкіру чоловіка. Найбільше терплять майнери, добуваючі живе срібло, а попри них терпіли найбільше робітники, заняті виробом зеркал, поки живого срібла не заступлено менше шкідливим металем. Його

вживають ще нині до виробу електричних лампок, штучних цвітів, фарби до волосся, косметиків, та при виробі повстяних капелюхів. Другі метали, як нікель, платина, срібло, цина і цинк, також викликають деколи затроєння.

Отрійні випари, дими і гази.

Число ріжних отрійних газів, димів та випарів таке велике, що їх вичислюванне не може досягнути ніякої практичної ціли. Треба однак згадати хоч найбільше шкідливі.

Аніліна, дуже отруйний випар, що повстає з вугляної смоли і бензини; вона переходить в людське тіло або через віддихові органи або через наряди травлення або просто через шкіру. Вона шкодить передовсім робітникам, що працюють у фабриках фарб, ткацтвах, фарбарнях та у фабриках стінного паперу. Люди, затроєні аніліною, умирають вчасно.

В майнах повстає спеціальний газ, вуглевий двоокисень, котрий американські копальні робітники називають „човк демп”, тобто душачим газом. Він повстає також у великій і тому небезпечній кількості при рафінуванні цукру, у фабриках крохмалю, бочок до пива та в паперовнях. Обчислено, що воздух, пересичений 5 процентами сего газу, ще не має шкідливих наслідків на здоровле, однак більша кількість уже шкодить, а вдихуванне воздуха, в котрім є понад 10 процент сеї отруї, показалося смертельним затроєнням в одній четвертій часті случаїв.

Звичайно кождому відома вбійча сила світляного газу. Він становить небезпеку промислу цементового та цегляного та промислів, які вживають деревного вугля.

Дуже шкідливий є газ хльорина, котрий шкодить уже тоді, як у воздуху найдеться його лише одна пята частина на 100.000 частин вдихненого воздуха. Вживають сего газу при виробі поливи, стінного паперу, паперу до писання та при наповнюванню металевих валків світляним газом. Наслідком затроєння сим газом є скоропостижна смерть.

Дуже сильною отруєю являється також пруський квас, яким затроюються фотографи, робітники, вирабляючі газ з вугля та ріжні хемікалії.

В багатьох промислах вживають місто збіжевого алькоголю деревного або метильового алькоголю, котрий є лютою отруєю і був причиною неодного отроєння і неодного осліплення. Через те послідними часами закони заборонили його вживати в промислі; мимо сеї заборони його часто вживають беззаконно. Обчислено, що дві тисячні частинки випарів сего алькоголю вистарчить, аби затроїти людину.

Мало є отруй, які своєю убийчостю моглиби дорівняти випарам білого фосфору. (Так званий червоний фосфор не уноситься у воздух і не є отрійний.) Власне білий фосфор зробив виріб сірників таким небезпечним промислом, що в багатих країнах світа законами заборонено вживати його в промислі. Такий закон існує також в Злучених Державах, але

не заборонено вживання сеї отруї в других промислах. Наслідки затроєння фосфором є звичайно обмирання щок, котре починаєсь псутом зубів, а кінчиться частинним кришенем щок.

Отрійні течі.

Межи отруйними течами перше місце займає нітрогліцерина, безбарвна, оливна, зникаюча теч, котрої уживається до виробу різних медикаментів а передовсім до виробу різних вибухових матерій. З сеї течі роблять рік річно понад чверть міліярда фунтів динаміту. Дістається вона до тіла робітників не лише через шкіру, але й через воздух як випар. Правда, декотрі робітники проявляють дивну відпорність на сю отрую, зате другі люди дістають завороту голови, як лише подадуть руку людині, що працювала коло так званого „великанського пороху”. Нафтяна ропа також викликає затроєння у робітників, яке проявляється ослабленнем ніг і заворотом, а в тяжчих случаях навіть обміннєм та затроєнням легких. Найбільше терплять від сього робітники, заняті чищенням великих збірників на ропу.

Дражнячі порохи та тканини.

Треба з'ясувати собі, що всякі промисли, в яких повстає копіт, є небезпечні для людського здоров'я. Робітники таких промислів дуже часто хорують на туберкули (чахотку, сухоти); смертельність серед чахотників в сих промислах два рази більша як серед робітників других промислів. Американське Бюро Праці обчислило в 1908. році, що смертельність від чахотки серед мушчин у віці від 25 до 34 року життя виносить у всіх робітників 31 процент, тоді як у самих робітників, остріах ножі, вона виносить 71 процент; у робітників, що роблять наряддя і багато стикаються зі залізним пилом, 58 процент; у робітників, що рубають-лупають камінь, та ткачів 50 процент; робітників по тартаках 44 процент. На смертельність від чахотки впливає не лише скількість пилу у воздуху підчас роботи, але також скількість пилу у воздуху, котрим дихає робітник по повороті з праці.

Після обчислень одного ученого, в кождім кубічнім міліметрі воздуху у горах є лише 72 частини пороху, тоді як в воздуху у місті Лондоні та Парижі є 300.000 до 500.000 частинок; чистий воздух на селі має коло 500 частиць пороху, тоді як сая перед зборами має їх коло 175.000, а по зборах коло 400.000. Із сього видно відразу різницю межи працею селянина на рілі а працею міського робітника у фабриці.

По фабриках уносятся порох з різних ростинних, мінеральних і звиринних матерій. До найбільше шкідливих належить порох з тютюну і футер.

Заводові зарази.

До заводових недуг треба зачислити далі хороби, що поширяються через переносення бактерій підчас праці.

Найбільше поширеною з них є хвороба, котру називають в Америці „гачковою хворобою”, „гукворм дізіз” Викликає її галапас, живучий в людській тілі, котрий складає яечка в людським жолудку. Хвороба ся проявляється вихудженням тіла, хворобливим апетитом до острої страви або ненормальним апетитом до таких річий, як дерево, вовна, і т. и. Поширяється вона в Злучених Державах передовсім в стейтах Аркензас, Джорджія, Алабама, Кентакі, Луїзіяна, Місісіпі, Норт Каролайна, Савт Каролайна, Тенесі, Тексас і Верджінія. Здержанне її поширення залежить зовсім від каналізації.

Такою самою хворобою треба уважати так звану „антракс”, яку називають також сибірською пошестю. Случається вона часто у робітників, сортуючих вовну, і тому її й називають „вулсортерс дізіз”

Робітники, що часто мають до діла з мясом худоби, наражаються ратичною і писковою заразами, як також носатизною і коростою.

Недуги від нездорового оточення.

Типічним приміром праці серед нездорових умов можна уважати працю в так званих кесонах, тобто у великих, сильних скринях, які уможливають робітникам працювати під водою (при будові мостів, приміром). Робітники, працюючі в кесонах, перебувають в згущенім воздуху; через те, як вони хорі на серце або кровоносні начиння, дістають нервової хвороби, подібної до параліжу. Від сеї самої хвороби терплять морські нурки, що добувають губки з морського дна, та морські нурки, що працюють коло кораблів під водою, а деколи також майнери і лупачі каменя.

На повільне але не менше шкідливе діланне умов праці виставлені робітники, працюючі серед великої горячі, як приміром робітники залізних печий, видувачі скла. Від дивлення на дуже горяче світло вони дістають часто ріжних очних хоріб, як їх очі не закриті.

Що можуть зробити робітники самі в справі промислових недуг?

Хоч вичислені тут заводові хвороби далеко не вичерпують повної їх лісти, та вже й вони дають понятте про те, що емігрант з рілничих країв попадає в Америці в засадничо відмінні умови, які мусять мати вплив на його тіло, і то вплив дуже часто шкідливий. Праця та її наслідки для здоровля робітника являються для нього таким важним питанням, що він над ним мусить застановитися. Він не може дивитися на американського робітника, котрий з одного боку знає про ті всі небезпеки для свого здоровля з малку, а з другого боку вже привик до них так, що вони уже не становлять для нього такого важного питання, як для того, що з вільного і чистого воздуха попав у фабрику в місті.

Свідомість небезпек фабричної і копальняної праці робітник се перша основа і умова зарадженія лихови. Без робітничої свідомости про се важне питання його здоров'я і життя неможлива ширша акція для усунення, або принаймні облекшення наслідків фабричної праці. В поступових європейських краях, як Німеччина, Англія, вже багато зроблено для освідомлення робітників в тім напрямі. Там різні чинники, як робітничі газети, клуби, партії, уряд, школи, лікарські товариства і т. и. розвели широку працю коло поширення серед робітництва засад гігієнічного (здорового) життя, яке одно вже може стати поважним заборолом проти знищення, яке в робітничім тілі ширить неприродна фабрична праця. Вони навчають, як здорова їда; належите дбанне за тілесну чистоту і часта купіль; як належите дбанне за чистий воздух; як чистість рук, уст; дбанне за очи; навіть позиція тіла при праці; належитий відпочинок підчас перерви в праці і належитий сон в ночі, — як се все зміцнює відпорність тіла проти повільного, але остаточно таки глибокого впливу фабричних умов. Вони ведуть пропаганду проти шкідливих пороків, як жування тютюну, гуми, вживання алкоголічних напитків, та проти нездорових звичок, які витворюють основу для поважних недуг, немовби вистеляючи вигідне леговище страшному ворогові. Вони навчають про вагу штучного руху, гімнастики, яка фабричному робітникови здаєсь нате, щоби вирухати ті кости і мясні, що не рушаються при односторонній фабричній роботі. Вони вчуть їх частійше заходити до лікаря і радитися його перед починанням всякої тяжкої праці. Вони повчають робітників про небезпеки, які грозять їх здоров'ю від сеї або тамтої роботи, про різні охоронні способи, якими можна ухороняти легки від випарів і газів, очи від блеску, члени тіла від небезпечних зубів машин, і т. д.

В Європі для сеї ціли повстали осібні товариства, які уладжують відчити, устроюють вистави, мандрівні і постійні, видають газети, летючки, повчаючі наліпки. В Америці в тім напрямі зроблено лише початки, хоч власне Америка зі своїми міліонами імігрантів, приходячих з рільних країв і непривичних і не розуміючих умов фабричної роботи, найбільше потребувалаби такої навчаючої кампанії.

Що може в тій справі зробити підприємець?

Нема сумніву, що підприємці моглиби багато зробити в справі охорони робітників підчас праці: відповідними поученнями для робітників, заведенням охоронних средств, закратовань коло машин, приладів до втягання пороху, газів і т. д. На жаль треба сказати, що мало є таких підприємців, які почувалибся до морального обовязку захороняти своїх робітників в той спосіб. Конкуренційна боротьба, на якій опирається нинішня продукція, примушує фабриканта обнижати як мога найбільше кошти витворювання. Всякий прилад для охорони робітників коштує гроші, підносить ціну виробу фабри-

ки; як що другий фабрикант не зробить того самого, то його становище в конкуренції з ним ослаблене. Через те навіть ті фабриканти, що признають потребу охоронних средств, самі їх не заводять. Загально кажучи, се можливе лише тоді, коли всі фабриканти постановлять се завести.

Що може зробити суспільність?

Але всі фабриканти добровільно ледво чи згодяться видавати гроші на таку річ. В той спосіб виходить на верх потреба суспільної акції. Суспільність може примусити фабрикантів завести у себе средства для охорони здоровля робітників. Законодатні тіла мусять видавати закони, запевняючи робітникам здорові умови праці, охороняючи їх перед шкідливими наслідками фабрики та майни. До ухвалення таких законів треба розбурхати суспільне сумління, освідомити суспільність про вагу справи. Сеї свідомости треба також на те, щоби суспільність вимушувала на урядниках належите виконування ухвалених уже законів.

В деяких краях Європи се все вже осягнуто, а мимо сього робітниче здоровле там нищиться. Видно, що фабрична робота вже своєю суттю потягає за собою певні жертви серед тих, що її присвячують свої сили. Що-ж робити з сими робітниками? Чи лишити їх на власні сили? Чи оставити їх на забавку долі? Чи зробити їх винуватих за те, що вони попали в таку фабрику чи майну?

Так думали колись і законодателі, і учені, і церкви. Але нині людська совість уже бунтується на думку, що робітник, який з нараженням власного здоровля, скорочуючи дні власного життя, дає людству якийсь виріб, мавби платити сам все вдоволення, яке люди з сього мають. Коли люди потребують деяких виробів, які з konieczністю потягають за собою жертви в людях, то най за свою користь платять не лише ті, що їх вирабляють, але й ті, що з сього користають. На тій основі поза заводжено в богато краях суспільне обезпеченне робітників. В Америці до сього ще далеко, але й тут з часом, зі зростом політичного впливу робітників до сього мусить дійти. (ор)

ЗОЛОТІ СЛОВА ВЕЛИКИХ ЛЮДИЙ.

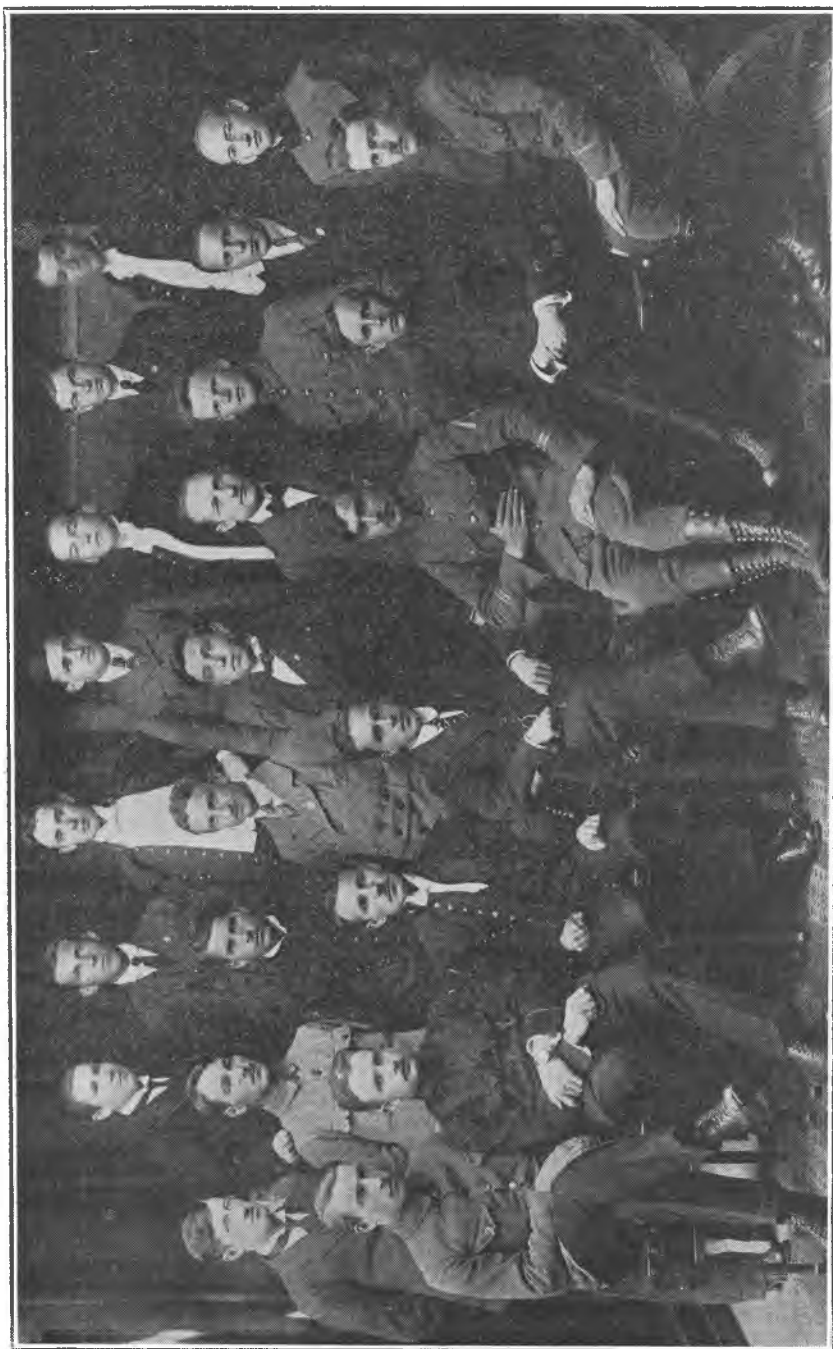

Праця кожного чоловіка приходить разом з ним на світ. — (Ловел).

Нема дня, котрий не давав би нагоди до якогось доброго вчинку, чогось, що досі ніколи не можна було зробити і що в будуччині вже годі буде зробити. — (Борлей).

З найчорнішої землі виростають найгарніші цвіти, найвисші і найсильніші дерева ростуть до хмар посеред скель. — (І. Г. Голянд).

Убожество страшна річ. Деколи забиває в нас душу; однак часом є цим північним вітром, що перемінює людей в Вікінгів. — (Уїда).

Українські студенти в Пшибрамі, в Чехословаччині.

ВІДШКОДОВАННЯ ЗА УШКОДЖЕННЯ РОБІТНИКІВ ПРИ ПРАЦІ.

Межи питаннями, які нинішній суспільний лад мусить розв'язати, одно з перших місць займає справа промислових випадків. В Злучених Державах се питання являється одним з головних суспільних питань. Прецінь се край, де кожного року трапляється до 50,000 смертельних випадків по фабриках і копалнях, де число усіх випадків, смертельних і калічних, виносить від 500,000 до 2,000,000 річно. В тих стейтах Злучених Держав, котрі признавали примус урядового записування випадків по фабриках і копалнях, а котрі обнимали коло половини населення північно-американського союзу, нараховано в 1910. році аж 22,652 нещасні випадки, котрі покінчилися смертю. Матеріальна шкода для робітників з тих випадків ледво чи дасться обчислити; її рахують на кількості мільонів, а декотрі навіть на мільярд доларів річно.

Питання відшкодування за нещасні випадки набирає в Злучених Державах ще тим більшого значіння, бо число нещасних випадків в промислах тут значно перевищує число випадків по других краях. Досить пригадати, що американські залізниці мають під тим зглядом уже вироблену „славу”, а в американських копалнях на кожних 2,000 робітників гине річно 7, тоді як в Пруссії гине 4, в Англії 3, а в Бельгії 2.

Коли зважити, що при небезпечних роботах, де є найбільше випадків, працюють передовсім імігранти, тоді стане ясно кожному, нащо йому здалося знати хоч щонебудь про те, які законні постанови обов'язують на случай нещасного випадку у фабриці або майні. Американський закон, як зрештою кожний закон у світі, признає правило, що незнання закона нікого не оправдує.

Американське право з Англії.

Тимчасом власне американське право про відшкодування робітників дуже трудно пізнати.

Американці переняли своє право від Англії. Се право давне. Не було воно писане право, видане законодавною властю, але збором різних правил, котрих обов'язуючу силу признали суди. Се неписане, судове право називають „загальним правом”, „каменю”.

Право про відшкодування за каліцтва при праці являється його частиною. Воно також дуже давне, бо сягає початком тих часів, коли навіть в Англії ще не було фабричного промислу. Правні постанови, усталені звичаєм та освячені судейськими засадами, примінено пізніше до новомодних відносин межи роботодавцем та робітником у фабриці і копалні. Пізніше законодавні власті видавали поправки до „загального права”, проголошеного суддями. Через те в сій справі панує нині страшна мішанина. „Загальне право” постановляє одно, а закон законодавчої власті друге. Навіть адвокати не так легко розібратися в суперечних зі собою законах.

Постанови загального права про відшкодування робітників.

На основі „загального (судового) права” зобов'язання підприємця до відшкодування його робітника були дійсно дуже обмежені. Як що межі робітником а підприємцем була про се осібна умова, то суд дивився на її постанови. Коли, однак, як се звичайно буває, такої умови не було, то на загал кажучи, суд признавав підприємцям за обов'язаного повернути робітникови шкоду лише тоді, як підприємець завинив за нещасний випадок. Вина підприємця була основою права робітника до відшкодування.

Яка мала се відвічальність, побачимо зараз, як лише зважимо, що нещастя в промислі трапляються: від випадку, ніким незавиненого; від самої природи служби і заняття; і через недбальство людей. Недбальство може бути недбальством підприємця, або недбальством другого робітника, або недбальством самого потерпівшого робітника, або врешті недбальством чужої людини.

Чия шкода, того гріх.

Коли нещасний случай являється наслідком нещасного, ніким незавиненого случаю, якого ніхто не міг предвидіти й якому ніхто не міг запобігти, — такого, як грім, повінь, буря, яке англійське право називає „вчинком Бога” (ект оф Год), — то за шкоду має перетерпіти той, на кого вона спала. Шкода з „вчинку Бога”, казали англійські судді, лежить там, де впаде. Значить, як вона впаде на робітника, то най робітник терпить її, як мога. Закон приймає, що всякий чоловік приймає на себе наслідки непредвиджених і незапобіжних випадків, а робітник на чужій службі не становить виїмку. Поносити всі припадкові ушкодження від таких небезпек се перший тягар, вложений судовим англійським (і американським) судівництвом на плечі робітника.

Та се ще найменше. Приходимо до случаїв, де нещасний випадок являється наслідком самого заняття. Під сим треба розуміти ті нещасні випадки, що трапляються в промислі без огляду на те, як обережно його ведеться. Случаються в кождім промислі випадки, яким запобігти не можна. Відомо, що копати вугле під землею або витягати шини у сталевій фабриці або робити стрільний порох не так безпечно, як копати бараболю або перо гризти в канцелярії. Щоб не робити, в тих промислах нещасні випадки траплятися будуть. Вони немовби нерозривно і неминучо зв'язані з деякими промислами і званнями.

Хтож поносить їх кошти після англійського загального права? Після погляду судів, робітник, рішаючися на таку небезпечну роботу, знав з гори всі небезпеки для свого життя і здоров'я, або знати повинен. Колиж мимо сього взявся за небезпечну роботу, добровільно, ніким не примушений, то се знак, на думку суду, що він рішився тихою умовою з підприємцем взяти на себе всі звичайні небезпеки праці. Коли потім

понесе каліцтво, то він не може за се винити нікого другого, лише себе самого, як не може нарікати на своє каліцтво жовнір, що пішов на війну. Признавати підприємця обов'язаним до відшкодування за такі звичайні випадки булоби, на думку судів, несправедливо, бо підприємець не повинен бути в отвіті за випадки, які траплялибся, хочби він найосторожніше провадив своє підприємство. Таким рішенням судів на робітничі плечі вложено кошти усіх звичайних в промислі випадків.

Та робітник має брати на себе не ті неминучі випадки промислу, які трапились при **найкращім** веденню фабрики чи копалні, але ті, що трапляються при **звичайнім** веденню підприємства. Щоби звільнитися від одвіту за випадок, підприємець не потребує доказувати в суді, що він веде своє підприємство так, що краще не можна; най він лиш доведе, що він його веде так, як звичайно, загально другі підприємці ведуть свої підприємства, а вже його суд звільнить від обов'язку платити відшкодування. Мовляв, всякі небезпеки в таким случаю бере на себе робітник. Як далеко посувалися суди в тім напрямі, видно приміром з того, що суд не признав відшкодування робітникови, накладаючому телефонічні дроти („лайнменови”), як він діткнувся незакритого електричного дроту і погіб від громовини; ані робітникови в каменоломні, котрого придушила падаюча каменя; ані робітникови в старомодній сталювни, як хлибцісто незачіплене ведро вивернуло на нього 4.000 фунтів розтопленого заліза.

Закон іде ще далі і признає, що робітник бере на себе не лише всі звичайні небезпеки праці в данім промислі, але й всі небезпеки, надзвичайні і небувалі, як він про них знав або повинен знати. На тій основі суд не принав раз відшкодування працюючій в пралні дівчині, котру неприбита ціпко дошка вдарилася по руках і загнала їх під валки, де їх машина поторощила; позов її відкинено на тій основі, що вона звертала властителя увагу на неприбиту дошку, але не покидала роботи, як направи не зроблено. В инчій случаю суд не признав відшкодування робітникови, котрого побив журавель при будові, хоч робітник не знав, що шнур ослаб, але, як казав суд, повинен був знати. Коли робітник бачить небезпеку і доносить про неї властителя або його форманови, а сей обіцяє направити небезпеку, то ризико переходить на підприємця. Коли однак властитель не направить небезпеки в слушний час (в якім властитель звичайно такі річі направляє), а робітник далі працює і не покидає роботи, то ризико знов переходить на робітника. Як пан або його заступник не обіцяє направити, то тут робітник бере на себе ризико відразу.

„Правило про товариша праці”.

Межи звичайними небезпеками праці закон зачисляє також небезпеки від неостороги співтоваришів праці. Роботодавець обов'язаний, що правда, підібрати відповідних робітників, але він обов'язаний найти не таких робітників, які ніколи не викликають випадків, а просто робітників звичайної

зручності і уважливості. Як підприємець сповнив се, то він уже вільний від одвіту за всякі шкоди, які можуть мимо сього виринути для нанятих у нього робітників. Як він наняв робітників, які відзначаються звичайною пильністю і уважністю, то в случаю нещасного випадку він не відповідає пошкодованим робітникам. Се називається „правило про товариша праці” Після сього правила, якби залізничні робітники наладували динаміту не у вагони в середині поїзду, як се звичайно робиться, але в кінцевий вагон і якби через те опісля прийшло на поли до катастрофи, як поїзд переїжджає коло залізничної будки, і якби від катастрофи погіб будник і корова якогось фермера, то фермер, як чужа для залізничної людини, мігби випозивати від залізничної відшкодовання за корову, а родина будника не могла би вискаржити відшкодовання за убитте свого хлібодавця, бо, мовляв, він належить до робітників залізничної і взяв на себе всяке ризико з неувagi товаришів праці.

Одиноким обмеженням „правила про товариша праці” давніше було те, щоби оба робітники, себто ушкоджений і той, що завинив ушкодження, були заняті не лише в того самого підприємця, але й в тій самій заняттю. Вони не мусять працювати при тій самій праці; вистарчає як працюють для спільної ціли. Але й се правило суди поясняли дуже свобідно, признали „брейкмена” на однім поїзді та машиніста на другім за товаришів праці. Через те, як залізничниця прийняла на машиніста чоловіка, видимо тверезого, але сей раз упився і по пьяному спричинив катастрофу, через яку погіб „брейкмен” на другім поїзді, то залізничниця за се не відповідала „брейкменови” чи там його родині, бо, мовляв, машиніст та „брейкмен” працювали в спільній праці. Так само суд признавав начальника станції і машиніста на поїзді; робітників на торі („трек гендс”) і робітників на поїзді („трейн гендс”); брейкменів, кондукторів, машиністів і пічкурів на тій самій поїзді або инчих поїздах, але в тій самій залізничній підприємстві, — за товаришів праці, подібно як дівчину, працюючу в базаровій крамниці, і хлопця, що провадить елєвейтор в тій самій крамниці.

Доперва пізніше деякі суди стали робити ріжницю меж робітниками; стали відріжнати робітника, ушкодженого таким самим робітником, як ушкоджений, від робітника, ушкодженого через недбалство такого робітника, який заступає підприємця, видає розкази, які лише підприємець може видавати, або руководить цілою галузею підприємства. В першій случаю робітничови не признавано відшкодовання від підприємця, в другім случаю підприємство відповідало за шкоду, зроблену наставником.

Ціле се „право про товариша праці” є дуже виїмковою постановою, бо закон признає як правило, що як каліцтво було наслідком неуважности зі сторони другої людини, то покалічений має право домогатися відшкодовання від виновника або від його пана, о скільки виновник був ним нанятий і зробив другому шкоду, сповняючи панську службу. Суди голоси-

ли засаду, що пан відвічає не лише за свої вчинки, але і за вчинки і шкоди, виникаючі з вчинків своїх слуг і робітників, як слуги сповняли в той час його волю або виконували звичайну роботу, до якої їх пан наняв. Коли однак робітник, сповняючи приказ пана або зайнятий роботою, до якої його нанято, ушкодить другого робітника, то ушкоджений робітник може позивати лише самого робітника; так як робітник звичайно не може заплатити високого відшкодування за каліцтво або смерть другого робітника, то таке право знов значить тільки, що повне позбавлення ушкодженого відшкодування.

Відповідальність підприємця.

Лише в однім случаю робітник може випозивати відшкодування від підприємця, а саме тоді, як він поніс шкоду через недбалість самого підприємця. Се недбалість підприємця мірється певними обов'язками, які має підприємець супроти своїх робітників.

Він повинен передовсім бути осторожним у виборі належного числа відповідних робітників, від найнижших до суперінтендентів. Як робітник покаже йому, що котрийсь з робітників не відповідає своїй задачі і небезпечний для других, він обов'язаний відправити його.

Роботодавець повинен установити правила роботи, як вести безпечно працю, і оголосити їх у відповідний спосіб своїм робітникам. Чим небезпечніша праця, тим більше обережності повинен підприємець показати в тім напрямі.

Роботодавець обов'язаний далі достарчити робітникам відповідне, безпечне місце для праці. Він має своєю осторогою запобігати тим небезпекам, яким можна запобігти через розумну увагу. Чим більше небезпека грозить в його фабриці чи копалні, тим більше уваги вимагається від нього.

Він має далі постачити робітникам безпечні наряддя до праці, безпечну машинерію, начинне, струменти, пристрої. Він обов'язаний або самий наглядати за тим, щоби машини і наряддя були усе удержувані в безпечнім стані, або наняти до сього спеціального робітника.

Наконець підприємець має обов'язок супроти своїх робітників повідомити їх про деякі небезпеченства, а саме про ті небезпеки, котрі підприємець при звичайній обережності може відкрити, а яких робітник мимо звичайної обережності зі своєї сторони відкрити не може. Чим трудніше робітникам відкрити таку небезпеку, тим докладніші повинні бути почування підприємця.

Підприємець, котрий сповнив ці обов'язки, не відповідає своїм робітникам за ушкодження, навіть утрату життя. Як він не сповнив їх, то випадок вважається за вислід його недбалості і він відповідає за заподіяну робітникови шкоду. Як він сповнив їх, а робітник мимо сього потерпів, то суд прийме, що його шкода вийшла не з вини підприємця, через його недбалість, але без його вини, і тому булоби несправедливо карати його за те, в чому він не винуватий.

Спільна вина робітника і підприємця.

Та не лише що підприємець відповідає за свою неухагу та незанедбанне. Він відповідає робітникови за шкоду, яка з сього вийшла лише тоді, як недбалість було одинокою причиною нещасного случаю. Як що підприємець докаже, що попри недбалість зі сторони підприємства було також недбалість зі сторони самого потерпішого робітника, хочби лише в дуже незначнім степені причиняючися до нещасного випадку, то суд відкине домагання робітника.

З усього попередно сказаного виходить, що підприємець відповідає грошево за відшкодування робітникови лише тоді, як нещасний случай був наслідком недбалства зі сторони підприємця, і то лише в случаю, як се недбалство було головною причиною випадку, і як робітник не завинився ніяким недбалством хочби найменчим зі-своеї сторони, і як нещасний случай не являється звичайним випадком в данім промислі, і як нещасний випадок не був наслідком недбалства зі сторони „товариша праці” Підприємцеві вистарчає доказати контрнебудь з поданих тут умовій, щоби виграти процес; най він лише доведе, або, що такі случаи, як сей, що є предметом спору, являються одною з тих небезпек підприємства, які на себе бере робітник, або що його ушкодив „товариш праці”, або що він сам був неосторожний (хочби навіть підприємець був неосторожний **також**, і то навіть в більшій мірі, як робітник); — се все і кожда з них є добра оборона для пізаного; як йому властять доказ хочби в однім, позовник програє.

З того, звичайно, виходить, що ушкоджений при праці робітник, зглядно його родина, буде могли випозивати від підприємця відшкодування в рідкім случаю. Його можливість добути обставлена для нього такими ріжними услівями, що право до відшкодування зводиться просто на ніщо. Закон ставить робітників у виємкове положення. Він признає загально засаду, що кожний чоловік обовязаний вести своє підприємство в такий спосіб, щоби не шкодити другим людям. На тій основі суди признають відшкодування кождому ушкодженому підприємцем або його слугою. Один лише робітник підприємця винятний зпід сього загального правила. Лише супроти своїх робітників підприємець має більше свободи, як супроти чужих людей. Супроти них його отвіт його богато менчий, як супроти чужих. На случай нещастя, становище робітника богато гірше від становища постороннього чоловіка. Закон вкладає на плечі робітника обовязки, богато більші, як вкладає на плечі чужої, непричасної до підприємства людини.

Та найдивніше з усього судового права про відшкодування робітників за каліцтво при праці є то, що, заводячи такі постанови, суди покликувалися на умову межи підприємцем і робітником і на рівність обох сторін, що має бути основою того контракту. Мовляв, при умові найму робітника обі сторони виступають ніким непримушені, отже обі стоять на рівній стопі. Зовсім свобідно нібито вони умовляються про умови праці. Коли робітникови не подобаються обставини

праці, він не потребує до неї зобов'язуватися, а коли возьмесь до праці, але пізніше побачить небезпечні умови, може її покинути. Подібно підприємець може відправити робітника. Колиж робітник береться до праці, то він мовчки бере на себе всі звичайні небезпеки підприємства, всі небезпеки з недбалства своїх товаришів праці та всі небезпеки надзвичайні, про котрі він знає або повинен знати, бо про всі ті небезпеки він може знати так само добре, як підприємець. Наконєць, давати робітникови право позивати підприємця за такі небезпеки значилоби попірати неухагу робітників і відбирати підприємцеві охорону проти робітницької неосторожності; мовляв, робітницька остоорога стереже других робітників перед нещастєм краще, як найширше право робітника до відшкодовання коштом підприємця.

Ціле се розумованне опираєсь на фалшивій підставі. Воно не бере під увагу наслідків з неприняття або покинення роботи, які виникнуть для одної і другої сторони. Для робітника неприняття праці рівнаєсь звичайно економічній руїні, тоді як підприємцеві воно ніякою більшою невідгодою не грозить. Говорити про якусь рівність сторін при контракті найму може лише людина, що замкнула очі на сю поважну ріжницю в економічнім положенню робітника та роботодавця. Робітник тому наймаєсь до праці, бо його до сього примушують економічні умови. Тому вичитувати в його умові праці всі ті перебирання небезпек на себе справедливий не стане; робітник на ділі звичайно навіть не знає про ті всі небезпеки, котрі він буцімто бере на себе, а якби знав і перебрав, то зробив би се, бо мусів, а не тому, що хотів. Те саме з говореннем судів, що мовляв робітник, наймаючися до небезпечної роботи, бере сі небезпеки під увагу і умовляючися за заплату домагається більшої заплати за небезпечну роботу; завидні факти з дійсного життя завдають сьому брехню; прецінь загально відомо, що небезпечні роботи дуже часто платяться так само низько, як другі, а деколи ще низче. Видно, судді були дуже похопливі дочитуватися в робітничім контракті того, чого життя в ньому ніяк виказати не може.

Коли уже знаємо, що говорить загальне право про права і обовязки сторін на случай каліцтва або смерти від промислового випадку, подивімся тепер як се право виконуєсь, як правне поступованне дозволяє робітникови обороняти призану йому крихіточку охорони.

Тягар доказування.

Право позивати за відшкодованне на основі ушкодження при праці має сам робітник або той з його родини, хто дійсно потерпів через випадок, себто хто стратив удержанне від робітника, як його жінка, діти, родичі і т. д. Кождий член родини, позиваючи, мусить доказати, що він дійсно побирав таке удержанне. Крім сього він мусить доказувати, що всі закиди проти його права, підношені противником, не мають основи. Як, приміром, підприємство борониться, що позовник

самий також завинив у нещаснім випадку, позовник мусить збивати сей доказ. Та головний тягар доказування зі сторони позовника є доказати вину підприємства в нещаснім случаю.

Доказувати, відомо, він може передовсім при помочи свідків. Свідками при справах за відшкодованне бувають звичайно товариші праці позовника або його формани, отже люди, які далі працюють у підприємця і через те від нього зависимі. Підприємець має аж за багато способів, щоби їх наклонити зізнавати на свою користь, а проти їх товариша праці. Навіть хочби підприємець не вживав ніяких нечесних і незаконних впливів, то само вузкоглядне розумінне власних найблизчих життєвих інтересів може штовхнути неодного робітника свідчити проти свого товариша праці; в найліпшому разі, як такий робітник в суд лише не явиться, то се уже підорве справу позовника, унеможливляючи його доказ. Зрештою бувають в промислі дуже часто нещасні випадки, при котрих гинуть усі свідки нещасної події, так що опісля ніяк не можна найти доказу, хто винуватий за нього; нещасні випадки у копальнях правильно такі бувають. Збираючи се разом, треба сказати, що практичне переведенне постанов „загального права” про відшкодованне робітників ще більше уменчує вагу сього і так вузкого права.

Додаймо ще до сього відому повільність американських суддів в переводженню всяких процесів. Лише в дуже виїмкових случаях можна добитися присуду за рік. Звичайно, однак, минає 3 до 5 літ, заким справа перейде через усі інстанції.

Де пропадають гроші за відшкодованне.

Всяке процесованне коштовне, а передовсім коштовне воно для ушкодженого робітника, на котрого плечі вложено тяжкий доказ недбалства і вини підприємства. Готових грошей на процес робітник або робітнича родина звичайно не має. Щоби почати процес, приходиться іти до адвоката і годитись „на процент”: буде процес проганий, адвокат не дістане нічого за свою працю і кошти; буде процес виграний, адвокат возьме певну частину (скажім, четвертину, третину, або половину) виграного. Хоч в декотрих стейтах спеціальні закони не дозволяють в той спосіб годитись, мимо сього таку умову роблять навіть найчесніші адвокати, щоби допомогти робітничим родинам. Однак з другого боку є багато нечесних адвокатів, які на те тільки чигають, щоби такий процес почати і робітника добре обдерти. Американці називають „амбюленс чейсерз” таких адвокатів, які слідкують за випадками, вганяють за управненими до позву, намовляють їх до правовання, — в надії, що їм вдасться виторгувати велику часть виграної суми або що справа поладодиться без процесу умовою і вони дістануть свій процент (звичайно 40 або 50%, а то й більше), не виложивши навіть великого труду. Наслідок процесовання на основі угоди на процент такий, що величезна частина виграних відшкодовань не

іде на ратунок окаліченого робітника, згідно його вдови і сиріт, але в кармани адвокатів.*) Значить, навіть там, де підприємця засудить суд на заплатавання відшкодування, величезна частина цих грошей не йде на покриття коштів промислового випадку, але на оплату людей, зовсім не приналежних до промислу і до випадку неприємних.

Час від часу лави присяжних суддів виносять присуди на поважні суми відшкодування. Через те підприємці звичайно бояться високих засудів за відшкодування і пригтовляються до процесу заздалегідь на всі способи. Можливість програння процесу на поважну суму штовхає більші підприємства удержувати коштовні правні департаменти з досконалими, високо платними адвокатами на чолі. Як лише в заведеннях підприємства случиться нещасний випадок, підприємство зараз пускає в рух цілу машинерію правового відділу: сейчас, ще на далекий час перед розпочаттям процесу, добивається від робітників зізнань, обробляє свідків, заголюється робітника та його родину до некорисної залагоди, причім слуги підприємства допускаються не раз не лише неморальних та нечесних діл, але й простих злочинів, які на жаль звичайно уходять їм безкарно.

Коли багате підприємство відчує великий присуд, то бідне підприємство від одного такого присуду може бути доведене до банкрутства. Колиж підприємство зовсім мале, то й воно обанкрутиться, і покалічений робітник не дістане відшкодування. Тут закон ширить руїну на право й на ліво.

Боротьба за реформу.

Нема дивниці, що все право про відшкодування робітників на случай випадку при праці стрінулося з рішучим супротивленням і опором зі сторони робітництва. Очевидно наперед в краю його походження, в Англії. Повставши серед простих відношень межі паном та слугою, право вдовольняло людей так довго, як довго обставини ґрунтовно не змінилися. Коли на м'єсці дрібних ремісничих підприємств, в яких підприємець працював спільно зі своїми робітниками, прийшли фабрики з десятками і сотками робітників, в яких підприємець не знає робітників, а робітники підприємця, всі хиби старого права вийшли на верха. Коли фабричні і копальні підприємства ще більше розрослися в силу і як типічним (звичайним) підприємством станула модерна корпорація з тисячами робітників, доказувати особисту вину підприємців стало не то тяжко, а просто неможливо. Недостачі закону були такі очевидні, що

---

*) Щоб не дєвати робітникам та робітничим родинам пошадати в руки таких адвокатів, декотрі американські асекураційні товариства за низьку вкладку (звичайно 1 долара на рік) від особі обіцяють дати кождому членови даром правничу пораду, а в разі потреби збирати докази: вишукувати свідків, зоймати фотографії, брати присяги (афідейвіти) і т. д. Декотрі робітничі юнії мають свій правничий департамент, який сповняє таку саму службу; тому перед найманнем адвоката або починанням процесу або годженням з підприємством все порадніше говорити з урядом юнії.

проти права виступили не лише самі робітники, але й люди других звань: священики, правники, учені економісти і соціологи, законодавці. Навіть англійська королівська комісія, установа для розслідування закону про відшкодування, назвала закон про відшкодування „несправедливим законом, виразно зверненим проти робітників яко класи” Стало ясно, що закон перестав відповідати загальному розумінню справедливості. Серед таких умов ніякий закон на довго законом оставати не може. І судове право про відшкодування робітників упасти мусіло.

Але його прихильники боронили його завзято всім своїм могучим політичним впливом. Почалася протяжна боротьба. Повчаючи вона передовсім з того згляду, що поборники давнього права змінляли нераз своє становище; раз вони боролися проти права в один спосіб, покликуючися на одні аргументи, другий раз закидали перше становище і опиралися на інші виводи.

Парляментарне право про відшкодування.

Не тут місце переказувати історію сеї довгої боротьби ані переходити поодинокі фази змагання. Для іммігрантів в Америці важне знати головню послідну фазу. Боротьба скінчилася значними обмеженнями давнього права про відшкодування робітника. Понад 40 літ тому назад англійський парламент обмежив покористовання правилом товариша праці; від тоді підприємець не все міг засланятися в процесі доказом, що увічча наступило через неувагу другого робітника при тій самій праці. Закон не вдоволив робітників і агітація ішла далі. І 24 роки тому англійське робітництво віднесло першу перемогу в своїй боротьбі за відшкодування робітників, падучих жертвою промислових випадків. Від тоді усунено саму давню основу закону про відшкодування. Досі робітник міг домогатись відшкодування на основі неостороги чи недбалства підприємця або його заступників. Від тепер робітники в певних заняттях мали право жадати на случай випадку відшкодування на всякий случай без огляду на те, що підприємець завинив недбалістю чи не завинив. Від того часу можна говорити, що на місце закону про одвіт підприємця (за своє недбалство) заведено закон про право робітника до відшкодування.

Закон був видимо частинний, бо давав се право лише робітникам декотрих занять. Нерішучість закону знов невдовляла робітництва, і домагання ішли далі. В кілька літ розширено обовязуючу силу закону на рільнихких робітників, а ще пізнійше надано се право робітникам просто усіх промислів. Дальшою новиною сего закону (з 1906.) було його змагання дати зараду без процесу. Тому треба було установити в законі висоту відшкодування: як відшкодування має платитися на случай смерти трілітню заплату погібшого, на случай каліцтва тижневу пенсію, сягаючи аж до половини заплати пошкодованого, при чім висота залежить від степеня нездібности

до праці. Спирні питання щодо відшкодовань мають бути рішені залагодою сторін або полюбовним судом, котрому проводить урядовий суддя. Підприємець може забезпечити робітників, але се забезпечення лише тоді вальорне, як права, з нього випливаючі для робітників, не гірші від прав, признаних законом.

Щоби устерегти підприємців перед одвітом за шкоди, спричинені самими робітниками, закон постановляє, що робітник, який сам причинив через своє недбальство або навмисне нещасний випадок, тратить право до відшкодовання. Щоби знов карати недбалих підприємців, закон постановляв, що робітник має також право зречися домагання відшкодовання на основі парламентарного закону про відшкодовання робітників, а позивати підприємця за недбальство на основі давнього судового права про одвіт підприємців.

Американське законодавство про відшкодовання.

Нам треба було пізнати розвій англійського права про відшкодовання робітників тому, що воно мало рішачий вплив на розвій американського права про ту справу. Американські законодавчі влади (себто стейтові легіслатури та конгрес) під напором робітничих домагань почали наперед видавати закони, якими обмежувало право підприємця засланятися в позві певними оборонами, а передовсім право покористуватися правилом про товариша праці. Інчі закони обмежували право підприємця покликатися, що робітник взяв на себе надзвичайні небезпеки, ще інчі обмежували оборону підприємця про додаткове недбальство робітника і казали судам признавати в таких случаях частину відшкодовання, відповідно до вини обох сторін, а конгрес ухвалив навіть закон, який лучить всі ті обмеження вкупу. На загал, закони розширили відповідальність підприємства за нещасні випадки для його робітників.

Хоч закони поодиноких стейтів про сю справу дуже ріжнородні, та все таки, на загал кажучи, вони не змінюють самої основи права робітника домагатися відшкодовання; се право ще далі опираєсь на вині підприємця, а де сеї вини нема або не можна доказати, там се право безвартісне. Закони все ще хочуть карати підприємця за недбальство, а не надгороджати робітника за промисловий випадок. Через се тягар великої більшости нещасних випадків падав далі на робітничі плечі.

Право до відшкодовання в числах.

Власне сю підставову основу законів про відповідальність підприємців стали підривати послідними роками. Ріжні публичні організації, робітничі, правничі, філантропійні (чоловіколюбні), розвели слідства над природою і причинами промислових випадків. Німецька урядова статистика відкрила дуже цікавий факт: На кожних 1000 випадків у промислі пере-

січно 182 випадки треба приписати у вину підприємцям, 284 робітникам, 94 робітникам і підприємцям вкупі, а 440 природним умовам промислу. Колиб таке саме відношення було серед промислових випадків в Злучених Державах, то лише в 182 випадках на кожну 1000 випадків малиб робітники право добитися відшкодування! Більше як чотири п'яті жертв, з котрих лише одна третина поносить виключну вину за випадок, малаб остатися без відшкодування! Обчислення різних стейтових комісій не противляться сим выводам; так, приміром, стейтова комісія в Огайо ствердила, що в повіті Кайогога на кожних 100 смертельних промислових випадків аж в 59 случаях родини не дістали ніякого відшкодування, а в решті випадків се відшкодування, по відтрученню оплати адвокатів і похоронів, виносило пересічно лише 600 доларів! Подібні висліди дало слідство урядової комісії стейту Илинойс, котра виказала, що на кожну сотку нещасних случаев в суді опиняється всего 15 случаев, з чого лише 8 виграють робітники; значить, в 92 промислових случаях на кожних 100 промислових случаев робітники, зглядно їх родини, лишилися без відшкодування.

Законна постанова, даючи робітникови право до відшкодування лише на случай вини підприємця, має ще ту недогоду, що ту вину можна доказати лише в суді. Кілько коштує судове поступовання, ми вже бачили з вислідів розслідів огайської стейтової комісії. Илинойська знов комісія обчислила, що у 53 смертельних випадках, нею розсліджених, пересічне відшкодування виносило 1,877 доларів, але з того пересічно 791 долар пішов на процесові кошта, так що родини погибших робітників дістали пересічно лише по 1086 доларів за смерть своїх кормителів. Ось такі факти мимохіт казали шукати заради в ухваленню таких законів, щоби робітник на случай випадку при праці міг дістати своє відшкодування без кошовної судової тяганини.

Головна перешкода реформі в Америці.

Але щоби йому дати таке право, треба в законі постановити правило, після якого має означитися висота відшкодування в кождім случаю. І ось власне тут американське законодавство стрічається з такою перешкодою, якої не знало ніодно право у світі. Колоду на дорогу поступу американської суспільности кинув Найвисший Суд Злучених Держав своїм пояснюваннем американської конституції. В тім документі, який має становити найвисшу захорону горожанських прав одиниці, сказано, що ніяка влада північно-американської державної злуки не має права позбавляти когонебудь життя, свободи або маєтку без належитого правного поступовання. Опираючися на сю постанову, американський Найвисший Суд заявив, що всі постанови законодатних установ, які приказують підприємцям платити робітникам без процесу певну суму титулом відшкодування за промисловий випадок, є неважні і не мають обовязуючої сили закона, бо при-

мушувати до такої заплати без процесу і то на відшкодован-
не незавиненої ним шкоди значилоби тільки, що позбавляти
людину забезпеченої конституцією свободи особи і маєтку.
Коли стейт хоче ухвалити такий закон, він мусить се робити
не через свої законодатні тіла, але тим способом, яким зміняє-
ся основні закони, конституцію.

Вислід сеї законодатної ситуації добре схарактеризував
Дж. Мейгю Вейнрайт, голова ньюйорської стейтової „комісії
для одвіту підприємців”: „Треба признати що найменше за ано-
малію, що з усіх цивілізованих країв світа Злучені Держави
з усею своєю самохвалбюю про поступ, освіту і передове ро-
зумінне справедливости і людяности, малиб держатися упер-
то системи, напнятеної як невідповідної, як що не нелю-
дяної”

Нинішній стан права відшкодовання.

З такою поважною законодатною перешкодою бореться
суспільність Америки в своїх зусиллях добити належите від-
шкодованне увіченим робітникам. Нині законодавство пооди-
ноких стейтів так значно різниться від себе, а до того так
часто зміняється, що дати хочби приближний його образ ду-
же трудно. Говорячи загально, стейти придержуються одного
з трох плянів. Перший дає підприємцви право асекуувати
своїх робітників в товаристві обезпечень, так що се товари-
ство заступає його в плаченню відшкодовання на случай не-
щастя; коли підприємець не забезпечить своїх робітників, то-
ді робітникови личається право позивати його в суд після
судового закона. Другі стейти приказують підприємцям асе-
куувати своїх робітників на случай випадків. Хиби першого
пляну на случай, як підприємец не заасекує, відомі. Коли
заасекує в приватній компанії, тоді ся звичайно поступає
так само, як поступавби підприємец, пізваний в суд; вона
буде боротися в суді проти обовязку платити відшкодован-
не, а програвши заплатить присуд. Обчислено, що межі ро-
ками 1894. та 1905. американські асекураційні підприємства,
обезпечуючі на случай промислових випадків, дістали 100 мі-
ліонів долярів як оплату премій. З тої суми вони виплатили
43 процент на відшкодованне ушкоджених робітників. З ви-
плаченої суми від одної третьої часті до двох пятих частий
пішло на заплата адвокатів. В той спосіб коло 55 міліонів
долярів було змарновано. При тім пляні, як в случаю, коли
нема обезпечення, робітник мусить брати на себе кошти про-
цесу, ще заким він знає, що потрафить добитися відшкодо-
вання.

Через те закони більше поступових стейтів кажуть під-
приємцви обезпечувати робітників не в приватних асекура-
ційних компаніях, але в однім товаристві взаїмних обезпечень.
Гроші складаєсь часто в переховок держави. Закон приказує
підприємцви платити на фонд обезпечення певну суму гро-
ший в рік, відповідно до робітничого зарібку і степення не-
безпечности заняття. Закон постановляє, кілька виносить обез-
печенне на случай смерті та каліцтва.

Мірилом досконалости сих законів треба уважати наперед питання, як скоро, як певно і як високе в відшкодованні відстане робітник чи його родина; і як успішно усувається потреба вдаватися в процес. В сім напрямі зм'яряють тепер розуміючи свою службу законодавці в стейтових легіслатурах і конгресі Злучених Держав.

По цілому світі законодавство про відшкодовання робітників показує, що воно розвивається в однім напрямі; сею ціллю являється надання робітникови права відшкодовання на случай нещасного випадку при праці. Відшкодовання має йому належати без огляду на те, чи за його нещасний случай можна винувати підприємця, другого робітника чи чужу людину чи само заняття. Всі випадки в промислі вважаються за звичайні випадки промислу, які повинні спадати на промисл. Значить, в коштах виробу кожної річі мають бути вчислені також кошти відшкодовання тих робітників, що потерпіли через випадки підчас виробу даного товару. Сі кошти може платити робітникови підприємець або асекураційне товариство або держава, відповідно до закону, але в остаточній лінії сей кошт буде розложений на тих, що вживають даного товару. Аджеж нині кождий, що купує стрільний порох платить не лише за той порох, що він купує, але й за той порох, що звичайно вилітає у воздух при фабрикації. Коли справедливо накладати на уживачів кошти матеріалу, знищеного при фабрикації, то тим більше справедливо накладати на них кошти людського здоров'я і життя, знищеного при фабрикації.

В тім дусі різні поступові краї уже давно повидавали відповідні закони про відшкодовання робітників. Злучені Держави остали позаду усіх культурних країв. Але й вони довго не будуть могли устоятися в своїм назадництві під тим зглядом. Уже нині різні законодавні тіла обходять забороло, поставлене Найвисшим Судом, в той спосіб, що ухвалюють закони, які дають фабрикантам право вибирати межі примусовим асекурованням робітників та згодою на легке, але дуже ризикове судове право про відшкодовання. Інчі стейти просто предложили цілу справу населенню і перевели реформу через зміну конституції. Чим далі, тим певно більше буде таких стейтів, поки нарешті всі Злучені Держави не стануть в тім згляді в ряді поступових країв.

Поки сонце зійде, роса очі виїсть.

Та поки се станеться, кождий робітник повинен забезпечити себе і свою рідню на случай якого нещастя для себе при праці. Він повинен заасекурувати себе на случай каліцтва і смерті, щоби бути певним, що на случай якого нещастя його родина не буде позиватися роками за відшкодовання, але відстане його зараз, тобто тоді, коли ся поміч найбільше потрібна. Де держава не сповнила свого обов'язку супроти своїх членів, там члени повинні самопомоччю та кооперацією заступити недбалість держави. Хто сього не зробить, той поповняє злочин супроти себе, своєї рідні, супроти суспільности.

(ор)

Олександр Колесса.

СИРОТЯТА.

Ой на дубі воркотіли
Голубята,
Виходили до схід сонця
Сиротята.

Хилком, нишком через лози
І яруги
Утікали із панської
Із послуги.

Забирали всі достатки
О півночі:
Робучії добрі руки,
Чорні очі.

Заробили богачеви
Повні скрині,

А втікали в полатаній
Сірачині.

— Подивися, мій миленький
Берегами,

Чи не женуть окомани
Та за нами?

— Женуть, женуть моя мила
Два шандарі,
Не дадуть нам молоденьким
Жити в парі.

Стали вони по тім боці
За водою:

— Вже тепер нас не розлучать
Із собою!...

ПРИВАТНА УКРАЇНЬСЬКА РЕАЛЬНА ГІМНАЗІЯ В СНЯТИНІ.

(До ілюстрації на стор. 189.)

В р. 1920, коли на нашу країну, а з тим і на нашу Снятинщину впали великі нещастя і наш відвічний ворог узяв верх над нами, зійшлися члени „Кружка Укр. Педаг. Тов. в Снятині” на нараду. На нараді прийшли до думки, що найважніше в нашій боротьбі, щоб не дати ворогови виховувати нашої молоді на яничарів-зрадників свого народу. І так до ряду українських приватних шкіл в старім краю — прибула ще одна культурна твердиня „Українська приватна реальна гімназія в Снятині” Зразу отворено дві кляси: першу й другу. Мимо страшних перепон з боку нашого ворога, який всіми силами старає знищити її, вона встоялася й з новим шкільним роком отвирає крім нової (третьої) кляси ще й приготовляючу гімназійну клясу. З значною помічю поспішили гімназії на зазив Кружка У. П. Т. в Снятині — уроженці Снятинщини в Америці. Школа ще й нині певна, що вони й на даліше тямити-муть про сю культурну твердиню Снятинщини в боротьбі з відвічним нашим ворогом — тимбільше, що з прибутком двох кляс (приготовляючої й третьої) в двоє зростуть видатки на гімназію.

На образку представлені перші ученики і учениці снятинської гімназії враз із учителями.

Приватна Українська Реальна Гімназія в Снятині, Галичина.

СТРАШНІ ГОЛОДИ В ДАВНИНУ.

Великий голод в советській Росії, що загрожує голодовою смертю кількадесять мільонам людей, нагадує страшні голоднічі з людської історії.

Перша історична згадка про голод.

Може найдавнішу згадку про голод в історії людства відкрито недавно на табличці граніту з Сагаль, місцевості в Єгипті. Учені ще не погодилися, коли саме вона була написана, але годяться, що вона була писана ще найменше 2.000 літ перед часом жидівського патріярха Авраама. Говориться в сій табличці про голод в єгипетським царстві, над котрим тоді панували царі Іменем такого царя і писана ся історична пам'ятка.

„Сумую на своїм високім престолі над страшним нещастем, що нагістило мій край. Через сім літ ріка Ніль не виливала. (Ріка Ніль виливає кожного року, а урожайність єгипетських пінь залежить від того, як широко ріка замулить свої береги.) Збіжжя миршаве, урожаю не буде і не стане всякого хліба. Кождий чоловік стає злодієм супроти свого сусіда. Люди хочуть спішитися, а не можуть ходити. Діти плачуть, чоловік повзає, як старці. Їх душі прибиті, вони влочуть по землі своїми зігненими ногами, а руки спочивають на грудях. Велика державна рада не може нічого придумати. Скарбниці всіх провінцій вичерпані і порожні.” Ось так найстарша історична згадка про голод відкриває першу і головну причину голоду: недорід.

Голод за урядовання Йосифа в Єгипті.

Минуло від часів, до яких відноситься ся пам'ятка, тільки літ, як від уродження Христа до нас, і в єгипетській землі настав той великий голод, про котрий пишеться в святих книгах Жидів і Християн, в Св. Письмі Старого Завіта. Се відома історія Йосифа.

В Біблії подибуємо ще два спомини про голод, а в однім з них читаємо про страшне озвірення, до якого довів людей голод. Се уступ в другій Книзі Королів про людодівство, яке кинулося підчас облоги Самарії сирійським королем Бенгададом. В тім самім уступі згадується про високі ціни на всяку можливу поживу: голова осла коштувала на нинішні гроші коло 50 долярів. Отсе оповідання відслонює другу звичайну причину голода: війну.

Перша згадка про голод в Римі.

Ні одна держава в старину не дійшла до такої сили і могутності, що римська держава. Початки сеї держави, як нас запевняють римські історики, зазначилися великими голода-

ми, — не дивниця, коли зважити, що Римляни вели війни без упину. Яких 450 літ перед уродженням Христа було в Римі кілька голодних років. Бідне населення терпіло страшно. Богачі користали з сього, набираючи собі з них рабів, бо тодішне право віддавало неточного довжника в неволю вірители. Лише один богач найшовся межі римськими панами, який купував збіжжя і розпродував його дешево серед голодуючих. Римська шляхта з ним скоро покінчила, убиваючи його як людину, що підлабузнюється до черні, щоби вона його обібрала королем. Так мав погинути Спурій Мелій, римський Йосиф.

СІМЯ НАВІЩЕНИХ ГОЛОДОМ ГІНДУСІВ.

Яких пятьдесять літ пізнійше на Рим напали Галі, прадіди нинішних Французів, приводячи зі собою в Рим біди-посестри: війну, голоднечу і пошесть. Двацять три роки перед Різдом Христа вилив ріки Тибру, над котрим лежить Рим, знов викликав великий голод в Римі. Населення наперло на римський уряд, а його начальник зручною і меткою адміністрацією добув скоро збіжжя з розлогих римських провінцій, ратуючи тисячі перед загибідлю.

Римляни пізнають, як запобігати голодови.

Від того часу аж майже до самого кінця римської імперії не чувати за страшні голоднечі в Римі. Видно, що Римляни, які усе були дуже хитрими адміністраторами, научилися, як

запобігати біді. Рим мав під собою величезні простори землі і Рим та ціла Італія була певна збіжа, як не з одного підбитого краю, то з другого. Недостача збіжа моглаб наступити лише в такому случаю, якби римська адміністрація попсулася і не потрапила на час довести збіжа з краю, де воно зародило. Але добірність воєнних римських гостинців та скорість воєнної і торговельної фльоти, якими Рим славиться по нинішні часи, до сього не допускали. В той спосіб допомагали Римляне не лише Рим і Італію, але й другі римські провінції. Коли, приміром, раз случився недорід в Єгипті, котрий тоді уже був під римським пануванням, римський цісар зараз приказав вислати в Єгипет кораблі зі збіжем з других провінцій і запобігти голодові. Римляни в той спосіб були першим народом, який побачив вагу організації як заради на голод.

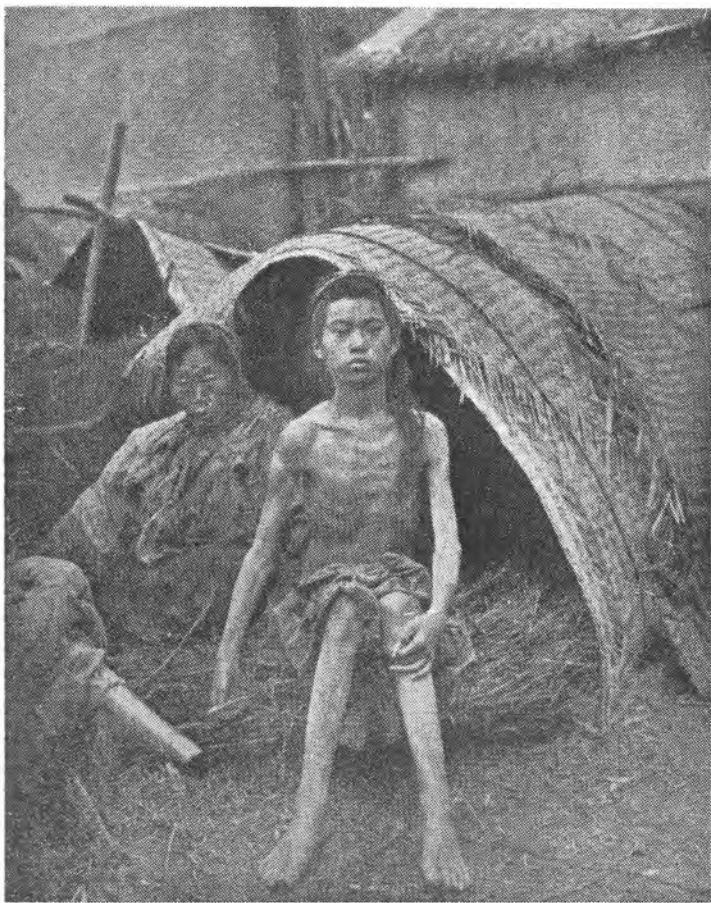
Лише виїмково траплявся голод в Італії, який був навіть понад їх сили. Таким був голод в 79. до 88. років, коли великі повени, засухи, сарани, землетрясення і вибухи вулканів рік за роком нищили італійські засіви і викликували одно нещасте за другим. Кажуть історики Риму, що 10.000 осіб вмерло раз в Римі одного дня. Доми були повні мерців, а вулиці похоронів. З Італії пошести і голод поширилися на другі провінції римської імперії і зайшли аж до далекої Англії.

Нова єгипетська голоднеча.

З упадком римської імперії упала найсильніша державна організація, що вміла ратувати свої провінції перед голодом. Голоди стали частійші. Вони зменчилися аж тоді, як стали рости другі держави, які розуміли обов'язок держави так, як його розуміли Римляни. Цікаві речі оповідають арабські історики про голод в сім шпихлірі старинного світа, Єгипті. В 967. році по Христі ріка Ніль виляла дуже слабо. Коло 600.000 душ забрала голодова смерть в одній околиці міста Фустат. Арабський полководець, який правив містом в імені арабських завойовників Єгипта, зараз винісся з Фустату, оснував нове місто в поблизу (се місто нині зветься Каїро) і почав ратунову акцію. Пануючі арабської імперії, на його просьбу, висилали зі збіжем один корабель за другим, але ціни на збіже усе були високі. Тоді полковник казав арештувати всіх мельників та властителів збіжевих магазинів і вибатожити їх публично на ринку. Опісля заложив публичні магазини збіжа, в котрих урядник продавав збіже через два роки, чим показав своє високе розумінне державної організації. Однак з другої сторони дав доказ слабого розуміння санітарних правил, бо не заборонив населенню вкидати трупів в ріку, через що затроїлася вся вода аж по саме гирло.

При слідуючих голоднечах в царстві Арабів не було уже такого кебетного адміністратора і тому населенне терпіло багато гірше. Підчас одного голоду (1027) по цілому царстві стали ширитися бунти рабів, так що пани мусіли організувати комітети самооборони для власної охорони. Слідуючий

голод (1064. року) був вислідом горожанської війни та наїзду ворогів. Через напад своїх сусідів з пустині, єгипетські селяни не мали відваги виходити зі села uprawляти поля, так що засуха одного року викликала голоднечу на сім літ. Дорожнеча дійшла до того, що бохонець хліба продавали на американські гроші за півтретя доляра, а за псів і котів плачено казочні суми. Нарешті люди дійшли до звичайного людодїства, а людське м'ясо мали продавати публично на торговницях.

ГОЛОДУЮЧІ КИТАЙЦІ ПЕРЕД НАБЛИЖАЮЧОЮСЯ ЗИМОЮ ПІДЧАС
ГОЛОДНЕЧІ 1910 Р.

Голодові роки в Європі.

Лютував голод в середині віку не лише в Азії, але й в Європі. Англійська історія повна оповідань про голоди. Таким голодним роком для англійських селян був рік здобуття

Англії норманськими зайдами (коло середини одинайцятого століття), коли великі простори землі лежали облогодом через цілих 9 літ, а люди в багаті околицях вернули до людодіства. Повтарялися голодові роки дуже часто, як лицарство ходило до Азії добувати Святу Землю від Арабів, а з кожним голодом приходила страшна пошесть, котру тоді звали Чорною Смертю. В 14-тій століттю порядок нещастя обернувся, коли Чорна Смерть викликала страшний голод в Англії. Знає також історія Франції багаті голоднечі, яких причинами були попри засуху і недорід також марнотравна господарка королів. Страшні сцени голоднечі записала історія французько-пруської війни в 1871. році, головні історія облоги Парижа.

Голоднечі в нові часи.

Багаті голоднечі в новіші часи знає Ірляндія. Тут його викликав звичайні недорід картоплі, що становить головну поживу айриських селян. Голод з 1822. року, мимо своїх страшних явищ, був лише пригравкою до страшного голоду з 1845-1846. Обчислюють, що в марті 1847. коло 2.5000 душ мерло тижнево в самих „королівських робітнях”, уряджених англійським урядом для заратунку голодуючих. Страшний голод викликав першу велику іміграцію Айришів до Америки. Сі два чинники вкупі спричинили те, що населення Ірляндії за шість літ впало з 8,300,000 душ на 6,600,000.

Голоднечі в Індії та Китаю.

Історія другої англійської провінції ще більше повна чорних карт голодових років, як історія Ірляндії. Се велике царство Індії. Ще в часах перед англійським завойованнем історія сього краю записала такі страшні голоднечі, що цілі краї виселялися. Причинами голоднечі являється дивна природа Індії; там урожай залежить від дощевих вітрів від океану, котрих недостача зараз викликає засуху і недорід. Хазяйства ведуть господарку відрубно від себе, та ще дуже примітивними способами, без капіталу, і через те одна частина краю не може допомогти другій, а засуха одного року потягає голод на кілька літ. Строгий поділ народу Індії на касты (кляси, межы якими перехід неможливий) зводив на ніщо неодні урядові зусилля зараджувати голоднечам. Про розміри голодового нещастя в Індії свідчить 10 мільонів смертей підчас голоду з 1769-1770. років, та смерть 5.200,000 душ підчас голоду в 1876. році.

„Небесне царство” Китаю є другим краєм Далекого Сходу, де населення частенько терпить від голоду. Підчас голоду в 1333. році мало згинуты понад 4 мільйоны душ. В нових часах чотири великі голоди: 1810, 1811, 1846. і 1849. року, забрали разом не менше як 45 мільйонів душ жертв. Крім сього були ще голодові роки в 1875-1878., в 1906., 1911. та нарешті великий голод 1920. році. Причини голоду в Китаю не різняються багаті від причин голоду в Індії. Китайське рільництво під деякими зглядами стоїть дуже високо, але воно ведеться після

**КИТАЙСЬКІ УРЯДНИКИ РОЗДАЮТЬ ОДЕЖУ РОДИНІ ГОЛОДНИХ
КИТАЙЦІВ.**

**ГОЛОДУЮЧІ ГІНДУСИ ПЛЕМЕНИ САНТАЛІВ, КОРМЛЕНІ АНГЛІЙ-
СЬКИМ УРЯДОМ.**

**Члени сего племени не хотіли їсти поживи, приготованої Гіндусами
брамарського віроісповідання, бо їх релігія строго їм се забороняє.)**

переданих з давних віків способів. Завести якунебудь новину дуже тяжко. Рільниче нарядде само найпростійше, і се сильно здержує дальший поступ рільництва. Новочасні перевозові средства, як залізниця і парова плавба, нерозвинені, через що одна часть краю не може поспішити з поміччю другій частині, навіженій недородом.

Російські голоднечі.

Попри індійський та китайський рільничий пролетаріат нема в світі другого народа, який тільки і так часто терпівби через голоднечу, що Москалі. Перша велика голоднеча в московській історії (1600. р.) забрала пів міліона душ; населенне мало їсти шурів, котів і псів; сильніші люди нападали на слабших, і людське мясо мали продавати в різницях. Послідни ми часами були великі голоднечі в 1891, 1906, і 1911. році. Причини їх менче-більше ті самі, що в Китаю: природні, як посуха, низький стан рільництва, слабый розвій новочасних средств перевозу, нездарність уряду, і т. д.

Большевицький уряд не приніс в тім згляді ніякої поправки. Правда, московські селяни під впливом большевицької агітації забрали собі поміщицьку, церковну, царську і державну землю (на Україні се сталося ще перед приходом большевиків), але своїми натуральними податками, на котрі большевики забирали все, що большевицький уряд уважав за надвижку, далі через свою неясну земельну програму, свої зусилля розділити селянську масу на дві, ворожі до себе класи, большевики відобрали московським селянам багато охоти і можности працювати на збільшенім земельнім наділі. В попередні недороди за царські часи Московщина частенько заратовувалася пшеницею і житом з України; але від насильного заняття України московськими большевиками українські селянські повстання не втихали, а через се всяка поміч на ширшу скалю зі сторони України стала дуже трудною. До того всего крайна руйнація залізничого перевозу, викликана большевицькими війнами, унеможливила навіть ту крихітку помічи, яка певно булаби пішла від України мимо всіх перешкод. Большевицька імперіялістична політика супроти України відбилася в той спосіб не лише на самій Україні, але й на московським народі. За большевицький імперіялізм платять голодовою смертю міліони селян. Якби Московщина була лишила Україну в спокою, не чіпала її самостійности, дозволила завести в себе такий лад, якого самі Українці собі забавляють, тоді успокоена Україна булаби певно становила велику поміч голодюкам на Московщині. Большевицькі зусилля не завели комунізму ні на Україні ні на Московщині, а голод і в слід за ним ідуча жебранина за хлібом по всьому світі, звичайно у ворогів комунізму, скомпромітувала большевизм гірше, як могла скомпромітувати найлютіша пропаганда найлютіших ворогів. Не даром кажуть люди: Краща соломяна згода, як золотий процес.

ЧИ ІМІГРАНТОВИ-РОБІТНИКОВИ ТРЕБА ЗНАТИ АНГЛІЙСЬКУ МОВУ.

Серед поступових підприємств поширене нині загально розумінне ваги знання англійської мови робітниками. Вони признають, що обізнання з англійською мовою є першою умовою запізнення робітника з умовами праці.

В одній книжочці, виданій Торговельною Палатою Злучених Держав Америки, подані дослівно погляди кількох підприємців про ту справу. На думку дітройтського підприємства Семет-Солвей Ко. „тисячі долярів платиться за ушкодження, які можна приписати просто тому, що робітник не розуміє англійської мови” Кларенс Г. Гавард, президент другого підприємства (Каменвелт Стіл Ко., Сейнт Луис) каже, що „коло 80 процент ушкоджень, які потерпіли робітники нашої фабрики, були серед робітників, не знаючих англійської мови, хоч сі робітники становлять лише 34 процент робітників підприємства” Генрі Форд, відомий автомобілевий підприємець, пише там, що „випадки в його фабриці зменчилися о 54 процент, від коли робітники навчилися читати фабричні оповіщення і розуміти поучення”

Незнання мови становить одну з головних перешкод для імігранта в користуванні урядовими та півурядовими суспільними установами Америки. Не знаючий англійської мови імігрант живе в тім замкненім кружку, який творить громадка його краяннів з тої самої вулиці, також несвідомих англійської мови. Велика частина сутичок з американськими властями задля переступлення законів про мешкання, доставку води, доставку молока, заразливі недуги, усування сміття, всякі драчі з інспекторами домів, молока, води, їди, риби, дичини, шкільними властями, судовими, поліційними, впливають багато частійше з незнання законних постанов, як зі злої волі. Але як може імігрант пізнати звичаї і обичаї, закони і права краю, ті, які зін мусить перестерігати в щоденнім життю, коли він нестрічаєсь з тими, що се все знаєть, коли з Американцями не стикаєсь? А як він може з ними жити, коли Американець не знає по українськи, а укр. імігрант не знає по англійськи?

Представмо собі хочби не знаючого англійської мови українського імігранта, котрий має іти до шпиталю. Чи можливо лікарєви дати як слід раду хорому, з котрим він може порозумітися хиба „на міги”? Чи дивно тоді, що такий імігрант, попавши у шпиталь, чуєсь там чужим, загубленим, що лічене йому не приносить полєкші. Чи дивно потім, що так багато не знаючим англійської мови імігрантам роблять несовісні лікарі ту правильну імігрантську операцію сліпої кишки?

ДЕ МОЖНА НАВЧИТИСЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.

Хто хоче вивчитися англійської мови, має до вибору кілька способів. Згадаю чотири головні способи, а то: домашнього учителя, платну школу, безплатну устну школу і кореспонденційну школу.

Домашній учитель найкращий з усіх способів, але треба тут вистерігатися наймати учителя, який є „чужинцем”, тобто не вчився англійської мови змалку; така людина звичайно не вимовляє мови як слід. Учителі оголошуються в газетах, а дістати їх можна також через публичну школу або публичних учителів.

По всіх більших американських школах є приватні школи мов. Може найкращі школи мов має так звана Школа Мов Берліца (Berlitz School of Languages), котра удержує свої школи в Нью Йорку, Брукліні, Бостоні, Вашингтоні, Філадельфії, Балтиморе, Шікаго, Детройт і других містах. Інчі школи можете знайти легко, поглянувши в список міських підприємств (так зване „ситі дайректорі”) або список телефонних пренумераторів („телефон бук”). Декотрі американські університети, колегії („каледжі”) удержують дуже часто доступні для всіх людей школи англійської мови, в яких оплата звичайно низька.

Визначне місце межі школами англійської мови через свою дешевину займають школи, удержувані „товариством християнських молодих людей” (Янг Менс Кристішен Асоційшен, звисне від перших букв як Уай. Ем. Сі. Ей.), та школи удержувані подібним товариством для жінок (так зване Уай. Дабелю. Сі. Ей.).

Безплатні школи англійської мови удержують різні публичні вечірні школи, які знаходяться в кождім місті. Їх удержує місто, і вони дуже радо приймають учеників. По адреси цих шкіл та інші інформації про школи зголошується усно або письменно до місцевої шкільної ради (Борд оф Еджейшен).

Наконець треба згадати ще так звані кореспонденційні школи (кореспонденс скулс), яких в Америці є дуже багато, а котрі учуть при помочи кореспонденції. Вони висилають своїм ученикам лекції, які треба навчитися, потім задачі, які треба виробити, і т. д. словом, роблять все, що в звичайній школі, лиш що наука відбувається листовно. Вони дуже вигідні для учеників, хоч не зовсім добре надаються для науки мови, в котрій дуже багато залежить від поправного повторювання звуків мови. Для поправного вивчення вимови вони не багато варта, хоч моглиб здатися для людей, які вміють уже вимову, але не знають граматики. З них найбільше відома є так звана Межинародна Кореспонденційна Школа (International Correspondence School) в Скрентоні, Па.

Щодо оплат, то тут, звичайно, нема одної міри. Одні рахують собі більше, другі менше. Найдорозче коштують при-

ватні учителі, які звичайно числять від 1 доляра в гору за годину. Коли шукати вчителя через приватну учительську агенцію, то се вийде багато дорозче.

В платних школах заплату складаєсь звичайно за цілий курс, що триває кілька місяців (звичайно 10 до 15 тижнів). Тут ціна вагається відповідно до школи. В приватних школах плата залежить також від того, кілько учеників буде учитися разом в одній класі: чим більше учеників в класі, тим менше часу посвячує учитель кожному ученикови з особна, і тим менше платить кожний ученик. В школах, удержуваних того рода інституціями, як „Товариство молодих християнських людей”, ученик крім оплати за курс, яка звичайно є дуже низька (всього кілька або кільканайцять долярів), мусить заплатити ще вкладку за приступленне до товариства, себто кілька долярів (3 до 5) на рік. Кореспонденційні школи беруть оплату за цілий курс, звичайно кільканайцять долярів.

Додавати відай не треба, що нічо не навчає так мови, як дійсне її вживанне. Тому кождому, що хоче навчитися англійської мови, порадо прислухуватися як найбільше англійським бесідникам на вічах, зборах, в церквах, тощо; вживати її в розмові з людьми, які нею добре володіють, а ще краще з людьми, які завдадуть собі труду і поправлять кожду похибку; а наконєць читати як найчастійше англійське писане слово, книжки і газети.

(юа)

ЗОЛОТІ СЛОВА ВЕЛИКИХ ЛЮДИЙ.

Сильна постанова, це найбільша мудрість. — (Наполеон).
Людям не бракує сили, але волі. — (Віктор Іго).

Кожний сам очеркує свою вартість; ми великі або малі, відповідно до нашої волі. — (С. Смайлс).

Хто чекає, аж йому визначуть на світі якусь роботу — вмере, заки щось зробить. — (Ловел).

В міру цього, як сповняти-меш твій обовязок, пізнаєш, яка твоя вартість. А щож є твоїм обовязком? — Праця, котрої вимагає від тебе дана хвиля. — (Гете).

Щасливий цей, хто найшов відповідне для себе звання. Хай не жадає иншого щастя. Має працю, котра є ціллю життя. Знайшов її і сповняти-ме її. — (Карлайл).

Коли занадто довго надумуємося, як зачати нашу працю, найчастійше пора до цієї праці промине. — (Квінтіліан).

Хапай хвилі і моменти за гриву. — (Шекспір).

ПРАВИЛА ЗДОРОВЛЯ

видані медичним факультетом Корнельського Університету

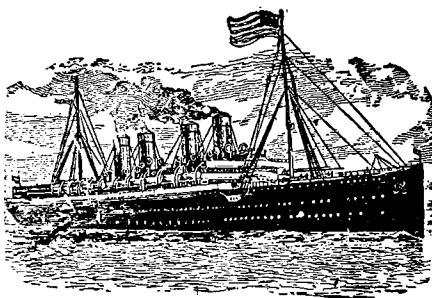
—o—

Правила загального дбання за здоров'я.

1. Памятай, що комнати без сонішного світла є нездорові.
2. Спи при отворених вікнах і пробувай як найбільше на отвертім воздусі.
3. Купайся кожного дня в літній воді, і що найменче два рази на тиждень в теплій. Чисть щіткою зуби кожного вечера і ранку.
4. Як не працюєш на отвертім воздусі, ходи кожного дня що найменче дві милі (три кільометри). Роби вправи в диханню і вправляй кожного дня легкими тягарками або палицею.
5. Призвичайся:
спати вісім годин кожної ночі;
випорожнити жолудок дєбре хоч раз на день;
не пити на день більше як одну чарку кави або чаю;
курити лише небогато;
не пити ніякого алькоголічного напитуку. (Напиток нищить травлення, підриває нирки, доводить до падачки і других хоріб.)
6. Щодо їдження:
їсти умірковано;
пережувати добре всяку страву;
відпочивати пів години по кожній їді.
7. Пожива:
Молочні страви: молоко, сметана, масло і сир.
Збіжеві продукти: вівсянка (овтміл), пшоно, риж, кукурузяна мука і т. д.
Яйця: приготовані на всякий спосіб, але не смажені.
Риба: яканебудь, варена, печена або жарена.
Мясо: всякого рода, червоне і біле, варене і смажене.
Городовина: картоплі, фасоля, горох, морква, буряки, бруква, цибуля, дині, салата, помідори, шпінат.
Овочі: всякого рода, кромі бананів.
Уникай: всякої смаженої поживи, свіжого хліба, мяса соленого з пушок. Не їж квашених в оцті огірків, тісточок та цукорків.
Памятай, що всі алькоголічні напитуки, а межі ними й пиво, се отруї.

Не вживай ніяких алькоголічних напоїв.

СВІЙ ДО СВОГО.

**ОДИНОКА НАЙБІЛЬША
УКРАЇНСЬКА
ІНСТИТУЦІЯ В АМЕРИЦІ**

АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ БЮРО

НЮ ЙОРК—ФІЛАДЕЛФІЯ

ПЕРЕСИЛАЄ ГРОШІ ДО ГАЛИЧИНИ, БУКОВИНИ І ДО ВСІХ ИНЬШИХ ЧАСТИЙ СВІТА — ТОЧНО, ДЕШЕВО І ПІД ПОВНОЮ ГАРАНТІЄЮ.

ПРОДАЄ ШИФКАРТИ ДО КРАЮ І З КРАЮ ДО АМЕРИКИ НА ВСІ КОРАБЕЛЬНІ ЛІНІЇ І Є ОДИНОКИМ ОФІЦІАЛЬНИМ УКРАЇНСЬКИМ ПРЕДСТАВНИКОМ ВСІХ КОРАБЕЛЬНИХ ЛІНІЙ В АМЕРИЦІ І КАНАДІ. ПОЛАГОДЖУЄ СПРАВИ ПАШПОРТІВ СКОРО І ДЕШЕВО.

ПОЛАГОДЖУЄ ВСЯКІ СТАРОКРАЄВІ СПРАВИ ГРУНТОВІ, ЯК КОНТРАКТИ КУПНА І СПРОДАЖИ, ПОВНОМОЧІЯ, ТЕСТАМЕНТИ І Т. И.

КОЛЕКТУЄ ЗАЛЕГЛІ ГРОШІ ЗА РОБОТУ (ПЕЙДИ) І ДЕПОЗИТИ З РІЖНИХ БАНКІВ В АМЕРИЦІ, СКОРО І ДЕШЕВО.

У ВСІХ ТИХ ВИСШЕ НАВЕДЕНИХ СПРАВАХ, УДАВАЙТЕСЯ З ПОВНИМ ДОВІРЕМ ДО СВОЄЇ НАЙБІЛЬШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНСТИТУЦІЇ В АМЕРИЦІ. — ПИШІТЬ АБО ПРИХОДІТЬ ПО ВСЯКІ ІНФОРМАЦІЇ ДО КОТРОГО-БУДЬ ОФІСУ БЮРА. АДРЕСА ТАКА:

AMERICAN UKRAINIAN BUREAU, Inc.,

**520 E. 6th Street
NEW YORK, N. Y.**

**322 N. 8th Street
PHILADELPHIA. PA.**

BANK OF EUROPE

УКРАЇНСЬКИЙ БАНК

1429 First Ave., cor. 74th St., New York, N. Y.

КАПІТАЛ . . . \$ 675.000.00

ДЕПОЗИТИ 6.500.000.00

**ПЕРЕСИЛАЄМО ГРОШІ ДО СТАРОГО КРАЮ
ПОЧТОЮ І ТЕЛЄГРАФІЧНО ПО НАЙНИЗ-
ШІМ КУРСІ В ПОРОЗУМІНІЮ З ДОТИЧ-
НИМ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ.**

**ЗА ПЕРЕСИЛАНІ ГРОШІ ЧЕРЕЗ НАШ БАНК
МАЄТЕ ЗАПОРУКУ ЦІЛОГО НАШОГО КА-
ПІТАЛУ \$675.000.00. ЯКУ ЗАПОРУКУ ДІ-
СТАНЕТЕ КОЛИ ВІДДАСЬТЕ СВОЇ ГРОШІ
ДО ІНШИХ РУК?**

**СПЕЦІАЛЬНУ УВАГУ ЗВЕРТАЄМО НА ПОСИЛ-
КИ ТЕЛЄГРАФІЧНІ.**

**ОДНОГО ДОЛЯРА ЗА ПЕРЕСИЛКИ ТЕЛЄГРА-
ФІЧНІ НА КОТРИЙ НЕБУДЬ У НАС РЕ-
ГІСТРОВАНІЙ АДРЕС.**

**ПОСЕРЕДНИЧИМО В ДЕПОЗИТОВАНІЮ ГРО-
ШІЙ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ БАНКАХ І ВІД-
СИЛАЄМО КНИЖОЧКУ БАНКОВУ ДЕПО-
ЗИТУЮЧІЙ ОСОБІ.**

**ПРИЙДІТЬ ДО НАС О ПОРАДУ В ЯКІЙ НЕ-
БУДЬ СПРАВІ ГРОШЕВІЙ, А ОТРИМАЄТЕ
ДОБРУ РАДУ І ЧЕСНУ ОБСЛУГУ.**

Bank of Europe - Український Банк

1429 First Ave., cor. 74th St., New York, N. Y.

ЗАПІР

Є ВЕЛИКОЮ

НЕБЕЗПЕКОЮ

ЯКИЙ ВИКЛИКУЄ ЗА СОБОЮ РІЗНІ ХОРОБИ І ПРИКРІ НЕДОМАГАННЯ:

Запалення сліпої кишки,
Забурення печінки,
Нестравність,
Брак апетиту,
Заворот і біль голови,
Гнилий віддих з губи,

Нечиста кров,
Викиди шкірні як чираки, прищі
і т. д.
Безсонність,
Нервовість,
Знеохота до життя.

СЬВІТОВОЇ СЛАВИ

КАЛЬВАРІЙСЬКЕ

Trade Mark Reg. in U. S. Patent Office.

ВИНО ЛІЧНИЧЕ

лічать запір і рівночасно усуває всі ті недомогання які викликає ЗАПІР.

Не уживайте пилі,
Не пийте гіркої соли,
Не пий так званих „гірких вин”, бо викликають страшні корчі жолудкові, по чім в короткім часі знов повертає стара біда, сей страшний ЗАПІР. Увільніть себе від цих клопотів раз на все. — Купіть ще нині КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ а побачите як добре воно ділає.

КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ звільнить Вас від запору, додасть Вам здоровля, сили і кріпости, знова станете веселий, охочий до праці і забави.

ПАМ'ЯТАЙТЕ, що ми звертаємо гроші, хто докаже, що КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ не є таким як пишемо.

КАЛЬВАРІЙСЬКЕ ВИНО ЛІЧНИЧЕ коштує одна бутелька \$1.00 4 центи податку. До набути в аптиках, в складах легких напитків у наших агентів або прямо у власників-фабрикантів:

D. WROBLEWSKI & CO.,

180 Avenue C, (K)

New York, N. Y.

Григорій Кунашевський

ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ВСІХ
КОРАБЕЛЬНИХ ЛІНІЙ

-- і --

НОТАР ПУБЛИЧНИЙ В НЬЮ ЙОРКУ, Н. Й.

СПРОДАЄ ШИФКАРТИ
ДО КРАЮ І З КРАЮ.

ПОСИЛАЄ ГРОШІ ДО ВСІХ ЧАСТИЙ СВІТА

АГЕНЦІЯ ЗАЛОЖЕНА 1910-го РОКУ.

G. KUNASHEVSKY,

179 East 3rd Street,

New York, N. Y.

Родимці!

Жиючи в Злучених Державах, нині чи завтра, багато з Вас, думає вернути в рідні сторони, багато спровадити когось з рідні до Зл. Держав, а майже кождий, час від часу, стараєсь післати грошеву поміч, оставшим в краю.

Бажаєте засягнути належної інформації і відповідної поради у всіх наведених справах, повинні віднести з повним довірем, до наведеної Вам фірми, де повірену кожду справу, сповняєсь точно і ретельно після вимоги згодошючогося.

ШИФКАРТИ ДО КРАЮ!

Бажаєте відїхати до краю, мати честну і ретельну обслугу, відїхати таким кораблем яким бажаєте, не очікуючи тижнями в Нью Йорку, повинні звернутись за належними інформаціями і потрібними аплікаціями на пашпорти.

Хочете спровадити свою родину з краю, зверніться до нас за належною порадою, як се зробити, щоб дана особа змогла скоро і безпечно, та без жадної перешкоди приїхати в свій час.

ПЕРЕСИЛАЄТЕ ГРОШІ!

Пересилайте через знану Вам фірму, щоб Ваша пересилка була як слід і на час доручена. — Звертайте всегда особлившу увагу, щоб пересилка Ваша була гарантована.

Повірені нам гроші, пересилаєм всегда після курсу дня. — Если можливо, пересилаєсь такі в Американських долярах, почтою або дрефтом. — По отриманню в краю відсилаю поквітоване з власноручним підписом.

АПЛІКАЦІЇ!

На вироблене пашпортів на виїзд до краю, як рівнож на спроваджене з краю, і взагалі всякі друки, потрібні до подорожи, як і на пересилку грошей, висилаю даром з належним поученем.

Одинайцять літ, істновання моєї фірми змогло переконати о моїй ретельности, десятки тисяч людей, котрі повіряли мені свої подібні справи. — Кождий се знає що всяка повірена мені справа, була викінчена як слід і на час.

Ім'я ГРИГОРІЙ КУНАШЕВСЬКИЙ

Звісне нині їж ширшим загалом. — Бажаючі належної поради і потрібних інформацій у всіх наведених справах, повинні віднести з повним довірем на вказаний Вам адрес:

G. KUNASHEVSKY
179 EAST 3rd STREET,
NEW YORK, N. Y.

ЛІКАРСТВА МЕДИЧНОЇ ЛЯБОРАТОРІЇ СВ. МИХАІЛА

Бальсам молодости
Бальсам проти безсонности
Каплі проти корчів в жолудку
Пігулки на конвульсії
Пігулки проти запору .....
Красна на волосе, усі відтіни
Масть на прищі і лишаї
Геркулес, побуджаюче і скріп-
ляюче
Крем красота і мило
Тонік на нерви
Медицина на перестуду і інфлу-
ензу
Тонік на очищення лихої крові
Пігулки проти болів голови
Порошок на пітніючі ноги
Медицина проти гемороїдів
Масть проти катару носа
Каплі проти болю зубів
Медицина на біль горла
Медичне гірке вино св. Михаїла
за пляшку
Лік на біль в усі.....
Каплі на запалене очей
Медицина проти солітра

\$5.00	Пудер на усуненє волося з лица	
2.00	і тіла	\$1.00
2.00	Порастач волося	2.00
5.00	Порастач вусів	1.00
1.00	Пігулки проти ревматизму	3.00
3.00	Лінімент на ревматизм	2.00
2.00	Медицина на кишковий катар.	2.00
	Лік на дихавицю	3.00
2.00	Лік на мужську недугу	5.00
1.25	Лік на женську недугу	5.00
2.00	Лік на хробака (для дітей)	3.00
	Лік на бігунку	2.00
3.00	Лік проти маляричної гарячки	2.00
3.00	Лік на кашель і хрипку	3.00
2.00	Лік на недугу легких	3.00
1.00	Пігулки на печінку	1.00
2.00	Кіндер бальсам	3.00
1.00	Лік проти роблення недобре	
1.00	вонітів	3.00
1.00	Лік на біль в хребті	3.00
	Лік на англійську недугу.....	3.00
2.00	Масть на попарення і попеченя	2.00
2.00	Лік на імпотенцію	5.00
2.00	Uterine Douche.....	3.00
5.00	Пігулки проти недовковности	3.00

Окрім висше вичислених ліків ми маємо рівнож усі
роди ліків на хронічні і застарілі недуги. Ми вповні гаран-
туємо за наші лікарства. Пишіть за катальгом. Коли тер-
пите на яку недугу пишіть до нас сейчас, а ми поможемо
вам. Моні-ордер (почтовий переказ) можете адресувати до
нас.

Радимо усім, що бажають купити уділи нашого скла-
ду і одержати добрий прихід, щоби написали сейчас до нас:

ST. MICHAEL MEDICINE CO., Inc.
Dept. Al., Carlstadt, N. J.

**СКЛАДАЙТЕ
СВОЇ ОЩАДНОСТИ В
RARITAN TRUST CO.**

STATE & FAYETTE STS.,

PERTH AMBOY, N. J.

Наш спеціальний Де-
партамент платить 4%
відсотків від зложених
ощадностей.

Банк солідний і без-
печний.

**W. H. UNGER
АДВОКАТ**

**ЗАСТУПАЄ У ВСЯКИХ
СПРАВАХ СУДОВИХ І
РЕПРЕЗЕНТУЄ ДОБРИ
АСЕКУРАЦІЇ ВІД
ОГНЮ.**

MARKET STREET BANK BLDG.

SHAMOKIN, PA.

W. E. FIDLER

Фарбує, паперує кім-
нати і цілі дома. Спро-
дає фарбу. Звісний зі
своєї солідної роботи.

EAST INDEPENDENCE ST.

SHAMOKIN, PA.

Peter Barr & Sons

виробляє
НАГРОБНИКИ
КАМІННІ ПЛИТИ

**ЖЕЛІЗНІ ОГОРОЖІ
SHAMOKIN, PA.**

NORTH END OF 2nd ST.

The National Bank

OF SHAMOKIN, PENNA.

**ОДИН З НАЙБІЛЬШИХ БАНКІВ
В НОРТУМБЕРЛЕНД ПОВІТІ.**

*A. D. ROBERTSON, Pres., EDWARD BRENNAN, Vice Pres.,
GEO. C. GRAEBER, Cashier, FRANK A. GABLE, Ass't Cashier,
CON R. GRAEBER, Ass't Cashier.*

А К Т И В А :

КАПІТАЛ	\$ 100.000.00
НАДВИШКА І НЕРОЗДІЛЕНІ ЗИСКИ	550.000.00
СТАН ЧИННИЙ	4,800.000.00
ДЕПОЗИТИ ПОНАД	4,000.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

ВЛОЖЕНИЙ В СІМ БАНКУ ГРІШ Є ПЕВНИЙ.

**Алексій
ШАРШОНЬ**

— ВЕДЕ —

Real Estate

226 S. Franklin St.

Shamokin, Pa.

COMPLIMENTS OF

**THE ELIZABETHPORT
BANKING COMPANY**

ELIZABETH, N. J.

Першорядна Українська

Аптика і Дрогуерія

**THE NORTH AMBOY
PHARMACY**

**ПАВЛА ГАВРИЛОВА
ДИПЛЬОМА-ФАРМАСИСТА**

**703 State St.,
PERTH AMBOY, N. J.**

Прилагоджує ліки на рецепти докторські як найліпше з повною увагою і по дешевих цінах. Взірцева чистота. Аптичний склад є засоблений у всяні лічнічі средства. Все що потрібне для тоалетти набудете в сій аптиці.

Замовлення висилаєсь відворотною поштою.

Обслуга скоро і гречна. Отворено у всі дни тижня, в неділі і свята від вчасного ранка до пізнього вечера.

Братя Масопуст

ПРОДАЄ ЛОТИ, ДОМИ,
І ФАРМИ ПО НАЙНИЗ-
ШИХ ЦІНАХ. ФІРМА СЯ
ДУЖЕ ЧЕСНА, ДОБРЕ Є
КОЖДОМУ ЗНАНА.

Massopust Bros. & Co. Inc.,

**692 State Street
PERTH AMBOY, N. J.**

Ukrainian Building Real Estate Co.

Incorporated
SHAMOKIN, PA.

має штор в своїм домі і філію на Excelsior, Pa.
Урядники будинків і шторів: **Мих. Такач**, голова; **Із. Вишовський**, заст. гол.; **А. Шаршонь**, касієр; **Д. Кулянда**, завідатель штору; **Н. Габура**, завідатель штору на Excelsior, Pa.

БУЧЕРНІ І ГРОСЕРНІ

Чоботи, черевики і полотно.

ПРОДАЄМО ТОВАРИ ПО ЦІНАХ УМІРКОВАНИХ.

Paul J. Lucas

Погребник

**830 E. Rice Street
SHAMOKIN, PA.**

ДОСТАВЛЯЄ НА ПОХОРОНИ ГАРНІ КАРАВАНИ І КЕРИЧІ І АВТОМОБІЛІ. ДО ВСЯКИХ ОКАЗІЙ ЯК ВЕСІЛЯ, ХРЕСТИНИ І ДРУГІ МАЄ ВСЕ ГОТОВІ ПІДВОДИ.

ПРИЙМАЄ В АСЕКУРАЦІЮ ВІД ОГНЯ, ВІД ВИПАДКІВ КАЛІЦТВА АБО СЛАБОСТИ, ОБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЯ І СМЕРТИ, ВИПАДКИ АВТОМОБІЛЬОВІ — В ЧЕСНИХ І БЕЗПЕЧНИХ АСЕКУРАЦІЯХ.

**General Insurance
GEO. W. MARSHALL**

Bell 515

Dime Trust Building

Local 236-Y

SHAMOKIN, PA.

LLOYD & KOPYSCIANSKI

АДВОКАТИ

ОДИНОКА РУСЬКО-ПОЛЬСЬКО-СЛОВЕН-
СЬКА ФІРМА АДВОКАТСЬКА В МІСТІ ШАМО-
КІН. ЗАЙМАЄСЬ СПРАВАМИ ГІПОТЕЧНИМИ
РЕАЛЬНОСТІ І АСЕКУРАЦІЄЮ ВІД ОГНЮ. ДО
ВСІХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СПРАВ ЗАТРУДНЯЄМО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО АДВОКАТА.

Independence St., Shamokin, Pa.

A. W. GORTNER & SON

РЕГІСТРОВАНІ

ПЛОМБЕРИ І МЕХАНІКИ

ПЕЦІВ ДО ОГРІВАННЯ

Роблять електричні і бляхарські роботи
та направу печів.

SHAMOKIN, PA.

Peoples Trust Company of Shamokin

Shamokin, Pennsylvania

КАПІТАЛ ОСНОВНИЙ . \$125.000.00

НАДВИЖКА 125.000.00

НОВООТВОРЕНИЙ БАНК ДНЯ 5-го ЛИПНЯ 1921.

ДЕПОЗИТИ ЗА ПЕРШІ СІМ МІСЯЦІВ \$242.000.00.

Albert Lloyd, President,

John Novack, Vice-President,

C. S. Henderson, Treasurer,

Michael Simmonds, Asst. Treasurer.

THE MARKET STREET NATIONAL BANK, SHAMOKIN, PA.

ЩАДНИЦЯ ПРАВИТЕЛЬСТВА ЗЛУЧЕНИХ
ДЕРЖАВ І СТЕЙТУ ПЕНСИЛЬВЕНІЯ.

Вплачений капітал ----- \$100.000.00

Надвижка і зиски (зароблені) \$310.000.00

Депозити \$1,800.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

*W. H. UNGER, President, S. A. Wert, Vice President,
W. H. TIER, Cashier.*

SHAMOKIN BANKING COMPANY, SHAMOKIN, PA.

*W. C. McCONNEL, President, C. A. BARRON, Vice President,
D. W. HEIM, Cashier.*

ЗАКЛАДОВИЙ КАПІТАЛ \$100.000.00

ВПЛАЧЕНИЙ КАПІТАЛ \$50.000.000

НАДВИЖКА \$93.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

Скора і старання обслуга у всіх банкових функціях. — Наймодніше
уряджений і ведений після найліпших метод і угойдень.
УДІЛЯЄСЬ РАДО ЧЕКОВЕ КОНТО ДЛЯ КОРПОРАЦІЙ, ФІРМ
І ПОДИНОКИХ ЛЮДИИ.

The Guarantee Trust and Safe Deposit Co. OF SHAMOKIN, PA.

29-31 East Independence Street

КАПІТАЛ ----- \$ 125.000.00

НАДВИШКА І НЕРОЗДІЛЕНІ ЗИСКИ 290.000.00

ДЕПОЗИТИ ПОНАД 2,300.000.00

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ЧАСОВИХ ДЕПОЗИТІВ.

*C. C. LEADER, President, E. G. SEILER, Vice President,
T. S. HAMILTON, Secretary, J. W. HAUPT, Treasurer.*

JOHN S. SAUSSER

ПОПРАВЛЯЄ
СТАРІ ПЕЦИ
І ПРОДАЄ НОВІ
Спродає все, що відно-
ситься до виробів бляшя-
них, дахів, пльомберства
і домашніх знарядів.

НАЙЛІПШІ ЛЯМПИ
ЕЛЕКТРИЧНІ
РОБОТИ.

318 N. SHAMOKIN ST.,
SHAMOKIN, PA.

Др. Волод. Глова, предс.
М. Сметана, касієр,
А. Шаршонь, предс. Контр. Ком.

Russian Mercantile Association

НАЙСТАРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
ШТОР В АМЕРИЦІ, МАЄ ЗАВСІГ-
ДИ ДОВОЛІ СЬВІЖОГО ТОВАРУ
ТА ПРОДАЄ ПО ДУЖЕ УМІРКО-
ВАНИХ ЦІНАХ. ПОСИЛАЄ ТА-
КОЖ ГРОШІ І ПРОДАЄ ШИФ-
КАРТИ ДО ВСІХ ЧАСТИЙ СЬВІ-
ТА. ОБЕРТАЄ МІСЯЧНО СУМОЮ
\$10.000.

Заряд. Марко Сметана.
605 N. SHAMOKIN STREET,
SHAMOKIN, PA.

REITZ BROTHERS

CORNER CLAY
and FRANKLIN STS.,
SHAMOKIN, PA.

КОНТРАКТОРИ

— і —

БУДІВНИЧІ

Будують доми і продають
всякого рода дерево
і матеріал будівельний.

ОСНОВАНІЙ 1915 РОКУ.

Jones Hardware Co.

Knights of Columbus Bldg.

115 INDEPENDENCE ST.

SHAMOKIN, PA.

СКЛЕП ДЕ МОЖЕТЕ НАБУТИ
ВСЯКІ РІЧИ ДЛЯ ДОМАШНОЇ
І ГОСПОДАРСЬКОЇ ПОТРЕБИ.

Даємо Green Trading Stamps

БАЛТІК СТЕЙТС БАНК

294—8TH AVE., COR. 25TH ST., NEW YORK, N. Y.

Принимаємо гроші в депозити без обмеження суми і платимо 4 процент річно.

Процент причисляємо до капіталу кожного місяця, а не що пів року.

Принимаєм вкладки на конта чекові (check account).

Пересилаємо гроші до всіх місцевостей по найнижшій курсї під повною гарантією.

Продаємо шифкарти до Європи і з відтам.

Наш банк єсть найліпшою інституцією для ощадностей, доказом того нехай послужить сей факт, що Правительство Держави Нью Йорк, Департамент банковий і проч. єсть одним з найбільших депозиторів Банку Надбалтійських Держав.

Депозити можете присилати поштою. Пишіть по українськи.

BALTIC STATES BANK

294—8TH AVE., COR. 25TH ST., NEW YORK, N. Y.

Славна Ньюйорська Лікарня Д-ра Л. Ляндіса

Від многих літ є звісною широким кругам людей, котрі шукали сумлінної лікарської помочи. Многі клієнти памятають недавний 25-літний ювілей його медичної практики. Др. Ляндес займаєсь ліченням хорих кожного дня. Вилічив десятки тисячів недужих людей з великим успіхом для них. Канцелярія дра Ляндеса все була місцем, де навіть ті, що втратили довіре на своє вилічення, шукали тут певної помочи лікарської.

КАНЦЕЛЯРІЯ Дра ЛЯНДІСА

находить ся під ч. 140 Іст 22-га улица. Є се лабораторію, клініка, салон електричний і, коли хочете, університет медичний.

Недужі зістають вилічені, отримують поради, і, що найважчийше, є досконало інформовані у важних kwestіях здоров'я і гігієни. Канцелярія Д-ра Ляндіса є заоснажена в чудові електричні машини, котрі є найновішим виставом знаця медичного.

Є там найбільші експерти медичні, котрі працюють під проводом Д-ра Ляндіса. Маючи так величазо уряджену лічницю і будучи побіч того одним з найбільших сучасних медиків, Др. Ляндіс був в стані тим самим щось великого осягнути, і нічо дивного, що має він так велике число пацієнтів і обожателів.

УСПІХИ Д-РА ЛЯНДІСА.

Успіхи, котрі Др. Ляндіс мав чи се яко медик, чи яко учителя народний, чи яко автор популярних книжок медичних дійсно гідні подиву.

Він приймає пацієнта яко приятеля, як батько приймає свою дитину або учитель свого ученика. Розмовляє з ним у власній його мові, випитує його, обяснює.

Може говорити в рідній українській або рускій мові.

ЕЛЕКТРИЧНІСТЬ ЯКО СРЕДСТВО ЛІЧНИЧЕ.

Одною з метод Д-ра Ляндіса є лічене через електричність. Є се один з найновіших средств для лічення хорих. Найновіші бадання показали, що ся сила, котра впроваджує в рух трамваї собей і елеватори, котра обертає колеса майже цілої нашої індустрії, ся сама сила може рівнож лічити і давати людям здоров'я.

Аби знова застосувати електричність яко средство лічення, необхідні є дві річи: 1) передівсім відповідні машини і інструменти, котрі є дуже коштовні і трудні до набути, а побіч того: 2) знанє, аби ті машини і інструменти в належний спосіб уживати. Др. Ляндіс посідає одно і друге. Він має найкоштовніші і найліпші машини і є до того експертом, котрий не має собі рівного.

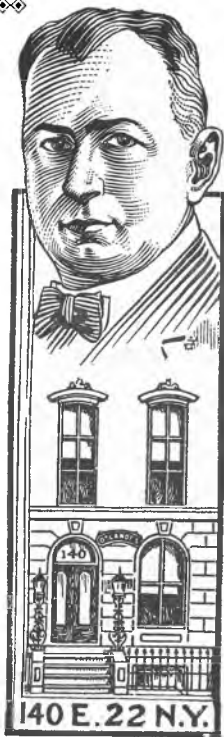
СИГНАЛ НЕБЕСПЕКИ.

Коли Ви є знервовані, роздражені, змучені, коли память ваша є ослаблена і безнастанно обавляється чогось, самі незнаючи чого властиво, тоді знайте, що се є звістун небеспеки і що треба удати ся сейчас до доброго лікаря, як Др. Ляндіс, по пораду і лічене. Іншими словами: Др. Ляндіс є в стані перебудувати ваші сили в новочасний спосіб.

Dr. LEONARD LANDIS,

140 EAST 22nd STREET
межи 3-ю і Лексінгтон Ave.,
NEW YORK. N. Y.

Години прийнять: Щоденно від 10-ої рано до 7-ої вечер. В неділі від години 10-ої рано до 1-ої пополудни.

FARMERS' BANK OF EGYPT

Egypt, Pennsylvania

СТАН МАЄТКОВИЙ.

Активна:		Зобов'язання:	
Готівка	\$ 18,659.79	Капітал	\$ 60,000.00
Резерва	79,229.49	Надвизка	15,000.00
Дискванти	138,780.70	Нерозділені зиски...	5,348.94
Бонди	241,515.72	Депозити	406,392.76
Меблі і др. обстановка	8,556.00		
Разом	486,741.70	Разом	486,741.70

ПЛАТИТЬ 3% на щадничих депозитах.

ПЕРЕСИЛАЄ ГРОШІ до всіх частин світа.

ПЕРЕХОВУЄ „ЛІБЕРТИ” БОНДИ у своїх безпечних касах безплатно а процент з бондів дочисляє до зложених щадничих депозитів.

ВИНАЙМАЄ БЕЗПЕЧНІ СХОВКИ для перехову вартісних річий за \$2.00 на рік.

ЩАДНИЧІ ДЕПОЗИТИ для дітий отвирає за зложеннем \$1.00 і дає малий банк.

Стережіться рабунку і крадіжки, які так часто лучаються, а зложіть Ваші гроші і віддайте в безпечну опіку Ваші вартісні річі у безпечні руки нашого Банку. Порозумійтесь з нашим Банком заки вложите деинде Ваші гроші. Стережіться безвартісних пропозицій на вкладки грошеві і не довіряйте тим, що обіцяють Вам великі зиски. У всіх Ваших грошевих справах звертайтеся до Банку, який тішиться великим довірем в цілім повіті і околициях і знаний є всім зі своєї солідної банкової обслуги. Дооколичні українські фармери, робітники, бизнесмени повинні звертатися з рівним довірем.

Банк находится у власнім будинку при головній дорозі.

Один з директорів сього банку є Українець.

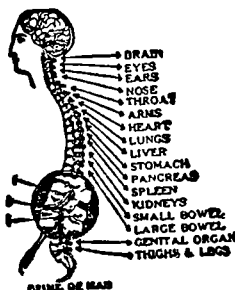
FARMERS' BANK OF EGYPT

Egypt, Pennsylvania

Edwin S. Minner, President; Harry P. Grammes, Vice-President;
Preston W. Smith, Cashier.

ПОСТУПОВІ ЛЮДИ ЛІЧАТЬСЯ БЕЗ МЕДИЦИНИ.

ХИРОПРАКТИКА ЯК СОНЦЕ ЗЗА ХМАРИ. РИСТУПИЛА ТОМУ 25 ЛІТ,
І СВОЇМИ УСПІХАМИ ЗАЦІКАВИЛА ЦІЛИЙ СВІТ.

Медицина за протяг 6-ть тисяч літ надійшла до нічого путнього і визначніші лікарі медицини так Європи як Америки висловлюються отверто, що медицина яко лічнице средство — завела.

Чоловік є машина, а знаним є, що наколи в машині що небудь звільниться, смароване непоможе, механік тоді необхідний. Таким механіком для людської машини є Хіропранктор.

Хіропранктика уздоровила людей, котрим різні лікарі сказали послідне слово, що їм уже нічо непоможе. Люди, котрі лічились методом Хіропранктики можуть найлучше посвідчити о успіхах.

ПЕРШИЙ УКРАЇНЕЦЬ ХИРОПРАНКТОР

Д-р АНДРЕЙ БОРАК

Лічить з найліпшим поведженням хвороби; жолудка, нирок, гиморої, печінки, мочевого міхура, легких, серця, болі; голови, уший, крижий, ніг і рук і т. д. як також різні хвороби полових органів жінок. Єсли Ви хорі не тратьте грошей на медицину, не будьте легковірні що Вам потрібна операція.

Удайтесь до мене і засягніть моєї поради.

Dr. ANDREW BORAK. Chiropractor

Офіс в Нью Йорку, 335 E. 18th St., Понеділок, Середа і Пятниця від 10. до 8. вечер; Н еділя від 10. до 1.

За можливими змінами гляди в „Свободі”.

ТЕОДОР ГЛАДКИЙ

УКРАЇНСЬКИЙ
АРТИСТИСТА МАЛЯР
ЗІ СТАРОГО КРАЮ.

Виконує артистично декорації церковні, іконостаси, образи, хоругви, вівтарі, кивоти і всі інші церковні роботи після різних стилів.

83 GRAND STREET,

JERSEY CITY, N. J.

ШКОЛА МУЗИКИ І СПІВУ

М. КОРИКОРА
ЗВІСНОГО УЧИТЕЛЯ
ХОРІВ І ДІРИГЕНТА
КОНЦЕРТІВ І ТЕ-
АТРАЛЬНИХ ВИСТАВ.

25 EAST 7th STREET,
NEW YORK CITY

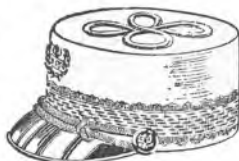

ПАНОВЕ СЕКРЕТАРІ І УРЯДНИКИ ТОВАРИСТВ І БРАТСТВ!

ВАМ ВІДОМО, ЩО НАША ФІРМА ВИРОБЛЯЄ ВСЯКІ РІЧІ БЕЗ ЯКИХ ВАШІ БРАТСТВА ЧИ ТОВАРИСТВА НЕ МОЖУТЬ ОБІЙТИСЬ.

КОЛИ ВАШЕ БРАТСТВО ЧИ ТОВАРИСТВО ПОТРЕБУЄ НАРОДНОГО АБО АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАПРА, ЦЕРКОВНИХ ХОРУГОВ, ЛЕНТ, ВІДЗНАК, ШАПОК АБО ИНШИХ РІЧИЙ, ТО ЗВЕРНІТЬСЯ ДО НАС З ЗАМОВЛЕННЯМ.

МИ Є САМІ ФАБРИКАНТАМИ І ТОМУ У НАС ДІСТАНЕТЕ ДОБРУ РОБОТУ, А МАТЕРІЯЛ ЛІПШИЙ І В ДЕШЕВШІЙ ЦІНІ ЯК ДЕИНДЕ.

ЦІНИ НАШИХ ПРАПОРІВ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ПРАПОР

2x3 стіп	3x5 стіп	4x6 стіп	5x7 стіп
\$2.25	\$4.00	\$5.25	\$7.25

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР З ГЕРБОМ НА ОБІ СТОРОНИ

2x3 стіп	3x5 стіп	4x6 стіп	5x7 стіп
\$3.25	\$6.00	\$7.00	\$10.00

Кожде Товариство чи Братство потребує все до публичних виступів, як паради, пікніки і прогульки, виступити з своїми прапорами, відзнаками і лентами та в шапках. — Просимо щиро всіх Українців удаватись до нас з повним довірем, бо ми ручимо за тревалість і красу замовлених у нас річий. Ми уділимо Вам всяких інформацій і вишлемо Вам сейчас наш каталог з взірцями і подамо Вам докладну ціну. Не відкладайте але пишіть на адресу:

EAGLE REGALIA COMPANY
115 Nassau St., New York, N. Y.

Др. Б. Гогенберг

спеціаліст зі старого краю. Лічить недуги мушчин і женщин, як внутрішні так і зовнішні. Переводить всякі операції. Дає недужим безплатну раду.

DR. B. HONENBERG
304 — 2nd AVENUE,
межи 17. а 18. улицею
NEW YORK, N. Y.

Години офісові щоденно від 8-ої
рано до 8-ої вечер.
Telephone 1882 Stuyvesant

Dr. M. SMITH

16 E. 7th ST., NEW YORK
Tel. Orchard 6072

КОЛО ЦЕРКВИ СВ. ЮРІЯ
ГОВОРІТЬСЯ ПО УКРАЇНСЬКИ.

ЛІЧИТЬ УСПІШНО НЕДУГИ
МУШЧИН, ЖЕНЩИН І ДІТИЙ.

НАЙМОДЕРНІЙШІ
ЕЛЕКТРИЧНІ АПАРАТИ.

DIME TRUST & SAFE DEPOSIT COMPANY,

SHAMOKIN, PA.

МАЄТКОВИЙ СТАН, 3 ДНЕМ 31-го МАЯ 1921 Р.

АКТИВА:

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ:

Інвестиції \$1.672.099.16
Банковий дім 111.950.00
Готівка і резерва.. 224.676.63

Капітал .....\$ 125.000.00
Надвигка 125.000.00
Нерозділені зиски 63.796.81
Депозити 1.694.928.98

Разом.....\$2.008.725.79

Разом.....\$2.008.725.79

ПЛАТИТЬ 3% ВІД ДЕПОЗИТІВ.

Урядники Банку:

F. P. LLEWELLYN, President,

W. U. JURY, Vice President,

JOHN L. SHEEF, Treasurer.

ПИЙТЕ ЗАВСІГДИ ШАМОКІНСЬКЕ ПИВО

ЛІПШОГО НІГДЕ НЕ
ВИРОБЛЯЮТЬ, ЯК У

FURMAN-SCHMIDT

(власителі бровару)

Shamokin, Pa.

В КОЖДІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ ПОВИННА НАХОДИТИСЬ
ЧАСОПИСЬ „СВОБОДА”.

“SVOBODA”, 83 Grand Street, JERSEY CITY, N. J.

ЦІКАВИЙ ЧОЛОВІК ХОЧЕ ВСЕ ЗНАТИ.

В старині такі цікаві люди через думання стадали філософами. Чоловік без знання, то хата без вікон, або тіло без душі.

НОВА УКРАЇНА.

Листок для народа допоможе Вам в цім напрямі.

Переплатить собі і своїм знакомим.
Коштує лиш 50 цнт. річно. Оказове число 10 центів.

Інформаційне бюро нової України дає адвокатські, медичинські, бізнесові і другі інформації цілком за дармо; але для передплатників Н. У. включно.

NOVA UKRAINA,

Box 130 Sta. D.,

New York City.

Шановні Читачі!

Подаємо отут дещо з краєвих книжок та їх ціни, а то на се, щоби Шановні читачі, в нинішний тяжкий час не переплачували книжок по несовістних хочби і українських книгарнях, а щоби платили за всі книжки **не більше**, як подається в цінику (катальогу) Книгарні Українського Народного Союзу в Нью Йорку. Тож порадно є, щоби кожний, хто купує які українські книжки, мав під рукою катальог Книгарні У. Н. Союзу в Нью Йорку, який висилається кожному на бажання зовсім безплатно.

Ось Вам на зразок:

Твори Тараса Шевченка в 3-ох. томах брошур. \$5.00, в оправі. \$ 6.50	Син України, історична повість з кольорованими малюнками і мапою \$1.00, в гарній оправі	1.25
Твори Тараса Шевченка в 5-ох. томах брошур. \$8.00, в оправі.	Фавст, трагедія, Гетого з 12 ма- люнками	35
Люборацькі, сімейна хроніка, А. Свидницького, брошур. 90 цнт. в оправі	Казки Гавфа ч. I і ч. II. по	40
Царівна, повість, Ольги Кобилян- ської, брошур. \$1.25, в оправі \$1.50, в люксовій оправі.	Казки братів Грімів, ві 180 ма- люнками	40
Голем, оповідання, Г. Майрінка, брошур. 90 цнт., в оправі	Електричність Н. Р. Кемпбля	30
Рубають ліс, повість, Антіна Кру- шельницького, брошур. \$1.25, в оправі	Замітки про сільське gospodar- ство В. Нікольського	30
Причепя, повість Івана Нечуя-Ле- вицького, брошур. \$1.25, в о- праві	Українсько-німецький словник О. Поповича, в оправі	1.40
Хмари, повість Івана Нечуя-Ле- вицького, брошур. \$1.25, в о- праві	Початкова географія С. Рудниць- кого	40
Перехрестні стежки, повість, Ів. Франка, брошур. \$1.25, в опра- ві	Фізика Ф. Шіндлера	20
Гайдамаки Т. Шевченка, величає видання з численними ілюстра- ціями Сластьона, великий фор- мат як настільна книжка, в по- лотні \$6.00, в люксовім ви- данню	Твори Винниченка: 1. Краса і си- ла, 2. Голода, 3. Боротьба, 4. Кузь та Грипунь, 5. Історія Я- кимового будинку, 6. Рівновага, 7. По-Свій, 8. Божки, 9. Бояк, 10. Чесність з собою і 11. Хо- чу, — Кожний том по	90
Борці за правду, повість, А. Ка- шенка	Народний декляматор, в оправі..	85
	У гостях добре, дома ліпше, по- вість, Кониського,	70
	і сотки в інших більших і менших ви- дань, які є подані в катальогу книгарні	
	У. Н. Союзу в Нью Йорку на рік 1922.	35

ДАЛЬШЕ МУЗИЧНІ ТВОРИ:

Видавництво „Україна”:

- Ч. 1. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана
- Ч. 2. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана
- Ч. 3. Українські Пісні (43) на один голос в супроводі фортепіана
- Ч. 4. Українські Гимни (13) на мужеські і мішані хори в супроводі фортепіана.
- Ч. 5. Українські Военні Пісні (25) (козацькі й стрілецькі).
- Ч. 6. Музика до творів О. Олеса (10) Я. Степового.
- Ч. 7. Музика до Кобзаря. Солюві пісні (32).
- Ч. 9. Музика до Кобзаря. Хори (16).
- Ч. 10. Музика до Кобзаря. Хори (10).
- Ч. 13. Прелюдії Василя Барвінського на фортепіан.
- Ч. 14. Музика до слів Ю. Федьковича та інших авторів. Хори (9)
- Ч. 15. Музика до слів В. Пачовського. Хори (14).

- Ч. 16. Музика до слів Б. Лепкого в супроводі фортепіана. 50
- Ч. 17. Музика до слів Ів. Франка. Хори (18) 60
- Ч. 18. Василь Барвінський. Твори на фортепіан. 60
- Ч. 19. Українські маршеві пісні для хору. 60
- Ч. 20. Українські марші на фортепіан. 60
- Ч. 21. Українські танкові пісні (25) в супроводі фортепіана. 60
- Ч. 22. Українські танці (34) на фортепіан. 1.00
- Ч. 23. Українські танці (10) на фортепіан. 1.00
- Школа для скрипки, Л. Портнова, в 9-ох зошитах; зошити ч. 1—6 по 75 цнт. а ч. 7—9 по..... 50
- Школа для фортепіану, Л. Портнова, в 5-ох зошитах, по 60
- Мелодичні етюди для скрипки, Л. Портнова. 60
- Пісні України, (18 пісень на 4 голоси) Кошиця 35
- Січковий співання з нотами 35
- Колядки з нотами. 35
- і десятки інших творів музичних для співу та музичних інструментів, які є подані в каталогу книгарні У. Н. Союза в Нью Йорку на рік 1922. 50

Як з цінами старокраєвих книжок і нот, так і з образами, календарями та почтівками різних видів. Всіх тих і т. п. річий умірковані ціни є подані в каталогу Книгарні У. Н. С. в Нью Йорку на рік 1922.

У всіх справах Книгарні У. Н. Союза в Нью Йорку належить відноситися на адресу:

Ukrainian Publishing & Printing,

30 East 7th St.,

NEW YORK, N. Y.

За заряд Книгарні

Дмитро Андрейко.

Union County Trust Company

Broad & West Grand Sts., Elizabeth, N. J.

МАЄТОК ПОНАД \$9,000.000.

Поручає свою комплетну банкову службу

Комерційний Департамент: Депозити на чекове conto, уділяє 2% на вкладах остаючих в банку на \$500.00 і більше.

Спеціальний Департамент: Платить 4 процент річно на ощадностевих вкладах.

Трост (опікунчий) Департамент: В справах маєткових ми є Екзекутори, Тростіси, Адміністратори, Опікуни і Правні заступники.

Департамент для перехову цінних річий, як: бонди, сертифікати уділові, гроші і дорогоцінності всякого рода, в безпечних огнетрєвалих касах. Поодинокі сховки по \$5.00 і висше за рік ужиття. Стережені озброєною сторожею в день і в ночі.

Будете вповні свободні, коли отворите свої conta депозитові на ощадність і чеки, яких сторожем буде сей банк.

UNION COUNTY TRUST COMPANY

CHARLES H. K. HALSEY, President

БАНК

мусить опирати свою маєткову силу не на самих грошах, але на силі і енергії тих людей, котрі контролюють банкові установи і кермують всіми рішеннями.

Мимо досвідчених урядників банкових і сильної директорії, сей Банк остає ще під державною контролею Злучених Держав і є членом „Федерал Резерв Систем”.

Ми зготовили окрему книжочку, яка розкаже Вам, чому Ви повинні попірати такий банк який остає під „Федерал Резерв Бенкінг Систем”. Цю книжочку вишлемо Вам радо на жаданне.

УРЯДНИКИ БАНКУ:

*General D. F. COLLINS, Pres. F. R. WALLACE, Vice-Pres.
ABE J. DAVID, Vice-President THEO. DEGENRING, Cashier
I. ALPERN, Vice-President G. C. HULICK, Asst-Cashier*

PEOPLES NATIONAL BANK,

123 Broad St.,

Elizabeth, N. J.

Отворено в понеділок і суботу від год. 7. до 9. вечер.